ลำปาง
ในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ



จัดทำโดย...สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปาง

ISBN 974-9771-43-5

คำนำ

มนุษย์เรามีบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี ในช่วงอายุแต่ละช่วง มีการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่อง การเสาะแสวงหาบรรพบุรุษนับว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะเป็นแหล่งข้อมูลให้ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการการพัฒนาต่างๆ และเป็นเสมือนการค้นหารากเหง้าที่แท้จริงของตนเอง หากคนเราปราศจากความรู้เรื่องราวในบรรพกาลแล้ว คงยากที่จะคาดเดา สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ นอกจากเรื่องราวของบรรพบุรุษแล้ว หนังสือเล่มนี้ยังเล่าขานประวัติของสถานที่สำคัญใน ๘ จังหวัดภาคเหนือ ตำนานของวัดวาอาราม สถานที่ท่องเที่ยว เอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น รวมไปถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่น้อยคนนักจะรู้จักคุ้นเคย และเกือบสูญหายไปกับกาลเวลา

ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีนับว่าเป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะเป็นการแสดงวิถีชีวิต เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการสั่งสมมาแต่ครั้งโบราณกาลบรรพบุรุษของเราเป็นผู้มีความรอบรู้และฉลาดอย่างล้ำลึก ความเชื่อบางอย่างเป็นกุศโลบายที่แยบยลยิ่ง หากจะบอกว่าสิ่งไหนดีหรือไม่ดีคงต้อง ใช้เวลาในการบอกกล่าว เล่าเรื่องอีกยาวนาน จึงมีการคิดกลอุบาย เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอดเจตนารมณ์ ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญหาย หรือให้ใครมาทำลายได้

หนังสือเล่มนี้เป็นความตั้งใจอันแรงกล้าที่ประสงค์จะสืบทอด บอกกล่าวเรื่องราวของบุพกาล ซึ่งเป็นวิถีชาวบ้าน ผู้จัดทำได้สืบสาวราวเรื่องจากคนรุ่นปู่ รุ่นย่า ที่ยังคงจดจำเรื่องราวได้ บ้างก็ค้นหาจากภาพวาดตามวัดวาอาราม จากตำราเล่มเก่าแก่ที่ยังเก็บรักษาไว้อย่างดี บางเรื่องได้รับการถ่ายทอดสู่ลูกหลานที่ยังเล็งเห็นคุณค่า ร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมที่งดงามไว้ และได้นำมารวบรวมไว้เป็นรูปเล่มที่ทันสมัย เพียบพร้อมไปด้วยข้อมูล รูปภาพที่สวยงาม สมบูรณ์ที่สุดเล่มหนึ่ง

ขอขอบคุณท่านผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง (นายอมรทัต นิรัติศยกุล) ที่ได้เห็นคุณค่าของเนื้อหาหนังสือเล่มนี้ ได้อนุมัติงบประมาณให้สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปางดำเนินการ ขอบคุณอาจารย์สักเสริญ รัตนชัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ร่วมกันแต่งเติมเสริมต่อให้หนังสือเล่มนี้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนและสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยมุ่งหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้รู้จักภาคเหนือมากขึ้น และนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังต่อไป

ผู้จัดทำ

ภาพปก

ประตูโขง วัดพระธาตุลำปางหลวง

ชื่อหนังสือ

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

คณะที่ปรึกษา

อมรทัต	นิรัติศยกุล	ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง
อชิคม	สุพรรณพงศ์	รองผู้ว่าราชการจังหวัด
เจริญสุข	ชุมศรี	รองผู้ว่าราชการจังหวัด
สมบูรณ์	วงศ์โสม	ประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปาง

บรรณาธิการ

ราชี ณ ลำปาง

บรรณาธิการ จดหมายเหตุพงศาวดารประวัติศาสตร์

สักเสริญ(ศักดิ์) รัตนชัย

จิตรกรสร้างภาพประวัติศาสตร์

อนุวัฒน์ ไชยเมือง

กองบรรณาธิการและคณะทำงาน

ปวีณา ชุ่มเปี้ย

บุญรัตน์ รัตนชัย

อัญชลี บุญทรัพย์

จัดทำโดย

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำปาง

งบประมาณได้รับสนับสนุนจากจังหวัดลำปาง

จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม

ISBN 974-9771-43-5

พิมพ์ที่

จิตวัฒนาการพิมพ์

๖๓ ถนนพหลโยธิน ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๕๒๑๐๐

โทร. (๐๕๔) ๒๒๕๖๙๑ , ๓๒๔๕๐๓ , ๓๒๔๕๐๖

สารบาญ



ตารางรูปแต้มตำนาน(*รต.)

สารบาญเรื่อง

สถานที่ท่องเที่ยว ๘ จังหวัดภาคเหนือ



วัดศรีชุม จ.ลำปาง

หม่อมโพมิน ถวายกรมพระดำรงฯ คราวตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๔๖๙

ประทานมาให้เก็บเป็นสมบัติของหอพระสมุด

ชุดภาพหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

จากโครงการหอจดหมายเหตุมรดกบุคคลเครือข่ายวัฒนธรรมภาคเหนือ

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ๒๕๔๘



แก้วแสงเกล็ดเต่า

แก้วแสงเกล็ดเต่า สัญญลักษณ์ประจำตัวของเจ้าสุริยะวงศ์ สืบทอดต่อมายังโอรส คือ เจ้าราชบุตรแก้วเมืองมูล ซึ่งเป็นเขยของเจ้าหลวงพะเยา องค์ที่ ๔ คือเจ้าอินต๊ะชมพู (ศีติสาร) ซึ่งได้สมรสกับเจ้าหญิงบุษย์ สืบตระกูล ณ ลำปาง สายพะเยา ปัจจุบันแก้วแสงเกล็ดเต่านี้ได้สืบทอดมายังเจ้าราชี ณ ลำปาง ซึ่งเป็นเหลนของเจ้าราชบุตรแก้วเมืองมูล

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

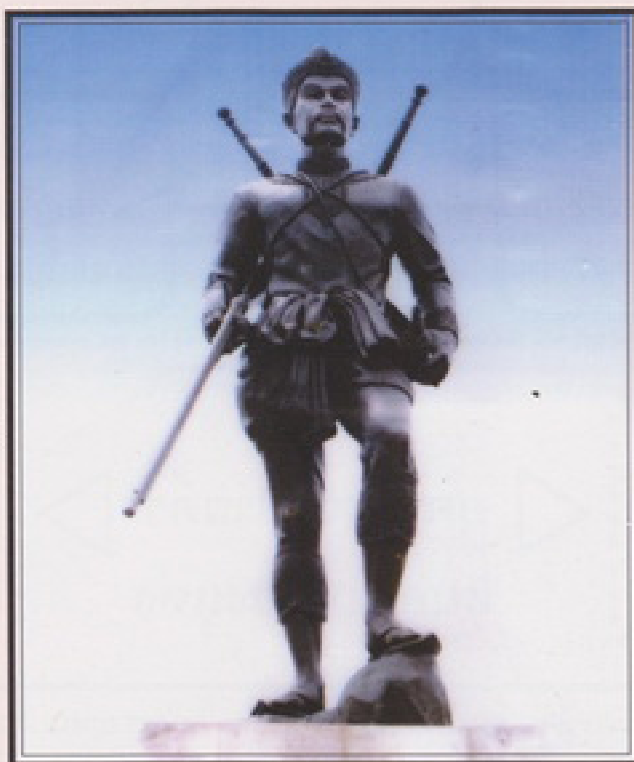
อนุสาวรีย์พญาสุลวะฤๅไชยสงคราม (พ่อเจ้าทิพย์ช้าง)

กู้เมืองนครลำปางครองเมืองระหว่าง พ.ศ.๒๒๗๕-๒๓๐๒

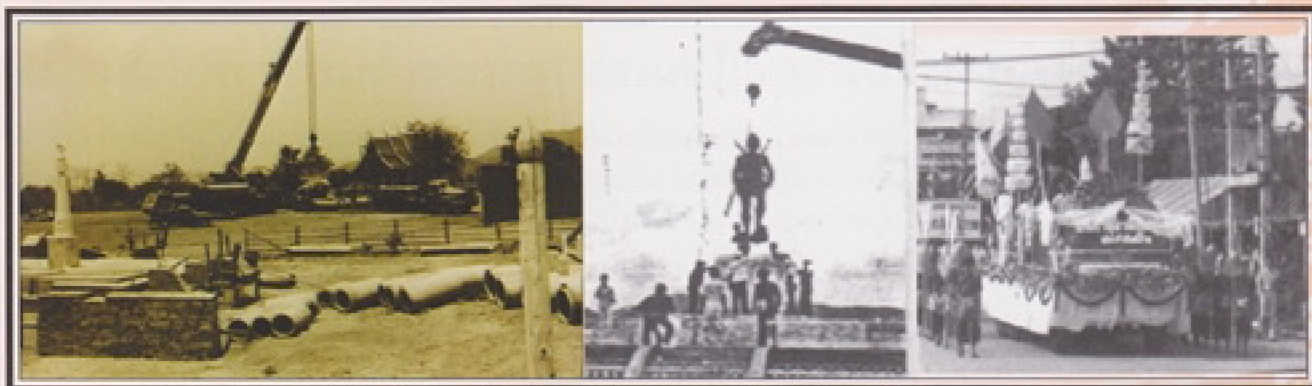
(เกิด ๒๒๑๗ กู้เมือง ๒๒๗๕ (อายุ ๕๘ปี)พิราลัย ๒๓๐๒ (อายุ ๘๕ปี)



*รต.๑



ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย



โครงการสร้างอนุสาวรีย์พญาสุลวะฤๅชัยสงครามพ่อเจ้าทิพย์ช้าง เริ่มในสมัย ดร.ชูวงศ์ ฉายะบุตร เป็นผู้ว่าราชการในปีเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี สองโครงการสำคัญคือ

๑ โครงการยกเสาประวัติศาสตร์ ร.๖ พัฒนาอุทยานสวนหินหาดลาวาผาลาดฉลองกรุงเทพฯ ๒๐๐ปี

๒ โครงการสร้างอนุสาวรีย์พ่อเจ้าทิพย์ช้าง ๙ กันยายน ๒๕๒๕ มีพระราชพิธีสำคัญคือ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก เสด็จเททองเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

สมเด็จพระบรมราชชนีนาถฯ เสด็จพระราชทานทรงเปิดอนุสาวรีย์ พ.ศ.๒๕๒๘ ชาวจังหวัดลำปาง และสกุล ณ ฝ่ายเหนือทั้งมวล ถือเอาวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็นวันประกอบบูชาบวงสรวงอย่างสำคัญ.

ปฐมวงศ์กษัตริย์ไทยอำมาตย์เขลางค์ครองหริภุญไชย
เงื่อนพงศาวดารแอ่งน้ำวังเจ้าพระยานครสวรรค์ - เขลางค์

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย



*รต.๒

(ตาราง*รูปแต้มตำนาน๑)

ศรีธรรมา
โศกราช

พ.ศ.๑๗๑๐ จารึกภาษาไทย
หลักแรกบนตัวอักษรขอมที่
ดงแม่นางเมือง นครสวรรค์

พระนามศรีธรรมาโศกราช
ปรากฏในตำนานพระธาตุ
ลัมภกัปปะ (ลำปางหลวง)

๑๗๙๖ หนองแส
เอ๋อไห่นครตาลี
ถูกกุบไลข่านตี

๑/๑
ยุคประวัติศาสตร์
หนองแสสองแห่ง

ฮ่อว้องหลวง
ตั้งหนองแสใหม่
ที่นครคุนหมิง

ยุครัฐบาลพลัดถิ่นหริภุญไชยตั้งในเขลางค์ ๑๘๒๔-๑๘๓๒ กุบไลข่านหนองแสตาลีรับสาส์นบรรณาการ
จากรัฐบาลกษัตริย์หญิงและหลอฮู จามเทวีวงศ์ (ยุคยีบา) กับละโว้อโยธยา เมื่อ ๔ ธันวาคม ๑๘๓๒

๑/๒ ราชวงศ์กษัตริย์หริภุญไชยเขลางค์แพร่ในประวัติศาสตร์ไทย

สามพญาเมือง หริภุญไชย เขลางค์ แพร่ และกำลังพันธมิตรฝ่ายไทยอโยธยา และพระร่วงสุโขทัยสงครามเผชิญหน้า ๔ ทัพคือฝ่ายกองทัพพระยามังรายขุนคราม กับพระยางำเมืองพะเยา ณ ทุ่งข้าวสาร ปี พ.ศ.๑๘๓๘ ระยะแรกพันธมิตรร่วมรบนองเลือด ครั้นทัพงำเมืองเผชิญหน้าพระร่วงจึงร่วมเป็นฝ่ายสังเกตุการณ์การรบไม่ยุทธนาต่อกัน



พระยายี่บาผู้ครองหริภุญไชย
ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่เขลางค์
ลี้ภัยชั่วชนมายุในพระร่วงสุโขทัย



พระยาบอนโอรสยี่บาครองนครแพร่
สิ้นพระชนม์ขณะประทับช้างศึกต่อรบ
โดยต้องกระสุนปืน(ธนู)ที่ข้าศึกใช้ลอบยิง



พระยาเบิกเขลางค์ถูกลอบยิงระหว่างรบ
ณ ทุ่งข้าวสารระหว่างสนามหริภุญไชย
พร้อมพระนัดดา พระยาบอนนครแพร่

*รต.๓

ทิพย์จักรวงศ์สยามสกุลปงยางคก-ป่าหนาดคำ

พ่อเจ้าทิพย์ช้างชาวบ้านปงยางคก

แม่เจ้าปิมปาชาวบ้านป่าหนาดคำ

ด.ช.อ้าย (ตาย)

*

เจ้าฟ้าชายแก้ว

๑. กาวิละ ลำปาง ๑ พระเจ้าเชียงใหม่ ๑
๒. คำโสม ลำปาง ๒
๓. น้อยธรรม เชียงใหม่ช้างเผือก ๒
๔. ดวงทิพย์ ลำปาง ๓ พระเจ้าหอคำ
๕. เจ้าหญิงศรีอโนชา ขนิษฐาสะใภ้ ร.๑
๖. เจ้าหญิงศรีกัญญา(ตาย)
๗. หมู่ล่า เจ้าอุปราชหอคำ
บิดาเจ้าหลวงพระยา ๕
๘. คำฝั้น เชียงใหม่ ๓
๙. เจ้าหญิงศรีบุญทัน (ตาย)
๑๐. บุญมา ลำพูน ๑

เจ้านางคำ

ขัตติยะ คำซ้อน

**

นางคำภา

๑. น้อยคำวงศา
(พระยาเทพโกศล ลำพูน)
๒. นายจำปา (อยู่เมืองนคร)
๓. นายก้อนแก้ว (อยู่เมืองนคร)

เจ้าฟ้าคำปอเฮือน

๑. น้อยคำวงศา พระยาบุรีรัตน์เมืองลำพูน
(เจ้าหลวงพุทธวงศ์ เชียงใหม่๔)
๒. นายคำมูล (เจ้าสุวรรณคำมูล)
(พระยาราชวงศ์เชียงใหม่)
๓. เจ้ากาวิละน้อย (เจ้าบุรีรัตน์)
๔. นายวร
๕. นางสนธนา
(ภรรยาหมู่ล่า อุปราชเมืองนคร)

เจ้านางกม

จันทราช ตาคำแล

ตารางเชื้อสายสามัญชนทิพย์จักรวงศ์สยามแห่งปงยางคก-ป่าหนาดคำแต่ยุคตำแหน่งเจ้าฟ้าขึ้นพงศาวดารจัดตั้งบัลลังก์กษัตริย์พม่าผ่านแผ้วสุวรรณหอคำบัลลังก์สัตตราชาเจือเจ้าอันเป็นเค้าอยู่ลานนาคู่คำจาริกตำแหน่งพะเยา๑๒ขุน ในประวัติศาสตร์ไทยจักรีวงศ์

*หมายเหตุ : บางข้อมูลต่างต้นฉบับ "เจ้าเจ็ดพระองค์" มีชื่อ *นายเถือขวัญมอย **นางสัง

**สัตตราชาวงศานครลำปางที่ ๒ คือ เจ้าคำโสม ได้กำเนิดโอรสที่สืบตำแหน่งพระยาประเทศอุตรทิศ เจ้าหลวงพะเยาอันกำเนิดแต่เจ้าจอมมารดาเทวี โอรสที่ ๔ นามเจ้ามหาวงศ์ โอรสที่ ๖ นามมหายศได้ก่อสัมพันธวงศ์กับเจ้าฟ้าเวียงพร้าว ๑๒ ขุนนำโดยเจ้าฟ้าเมืององค์ตีจากพม่าร่วมกองทัพไทยวงศ์เจ็ดตนที่หมู่บ้านพะเยาวัดสะหรีจอมไคล(ปงสนุก) นครลำปางรวม ๔๖ ปีก่อนกลับไปฟื้นเวียงร้างพะเยา ปี พ.ศ.๒๓๘๗ สืบเป็นจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน



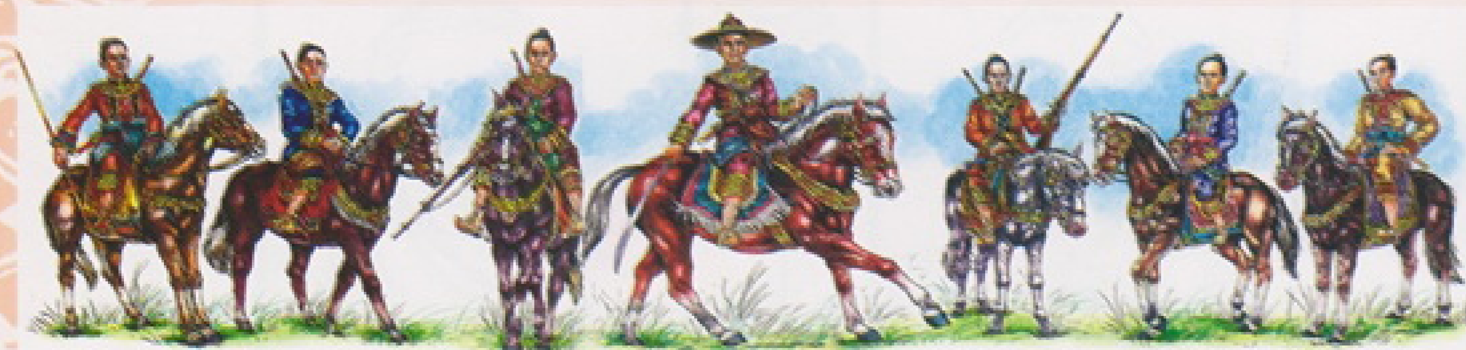
เจ้าหลวงมหาวงศ์ พะเยา ๑

เจ้าหลวงมหายศ พะเยา ๒

สัตตราชาเจือเจ้าอันเป็นเค้าอยู่หนเหนือ

ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนนครลำปางในพงศาวดารไทย





เจ้าสองคำโสม	เจ้าสามธรรมลังกา	เจ้าสี่ดวงทิพย์	เจ้าหนึ่งกาวิละ	เจ้าห้าหมูล่า	เจ้าหกคำฝั้น	เจ้าเจ็ดบุญมา

*รต.๔

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย
ภาพประวัติศาสตร์
อนุวัฒน์ ไชยเมือง



เจ้าหนึ่งกาวิละ เป็นพระยาลำปาง ๑ เชียงใหม่ ๑



เจ้าสองคำโสม นครลำปาง ๒
สืบโอรสเป็นเจ้าหลวงพระยา ๑-๒

(อนุวัฒน์ ไชยเมือง)



เจ้าสามธรรมลังกา
เป็นพระยาช้างเผือกเชียงใหม่ ๒

เจ้าสี่ดวงทิพย์ พระยานครลำปาง ๓
เป็นพระเจ้าประเทศราชฝ่ายเหนือสยามสมัยที่ ๒

เจ้าห้าหมูล่า เป็นอุปราชนครลำปางยุคหอคำดวงทิพย์
สืบราชบุตรเป็นเจ้าหลวงพะเยาที่ ๔

เจ้าหกคำฝั้น เป็นพระยาเชียงใหม่ ๓

เจ้าเจ็ดบุญมา เป็นพระยาลำพูน ๑
ผู้รวมพลเมืองตั้งวงศ์เจ็ดตนสายเชียงแสนคราวบูรณะเมืองร้างสืบปัจจุบัน

ภาพชุดบูรณาการประวัติศาสตร์จากคณะกรรมการโครงการสร้างอนุสรณ์สถานพ่อเจ้าทิพย์ช้าง-ปิมปา ถิ่นกำเนิดสัตตราชาเจือเจ้าอันเป็นเค้าราชตระกูล ณ แหล่งโครงการอนุสรณ์สถานป่าหนาดคำ ต.บ้านเอื้อม อ.เมือง สมัยนายอมรทัต นิรัติศยกุล เป็นผู้ว่าราชการ จ.ลำปาง ดร.อุดมศักดิ์ ศักดิ์มั่นวงศ์ ประธานสภาจังหวัดลำปาง ข้อมูลหอจดหมายเหตุแห่งชาติโครงการเครือข่ายร่วมระหว่างกรมศิลปากร-มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ผศ.เล็ก แสงมีอานุภาพ อธิการบดี ดร.สุรพงษ์ ภักดี คณบดีคณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางประสานข้อมูลราชสกุลฝ่ายเหนือ เจ้าราชี ณ ลำปาง งานศิลปะเค้าสถาปัตย์ประติมากรรมร่วมสมัย ร.ศ.ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ร.ศ.สุรพล ดำริห์กุล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งานศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงพงศาวดารประวัติศาสตร์ สักเสริญ(ศักดิ์) รัตนชัย ผอ.หอจดหมายเหตุมรดกเครือข่ายวัฒนธรรมภาคเหนือ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จิตรกรสร้างภาพอนุวัฒน์ ไชยเมือง เลขาธิการโครงการนายไพฑูรย์ รัตน์เลิศลบ ผอ.สำนักงานวัฒนธรรมลำปาง เลขานุการคณะทำงาน นงนุช ป่าเขียว- ปวีณา ชุ่มเบี้ย

*รต.๕

สายแหรกราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนที่ได้ครอง
นครลำปาง-เชียงใหม่-ลำพูน-พะเยา-เชียงราย



ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย

อันสืบเนื่องมาจากราชตระกูล

เจ้าทิพย์ช้าง

ได้รับสถาปนาเป็นพญาสุลวะฤาไชยสงคราม ครองนครลำปางหลังกู้เมืองสำเร็จ พ.ศ. ๒๒๗๕

เจ้าชายแก้ว

ราชบุตรองค์ที่สองของ "เจ้าทิพย์ช้าง" ครองนครลำปาง พ.ศ.๒๓๐๗-๒๓๑๗

ราชบุตรและราชธิดาของเจ้าชายแก้ว ซึ่งต่อมาราชบุตรทั้งเจ็ดได้เป็นเจ้าเจ็ดตน

๑ **พระยากาวิละ**
ครองลำปาง ๒๓๑๗
❶ (ครองเชียงใหม่ ๒๓๒๕-๕๘)

๒ **พระยาคำโสม**
ครองลำปาง ๒๓๒๕
❷

- พระยาน้อยอินทร์ (ราชบุตรของเจ้าคำโสม) ครองลำพูน ๒๓๗๐ ลำปาง ๒๓๘๑ ❻
- พระยาขัตติยะ (ราชบุตรของเจ้าคำโสม) ครองลำปาง ๒๓๘๑ ❺
- เจ้าหนานไชยวงศ์ (ราชบุตรของเจ้าคำโสม) ครองลำปาง ๒๓๖๘ ❹
- เจ้าอุปราชมหาวงศ์ (ราชบุตรของเจ้าคำโสม) เป็นเจ้าหลวงพระเยา (๑) ๒๓๘๗
- เจ้าราชวงศ์มหายศ (ราชบุตรของเจ้าคำโสม) เป็นเจ้าหลวงพระเยา (๒) ๒๓๙๑

เจ้าวรญาณรังษี
(ราชบุตรของเจ้าคำโสม)
ครองลำปาง ๒๓๙๑
❾

เจ้าน้อยทนันไชย
(ราชบุตรของเจ้าวรญาณรังษี)
ครองลำปาง ๒๔๓๐
❿

เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต
(ราชบุตรของเจ้าหนันไชย)
ครองลำปาง ๒๔๔๐
(พิราลัย ๒๔๖๕)

๓ เจ้าอุปราชน้อยธรรม ไปเป็นอุปราชเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๕๙ ได้เป็นพระยาเชียงใหม่ช้างเผือก (สอง)

๔ พระเจ้าหอคำดวงทิพย์นครลำปาง ๒๓๓๗-๒๓๖๘ ❸

พรหมาภิพงษ์ธาดา
(ราชบุตรของพระเจ้าหอคำดวงทิพย์)
ครองลำปาง ๒๔๑๖
❸

๕ เจ้าหญิงศรีอโนชา เป็นอัครชายาเจ้าพระยาสุรสีห์ พระอนุชาเจ้าพระยาจักรี

๖ เจ้าหญิงศรีกัญญา (มิทันได้เลี้ยง)

๗ พระยาหมูล่า เป็นอุปราชหอคำนครลำปาง ราชบุตรพระยาหมูล่ามีนามว่า เจ้าน้อยขัตติยะเป็นพระยาประเทศอุดรทิศ เจ้าหลวงพระยาที่ ๕ ปี ๒๔๑๓-๓๗

เจ้าน้อยขัตติยะ (ราชบุตรของเจ้าหมูล่า)
แต่งสมรสกับเจ้าหญิงคำหลอ ธิดาเจ้าหลวง
พะยาเก่าต่อมาก็ได้เป็นเจ้าหลวงที่ ๕ พะเยา

๘ พระยาคำฝั้น ไปเป็นพระยาครองเชียงใหม่ ๒๓๖๖ (สาม)

เจ้าหนานธัมมลังกา
(ราชบุตรของเจ้าคำฝั้น
เป็นพระยารัตนเขต
เจ้าหลวงเชียงราย ๒๓๘๖

๙ เจ้าหญิงศรีบุญทัน (มิทันได้เลี้ยง)

๑๐ พระยาลำพูนบุญมา ไปเป็นพระยาลำพูน ๒๓๕๘

สายแหรกราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน-เวียงพร้าว ราชวงศาไทยเมืองได้ครองพะเยา

*รต.๖



อันสืบเนื่องมาจากตระกูลวงศ์เจ้าเจ็ดตน สมัยราชจักรีวงศ์สยาม

เจ้าฟ้าชายแก้วโอรสผู้ถ้วน ๒ พ่อเจ้าทิพย์ช้าง

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗
เจ้ากาวิละ	เจ้าคำโสม	เจ้าน้อยธรรม	เจ้าดวงทิพย์	เจ้าหมูล่า	เจ้าคำฝั้น	เจ้าบุญมา

(เจ้าคำโสม →)
เจ้ามหาวงศ์ (๔) **เจ้าหลวงพะเยา ๑**
เจ้ามหายศ (๖) **เจ้าหลวงพะเยา ๒**
เจ้าแก้วมนุษย์ (๗) เจ้าราชวงศ์พะเยา
เจ้าหนานยศ (๘) อุปราชงาว
เจ้าคำฤา (๙) พระยาสุริยวงศ์งาว

(เจ้าดวงทิพย์ →)
เจ้าไชยสงคราม
เป็นพระยาฤทธิ
ภิญโญยศ
เมืองงาว

(เจ้าหมูล่า →)
เจ้าน้อยขัตติยะ
(เสกสมรสกับแม่
เจ้าคำหลอ ศีติสาร)
**เป็นเจ้าหลวง
พะเยา ๕**

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย

ตระกูลวงศ์โยนกเชียงแสน พญาเวียงพร้าว ๑๒ ขุนพะเยา

เจ้าฟ้าเวียงพร้าว ๑๒ ขุนพะเยา

ยุคอำนาจอังวะ-ล้านนาพม่าตกค้างที่เชียงแสน
เจ้าฟ้ายาร้อย (เจ้าน้อยศีธิวงศ์ ต้นตระกูล ศีติสาร)
เจ้าฟ้าเมืององค์ (เจ้าน้อยไชยสาร)
เจ้าฟ้าพะเยาองค์สุดท้ายก่อนทิ้งพะเยาเก่าร้าง พ.ศ. ๒๓๓๐

ยุคทิพย์จักราธิวงศ์ เจ้าเจ็ดตน สยามสมัย
เจ้าฟ้าแก้วขัตติยะวงศา ราชบุตรของเจ้าฟ้าเมืององค์
ตระกูลศีติสาร
เจ้าหลวงพะเยา ๓ พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๐๓

เครือตระกูลวงศ์ ลำปาง-พะเยา หลัง พรบ.นามสกุล ร.๖

✪ ศีติสาร	✪ วิรัตน์เกษม
✪ ศักดิ์สูง	✪ สูงศักดิ์
✪ ศักดิ์ศรีดี	✪ เทาวัลย์
✪ มหาวงศ์	✪ จันทยศ
✪ ไชยเมือง	✪ สุยะราช
✪ วงศ์สุวรรณ	✪ ณ ลำปาง

เจ้าคำโสมกับเจ้าจอมมารดาเทวีมีโอรสจำนวน ๑๐ พระองค์ องค์ที่ ๕ คือ เจ้าวรญาณรังษี (ผู้ครองนครลำปางที่ ๗) มีโอรสนาม เจ้านรนันทไชย (เจ้านครลำปางที่ ๙) มีโอรสกับแม่เจ้ากาบคำ คือ เจ้าราชบุตรชวลิตวราวุธ เจ้าราชบุตรชวลิตวราวุธ มีบุตรคือ เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (คำผาย สุยะราช) สมรสกับเจ้าหญิงอุษาวดี (พี่สาวเจ้าหญิงบุษย์) เจ้านรนันทไชย มีพี่คือ เจ้าสุริยะวงศ์ เจ้าสุริยะวงศ์มีโอรสกับแม่เจ้าฟองแก้ว คือ เจ้าราชบุตรแก้วเมืองมูล ได้เป็นเขยของเจ้าหลวงพะเยา ๔ อินต๊ะชมพู (ศีติสาร) โดยได้สมรสกับเจ้าหญิงบุษย์ สืบตระกูล ณ ลำปางสายพะเยา

สายแหรกทิพย์จักรวงศ์ชั้นเจ้าฟ้า และชั้นเจ้าวงศ์เจ็ดตนสยาม จากชั้นเจ้าฟ้าตระกูลป่าหนาดคำสู่ตระกูลเจ้าเจ็ดตนเวียงดิน

เรื่อง ศักดิ์ ส. รัตนชัย ภาพ อนุวัฒน์ ไชยเมือง

*รต.๗



ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย





พ่อเจ้าทิพย์ช้าง — แม่เจ้าปิมปา

(๑) (๒) (๓) (๔) (๕) (๖)



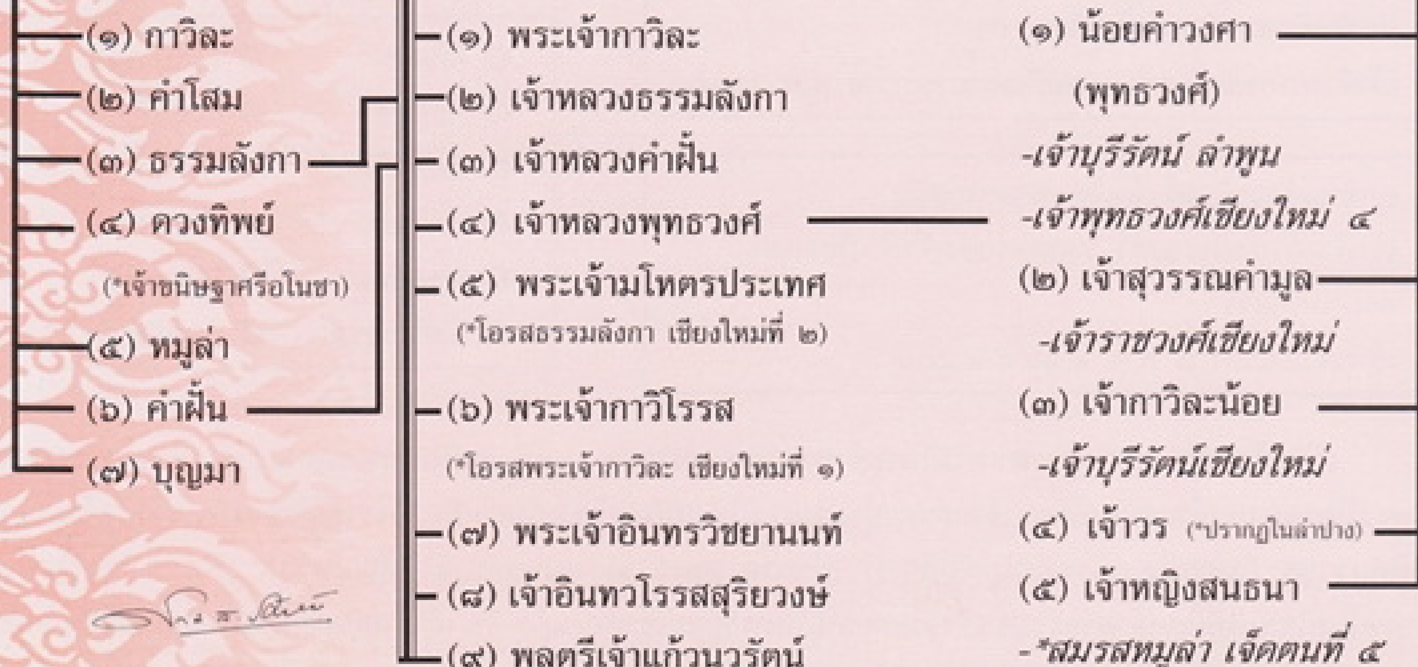




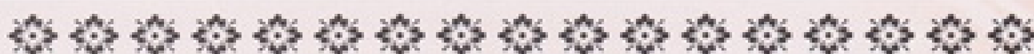
เจ้าฟ้าชายแก้ว — จันทาเทวี

เจ้าฟ้าคำปอเฮือน — ชายา
(*คำปอเฮือนเสียชีวิตในสนามรบ สู้ท้าวลิ้นก่านที่บ้านลำปางกลาง)

ผู้ครองเชียงใหม่จากสายบิดาเจ็ดตนและสายเจ้าอาป่าหนาดคำ



เจ้าฟ้าเมืององค์เวียงพร้าวพะเยา ๑๒ ขุน พร้อมไพร่พลหนีเสียเมือง พร้อมพระอินทจักรปักหลักร่วมขัติยวงศ์พงศานครลำปาง ๕๖ ปี





ศาลพระเมืองตู้ พระมหาวรรณ และพระเมืองแก้ว



มรดกศิลปะอนุสรณ์สถานพะเยาเข้ามาเมืองลำปาง พ.ศ. ๒๓๓๐ และประติมากรรมแบบพะเยา ที่วัดปงสนุก ต.เวียงเหนือ จ.ลำปาง

สายแหรกปฐมวงศาเจ้าฟ้าพะเยา ราชวงศ์เวียงพร้าว พะเยา ๑๒ ขุน



เจ้าฟ้าเวียงพร้าว

เจ้าฟ้ายาร้อย (เจ้าน้อยศีธิวงศ์) ปฐมราชตระกูลศีติสาร

*รต.๘

เจ้าฟ้าเมืององค์ (เจ้าน้อยไชยสาร)

เจ้าหญิงพิมพา	เจ้าฟ้าเมืองแก้วขัตติยวงศา เจ้าหลวงพะเยาองค์ที่ ๓ (๒๓๙๘-๒๔๐๓)	เจ้าอุปราชมหาเทพ	เจ้าหญิงคำหลอ

*สายสกุลราชบุตรสืบสายเลือดเจ้าหลวงพะเยาโดยตรง เป็นสกุลต่างๆ คือ ๑ ศีติสาร ๒ มหาวงศ์ ๓ วิรัตน์เกษม ๔ จันทยศ ๕ ศักดิ์สูง ๖ ไชยเมือง * สายราชบุตรเขย คือ ๑ สุยะราช ๒ ณ ลำปาง (สายพะเยา) ๓ สูงศักดิ์ ต้นสกุลคือ น้อยธรรมลังกา (ลำปาง) ต้นสกุล ศักดิ์ศรีดี คือยาวิราช เขยสกุล ศักดิ์สูง ต้นสกุลเทาวัลย์ คือ พระเยาวังใน ฯลฯ



พระพิมพ์ทรงเขลางค์

*รต.๙

สมัยทวารวดีตอนปลาย



รุ่นอิทธิพลศิลปะต้นลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖



ขุดพบปี พ.ศ.๒๕๐๐ ในตำแหน่งกลางเมืองคอกวัวเก่า รุ่นเขลางค์รูปหอยสังข์ นับเป็นทรงพิมพ์แบบเขลางค์ที่โดดเด่นไม่ซ้ำแบบหริภุญไชย ฝั่งตะวันตกแม่น้ำวัง



ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย

เศียรพระพุทธรูปรุ่นเขลางค์สมบัติวัดม่อนพิชัย ฝั่งตะวันออกแม่น้ำวัง

ปฏิมากรรมยุคศิลปะและคติตำนานฤาษีสร้างเมือง



๑. เศียรปูนปั้นประดับเจดีย์วัดร้างพันเชิง ต.ต้นธงไชย อ.เมืองลำปาง

๒. เศียรดินเผาส่วนประดับโบราณสถานจมน้ำวังพบในเขต อ.เกาะคา

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย





รูปปั้นสุพรหมฤาษีแห่งดอยเขลางค์เหนือซุ้มประตูวัดบุญวาทย์วรวิหาร
ส่อประกายความคิดประติมากรรุ่นคุ้มหลวง ต่อตำนานฤาษีสร้างเมือง

* ร่องน้ำเชื่อมโซนประวัติศาสตร์ลุ่มโขงเจ้าพระยา
* ต้นน้ำวังจากเทือกดอยเดียวกันไหลสู่แอ่งโยนกเจ้าพระยา

ร่องน้ำกลุ่มดอยผีปันน้ำทางมิติธรรมชาติ
ร่องทางสัตว์ต่างฯ จากแอ่งน้ำกกแม่อิง
ตามกลิ่นแม่น้ำวังสู่ร่องทางประวัติศาสตร์

* <u>โซนประวัติศาสตร์</u>

แบ่งเขตลำน้ำวัง

(ก) <u>โซนโยนก</u> แจ้ห่ม

ขึ้นโยนกเชียงแสน

(ข) <u>โซนเขลางค์</u>

ขึ้นละโว้จามเทวี

(ค) <u>โซนอิงมปถรัฐ</u>

ศาสนจักรอธิบดีสงฆ์

รูปเส้นจาก Lampang Reports
Scandinavian 1976 Page 19



โซนศรีสัชนาไลย * โซนเขลางค์ * โซนโยนกนาคพันธ์เชียงแสน

(เส้นร่างทึบ Oro-Hydrographic Map คือส่วนสูง)





ผังเมืองโบราณสามรุ่น กับคติตำนานสังขปัตรสัณฐาน ยุคทวารวดี

ลักษณะเหรียญเงิน พบที่เมืองโบราณพระปฐมเจดีย์นครปฐม และที่
เมืองอู่ทอง ยังมีผู้พบเหรียญชนิดนี้ในเมืองรามัญ ยุคสมัยทวารวดี

เมือง (ละกอน) เขลางค์ สร้างตามแบบ สังขปัตรสัณฐาน

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

ศักดิ์

*รศ.๑๒

N

วัดกู่คำ ๒

วัดร้างกู่ขาว

วัดพระเจ้าทันใจ

วัดร้าง พันเชิง

ประตูตาล

ทางไป อ.แจ้ห่ม

ประตูม้า

วัดร้างป่าพร้าว

①เขลางค์ 1223

②อาลัมพางค์ 1251

③เขลางค์ยุคเชียงใหม่ 1844

วัดร้าง อุโมงค์

ประตูนกกด

ประตูปลายนา

ถนนไป อ.ห้างฉัตร

ประตูนาสร้อย

๑

วัดพระแก้ว

ประตูผาบ่อง

ประตูนางเหลียว

ประตูป่อง(ปล่อง)

๓

วัดปงสนุก

ประตูเชียงใหม่

แม่น้ำวัง

๔

หออะม็อก

ประตูเชียงราย

ประตูสวนดอก

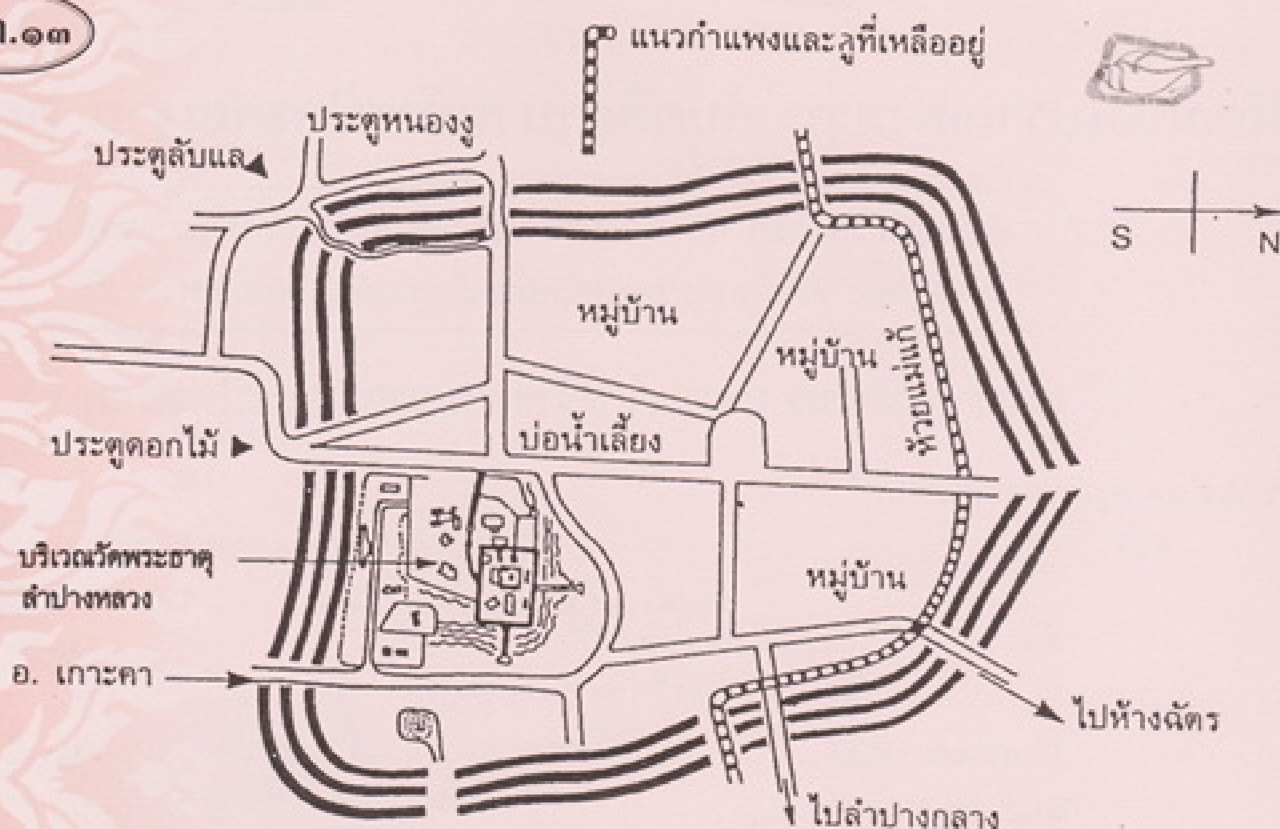
ประตูศรีชุม

ประตูชัย

④ลำปางยุครัตนโกสินทร์ 2325

ยุคเขลางค์ราว พ.ศ.๑๒๒๓ ยุคอาลัมพางค์คู่เขลางค์ ราว พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๗

ผังเมืองลำปางยุคเวียงพระธาตุโบราณ
กับหลักฐานทางโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์



ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย

แผนที่ซากเมืองโบราณ ลัมพกัปปะ หรือเวียงพระธาตุลำปางหลวงโบราณ
เนื้อที่อาณาเขตราว ๒๒๐ ไร่ รอบในคันกำแพงดินราว ๑๕๐ ไร่

ก. **ลำปางยุคดึกดำบรรพ์** ลำปางเป็นจังหวัดที่อุดมด้วยสินแร่ที่ประทุขึ้นมาในเขตรอบๆ ปล่องภูเขาไฟ มีนักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ค้นพบร่องรอยเครื่องมือหินของมนุษย์ลำปางรุ่นก่อนปรากฏการณ์การระเบิดของภูเขาไฟ โดยปรากฏอยู่ใต้หินชั้นบะซอลล์ กรมทรัพยากรธรณีเคยอ้างนามนักธรณีต่างประเทศ นำตัวอย่างหินบะซอลล์ลำปาง ไปวิเคราะห์คำนวณอายุอยู่ในช่วง ๖๔๐,๐๐๐ ปี ถึง ๑,๗๐๐,๐๐๐ ปี นับเป็นหลักฐานมนุษย์เอเชียที่เก่าแก่สุด

ที่เหมืองลิกไนต์ กฟผ.แม่เมาะลำปาง เคยพบตัวอย่าง กรามช้างแมมมอท ช้างดึกดำบรรพ์ ๔ งา ๒ ตัวและซากกระดองสัตว์ทะเลดึกดำบรรพ์ ยังรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ กฟผ.แม่เมาะ

ข.ซากเมืองลำปาง (ลัมพกัปปะ) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๐ ได้มีหน่วยงานค้นคว้าซากเมืองโบราณลัมพกัปปะ ในเขตรอบๆ วัดพระธาตุลำปางหลวง มีคันคูดิน มีลักษณะคล้ายเมืองโบราณทุ่งยั้ง ที่ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ ซึ่งที่เมืองทุ่งยั้ง เคยมีการพบซากกลองมโหรทึกรุ่นสมัยดองซอน ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ในตัวเมืองลัมภกัปปะโบราณเคยมีผู้ขุดพบลูกปัดหินสีน้ำตาล เครื่องมือหินบางชนิดฯ รอบๆ เวียงพระธาตุมีซากหย่อมชุมชนโบราณ

ค.ร่องรอยอารยธรรมเก่าแถบลุ่มแม่น้ำวัง ลำปาง จอมปิง ลำปางโบราณยังปรากฏลักษณะชุมชนเมืองคันคูดินมากแห่ง เช่น เวียงพระธาตุโบราณลำปางหลวง เมืองโบราณท่าน้ำลำปางกลาง ล่องไปตามสายแม่น้ำวังด้านใต้ราวระยะ ๑๕ กม. อันเป็นที่ตั้งหมู่บ้านจอมปิง ได้มีการขุดพบโครงกระดูก เครื่องประดับ ลูกปัด หม้อลายขูดขีด และศิลปวัตถุคล้ายที่บ้านเชียง หน่วยศิลปากรที่ ๔ เคยเสนอกรมศิลปากรพิจารณาตั้งงบประมาณขุดสำรวจนับแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๔ เป็นต้นมา

ง. พระธาตุลำปางหลวง กับความมีอายุเก่าแก่คู่ตำนานพระธาตุเจดีย์เก่าแก่ในประเทศไทย ตำนานพระธาตุโดยทั่วๆไป แม้จะผูกเรื่องราวสูงขึ้นไปถึงยุคสมัยพระพุทธเจ้าเสด็จฯ แต่พระธาตุลำปางหลวงก็มีอายุเก่าแก่คู่กับตำนานพระธาตุเจดีย์เก่าแกในประเทศไทย เจ้าพระยาทิพากรวงค์ เรียบเรียง รศ.๑๒๘ ความว่า "เมื่อพุทธศักราชล่วงไปได้ ๑๒๓๔ ไม่ถูกกัน แล้วพระยาภาสีบดีไชย พระยาใสทอง ยกทัพขึ้นไปเมืองลำพูน นมัสการพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าแล้วถึง ๓ ปี แล้วยกทัพกลับมาเมืองใต้ จึงปรายเงินปรายทองต่างข้าวตอกดอกไม้ถวายพระบรมธาตุทุกตำบล แต่เมืองลำพูน ลำปาง มาทางเดิมบางนางบวชถึงนครไชยศรี สิ้นเก้าปีสิ้นอายุศม์" ลำปางยังมีตำแหน่งเวียงศาสนาที่ปรากฏในตำนานเมืองเถินอีกแห่ง ๑
หมายเหตุ : ช่วงศักราชนี้นครเขลางค์ตั้งขึ้นแล้ว แสดงอำนาจอาณาจักรรุ่นก่อตั้งเขลางค์หริภุญไชยเขตเวียงพระธาตุถือเป็นเวียงกัลปนายุคเวียงลัมภกัปปะ เป็นเวียงศาสนในสังฆาณัติ

ยุคจามเทวีวงศ์

ซากเมืองละกอนเขลางค์ กับสังขปัตรสัณฐานยุคฤาษีสร้างเมืองระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ยุคสมัยอาณาจักรลวปุระ การขยายกลุ่มเมือง ละโว้ ละพร ละกอน เป็นยุคระหว่างสมัยทวารวดี ต่อศรีวิชัยรุ่งเรืองในแหลมทองโบราณ

พ.ศ.๑๒๐๖ จักรวงศ์ฤาษีที่เมืองศรีสัชนาลัยเป็นแกน สถาปนาราชวงศ์จามเทวี ครองหริภุญไชย

พ.ศ.๑๒๑๓ พระนางจามเทวีเวนสมบัติให้โอรสคู่แฝดองค์โต เจ้ามหันตยศ นั่งเมืองละพูน เจ้าอนันตยศ หรืออินทรเกิงกร โอรสแฝดผู้น้องเป็นอุปราชา

พ.ศ.๑๒๒๓ จักรวงศ์ฤาษีสถาปนาตำแหน่งกษัตริย์คู่แฝดอนันตยศผู้น้องครองเมืองเขลางค์ นับเป็นเมืองหลวงคู่แฝดของกษัตริย์คู่แฝดน้องเพียงรัชกาลเดียว

พ.ศ.๑๒๕๑-๑๒๕๗ ยุคพระนางจามเทวีประทับในเขลางค์-อาลัมพางค์ คู่พระสิกขีปฏิมาที่อัญเชิญมาจากละโว้ประดิษฐาน ณ วัดกู่ขาว ในยุคนี้ได้เกิดนครหลวงคู่แฝดแม่ลูก โดยกษัตริย์เขลางค์อนันตยศ หรืออินทิวร สร้างเมืองอาลัมพางค์ ทูลถวาย นับว่าพระนางจามเทวีได้รับการสถาปนาเป็นกษัตริย์เมืองแฝดแม่ลูก อาลัมพางค์ คู่กับเมืองเขลางค์

พ.ศ.๑๔๑๐ หนังสือหมันชูของจีน กล่าวถึงอาณาจักรหนี่หวังกวอ เมืองกษัตริย์หญิง (จามเทวี)

หมายเหตุ หริภุญไชยหลังราชวงศ์จามเทวี ได้ผลัดอำนาจกับทางมอญ ละโว้ แสนหวี มีราชวงศ์พละนคร(แพร่) ขึ้นไปแทรกวงศ์เพียงรัชกาลเดียว

พ.ศ.๑๗๒๕ ไทยอำมาตย์เขลางค์ ที่เชื่อว่าเป็นสายวงศ์ท้องถิ่นเป็นราชวงศ์สุดท้าย โดยพญายี่บา มีน้องชายหรือโอรสนามพญาเบิก ครองเขลางค์ พญาบอนโอรสครองพลนครแพร่

พ.ศ.๑๘๒๔-๑๘๓๗ พระยายี่บากษัตริย์หริภุญไชยตั้งเมืองหลวงพลัดถิ่น จามเทวีวงศ์ในเขลางค์ เป็นเวลา ๑๔ ปี มีเอกสารราชวงศ์หยวน (มองโกล) ได้รับสาสน์ไมตรีจากรัฐบาลจามเทวีวงศ์ และละโว้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๑๘๓๒.

หมายเหตุ : พระสิขีปฏิมาคู่บัลลังก์เขลางค์เสียแก่กรุงศรีอยุธยา สมัยอำนาจเชียงใหม่ พ.ศ.๒๐๕๘



ประติมากรรมปูนปั้นรูปกุมภัณฑ์สมัยเจ้าหาญแต่ท้องสร้าง ปี พ.ศ.๑๙๙๒ สี่ตนรอบสี่ทิศพระธาตุลำปางหลวง ปัจจุบันเหลือเพียง ๒ ตนด้านเหนือ ส่วนที่หายไปสองตนด้านใต้ เป็นเขตหมื่นคำเพชรจากสุโขทัยมากินเมืองนครลำปางสมัยพระเจ้าติโลกราช สร้างวิหารพระพุทธพร้อมศิลาจารึก อักษรฝักขามในปี พ.ศ.๒๐๑๙





กรุทุ่งเตาไห แอ่งนิทาน "บวกหม้อแกงตอง" นอกเมืองเขลางค์

*รต.๑๔

งานสำรวจคณะยุวพุทธลำปางปี ๒๔๙๙ "บวกหม้อแกงตอง" คือชื่อแอ่งนิทานตำนานวัดกู่ขาว กู่คำ กู่แดงนอกเมืองเขลางค์ด้านเหนือเขตดินโป่ง อันเป็นแหล่งฝูงกวางเนื้อมากินดินโป่งกับสระหนองที่เรียกว่า "บวกหม้อแกงตอง" เหตุด้วยพญาฆรฏะเจ้าเมืองโปรดล่าสัตว์ใช้ธนูดักยิงสัตว์เคราะห์ร้ายเป็นเหยื่ออาหารจานวิเศษจากหม้อแกงตอง (ทองเหลือง) ที่ตรงนี้มีกรุเตาโบราณที่เรียกทุ่งเตาไหลำปาง โบราณวัตถุที่พบสำรวจในปี ๒๔๙๙ ในรูปคณะสำรวจจากซ้าย มีเจ้าบุญทวงศ์ ณ ลำปาง ครูคำมูล เจริญหล้า ศักดิ์ ส.รัตนชัย และชาวบ้าน สิ่งที่ได้มาจากหลุมต่างๆ ย่านทุ่งเตาไหดังภาพท้ายสุด





แผนที่แสดงอาณาจักรสุโขทัยโบราณสยาม-น่านเจ้า

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย

*รต.๑๕

เขลางค์

แผนที่จากแบบเรียนสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.๒๕๐๔

แผนที่แสดงอาณาเขต ภาคเหนือตอนบน

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

ศักดิ์ ส.รัตนชัย



*รต.๑๖

จ.สุโขทัย

จ.พิษณุโลก

จ.ตาก

จ.เพชรบูรณ์

จ.กำแพงเพชร

จ.พิจิตร

การสำรวจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด ลำปาง-ลำพูน

แสดง ภาคเหนือทางการท่องเที่ยว และพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ภาคเหนือตอนล่าง

ภาคเหนือตอนบน

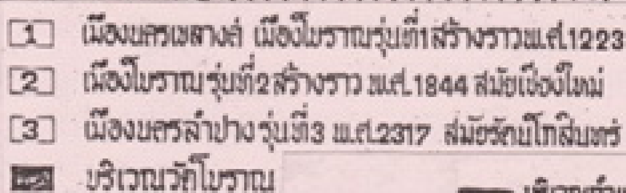
จังหวัดลำปาง-ลำพูน

จ.เชียงราย จ.แม่ฮ่องสอน จ.เชียงใหม่ จ.ลำพูน จ.ลำปาง จ.พะเยา
จ.น่าน จ.แพร่ จ.อุตรดิตถ์ จ.ตาก จ.สุโขทัย จ.พิษณุโลก
จ.เพชรบูรณ์ จ.กำแพงเพชร จ.พิจิตร

*รต.๑๗

แผนที่แสดงผังเมืองลำปางโบราณ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย สำรวจปี ๒๕๑๒

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย



ผังเมืองลำปาง 2537
สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

แผนที่แสดง
ผังเมืองลำปางโบราณ

งานสำรวจผังเมืองโบราณลำปาง ๒๕๑๐-๒๕๑๖

ยุค ศ.หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล คณบดีคณะโบราณคดี ม.ศิลปากร และ ดร.นิจ หิญชีระนันท์ ผอ.สำนักผังเมือง





*รต.๑๘







ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ
ศักดิ์ ส.รัตนชัย

งานสำรวจจังหวัดลำปางทางโบราณคดีอย่างเป็นทางการมีอนุสนธิจาก ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล คณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย ในคณะกรรมการสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม(สรสว.) สมัย ฯพณฯม.ล.ปิ่น มาลากุล รมว. กระทรวงศึกษาธิการ เป็นนายกสมาคมได้สนับสนุนการก่อตั้งสาขาสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรมขึ้น เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ศ.๒๕๑๒ นายสุจิตต์ วงษ์เทศ ประธานกลุ่ม นศ.และคณะ ได้พบคณะผังเมือง โดยมีนายธนะ คุ้มทองมาก หัวหน้าคณะทำงาน นายก อาสาสมาคม สรสว.ลำปาง คนที่ ๑ แถวหลัง วางแผนทำงานสำรวจในพื้นที่เขต อ.เกาะคา และ อ.เมือง ลำปาง คณะโบราณคดีได้มีการสำรวจเมืองโบราณที่ อ.เกาะคา แต่ปี ๒๕๑๐ และทาง อ.เกาะคาสมัยนายอำเภอก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจโบราณวัตถุโดยมีเจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นประธานในคณะ ศาสตราจารย์ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล และ อจ.วีรพันธ์ มาลัยพันธุ นักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ได้ร่วมรายการ สรสว.ลำปาง ออกรายการโทรทัศน์ช่อง ๘ ลำปาง ถึงผลการพบร่องรอยมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่ลาดดอยคำ อ.เชียงแสน (ภาพบน)งานสำรวจทางโบราณคดีระหว่าง ม.ศิลปากร และ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ในการจัดวางผังเมืองรวมลำปาง ปี ๒๕๑๒ สมัย ดร.นิจ หิญชีระนันท์ ผอ.สำนักผังเมือง ต่อมา สมัย ม.ล.ชินชัย กำภู เป็นผู้อำนวยการสำนักผังเมืองได้เสนอผังเมืองเพื่อพิจารณาสู่ที่ประชุมกรรมการร่วม ๓ วาระ แรก ณ เทศบาลเมืองลำปาง วาระที่ ๒ และวาระที่ ๓

การศึกษาค้นคว้าตำแหน่งเมือง "อาลัมพางค์"



๔ สมมุติฐานตำแหน่งอาลัมพางค์

*รต.๑๙

๑ เมืองอาลัมพางค์ อยู่ที่เวียงลัมพกัปปะวัดพระธาตุลำปางหลวง ?

๒ เมืองอาลัมพางค์ อยู่ที่ร่องย่าตอง ตรอกสันโค้ง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง ?

๓ เมืองอาลัมพางค์ อยู่ที่วัดกู่ขาวที่ประดิษฐานพระสิกขีปฏิมากรร่วมสมัยจามเทวี อำเภอเมืองลำปาง?

๔ เมืองอาลัมพางค์ อยู่ที่ตำแหน่งเวียงนางตองค้นพบใหม่บ้านสบตุ๋ย อำเภอเมืองลำปาง?

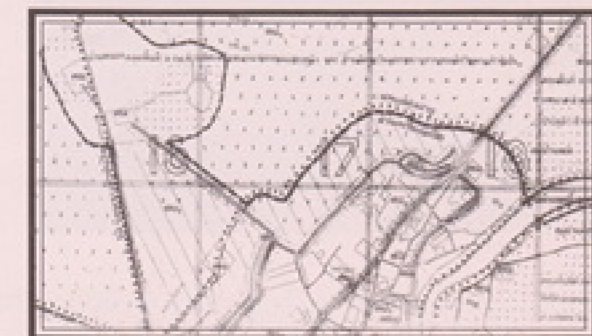


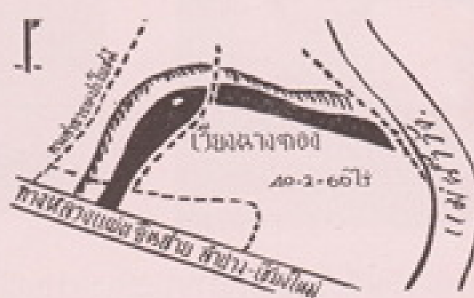


ปัจจุบันความสำนึกชาวลำปางในเรื่องชื่ออาลัมพางค์ไม่คุ้นเท่าชื่อ(ละกอน Lacon) "เขลางค์" และ "ลำปาง" "อาลัมพางค์" โดยสำเนียงอ่านพื้นเมืองคือ "อาลำปาง" พ พาน ออกเสียง ป ปลา จึงเกิดมีทฤษฎีต่างกันดังนี้

๑ เชื่อว่าอาลัมพางค์ คือที่แห่งเดียวกับเวียงลำปางหลวง ทฤษฎีนี้ ร.ท.แสง มนวิทูรผู้แปลตำนานชินกาลมาลีปกรณ์เชื่อเช่นนั้น เพราะมีตำนานมูลศาสนา กล่าวถึงตอนพระนางจามเทวีเสด็จสู่เขลางค์ มีการเฉลิมสมโภชรับเสด็จ พิธีดังกล่าวนี้ กระทำ ณ ที่เรียกว่าลำพาง(คือลำปาง) แต่ตำนานมิได้กล่าวถึงการสร้างเมือง

๒ เชื่อว่าอาลัมพางค์อยู่ที่เวียงนางตอง ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีใหม่หลังการค้นพบตำแหน่งเวียงนางตอง บ้านสบตุ๋ย บนไฮเวย์สายลำปางเชียงใหม่ เป็นเมืองโบราณขนาดเล็ก เหลืออยู่บนที่ส่วนพื้นดินของตลิ่งแม่น้ำวังเพียงประมาณเศษ ๑ ส่วน ๕-๖ ของเมืองที่สมบูรณ์ มีตำนานเก่าๆของครูบาโนวัดปงสนุกเคยบันทึกถึงชื่อตำแหน่งเวียงหวากด้านใต้ อันหมายถึงเวียงแหว่งพังหายไปในแม่น้ำ ที่ตั้งตำแหน่งเวียงหวาก ริมน้ำแห่งนี้ คือสถานที่เรียกว่าเวียงนางตอง เวียงนางตอง อยู่ห่างตัวเมือง เขลางค์ราว ๘ ก.ม. มีจุดน่าสนใจที่ว่าตำแหน่งเมืองนี้ อยู่ห่างไปทางทิศใต้ตรงตำนานบางฉบับ และมีกลุ่มที่เชื่อหลักฐานว่าเมืองโบราณต้องมีปราการคันคูเช่นเวียงนางตอง ๓-๔





เชื่อว่าเวียงอาลัมพางค์อยู่ในตัวเมืองหอยสังข์ ต่อมาเชื่อว่า อยู่ปลายถนนเชื่อมโบราณสถานวัดกู่ขาวร้าง กลุ่มนี้ถือความสำคัญในตำนานที่กล่าวถึงตำแหน่งเมืองคู่แฝดแม่ลูกไปมาหากัน เป็นเขตมณเฑียรขัดราชวัตรบูชาพระสิกขีเชื่อมถนนโบราณเขลางค์ไปทางทิศตะวันตกมีตำนานค้นพบใหม่ระบุสถานที่นี้เคยเป็นเมืองร้าง

แบบบันทึก (01) โบราณสถานและสภาพ



รหัสโบราณสถาน

ชื่อหน่วยงาน งานสำรวจฯ ฝ่ายอนุรักษ์

บันทึกเมื่อ 19 ม.ค. 2535

ผู้สำรวจและบันทึก

นาย จีรวุฒิ ชิวะวาส

ผังและอื่น ๆที่แนบ

ผังคูเมืองกำแพงเมืองจำนวน แผ่น

แบบรายงานประวัติเมืองเขลางค์

(ลำปาง) จำนวน 1 เล่ม

ผังแสดงที่ตั้งโดยสังเขป *รศ.๒๐

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

ศักดิ์ ส.รัตนชัย

วัดกู่คำ

วัดพระเจ้าทันใจ

วัดร้างกู่ยาว

ถนนโบราณ

ประตูตาล

ไปอำเภอแจ้ห่ม

ประตูม้า

น.แม่วัง

ไปม่อนตะทิว

ประตูปลายนา

เวียงเหนือ

1

ประตูท่านาง

ปงสนุก

ประตูป่อง

2

หัวเวียง

น้ำเก่า

ก. วัดพระแก้ว

ข. วัดปงสนุก

ค. วัดปลายนา(ร้าง)

ง. วัดบ้านวาหย่า

ก. ชื่อโบราณสถาน คูเมือง-กำแพงเมือง เขลางค์นคร (ลำปาง)

ที่ตั้ง ต.เวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

พิกัดรุ้ง-แวง ______ พิกัดแผนที่ ______

ข. สิ่งสำคัญ 1 คูเมือง 6

ที่ขึ้นทะเบียน 2 กำแพงเมือง 7







ลำปาง ๒๕๑๐ สภาพกำแพงคันดินที่เริ่มถูกทำลายในช่องตรอกสันโค้งหัวเมืองหอยสังข์ ต.เวียงเหนือ อ.เมืองลำปาง ภาพนี้ถ่ายสมัยคณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร โดย อ.ศรีศักร วัลลิโภดม นำสำรวจเมืองโบราณในตรอกสันโค้งลำปาง เมื่อ ๑๘ ธ.ค.๒๕๑๐ เป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตั้งสาขาสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม(สรสว.)ลำปางขึ้นลำปาง ระหว่าง พ.ศ.๒๕๑๒-๒๕๑๖ อาจารย์คงเดช ประพัฒน์ทอง คณะโบราณคดี และเจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรได้สำรวจแหล่งโบราณสถานวัดกู่ขาวร้างที่ถูกบุกรุกทำลาย ภาพจาก คณะทำงาน (สรสว.)สาขาลำปาง

ความเห็นที่ตั้งเมืองอาลัมพางค์ช่วงก่อนและหลัง พ.ศ.๒๕๑๒

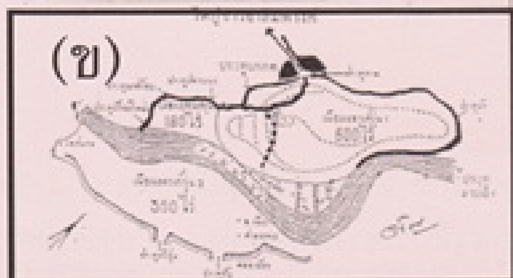
ตำนาน เมืองแฝดแม่ลูกที่มีอายุเมืองเพียง ๖เดือน-๖ปี ปัจฉิมสมัยพระนางจามเทวี

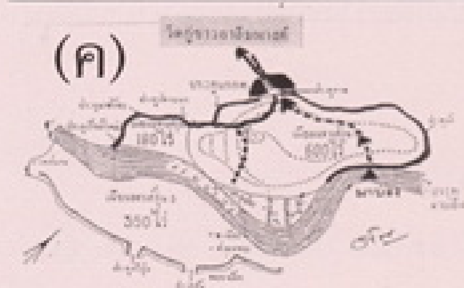
อาลัมพางค์ คือชื่อเมืองแฝดสองแม่ลูก คู่เขลางค์นคร ปรากฏในตำนานจามเทวีวงศ์ และพงศาวดารโยนก อายุเมืองในช่วง ๖ เดือน หรือ ๖ ปีในตำนานไม่ตรงกัน สาระสำคัญในประวัติศาสตร์ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่ตำนานคือพระสิกขีปฏิมา พระหินศิลาหินดำมาสู่เขลางค์พร้อมพระนางจามเทวี ราวช่วง พ.ศ.๑๒๕๑-๑๒๕๗ เป็นชื่อเมืองที่ใช้ระยะสั้นๆมีอายุมานานกว่าหนึ่งพันปี ผู้ที่จะรู้จักชื่อคำว่า อาลัมพางค์ จึงจากตำนานรุ่นเก่าเพียงสองฉบับ

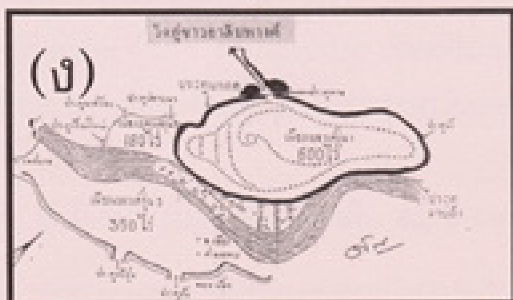
จุดประสงค์สร้างเมืองอาลัมพางค์ก็เพื่อสถาปนาพระนางจามเทวีเป็นกษัตริย์อีกวาระหนึ่งคู่ตำแหน่งเมืองเขลางค์ คติพิธีเฉลิมฉลองรับเสด็จพระนางจามเทวีในปริมณฑลราชวัตรฉัตรธงปราสาทไม้อ้อ ทฤษฎีสันนิษฐานตำแหน่งเมืองแฝดสองแม่ลูกมีเส้นทางราชยานเสด็จสู่กันได้ ความเห็นเรื่องตำแหน่งอาลัมพางค์อยู่ไหน ก่อน พ.ศ.๒๕๑๒ จึงต่างกันที่ว่า หลังปี พ.ศ.๒๕๑๒ มีการสำรวจผังเมืองลำปางอย่างเป็นระบบ ความเห็นระยะต้นและระยะต่อมาคือ

*รต.๒๑









(ก) ผังเมืองเขลางค์มีคูน้ำล้อมรอบ ด้านประตูตาลมีคันถนนโบราณที่เป็นทั้งถนนและคันกั้นน้ำเลี้ยงสระ มีระบบทดร่องระบายน้ำ ชื่อร่องย่าตอง สู่ตำแหน่งคันคูดินชั้นใน คล้ายจะเป็นเวียงเล็กๆชั้นในช่องตำแหน่งผังเมืองส่วนหัวสังข์ ด้านประตูนกกด จึงมีการลงความเห็นขั้นต้นว่าอาลัมพางค์อยู่ระหว่างชุมชนบ้านสันโค้ง (ผังพื้นเทา)(ข) ต่อมามีการค้นพบว่า ตำแหน่งชุมชนในผังพื้นเทารูป(ก) เป็นคันดินรุ่นเสริมอิฐ และมีแนวเชื่อมต่อลงแม่น้ำ มีลักษณะเมืองร่วมสมัยเขลางค์สอง(รุ่นประตูเชียงใหม่)ทำให้พื้นที่ผังเมือง ๑๘๐ ไร่เพิ่มรวมราว ๕๐๐ ไร่ ทั้งทำให้เห็นการระบบชักน้ำร่องย่าตองและคูเมืองเขลางค์ไหลอ้อมผังเมืองเขลางค์รุ่นสองลงสู่แม่วัง ทฤษฎีนี้ช่วยให้เข้าใจใหม่กันได้ว่าอาลัมพางค์มิได้อยู่ในตัวเมืองหอยสังข์(ค) ผังนำร่องตำแหน่งประวัติศาสตร์เมืองคู่แฝด เขลางค์รุ่น ๑ และ รุ่น ๒ เริ่มปรากฏขยายตัวในช่วงสมัยพระมหาญาณคัมภีรมหาเถระแผ่ศาสนาในเขลางค์ช่วงที่พระแก้วมรกต พระสิกขีปฏิมา พระพุทธศิลาปางปราบช้างจวบสมัยพระแก้ว พระศิลาออกจากเขลางค์สมัยพระเจ้าติโลกราช พระสิกขียังอยู่ ณ วัดกู่ขาว จวบ พ.ศ.๒๐๕๘ พระรามาธิบดีที่ ๒ กรุงศรีอยุธยายกทัพเข้าทางประตูท่านางไปสู่วัดกู่ขาวอัญเชิญพระสิกขีไปอโยธยา เป็นการนำร่องความสำคัญของตำแหน่งวัดกู่ขาว นอกจากจะอ้างพระนามจามเทวียังเคยเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร้างด้วยเหตุแห่งสงคราม ๕๐๐ ปี มีลักษณะซากชุมชนให้วัดพญาทีมารตะมีประเพณีแห่อัญเชิญพระธาตุสู่เวียง ที่ตั้งนครแฝด แม่ลูกเขลางค์-อาลัมพางค์อยู่ไหน ? จึงเหลือน้ำหนักที่กู่ขาว(ง).

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

ศักดิ์ ส.รัตนชัย

บทที่ ๑

ปฏิทินประวัติศาสตร์อาณาจักรโบราณ

ปฏิทินประวัติศาสตร์ยุคสมัยต่างๆ ร่วมเอกสารต่างประเทศที่บันทึกไว้นี้ คาดว่าจะมีเป็นดรรชนี ชี้ช่องทางสอบสวนสืบสวนประวัติศาสตร์อาณาจักรโบราณได้สะดวกสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ปฏิทินประวัติศาสตร์ หนองแส - จามเทวีวงศ์

จากเอกสารต่างประเทศเปรียบเทียบเอกสารท้องถิ่นไทย-ลาว

พื้นที่พงศาวดารฝ่ายไทย ตำนานสิงหนวติกุมาร ประชุมพงศาวดารภาค ๖๑ กล่าวถึงกษัตริย์เทวกาล (หนองแส) มีโอรสธิดารวม ๖๐ องค์ ราชโอรสองค์รองหรือองค์ที่ ๒ คือสิงหวติกุมาร เป็นราชวงศาไทยเมือง รับพระราชทานอำนาจจัดตั้งจากหนองแสยกพลมาตั้งเมือง โยนกนาคพันธ์เชียงแสนบริเวณ ตำแหน่งเมืองร้างของขอม ณ บริเวณลุ่มน้ำโขง หรือแม่ขรนที

ยุคประวัติศาสตร์ศิลปะที่กำหนดไว้ในช่วงพุทธศตวรรษต่างๆ

พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ ทวารวดี, ๑๓-๑๘ ศรีวิชัย, ๑๗-๑๙ อู่ทอง-ลพบุรี, ๑๖-๒๒ เชียงแสน, ๑๙-๒๐ สุโขทัย (ศิลปะหริภุญไชย-เขลางค์ ร่วมในยุคทวารวดี-ศรีวิชัย)

พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ ยุคศิลปะทวารวดี-ศรีวิชัย มีอักษรตระกุลปัลลวะ รูปเจดีย์ทรง "ถะ" และอวโลกิเตศวรแผ่ถึงอาณาจักรหนองแส พงศาวดารกษัตริย์หญิงจามเทวีวงศ์ปรากฏในลุ่มเจ้าพระยาตอนบนศิลปะมอญ ทวารวดีแถบลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างแผ่เป็นบริเวณกว้างขวาง

พ.ศ. ๑๑๑๑-๑๔๐๐ ก่อนอำนาจพม่าพุกาม มีที่ตะโก้ง มีราชวงศ์ขุนลง-ขุนไล เมืองรี เมืองราม เมืองโก่ง เมืองยวงรุ่งเรืองอยู่ก่อน

พ.ศ. ๑๑๖๑-๑๔๕๐ สมัยราชวงศ์ถัง

พ.ศ. ๑๑๑๓ พระเจ้าศรีสิทธิไชยพรหมเทพ นครไชยศรี

พ.ศ. ๑๑๖๑-๑๓๗๐ สำนักต้นราชวงศ์ถังเรียกดินแดนรวมตัวยุคหนองแสหลวงว่าหกเจ้าหนานหนิง

ยุคคั่นตำนานจุลศักราช

พ.ศ. ๑๑๘๑-๒ (จ.ศ.๑) ปีเริ่มตำนานจุลศักราช ราชวงศ์พระเจ้าอชุตราช โอรสสิงหวติกุมารทรงประดิษฐานพระธาตุดอยตุง โดยการซื้อที่บริเวณดอยตุงจากตระกูลปู่จ้าวลาวจก หลังจากราชวงศ์สิงหวติกุมาร สร้างเมืองโยนกนาคพันธ์นครเชียงแสนตั้งแล้ว

พระยาอนุรุธธรรมิกราชฯ ตั้งจุลศักราชเมื่อปีกุล พ.ศ.๑๑๘๒ ทั้งนี้มีท้าวพระยา ๙๙๘ หัวเมืองมาร่วมเว้นชื่อเมียงหริภุญไชยและสุโขทัย (พงศาวดารภาค ๖๑ อ้างตั้งเพื่อเฉลิมตำแหน่งลวจังกราชเป็นใหญ่ขัดกับความในพงศาวดารเล่มเดียวกัน)

พ.ศ. ๑๑๘๒ จารึกอักษรมอญเทียบแบบอักษรจารึกที่เขารังปราจีนบุรี คนทรง ชื่อโละอุ กับอุ ...สร้างวัด สร้างเสาหงส์ (คงเดช ประพัฒน์ทอง)

ตำนานจุลศักราชจากเอกสารอื่น

จ.ศ. ๑ พม่า พม่าปัจจุบันถือจุลศักราชเป็นของพม่า มีกษัตริย์นามอนุรุธแต่ศักราชไม่ตรงปี จ.ศ.๑

จ.ศ. ๑ ไทย ประชุมพงศาวดารภาค ๑ พระราชพงศาวดารเหนือ มีเรื่องพระยาสักรค่าตั้งจุลศักราช กษัตริย์เมืองตักกะศิลามหานคร ทรงพระนามชื่อพระยาสักรค่าตั้งจุลศักราช ณ วันพฤหัสบดีเดือนห้าแรมหนึ่งค่ำปีชวดเอกศกเป็นมหาสงกรานต์พระองค์สวรรคตในปีนั้นเมื่อศกจุลศักราชได้ ๑ (*๑/๑ น.๒) แต่บอกปี จ.ศ. ๑ ไม่ตรง พ.ศ.๑๑๘๑

*"ทวารวดีอยู่ไหน" ของมานิต วัลลิโภดม วิจารณ์ว่า นครชัยศรี คือตักกะสิลาในตำนาน พระยาสักรค่าเป็นกษัตริย์นครชัยศรี (ศักรค่า กับศรีสิทธิชัยพรหมเทพ คือ องค์เดียวกัน) (*ลลน.ของใคร? น.๑๕๐)*

พ.ศ. ๑๑๘๓ (ธิเบต-เนปาล-อินเดีย) ธิเบต สั่งสมคัมภีร์พุทธศาสนามานานปี หลังจากส่งนักศึกษาเล่าเรียนสันสกฤตลับจากอินเดีย ธิเบตบุกและแต่งงานเจ้าหนิงเนปาลรวมทั้งการแต่งงานเจ้าหญิงจักรพรรดิ์ไตซุงของจีน ขยายอิทธิพลร่วมนิกายศาสนา

พ.ศ. ๑๑๙๒-๑๔๔๖ ราชวงศ์ต้าหมุง (ไทเมือง?) ยุคอำนาจหนองแส รวม ๑๓ รัชกาล

พ.ศ. ๑๑๙๗-๑๒๑๙ (ธิเบต-ยูนนาน-จีน) ธิเบตบุกตูยุลุนติดพรมแดนจีน ยุคจีนชิงอำนาจกันเองหัวเมืองส่วยต่างชิงอิสระ

พ.ศ. ๑๑๙๘-๑๗๙๖ ยุคอาณาจักรหนองแส แผ่พงศาวดารในกลุ่ม ๑๖ แคว้นชนเผ่าน้อย

พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๒๐๗ ศักราชพงศาวดารโยนกกำหนดเป็นยุคพระนางจามเทวีครองหริภุญไชยในพื้นที่ชุมชนเมืองที่ราบลุ่มน้ำพิงค์เป็นชนเผ่าเมงคบุตร (มอญ) โดยมีชนเผ่าลัวะในฐานะเจ้าถิ่นเดิมบนที่สูงนำสินค้ามาสู่กาดลัวะ

พ.ศ. ๑๒๐๗-๑๒๘๗ พระนางจามเทวี เวนสมบัติให้พระเจ้ามหันตยศ โอรสองค์โตครองหริภุญไชย หลังจากได้ปราบพญาลัวะ

พ.ศ. ๑๒๒๓ ยุคพระสุพรหมฤๅษีแห่งเขาเขลางค์ เนรมิตเขลางค์นครเป็นนครหลวงคู่แฝดนครหริภุญไชย ให้แก่พระเจ้าอนันตยศโอรสแฝดองค์เล็กของพระนางจามเทวีในการสถาปนานครเขลางค์นี้ เป็นนครที่มีเมืองพระธาตุลัมพกัปปะหรือเมืองตำแหน่งพระธาตุรุ่นก่อนประวัติศาสตร์และชุมชนชาวเมืองละกอนคู่ตำแหน่งหนองน้ำละกอน อายุเมืองหลวงอยู่เพียงรัชกาลเดียวคู่ตำแหน่งกษัตริย์คู่แฝด

พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๗ พระนางจามเทวีเสด็จกลับจากการเยี่ยมพระบิดาพญาละโว้ พร้อมนำพระสิกขีปฏิมาเสด็จมาทาง

ลำน้ำยม ประทับในเมืองเขลางค์อาลัมพางค์ ยุคเมืองสองกษัตริย์แม่ลูกรวม ๖ ปี (ถึงปีสุดท้ายก่อนพระนางเสด็จสู่สวรรคต)

พ.ศ.๑๒๕๕-๑๒๙๙ ยุคกำเนิดชื่อยูนนานจากราชสำนักจีน เอกสารสมัยรัชกาลหยวนจงแห่งราชวงศ์ถัง ถึงกษัตริย์ทรงมีคำรัสกับทูตประเทศหนาหนิง เรียกว่ายูนนานโดยถือเอากลุ่มเมฆในทิศทางนครหนองแสที่ทูตเดินทางมาว่า "ยูนนาน" อันหมายถึง "ทิศทางของเมฆ"

พ.ศ.๑๓๐๙ จารึกหลักแรกอาณาจักรหนองแส น่านเจ้า ใช้ตัวหนังสือจีนจารึก อันถือเป็นภาษากลางระหว่างชนเผ่าภาษาต่างๆ ที่รวมอำนาจรัฐ เป็นอาณาจักร "น่านเจ้า"

พ.ศ.๑๓๑๘ จารึกนครศรีธรรมราช ราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัย ยุคมีอำนาจเหนือชวา

พ.ศ.๑๓๖๓ ตำนานหนองแสในรัชกาลหยวนเหอ ปีที่ ๑๕ สร้างเจดีย์ ๓ องค์ ที่เอ่อไห่หนองแส

พ.ศ.๑๓๗๐ ปีมะโรงพระราชมารดาแห่งรัชกาลไท่เหอผนวชเป็นภิกษุณีหุยไท่ (ปรัชญาสารโร)

พ.ศ.๑๓๗๑-๑๓๗๒ หนองแสแผ่พุทธศาสนา เลิกลัทธิเต๋าบุกตีเสฉวนยึดหยงโจวหม่า โจว ตีเฉิงตู และ ซีฮู

พ.ศ.๑๓๗๑ ตำนานวัดหลวงเมืองแพร่ กล่าวถึงขุนหลวงพลแห่งราชวงศ์ยกพลตั้งเมืองพลนครเมื่อขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๓ พ.ศ. ๑๓๗๑

พ.ศ.๑๓๗๔-๑๓๗๕ หนองแสคืนเชลยศึกแก่จีน ๔๐๐ คน แล้วบุกเมืองแปร (พยู) จับเชลยได้ ๓,๐๐๐ คน

พ.ศ.๑๔๐๐-๑๕๕๐ อำนาจวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยแผ่คลุมเกาะสุมาตรา

พ.ศ.๑๔๐๓-๑๔๒๑ น่านเจ้ายุคมีอักษรที่มิใช้ตัวหนังสือจีน บันทึกราชสำนักจีนว่าได้รับสาสน์จากน่านเจ้า ว่าน่านเจ้ามีอักษรของตนเองใช้

หนองแสหลวง(น่านเจ้า) โยนกเชียงแสน จามเทวีวงศ์ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔

* ยุคเฉินหัวแต่งหนังสือหมันซูกล่าวถึงสมัยอำนาจหนองแสมีดินแดนแผ่ลงมาถึงพรมแดนหนี่หวังกวอ (จามเทวีวงศ์) ที่ทรงศักยภาพในอำนาจป้องกันตนเอง

* ยุคกำเนิดเจดีย์ทรงถะ ๓ องค์ มีอิทธิพลศิลปะร่วมแอ่งอารยธรรมโบราณ หนองแส-ทวารวดี

* รัชกาลจามเทวีวงศ์ถึงศตวรรษนี้ ผ่านมารวม ๗ รัชกาล แต่ พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๔๐๐ เสียแก่วงศ์มิลักขราช (๑ จามเทวี ๒ มหันตยศ ๓ คูมัญญะราช ๔ อรุณโณทัย ๕ สุวรรณ มัญชะนะ ๖ สนิศระ ๗ ประทุม)

ลำดับราชวงศ์กษัตริย์หริภุญไชย และอายุนั่งเมือง จากพงศาวดารโยนก (๑๒๐๐-๑๘๒๔)

๑. พระนางจามเทวี ราว พ.ศ. ๑๒๐๐ ครองบัลลังก์ ๗ ปี
๒. มหันตยศ ๓๒ ปี
๓. คูมัญญะราช ๔๐ ปี
๔. อรุณโณทัย ๒๗ ปี
๕. สุวรรณมัญชะนะ ๓๐ ปี
๖. สนิศระ ๑๐ ปี
๗. ประทุม ๓๐ ปี
๘. กุลเทวะ ๘ ปี (เสียเมืองแก่มิลักขะหนีไปเมืองมอญ/พ.ศ.๑๔๘๙)
๙. มิลักขะไตรราช
๑๐. มิลักขะมหาราช ๑ ปี
๑๑. โนการาช ๗ เดือน
๑๒. พาลราช (๑๔๔๒) ครองเมืองเพียง ๓ เดือน
๑๓. กุตตะราช
๑๔. เสละราช ๓ ปี

๑๕. พาละราช ๓ ปี (จากพละนครคือแพร่) ๑๖. โยวะราช ๖ เดือน

๑๗. พรหมทัตราช ปี ๑๘. มุขะราช ๒ ปี

๑๙. อัทรสัตกะ (๑๔๖๕-๑๔๖๗) ๒ ปี ๑๐ เดือน (ทำศึกกับละโว้เจ้าละโว้มาได้เมือง)

๒๐. วิชิตทะจักรรตราช (พ.ศ.๑๔๖๗-๑๔๗๐) ๓ ปี

๒๑. กะมละราช ๒๐ ปี ๗ เดือน (ขอมมาชนะตลอดถึงนาคปุระเชียงแสน)

๒๒. จุเลระ ๖ ปี ๒๓ เอกุรุจักรววรรติราช จากถมุนคร ครองราช ๙ ปี

๒๓. เอกุรุจักระวรรติราช ๒๔. สุเทวราช ๑ ปี

๒๕. ไชยะละราช ๑๐ ปี ๒๖. มลาระยสุปาลนคร ๑ ปี

๒๗. เสละ ๓ ปี ๒๘. ตาญราช ๖ ปี

๒๙. ชีลักกีราช ๑๐ ปี ๓๐. นันทุละ ๒๐ ปี

๓๑. อินทวระ ๓๐ ปี ๓๒. *อทิตยธรรมิกราช ๕ ปี (ชนะละโว้รับพุทธศาสนามาจากมอญ)

๓๓. รัตนะราชะ ๕ ปี ๓๔. สัพสิทธิ์ราช ๔๕ ปี

๓๕. เชฐะราช ๑๕ ปี ๓๖. จักกะยะกะราช ๒๒ ปี

๓๗. ถวัลยะราช ๒ ปี ๓๘. กากะยะราช ๑๒ ปี

๓๙. ศรียะปัญญา ๒ ปี ๔๐. เวทนะราช ๑ ปี

๔๑. ทาตัญญะราช ๑ ปี ๔๒. ไทยอำมาตยะ (๑๗๒๕-๑๗๒๘) ๓ ปี

๔๓. อำมาตปะนะ ๑๐ ปี ๔๔. ทาวะมะ ๑ ปี

๔๕. ตาราชะละ ๑ ปี ๔๖. โยทะ ๑๐ ปี

๔๗. *ยุวราช ๑๐ ปี ๔๘. *เชตราช ๒๑ ปี

๔๙. พระยายี่บา (๑๘๗๑-๑๘๒๔) ๑๐ ปี (เสียหริภุญไชยแก่พระยามังราย ณ ปีมะโรงเดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ จ.ศ.๖๔๓/ พระยายี่บาได้ตั้งตำแหน่งเมืองหลวงพลัดถิ่นที่เขลางค์อีก ๑๔ ปี)*ไฟม้างกัปปักล่าวถึงรัชกาลยี่บาเป็นระดับที่ ๕๖ สุดท้าย
*ศักราชยอพระธาตุพระอาทิตราช พ.ศ.๑๔๗๖

หนองแส-โยนกเชียงแสน-ละโว้-หริภุญไชย ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖

พ.ศ. ๑๔๐๑ น่านเจ้าแผ่อำนาจยึดตีอันหนัม (ญวน) ส่งกองทัพช่วยพยูต้านกองทัพสิงหล

พ.ศ. ๑๔๐๒ น่านเจ้ายึดเมืองในเขตมณฑลไกวเจา ฆ่าทหารจีนในราชวงศ์ถังตายหลายหมื่น

พ.ศ. ๑๔๐๒ ราชสำนักกรุงจีนได้รับสาส์นทางการทูตจากเมือง TSAO ในน่านเจ้าเป็นตัวอักษรต่างชนิดกับตัวหนังสือจีน (แสดงว่าชาวอาณาจักรน่านเจ้าแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๕ มีตัวอักษรใช้ในภาษาการทูต เทียบสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงถะรับอิทธิพลทวารวดี น่าเป็นไปได้ว่า อักษรที่ใช้คืออักษรปาลวะภาษาขอมโบราณ/ผู้เขียน)

พ.ศ. ๑๔๒๒ จีนตระหนักถึงเหตุการณ์ยุ่งยากของตน แต่น่านเจ้ากลับมั่นคงเข้มแข็งเป็นที่เกรงขามทั่วไป จักรพรรดิ์จีนยอมยกราชธิดาให้แก่กษัตริย์เฉียนฝู่น่านเจ้า

เหตุเสกสมรสธิดากรุงจีนหนองแสยุคลุ่มหลงสตรียอมตกในอำนาจจัดตั้งน่านเจ้าของกรุงจีน

พ.ศ. ๑๔๒๔ ปีกุนเดือนอ้าย ราชวงศ์ถังส่งทูตเจรจาเรื่องสายสัมพันธ์ราชธิดากรุงจีนกับกษัตริย์หลวงซุ่นหนองแสหลวงซุ่น ยอมส่งสาสน์แสดงความจงรักภักดีและยอมขึ้นเป็นน่านเจ้ากับจีน

พ.ศ. ๑๔๒๖	ปีวอกราชวงศ์ถังสร้างเพทุบายจะส่งเจ้าหญิงอันฮั่วราชธิดาองค์โตเสกสมรสกษัตริย์น่านเจ้า ครั้นเสนาบดีน่านเจ้าที่เดินทางจะไปรับตัวเจ้าหญิงกลับถูกสังหารด้วยยาพิษ
พ.ศ. ๑๔๒๙	น่านเจ้าเกิดแผ่นดินไหวรุนแรง เมืองหลงโสว หลงอี่ ซันหยาง พินาศทั้งสามเมือง
พ.ศ. ๑๔๔๐	ปีมะเมีย กษัตริย์หลงชุนน่านเจ้าถูกเสนาอำมาตย์ลอบปลงพระชนม์ ฐานหมกมุ่นสตรี ราชโอรสในรัชกาลเฉียนหนิงอายุ ๒๑ ปี ครองราชย์แทนบิดา ได้ถวายสาส์นแด่กษัตริย์ราชวงศ์ถัง ในราชวงศ์ถังนี้กลับไม่รับรองอำนาจบัลลังก์กษัตริย์น่านเจ้า
พ.ศ. ๑๔๔๒	พระยาปาลราชพลนครยกพลผ่านลำปางหลวง ไปแทรกราชวงศ์หริภุญไชย
พ.ศ. ๑๕๐๓	รัชกาลไท่หัวในราชวงศ์ถังเรียกรัฐจากอำนาจหนองแสนี้ว่าน่านเจ้า อันหมายถึงดินแดนเจ้าทั้ง ๖ ทิศทางใต้ของจีน เรียกเป็นยูนหนาน หมายถึงเมฆทางทิศใต้ของจีน
พ.ศ. ๑๕๔๗	พระเจ้าไชยสิริเชียงแสน ไปตั้งเมืองกำแพงเพชร (ราชวงศ์ไตรตรึง?)
พ.ศ. ๑๕๕๘	ยุคแผ่นดินนาคพันธ์โยนกเชียงแสนถล่มสิ้นวงศ์กษัตริย์
พ.ศ. ๑๕๕๘-๑๖๕๑	ยุคไพร่แต่งเมือง วงศ์โภชกเวียงปรึกษา ขุนลัง-ขุลศุกร์ รวม ๑๕ สมัย
พ.ศ. ๑๕๖๘	จารึกศาลสูงลพบุรี ภาษาเขมร ภิกขุมหายาน และสถวีรภิกขุ ตปสวิโยคี

ยุคจักรวงศ์โยนกเชียงแสนถึงกาลวิบัติสิ้นขัติยวงศ์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เทียบยุคสมัยระหว่างศิลปะทวารวดี-ศรีวิชัย-ละโว้-ลพบุรี

พ.ศ. ๑๑๘๑-๑๕๕๙ วงศ์กษัตริย์โยนกเชียงแสนโบราณในรัชกาลที่ ๓ อันสืบขัตติยสมบัติแต่สิงหนวติกุมาร-คันธกุมาร รวมระยะ ๑๓๖ ปีถึงอชุตราช ได้ประดิษฐานดอยตุง ได้ลบอัญชนะศักราชตั้งจุลศักราชในศกนี้ ราชวงศ์โยนกเชียงแสนได้ครองสิริราชสมบัติจัดตั้งเมืองจากซากเมืองร้างสุวรรณโคมคำของขอม ต่อมาขอมกลับมาชิงอำนาจ ราชวงศ์โยนกเชียงแสนยุคพระเจ้าพังราช รัชกาลที่ ๔๒ ต้องไปลี้ภัย ณ เมืองสีทวง (เมืองแม่สาย) ต่อมาในรัชกาลโอรสพรหมราช ได้ขับไล่โจมตีขอมไปถึงเมืองกำแพงเพชร

เทียบความในพงศาวดารโยนกในวินิจฉัยพระยาประชากิจกรจักร อ้างตนวติตอนพรหมราชปราบขอมลงมาในแดนเชลียง เทียบความพระเจ้าธรรมไตรปิฎกลง มาชนะสุโขทัย (โบราณ) นั้นมีความว่า

กษัตริย์ผู้ครองโยนกนาคพันธ์นคร สืบพระวงศ์แต่สิงหนวติกุมารมาได้ ๔๓ องค์ๆ ที่ ๔๓ ทรงพระนามพังคราช เสียเมืองแก่ขอมเมืองอุมงคเสลาสคร...ล่วงนั้นมาได้อีก ๒๐ ปี เจ้าพรหมราช ราชกุมารพระองค์พังคราชกลับตีเอานครโยนกคืนมาได้แล้วเลยไล่ปราบขอมลงมาถึงแดนเชลียง พระอินทร์จึงให้วิษณุกรรมเนตรมิตเมืองกำแพงเพชรกั้นไว้ จึงได้สงบศึกแล้วเลิกทัพกลับไปแล้วไปสร้างนครไชยปราการ

สืบจนกระทั่งสมัยพระเจ้าสิริไชยเชียงแสนโอรสพระยาพรหมราชทิ้งเมืองไชย ปราการเปล่าร้างหนีทัพพระยาสุธรรมวดีแห่งเมืองแมงมารุกราน หนีพลัดพรากไปทางใต้ ถึงเมืองกำแพงเพชร

นับแต่นั้นมา มหากษัตริย์เจ้าสองพี่น้องคือ พระยาสิริไชยเชียงแสนกับพระองค์ มหาวรรณแห่งโยนกไชยบุรีศรีช้างแสนก็พลัดพรากไกลกันไป แต่นั้นมากษัตริย์ไทยเลย แตกเป็นสองวงศ์กษัตริย์

พ.ศ. ๑๑๙๑ กองทัพราชวงศ์ถังปราบชนกลุ่มน้อยแถบทะเลสาบหนองแส แซ่หยางสาวมิภักดิ์ต่อจีน (เจีย แยนจอง)

พ.ศ. ๑๑๙๒-๑๔๔๕ ยุคอาณาจักรน่านเจ้า

พ.ศ. ๑๒๘๑ ราชวงศ์ถังตั้งกษัตริย์น่านเจ้าเป็น "ว้องยูนนาน"

พ.ศ. ๑๖๕๙-๑๗๔๐ ยุควงศ์โภชกเวียงปรึกษา วงศ์ขุนลังเป็นยุคขุนเสนาแต่งเมือง รวม ๑๕ สมัย รวม ๘๑ ปี สิ้นวงศ์ไพร่แต่งเมือง ในสมัยขุนศุกขะ (พงศาวดารโยนก)

พ.ศ. ๑๗๑๐ จารึกของแม่นางเมืองนครสวรรค์ ใช้อักษณขอมบันทึกภาษาไทย เป็นราชกาลอ้างนามพระเจ้าศรีธรรมาโสกราชอันไม่ปรากฏในทำเนียบนามกษัตริย์ขอม

พ.ศ. ๑๗๒๕-๑๗๒๘ ไทยอำมาตย์จากเมืองเขลางค์ได้เป็นกษัตริย์หริภุญไชยเป็นรัชกาลที่ ๔๒

พ.ศ. ๑๗๙๖ กุบไลข่าน ยึดอาณาจักรตาลีน่านเจ้า แล้วตั้งเป็นมณฑลยูนนาน แต่นั้นมาชาวจีนฮั่นก็อพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่เรื่อยๆ (เจีย แยนจอง)

ยุคมองโกลบุกหนองแสน่านเจ้า หัวเมืองส่วยหลวงชิงตั้งอิสระ

พ.ศ.๑๗๙๖-๑๘๐๔ ยุคอำนาจจัดตั้งผู้ว่าราชการตาลีน่านเจ้าโดยโองการจักรพรรดิ์กุบไลข่านมองโกล

ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นศตวรรษแห่งการผลัดพงศาวดารน่านเจ้าจีนสู่อำนาจราชวงศ์หงวนมงโกล ยุคนี้พม่าถูกมองโกลคุกคาม ทางด้านดินแดนแว่นแคว้นโยนกเก่าก็มีการก่อตัวเป็นอิสระ

พ.ศ. ๑๗๙๕ ปีกุนเดือน ๗ กุบไลข่าน (หงวนสีโจ้ว) ยกทัพตีตาลี่หนองแสน่านเจ้า

ราวพ.ศ. ๑๘๐๐ ยุคเริ่มตำนานพงศาวดารราชวงศ์พระร่วง ขอบเขตนิทานตำนานดั้งเดิมท้องถิ่นราชวงศ์พระร่วงแผ่ไปคร่อมฝั่งโขง และถึงปากน้ำอิงเลาะเลยสู่เขตพะเยาในยุคประวัติศาสตร์ราชวงศ์หงวน เรียกดินแดนโยนกเป็นปะไป่ซิฟุ อันหมายถึงเมืองสะใภ้แปดร้อยคน เป็นยุคพงศาวดารวัฒนธรรมท้องถิ่นฝ่ายหญิงโดยฝ่ายปกครอง มาจากที่อื่น อาทิเช่น นามนางอั้วเชียงแสน พะเยา ส่วนวงศ์พระยางำเมืองสืบแต่ขุนจอมธรรม สืบสายพงศาวดารขุนเจื่อง อันขุนเจื่องคือราชวงศ์ลวจักราชหรือปู่จ้าวลาวจก เป็นตระกูลชนชาติลั๊วะเฝ้าดอยตุงปฐมวงศ์หิรัญนครเงินยางแต่ดั้งเดิม (ต่อมาเพิ่มสร้อยหริรัญนครเชียงแสน) แต่ราชวงศ์ขุนเจื่องนี้ ได้แผ่อำนาจทางพงศาวดารกว้างขวางนับแต่การเสกสมรส กับเจ้าหญิงเชียงรุ้ง เมืองแพร่ เมืองลาว ไปถึงเมืองแกวหรือญวนอันหนัมเวียดนาม มีนักประวัติศาสตร์ยอมยกให้ขุนเจื่องไม่จำกัดสัญชาติ แต่โดยพงศาวดารโยนกจำแนกไว้เป็นลาวสมัยโดยมีเขตอิทธิพลอำนาจคลุมพื้นที่ประวัติศาสตร์ไทยน่านเจ้า-ลาว-แกว (ญวน)

โดยพฤติกรรมของขุนเจื่องก็เสมือนแจงกิสข่านที่ใช้ชีวิตนักรบหลังอานม้า บุกตลุยไปถึงยุโรปเพื่อการรบโดยมิได้ยึดครองปักหลักที่ใดที่หนึ่ง ผ่านมาถึงยุคกุ๊บไลข่านและราชวงศ์มองโกลตั้งราชวงศ์หงวนพึงสังเกตได้ว่า ราชวงศ์หงวนมีกษัตริย์เชื้อสายมองโกลแต่ระบบปกครองต้องอาศัยขุนเสนาอำมาตย์จีนเก่า วัฒนธรรมยุคราชวงศ์หงวนจึงเป็นรูปแบบวัฒนธรรมราชสำนักจีนและวัฒนธรรมประเพณีศิลปะพื้นบ้านอิทธิพลจีน

เมื่อมาถึงข้อวินิจฉัยในยุคประวัติศาสตร์อำนาจรัฐชนเผ่าอารยธรรมเจ้าพระยา อันเป็นต้นลำน้ำสี่แควเจ้าพระยาดั้งเดิมนี้ การรวมตัวของต้นน้ำเจ้าพระยาปรากฏที่ปากน้ำโพ นครสวรรค์มีเพียงสองแคว ที่เรียกว่าแควปิงหรือระมิงค์ (คือปิง-วัง รวมกันแต่จังหวัดตาก) แควใหญ่ คือน้ำยมน้ำน่านรวมตัวกันแต่บางมูลนาค

ตำนานประวัติศาสตร์และแอ่งนิทานพื้นบ้านบอกถึงอารยธรรมเมงบุตรหรือชาวมอญไปปรากฏที่ลำพูน รวมทั้งจารึกภาษามอญลำพูนในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อยู่บนแถวปิง แต่ร่องรอยอารยธรรมชนชาติไทยโยนกเชียงแสนเคลื่อนตัวลงมาตามสู่แอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำกก น้ำอิง เมืองตระกูลแจ๊ะและเมืองที่มีชื่อนำว่าแช่ต่างๆ เช่น แช่ห่ม แช่ซ้อน แช่สัก เลยไปถึงแจ้ตากกระจายอยู่ในแอ่งอารยธรรมเกษตรกรรมริมน้ำพื้นราบ แควัง เป็นแอ่งนิทานพื้นบ้านที่มีเรื่องบ้านเมืองมายเวียงล่ม ที่ซากเวียงชัยเก่า ต.ทุ่งฝาย อ.เมืองลำปาง คล้ายนิยายเมืองล่มที่โยนกนาคนครในเชียงราย

ราชวงศ์กษัตริย์เวียงโยนกนาคพันธุ์ถล่มตามความในพงศาวดาร ยังเหลือประวัติศาสตร์รุ่นไพร่แต่งเมืองวงศ์โชฎก

เวียงปรึกษา อันแสดงถึงวงศ์เสนาอำมาตย์เก่าราชวงศ์เชียงแสนโบราณคือรากเหง้าชนเผ่าอารยธรรมท้องถิ่นเจ้าของวัฒนธรรมคนเมืองใช้ภาษาคำเมือง แต่ต่างก็มีขอบเขตอำนาจของสังคมแต่ละตระกูลอันจำกัด ไม่สามารถขยายอำนาจรัฐจัดตั้งอาณาจักรที่ต้องสืบสายขัตติยชาติ คงเหลือแต่คติการสืบศาสนทายาทในสถาบันสงฆ์ให้เป็นที่ยอมรับกัน

แบบเช่นเดียวกับการตั้งอำนาจรัฐจักรวงศ์จามเทวีวงศ์ ถิ่นฐานอารยธรรมชนเผ่าท้องถิ่นพื้นราบสายน้ำปิงโบราณคือเผ่าเมงบุตร ชนเผ่าอารยธรรมพื้นราบท้องถิ่นลุ่มน้ำวัง น้ำยม นั้นมิใช่ชนเผ่าเมงคบุตร แต่คำว่าคนละกอน และคนพละนครคือชาวลำปาง แพร่ ชาวลับแล อุตรดิตถ์ และชาวศรีสัชนาไลยสุโขทัย (กลุ่มที่มิใช่อพยพมาจากเมืองพวน) ปัจจุบันยังคงมีภาษาคำอู้ "คำเมือง" แบบคนเมือง สำเนียงเดียวกัน เรียกภาชนะเชิงสูงสำรับรับประทานอาหารว่า "สะโตก" เหมือนกัน

อารยธรรมชนเผ่าวัฒนธรรมพื้นราบที่พูดภาษา "คำเมือง" คู่กับวัฒนธรรมชนเผ่าที่ดอนสูงที่พูดภาษาลัวะ ชนชาติลัวะมีชื่อคำเรียกคนเมืองในพื้นราบว่า "พวกเสียม" ลัวะไม่มีภาษาเรียกตนเองเป็นคนเมืองวัฒนธรรมประสมในสังคมลัวะไทยสืบแต่ตำนานปรัมปรามาสู่ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ลัวะลาวจกเงินยางมาเป็นยุคเมงรายหรือมังรายนั้น อาศัยพงศาวดารจัดตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชุตราชโยนก เชียงแสนเป็นตระกูลปกครองเมืองชุมชนบนที่สูง

การสถาปนาอำนาจรัฐแต่สมัยอาณาจักรโยนก มีพลเมืองราวหนึ่งล้านลัวะคือชนเผ่าน้อยมีเพียง ๕๐๐ ครัว ตำนานเค้าสาสนากล่าวถึงพญามังรายเรียกตนเป็น "ขุนยวน" โดยเหตุที่มังรายไม่อาจเรียกตนเป็น "คนเมือง" ยุคสมัยพิงวงศ์จึงเป็นยุคสังคมลัวะไทย ถือพลเมืองทั้งหลายเรียกรวมว่ายวน โดยอาศัยชื่อทางศาสนวงศ์โยนก ชื่อนามโยนก โดยเชื้อชาติเป็นชนชาติกรีก แต่ศาสนวงศ์โยนกที่สืบสายทางพงศาวดารจึงเป็นเรื่องของอารยธรรม เป็นเรื่องของระบบมากกว่าเรื่องของเชื้อชาติ ตลอดสมัยพิงวงศ์ผ่านยุคสมัยล้านช้าง และพม่าปกครองหลังราชวงศ์โยนกเชียงแสนถล่มนับพันปี ก็เพิ่งมีการฟื้นอำนาจรัฐของชนท้องถิ่นสถาปนาอำนาจรัฐตนเองในพงศาวดารไทยยุคสยามในพื้นที่ภาคเหนือแห่งประเทศไทยคือชนเผ่าเรียกตนเป็น "คนเมือง" นี้เอง (ผู้เขียน)

พ.ศ. ๑๘๐๕	มังรายตั้งมั่นในเชียงราย เริ่มคุกคามพะเยา พญางำเมืองยกทัพออกมาเจรจายอมเสียเมืองรอบนอกเพื่อรักษาพะเยา
พ.ศ. ๑๘๒๔	มังรายใช้เวลาส่งอ้ายฟ้าไปทำไส้ศึกในหริภุญไชยล่วงหน้า ๗ ปี แล้วจึงได้หริภุญไชย ด้วยกลยุทธของอ้ายฟ้า พญายี่บา ยกหนีไปรวมกำลังร่วมกับพระยาเบิก ในเขลางค์ เพื่อตีหริภุญไชยคืน นับเป็นระหว่างเขลางค์ครั้งเมืองหลวง
พ.ศ. ๑๘๓๒	(วันที่ ๔ ธ.ค.) รัชกาลจื้อหยวน บันทึกว่าละโว้ และหนีเหรินหว๋อ (เมืองกษัตริย์หญิง/จามเทวีวงศ์) ส่งทูตถวายของพื้นที่เป็นเครื่องราชบรรณาการ (เป็นช่วงพญายี่ปาประทับในเมืองเขลางค์ ๑๘๒๔-๑๘๓๘)
พ.ศ. ๑๘๓๘	กองทัพขุนครามมังรายตีเขลางค์แตก พญายี่บาไปลี้ภัยที่สองแคว สุโขทัย ในศกนี้พระยาแสนภู นัดดาพญาเจ้ามังรายสร้างวัดป่าสัก เชียงแสน เขลางค์เสียแก่กองทัพมังราย พญายี่บา ไปลี้ภัยจวบสิ้นพระชนม์ที่สองแคว สุโขทัย
พ.ศ. ๑๘๓๙	พญามังรายสร้างนครเชียงใหม่

พ.ศ. ๑๘๓๙-๒๐๒๑	**ราชพิงควงศ์เชียงใหม่จากการค้นคว้าใหม่ ๑๕ ราชวงศ์เป็น ๑๖ ราชวงศ์ (ศักดิ์ ส.รัตนชัย)**
(๑) ๑๘๓๙-๑๘๕๔	มังรายหรือเมงราย (เป็นราชวงศ์สังหารโอรส คือขุนเครื่อง)
(๒) ๑๘๕๔-๑๘๖๘	มังครามหรือไชยสงคราม
(๓) ๑๘๖๘-๑๘๗๗	แสนภู

(๔) ๑๘๗๗-๑๘๗๙ คำฟู

(๕) ๑๘๗๙-๑๘๙๘ ผายู

(๖) ๑๘๙๘-๑๙๒๘ กือนา ยุคจารึก ปี ๑๙๑๓ นามท้าวสองแสนนา

(๗) ๑๙๒๘-๑๙๔๔ แสนเมืองมา

(๘) ๑๙๔๔-๑๙๘๔ สามฝั่งแกน

(๙) ๑๙๘๔-๒๐๓๐ ติโลกราช (ยุคใช้ตำแหน่งนามท้าวล้านนาปรากฏในเอกสารไทย-จีน เป็นราชวงศ์สังหารโอรสที่มีเพียงพระองค์เดียวคือท้าวบุญเรือง)

(๑๐) ๒๐๓๐-๒๐๓๘ ยอดเชียงราย (ชั้นนัดดาอดีตกษัตริย์)

(๑๑) ๒๐๓๘-๒๐๖๘ เมืองแก้ว

(๑๒) ๒๐๖๘-๒๐๘๑ เกษเชษฐราช

(๑๓) ๒๐๘๑-๒๐๘๖ ท้าวชาย

(๑๔) ๒๐๘๙ พระโพธิสารนั่งบัลลังก์เพียงระยะสามเดือนนำพระแก้วมรกตไปจากเชียงใหม่ ให้พระโอรสนั่งบัลลังก์แทน

(๑๕) ๒๐๘๙-๒๐๙๐ พระไชยเชษฐาธิราช/ระหว่างชิงมงกุฎบัลลังก์ล้านช้างและเชียงใหม่คืน ได้จารึกหลัก ชม.๗ อ้างตำแหน่งกษัตริย์สองแผ่นดินล้านช้าง-ล้านนา อ้างตำแหน่งสามพ่อแม่ลูกเชียงใหม่ ณ พรมแดนริมฝั่งโขง พ.ศ. ๒๐๙๖

(๑๖) ๒๐๙๑-๒๑๐๑ พระเมกุฎิวิสุทธิวงศ์ เป็นตำแหน่งจัดตั้งโดยอำนาจพม่า

หมายเหตุ : จากหลักฐานค้นคว้าใหม่จาก เอกสารลาว-ฝั่งเศส-เอกสารจีน และตำนานพระธาตุ หริภุญไชยฉบับสำนักนายกรัฐมนตรี/ศักดิ์ ส.รัตนชัย

พ.ศ. ๑๘๗๑ ยุคพระยาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสน (ตระกูลเงินยาง) สร้างกลองประจำเมืองเชียงแสน เชียงราย และเชียงใหม่

พ.ศ. ๑๙๑๓ สุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจ พระเจ้ากือนามีพระราชนิมนต์สุมนเถระไปแพร่ศาสนาแบบลังกาเก่าที่ลำพูน-เชียงใหม่ อัญเชิญพระธาตุจากสุโขทัยสู่จอมดอยสุเทพ

พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐ รัชกาลพระเจ้าติโลกราชชิงสมบัติพระราชบิดาสสามฝั่งแกน ในรัชกาลนี้พระเจ้าติโลกราชเริ่มใช้คำว่า ท้าวล้านนา รวบเมืองแพร่ เมืองน่าน ไปขึ้นล้านนาที่เชียงใหม่ สั่งประหารท้าวบุญเรืองผู้ครองเชียงราย ราชโอรสที่มีเพียงพระองค์เดียวโดยไม่มีความผิด

พ.ศ. ๒๐๓๐ จีนลดฐานะการรับรองรัชทายาทชั้นนัดดาสืบบัลลังก์กษัตริย์ เชียงใหม่นับแต่ในรัชกาลพระยอดเชียงราย ราชนัดดาพระเจ้าติโลกราช

พ.ศ. ๒๐๘๙ ราชพิงควงศ์เชียงใหม่สิ้นราชวงศ์โอรสสืบสันติวงศ์ พระยาโพธิสาราช และพระไชยเชษฐา สองกษัตริย์พ่อลูกตระกูลล้านช้าง เขยกษัตริย์เชียงใหม่ผลัดกันครองเชียงใหม่ เป็นยุคสองรัชกาลกษัตริย์พ่อลูกล้านช้างได้ครองเชียงใหม่ (ผู้เขียน)

พ.ศ. ๒๐๙๑ หลังกษัตริย์ล้านช้างโพธิสาราชสิ้นพระชนม์ ขณะที่พระไชยเชษฐาเสด็จสู่พิธีบรมศพบิดาที่ล้านช้าง พระเมกุฎิได้ฟื้นอำนาจบัลลังก์เชียงใหม่ ชักกำลังพม่ามาช่วย

พ.ศ. ๒๑๐๑ พม่าแต่งตั้งให้พระเมกุฎิครองเชียงใหม่ระยะแรก ต่อมาก็นำกษัตริย์เชียงใหม่ไปอังวะ แล้วแผ่

พงศาวดารยุคพม่ายึดครองอาณาจักรเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๒๗๐ ยุคพม่าสูญอำนาจแก่มอญหงสาวดี กษัตริย์วงศ์ล้านช้าง องค์คำได้ครองเชียงใหม่หัวเมืองต่างๆ ชิงเป็นอิสระ

พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๒ ยุคกษัตริย์องค์คำเชียงใหม่ ท้าวมหายศจากลำพูนยึดลำปางหลวงเกิดมีตระกูลชาวลำปาง หนานทิพย์ช้างกู้เมืองสำเร็จ เป็นปฐมทิพจักรวงศ์ท้องถิ่นลำปาง

พ.ศ. ๒๙๙๐-๒๓๑๗ ยุคล้านช้าง-พม่า ผลัดกันมีอำนาจครองเชียงใหม่-เชียงแสน

พ.ศ. ๒๓๑๗ ยุคกองทัพไทยสมัยพระยาตากสิน พระยาจักรี พระยาสุรสีห์ โดยมีพระยาจ่าบ้าน และราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนนครลำปาง ร่วมเผด็จศึกพม่าเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๓๒๔ ยุคปฐมราชจักรีวงศ์ ร.๑ เริ่มรัตนโกสินทร์ศก ๑

พ.ศ. ๒๕๒๗ ยุคอำนาจประเทศสยามตั้งพระยากาวิละเป็นผู้ครองนครเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๓๔๗ ยุคสมัยราชจักรีวงศ์ ร.๑ และวงศ์เจ็ดตนลำปางตีเชียงแสนพม่าแตก

ตารางเปรียบเทียบศักราชอำนาจปกครอง
ยุคประวัติศาสตร์ไทยสยาม ระหว่าง พ.ศ.๒๒๗๐-๒๔๖๘

พ.ศ.	อำนาจปกครอง	หมายเหตุ	
๒๒๗๐ -	*หงสาวดี พม่าเสียอำนาจแก่มอญ* **เชียงใหม่** เจ้าองค์คำวงศ์ล้านช้างนั่งเมือง **นครลำปาง** ยุคสี่เสนาเก่าลำปางไม่ยอมขึ้นอำนาจท้าวลิ้นก่าน ยุค ๓ สมภารจากวัดนายาง วัดสามขา วัดบ้านฟ่อน ช่องสุม กำลังกู้เมือง ลำพูนส่งท้าวมหายศมาปราบ ท้าวลิ้นก่านเมืองนครหนี **กรุงศรีอยุธยา** เข้าข้างพม่าร่วมขจัดมอญ	**สมิงทอกวยชิงอำนาจพม่า สร้างสัมพันธ์ทางการเสกสมรสเจ้าหญิงสอิ้งทิพย์เชียงใหม่(ยุคกษัตริย์มอญเป็นเขยกษัตริย์ล้านช้างครองเชียงใหม่)*	
๒๒๗๕	**นครลำปาง** ทิพย์ช้างกู้เมือง (ครองเมือง ๒๒๗๕-๒๓๐๒)		
๒๓๑๓-๒๓๒๕	**กรุงธนบุรี** สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช		๑๒ ปี
๒๓๒๕-๒๓๕๒	กรุงเทพฯ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	ร.๑	๒๗ ปี
๒๓๕๒-๒๓๖๗	สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	ร.๒	๑๕ ปี
๒๓๖๗-๒๓๙๔	สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร.๓	๒๗ ปี
๒๓๙๔-๒๔๑๑	สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร.๔	๑๗ ปี
๒๔๑๑-๒๔๕๓	สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร.๕	๔๒ ปี
๒๔๕๓-๒๔๖๘	สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร.๖	๑๕ ปี

ศักราชกษัตริย์วงศ์เขลางค์ และเจ้าผู้ครองนครลำปาง

	พระนามกษัตริย์สมัยจามเทวีวงศ์	พงศาวดาร
พ.ศ. ๑๒๒๓	พระเจ้าอนันตยศ หรืออิทรเกิงกอน	เมืองหลวงคู่แฝดหริภุญไชย
พ.ศ. ๑๒๕๒	พระนางจามเทวี กษัตริย์อาลัมพางค์	ตำแหน่งเมืองแฝดสองแม่ลูก
พ.ศ. ๑๗๒๕	ไทยอำมาตย์เขลางค์ยึดครองหริภุญไชย	เป็นกษัตริย์หริภุญไชย
พ.ศ. ๑๘๒๔	กษัตริย์ยี่บาหริภุญไชยเสียเมือง	ตำแหน่งเมืองหลวงพลัดถิ่น
	ไปซ่องสุมกำลังเพื่อฟื้นเมืองในเขลางค์	ตั้งในนครเขลางค์ ๑๔ ปี
	-พระยาเบิก(อนุชา)นั่งเมืองเขลางค์	
	-พระยาบอนโอรสยี่บานั่งพละนคร(แพร่)	ยุคหนองแสเกิดมีสองแห่ง
พ.ศ. ๑๘๓๒	*หนองแสตาลียุคราชวงศ์หงวนมงโกลรับสาส์น	*หนองแสหลวงตาลีของมงโกล
	บรรณาการจากหนี่หวังกวอหลอฮู (กษัตริย์	**หนองแสว้องหลวงคุนหมิงของจีน
	จามเทวีวงศ์ และละโว้) ยุคสามพระยาเมือง	ยุคเขลางค์สั่งสมกำลังเขลางค์-แพร่
	หริภุญไชยคือยี่บา เขลางค์คือพญาเบิก พละ	พันธมิตรร่วมกองทัพไทยสุโขทัย
	นครแพร่คือ พญาบอน	ไทยอโยธยา รวมกำลังสองแสนคน
พ.ศ. ๒๒๗๒	เทพสิงห์ชาวยวมฟื้นอำนาจพม่าเชียงใหม่ได้	ยุคพม่ารบมอญ องค์คำล้านช้างนั่ง
	สำเร็จแต่ก็ถูกองค์คำล้านช้างสวมรอยนั่งแทน	เชียงใหม่มีธิดาชื่อสอิ้งทิพย์เสกสมรสกับ
	ชาววัดชาวบ้านลำปางพยายามตั้งตนเป็นอิสระ	กษัตริย์มอญสมิงทอกวย ครองอังวะ
*พ.ศ. ๒๒๗๕	นายขนานทิพย์ช้าง ได้รวมพลบุกฆ่าท้าวมหา	นครเขลางค์ยุคผลัดบัลลังก์พม่า องค์คำ
	ยศแม่ทัพลำพูนตายที่วัดพระธาตุลำปาง	ล้านช้างเป็นกษัตริย์เชียงใหม่ เสนาสี่
	หนานสุลวะฤๅไชยทิพย์ช้างได้ครองเมืองลำปาง	เหล่าสำนักลำปางกระด้างต่อท้าวลิ้นก่าน
พ.ศ. ๒๓๑๗	กองทัพไทยธนบุรีร่วมพระยาเมืองฝ่ายเหนือยึด	
	ทำลายอำนาจพม่าเชียงใหม่ พระยาจ่าบ้าน	สมัยกรุงธนบุรีขุนพลเอกคือพระยาจักรี
	ได้ครองเชียงใหม่ กาวิละ ครองลำปาง ๑	และพระยาสุรสีห์
พ.ศ. ๒๓๒๕	พระยาจักรีตั้งเมืองหลวงปฐมวงศ์จักรี	เจ้าศรีอโนชาขนิษฐาวงศ์เจ็ดตนได้
พ.ศ. ๒๓๒๗	กรุงเทพฯ	เป็นอัครชายากรมพระราชวังบวรสุรสีห์
พ.ศ. ๒๒๓๗	พระยากาวิละ วงศ์เจ็ดตนที่ ๑	สิงหนาท องค์อนุชาพระพุทธยอดฟ้าฯ
พ.ศ. ๒๓๖๘	พระยาคำโสม วงศ์เจ็ดตนที่ ๒	ร.๑-ร.๓
พ.ศ. ๒๓๘๐	พระยาดวงทิพย์ วงศ์เจ็ดตนที่ ๔	ร.๓
พ.ศ. ๒๓๘๑	พระยาชัยวงศ์ (บุตรคำโสม)	ร.๓
พ.ศ. ๒๓๙๓	พระยาคันธิยะ (บุตรคำโสม)	ร.๓
พ.ศ. ๒๔๑๖	พระยาน้อยอินทร์ (บุตรคำโสม)	ร.๓-ร.๔
พ.ศ. ๒๔๓๐	พระยาวรยาณรังษี (บุตรคำโสม)	ร.๕
พ.ศ. ๒๔๔๐	เจ้าพรหมาธิพงษ์ธาดา (บุตรดวงทิพย์)	ร.๕
พิราลัย ๒๔๖๕	เจ้านรนันทชัยชวลิต (บุตรญาณรังษี)	ร.๕-ร.๖

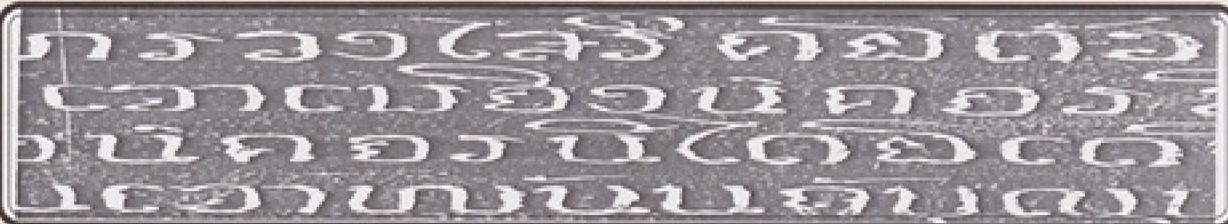
ปฏิทินประวัติศาสตร์ศาสนจักรทางจารึก



*รต.๒๓



หอพุทธบาทเจ้าหาญแต่ท้อง วัดพระธาตุลำปางหลวง สร้าง พ.ศ.๑๙๙๒ อันเป็นสถาปัตยกรรมรุ่นเก่าถึงพุทธศตวรรตที่ ๒๐ แห่งหนึ่ง



ยุคจารึกอักษรธรรมบาลี ๔๑ ตัว จารึกอักขรธรรมและบทคาถาบาลีบนแผ่นลานทองหัวใจพระเจ้าแสนแซ่ทองคำ เป็นจารึกที่อาจจะมาพร้อมพระญาณคัมภีรมหาเถระที่นำพระธาตุจากลังกาบรรจุที่สุโขทัยสมัยพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ สร้างวัดบูรพารามตามจารึกหลัก สท.๕๙ พ.ศ.๙๕๕ พระมหาญาณคัมภีรมหาเถระได้จาริกจำพรรษาที่นครลำปางระหว่าง พ.ศ.๑๙๙๑-๑๙๙๕ ตามคัมภีร์เค้าศาสนาฉบับค้นพบใหม่ตีพิมพ์ในศิลปากร ปี ๓๕ ที่ ๔ พ.ศ.๒๕๓๕ (น.๗๑) ต่อมามีการขุดพบพระพุทธรูปทองคำฝังจมลึกอยู่ใต้ดินเขตสวนอ้อยบ้านทรายเจดีย์ซาว ต.ต้นธงชัยหน่วยศิลปากรที่ ๔ ตรวจพบผอบบรรจุพระธาตุว่างเปล่าซ่อนอยู่ในช่องพระเศียร มีจารึกลานทองในส่วนพระอุระเป็นอักขรธรรม ๔๑ ตัว คู่บาลีคาถาโดยไม่มีภาษาไทยถิ่นใดๆ อักขรสันฐาน ๔๑ ตัว มีลักษณะต่างกับอักขรธรรมรุ่นหลังหรือที่เรียกว่าตัวเมืองทั่วๆ ไปโดยตัววรรณสระหรือตัวสระลอยชนิดโอ ไม้โก๋หรือ ตัวสระโอมีลักษณะเดี่ยวไม่แยกส่วนพยัญชนะประสมไม้ ต้องด้วยความหมายวรรณสระหรือสระลอยในคัมภีร์อักขรสูตร

ยุคจารึกอักษรไทยฝักขาม และอักษรธรรมคำเมืองในลำปาง

พ.ศ. ๑๙๖๙	พระยืนชำรุดสมัยพญางั่วผาสุมองค์ประธานจากน่านมาลำปาง ๒๔๘๗	ตัวฝักขามสำริด
พ.ศ. ๒๐๑๔	คัมภีร์วีสตินิบาต จ.ศ.๘๓๓ วัดไหล่หิน อ.เกาะคาลำปาง	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๐๑๙	เจ้าหมื่นคำเพชรสร้างวิหารพระพุทธวัดพระธาตุลำปางหลวง	ตัวฝักขามศิลา
พ.ศ. ๒๐๓๘	คัมภีร์มิลินทปัญหา วัดไหล่หินลำปาง อ.เกาะคาลำปาง	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ ๒๐๓๙	เจ้าหาญสีทัตถมหาสุรมนตรีเมืองนคร สร้างเจดีย์วัดพระธาตุลำปาง	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๐๔๕	สมเด็จบพิธสร้างวัดอุทิศแด่อัครราชมาดามหาเทวี (หลักคนเมือง)	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๐๕๑	มหาเถระนาคเสนเจ้าน้องมหาเทวีหล่อพระที่วัดแสงเมืองมา	ฝักขามฐานสำริด
พ.ศ. ๒๐๖๗	จารึกแผ่นไม้ พระสังฆมโน สร้างกุฏิวัดพระธาตุลำปางหลวง	ไม้จารึกตัวธรรม
พ.ศ. ๒๐๙๓	คัมภีร์ลายมือมหาป่าวัดไหล่หิน อัฏฏนิบาต-ปานานิบาทชาดก	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๑๔๕	พญาแสนหลวงชัยนครหล่อพระนอนวัดสันปิงชัยพระแก้ว	ฝักขามฐานสำริด
พ.ศ. ๒๑๘๐	ความในใบจารตำนานผูกดวงเมืองลำปาง จ.ศ.๙๙๙ วัดม่อนคีรีชัย	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๑๘๙	ศักราชช่อฟ้าสังคโลกวัดพระธาตุเสด็จ จ.ศ. ๑๐๐๘ ที่พิพิธภัณฑ์ลำพูน	ตัวธรรมดินเผา
พ.ศ. ๒๓๒๖	พระมหาเกสระปัญโญสร้างวัด จารึกไม้ในวิหารวัดไหล่หิน	ไม้จารึกตัวธรรม
พ.ศ. ๒๓๓๙	พระเจ้ากาวิละสร้างจารึกเรื่องสร้างรั้วเหล็กพระธาตุลำปางหลวง	ศิลาจารึกฝักขาม
พ.ศ. ๒๓๔๔	บาลีสติปัฏฐาน อินทภิกขุจารไว้ที่วัดหัวข่วง	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๕๑	วัดหัวข่วงลำปางจารคัมภีร์นามศัพท์	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๕๖	วัดปงสนุกจารคัมภีร์ตำนานนครเวียงดิน วัดศรีล้อม	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๕๗	อุตตมวงศาภิกขุจาร ฎีกามาลัยไว้วัดหัวข่วงโคมคำ	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๕๘	วัดดอนมูลก่ออิฐสร้างบันไดวัดม่อนพญาแช่	ตัวธรรมแผ่นอิฐ
พ.ศ. ๒๓๕๙	เจ้าหอคำ เจ้าวังซ้าย เจ้าพระยาวสร้างจารึกหอศาลขุนตาล	ตัวธรรมลานเงิน
พ.ศ. ๒๓๕๑	ขนานขัตติยะสร้างหีบธรรมถวายวัดหัวข่วง	ตัวธรรมที่หีบไม้
พ.ศ. ๒๓๖๖	พระเจ้าหอดวงทิพย์ ญาณสมุทรมหาเถรสร้างเจดีย์วัดป่าตันกุมเมือง	ตัวธรรมสมุดข่อย
พ.ศ. ๒๓๗๐	ตำนานธาตุลานนาไทยทังมวล ไว้วัดพระเจ้าทันใจปีรวายสัน ๑๑๘๙	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๗๓	พระวิชัยภิกขุประวัสสหะ เขียนไว้สำนึก...เมืองมาย จ.ศ.๑๑๙๒	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๗๔	จารึกสร้างวิหารวัดคะตึก จศ. ๑๑๙๓ ต.เวียงเหนือ อ.เมืองลำปาง	ตัวธรรมศิลาจารึก
พ.ศ. ๒๓๗๕	เจ้าสุวัณณหอคำเขลางค์ลัมภกบุรี บูรณฉัตรธาตุลำปางหลวง	ตัวธรรมศิลปจารึก
พ.ศ. ๒๓๘๐	อุตตมภิกขุเขียนไตรภูมิไว้วัดไผ่เหนือเมืองแอ ต.เมืองมาย อ.แจ้ห่ม	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๘๑	ขนานชินวงศา สร้างคัมภีร์โยกัปปโกถวายวัดหัวข่วง	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๘๒	สุภาวกัณณี ขนานมณีวรรณปางครูบาวัดสูงเม่นแพร่มาวัดไหล่หิน	ตัวธรรมใบลาน
พ.ศ. ๒๓๘๒	เจ้ามหาอุปราชหอหน้าเมืองนคร สร้างจองสังฆ์ ตุงกระด้างไม้	ตัวธรรมแผ่นไม้
พ.ศ. ๒๓๙๘	พญาโลมะวิสัยเขียนโคลงธรรมนิยายเรื่องหงส์ผาคำ	ตัวธรรมสมุดข่อย
พ.ศ. ๒๓๙๙	ครูบาอโนชัยธรรมจินดามุณี ขึ้นฉัตรธาตุวัดปงสนุก	ตัวธรรมโลหะ
พ.ศ. ๒๔๐๙	เจ้าหลวงวรญาณรังษีสร้างวิหารวัดประตูป่อง	ตัวธรรมแผ่นไม้
พ.ศ. ๒๐๔๙	แสนเตชะวชิรอักษรเขียนโบราณตำแหน่งจารีตพญามังราย	ตัวธรรมสมุดข่อย
พ.ศ. ๒๔๑๙	พระยาพลหาญสร้างวัดศรีหมวดเกล้าและวิหารวัดสลักสวนแตง	ตัวธรรมแผ่นไม้
พ.ศ. ๒๔๖๔	เค้าศาสนา ญาโณรสภิกขุ วัดแช่มซ้อนเขียนถวายพระมโนเมืองพาน	ตัวธรรมใบลาน



นครลำปางยุคคุ้มหลวงสมัย รัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖

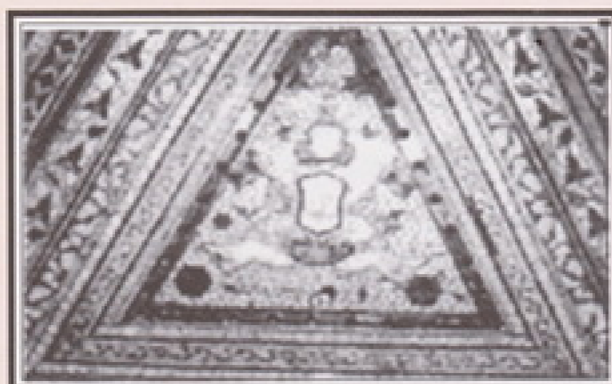
พระราชลัญจกรสมัย ร.๕ กับไก่หลวงนครลำปาง กับ ครุฑหลวงไก่หลวงสมัย ร.๖

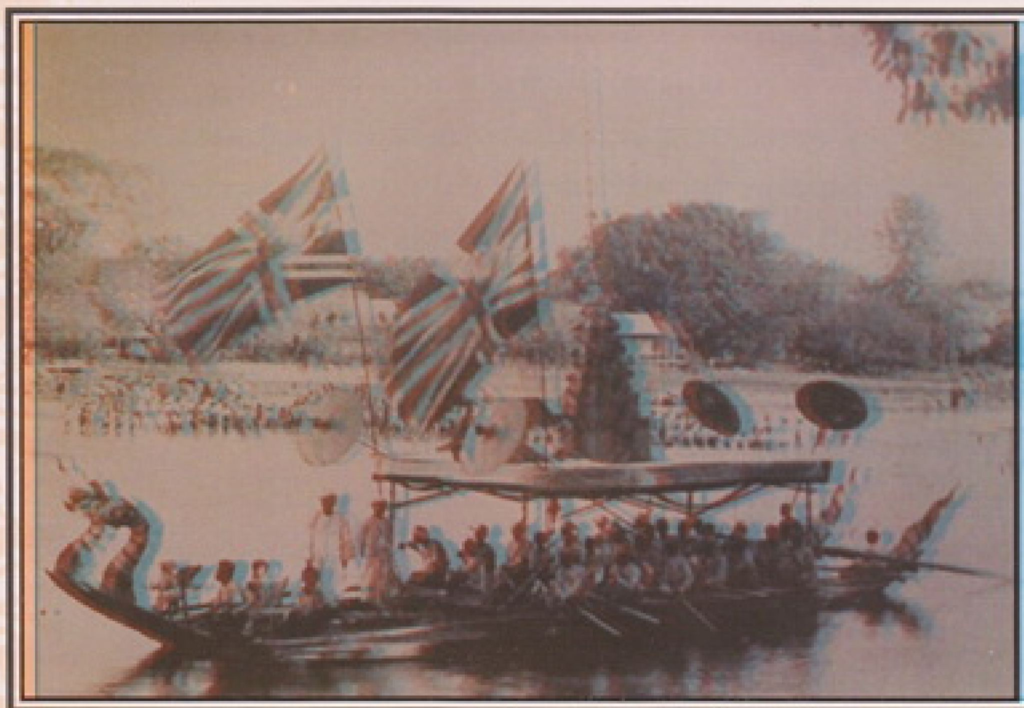
การเติบโตฐานะนครลำปางในราชประเพณีพระเจ้ากรุงสยามปลายสมัยเจ้าประเทศราช





*รต.๒๔





เรือกฐินชาวพม่าสมัยใต้ร่มธงอังกฤษในแม่น้ำวัง

สมัยภาษาอังกฤษเรียกลำปางในภาษาราชการ LAKON





*รต.๒๕

หอคำนครลำปาง สร้างสมัยพระเจ้าหอคำดวงทิพย์ เจ้าวงศ์เจ็ดตนผู้ถ้วนสี่ สมัยรัชกาลที่ ๑-๓

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุมรดกบุคคลเครือข่ายวัฒนธรรมภาคเหนือ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง



ศาลากลางจังหวัดลำปางเป็นสถาปัตยกรรมสร้างแต่สมัยคุ้มหลวง ปลายสมัย ร.๕ มองจากฟากตรงกันข้าม ณ สถานีตำรวจภูธรจังหวัดลำปาง ยุคหน้าศาลากลางมีต้นอินทะผลัมสองต้น และซุ้มประตูเข้าสร้างแต่สมัย ร.๗ สถาปัตยกรรมดังกล่าวนี้ มิได้ขวางสถานที่สร้างศาลากลางหลังใหม่แต่อย่างใด หากมิต้องรื้อ คงจะเป็นสถาปัตยกรรมงามเด่นคงทนอยู่จนบัดนี้ได้ แต่ผลการรื้อ ก็ปล่อยให้ครุฑหลวงหน้ามุขเด็จที่ ร.๗ และพระบรมราชินีประทับเยี่ยมพสกนิกรชาวลำปางเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๙ กลายเป็นสิ่งทอดทิ้งที่โกดัง ลูกเสือหนองกระทิง (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์วัดเจดีย์ซาวหลัง) ศักดิ์ ส. รัตนชัย พ.ศ.๒๔๙๗

บทที่ ๒

ชื่อนามเมือง "นคร" "ลคร" "ลำพาง" กับสถานที่ตั้งเมืองเก่า

หลักฐานจารึกนาม "นคร" "ลคร" "ลำพาง" รุ่นพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๓

หมายถึงอักขรวิธีไทยถิ่นภาคเหนือแต่โบราณ การเทียบชื่อนามเมืองตามอักขรวิธีโบราณไทยถิ่นภาคเหนือกับไทยถิ่นภาคกลาง อันน่าควรได้ศึกษาเป็นแนวทางถอดเทียบให้ทราบถึงอักขรวิธี โบราณและสำเนียงอ่านไว้ดังนี้ อักษร ค อักษร ขร ในภาษาไทยถิ่นภาคเหนือออกเสียงเป็นเสียงตัว ก และตัว ป เช่น นคร ลคร ออกเสียงว่า นะกอน ละกอน ลำพาง ออกเสียงว่าลำปาง อักขรวิธีไทยกลางลคร ไทยถิ่นภาคเหนือจะอ่าน ละก๊ะระ ถ้าจะให้อ่านว่า ละกอน ต้องเขียนว่า ลคอร ฉะนั้น ในการถอดเทียบอักษรพื้นเมือง ลคอร หรือนคอร จึงใช้คำว่า ลคร นคร ในอักขรวิธีของภาษาไทยถิ่นภาคกลางยังมีคำอ่านเฉพาะตามแบบวิธีโบราณเกี่ยวกับชื่อเมืองนคร ในอักขรวิธีโบราณเขียนเป็นนครแต่อ่านเป็นลคร ดังจะปรากฏตัวจารึกเปรียบเทียบ "นคอร" ในจารึกหลัก ๖๕ พ.ศ. ๒๐๑๙ วัดพระธาตุลำปางหลวงเทียบจารึกพระแท่นศิลาอาสน์ พ.ศ. ๒๒๙๗ ว่า "ละคอน"

ส่วนชื่อภาษาจารึก "ลำพาง" ภาษาอ่านคือ "ลำปาง" ถ้าเขียนว่า "ลำปาง" ภาษาอ่านท้องถิ่นถืออักษร ป เป็นเสียงจัตวา จะออกเสียงว่า "ลำป๋าง" เช่นเขียน "เป็นปูเป็นปลา" จะอ่าน "เป๋นปู๋เป๋นป๋า" ฉะนั้น "ลำพาง" ในที่นี้จึงหมายถึงภาษาเขียนตามต้นฉบับอ่านได้ว่า "ลำปาง"

หลักฐานศิลาจารึกชื่อ "นคร" "ลคร" และ "ลำพาง"
ลำปาง-อุตรดิตถ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา

จารึกในปีพุทธศักราช	เอกสารอ้างอิงเลขที่ *	รายการ/เรื่องราว/คำจารึก-คำอ่าน	ชื่อเมืองและสถานที่ตั้งปัจจุบันในเขตอำเภอ
๒๐๑๙	*๓ (น.๑๕๒)	ศิลาจารึกหลัก ๖๕ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าหมื่นค่าเพชรมากินเมืองนคร มาเลิก (บำรุง) ศาสนาในลำพาง (ลำปาง)	"เมืองนคร" (ลคร) ซากเมืองเก่า-หนองน้ำวัดหนองลครเก่าฝั่ง ต.เวียงเหนือ อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง "ลัมพาง" ลัปพกัปปหรือเมืองพระธาตุลำปางเขตคันคูดินโบราณรอบวัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
๒๐๓๙	*๓ (น.๑๗๙)	ศิลาจารึกหลัก ๗๐ ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง เจ้าเมืองนคร สีทัตถสุรมหามนตรีมากินเมืองนครนี้ได้ ๖ เดือน (จึงมาสร้างฯ)	
๒๒๙๗	*๕ (น.๗๔)	ศิลาจารึกในรัชกาลสมเด็จพระบรมโกศ ณ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อุตรดิตถ์ ความว่า "เจ้าฝาไลค่าได้กินเมืองละคอน"	

บทอธิบาย เกี่ยวกับศิลาจารึกหลักต่างๆ ความหมายรวมของชื่อเมือง "นคร" คือ "ลคร" แต่โบราณ ศิลาจารึกทั้ง ๓ หลักดังกล่าว จารึกด้วยอักษรไทยฝักขามและไทยโบราณ หลัก พ.ศ. ๒๐๑๙ สมัยเจ้าหมื่นค่าเพชรครองเมืองนคร เป็นรัชกาลพระเจ้าติโลกราช ก่อนทำสังคยนาครั้งที่ ๘ ของโลก พ.ศ. ๒๐๒๐ เพียง ๑ ปี หลัก พ.ศ.๒๐๓๙ สมัยเจ้าหาญสีทัตถสุรมหามนตรีครองเมืองนคร ในรัชกาลพระเมืองแก้วครองเชียงใหม่ ส่วนจารึกหลัก พ.ศ.๒๒๙๗ ณ

พระแท่นศิลาอาสน์เมืองอุตรดิตถ์ในรัชกาลสมเด็จพระบรมโกศ กรุงศรีอยุธยา คำจารึก "ละคอน" เทียบอักขรวิธีโบราณทางภาคเหนือคือ "ลคอร" ถอดเทียบเป็นอักษรปัจจุบันคือ "ลคร" เมือง "นคร" ก็คือเมือง "ลคร" ในภาษาโบราณ ยังมีข้อน่าศึกษาเปรียบเทียบโดยหลักฐานทางโบราณคดีคือ

*ก. ซากเมืองโบราณรุ่นทวารวดีคล้ายๆ ซากเมืองโบราณเวียงนางตองรุ่นนครเขลางค์ในจังหวัดลำปาง มีเวียงดงลคร ที่บ้านดงลคร ในจังหวัดนครนายก

*ข. ประวัติศาสตร์สมัยพระราเมศวรครองกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ได้กวาดต้อนชาวเมืองเหนือและเมืองนครไปตั้งในซากเมืองร้างศรีธรรมราชเก่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๑ เมืองพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชร้างด้วยโรคห่ามานาน ชาวนครไปตั้งเมืองเรียกตนว่าชาวคอน เป็นนครศรีธรรมราชสืบมา มีสำเนียงเรียกม้าว่าม่าหรือหมา เรียกหมาว่าม้า ตรงกับชื่อประตูม้าโบราณของเมืองนครเขลางค์เก่า ปัจจุบันเรียกกันว่า "ประตูม่า" เมืองนคร (ศรีธรรมราช) ปรากฏชื่อในจดหมายเหตุจีนในประชุมพงศาวดารภาค ๔ สมัยกรุงธนบุรี เมืองลกคุงคือนครศรีธรรมราช ตรงกับชื่อภาษาจีนเมืองลครเขลางค์ว่า "ลกคุง" ชื่อชาวเมือง "นคร" คือ ชาวเมือง "ลคร" ในภาษาโบราณ

*ค. ยังมีข้อเปรียบเทียบจากการประชุมสัมมนานานาชาติครั้งที่ ๔ เรื่องไทยศึกษาวันที่ ๑๑-๑๓ พ.ค. ๒๕๓๓ ณ นครคุนหมิง มลฑลยูนนาน ผลแลกเปลี่ยนความรู้จากเอกสารเรื่อง "ข้อสังเกตบางประการโยนก-ยูนนาน" มีเรื่องคำโบราณในภาษาไทยโยนกที่ต่างกับภาษาไทยกลางในคำว่า "บ่อน้ำ-หม้อน้ำฯ" ภาษาไทยถิ่นเหนือเรียกว่า "น้ำบ่อ-น้ำหม้อ" แต่ก็มีชาวไทจ้วงในกวางสีเรียกว่า "ล้ำบ่อ-ล้ำหม้อ" ออกเสียง น เป็นตัว ล เฉพาะคำน้ำอันเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวัน น่าเปรียบเทียบกับคำโบราณ "นคร" เรียกว่า "ลคร" ชาวไทจ้วงเรียกม้าว่า หมา เรียกหมาว่า ม้า คล้ายชาวนครที่ศรีธรรมราช น่าเปรียบเทียบชื่อประตูม้าลำปางเรียกประตูม่า

*ง. หนังสือศาสนวงศ์ของพม่า เรียกชื่อเมืองนครในภาษาบาลีว่า "ลกุนนคเร"

*จ. สนธิสัญญาพระเจ้ากรุงสยาม ร.๔ กับพระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งจักรภพอังกฤษ ฉบับ ค.ศ.๑๘๕๕ (พ.ศ.๒๓๙๘) ว่าด้วยคนในร่มธงอังกฤษในเมืองเชียงใหม่ ลพูร เมืองลำพูน เมืองลคร ในยุคประเทศราชมณฑลลาวเฉียง มีหนังสือคำแปลคู่สัญญาอักษรไทยเหนือ ชื่อเมืองนครเขียนว่า ลคอร(ลคร) ฉบับภาษาอังกฤษเขียนแบบอ่านเป็นละกอนได้เช่นกัน ภาษาราชการเมืองนครของกรุงเทพฯ ภาษาไทยเหนือและภาษาการฑูตรวมแผนที่อักษรโรมันจะใช้คำว่าที่อ่านว่า ละคอนและลกคุง ในภาษาจีน

*ฉ. หนังสือพระรัตนพิมพวงศ์ ซึ่งแต่งโดยพระพรหมราชปัญญา สมัยพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ในเมืองเขลางค์ มีบทบาลีกล่าวถึงปางเมื่อพระรัตนพิมพ์ประดิษฐานเมืองนครโยนรัฐว่า "โยนรฏฐมหินครวรวหเย"

*ช. ตำแหน่งผู้ครองเมืองนครในตำนานพื้นเชียงใหม่ และพงศาวดารโยนก ตำนาน ๑๕ ราชวงศ์ จะมีตำแหน่งเรียกหมื่นนคร เช่นหมื่นโลกสามล้าน แต่เมื่อไปกินตำแหน่งหมื่นโลกสามล้านในเชียงใหม่ บุตรชายชื่อหมื่นกียหาญแต่ท้องขึ้นครองเมือง เรียกชื่อหมื่นนครหาญแต่ท้อง

*ซ. ชื่อโบราณ ตามจารึกตำแหน่งเมืองนคร เปรียบเทียบเอกสารฉบับต่างๆ และการสอบพื้นที่ทางโบราณคดี เมืองลครเก่ามีชื่อทางบาลีว่า เขลางค์ เปรียบเทียบชื่อเมืองลำพูนหรือละพูนมีชื่อบาลีว่า หริภุญไชย ชื่อลคร อาจจะมีอิทธิพลสืบเนื่องกับพงศาวดารลวปุระ หรือละโว้โบราณ มาเป็นละโว้ละพูร ละคอร

ชื่อนามเขลางค์กับชื่อขลางคำ ในปัจจุบันยังไม่มีข้อยุติความหมายชื่อที่แท้จริงของคำว่า เขลางค์ แต่ก็มีจารึกลานเงินของพระเจ้าหอคำดวงทิพย์ครองนครลำปางจารึกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๙ กำหนดตำแหน่งเทพยดาเจ้าเขางามและเจ้าขลางคำ คำว่าขลางคำอาจหมายถึงเหล็กหล่อหรือโลหะที่เป็นทองคำ วิเคราะห์ประวัติเรื่องราวตำนานสร้างเมืองเขลางค์ อาศัยชื่อนายพรานที่อาศัยอยู่ในเขลางค์บรรพต คือดอยขลางคำ มาเป็นชื่อตั้งเมือง ชาวเมืองดั้งเดิมอาจเป็นชาวลครใช้หนองน้ำครเมืองนครเขลางค์มีซากเมืองเก่าอยู่ในเขต ต.เวียงเหนือ ติดหนองน้ำลครเก่า

สำหรับคำว่า "ลำพาง" คือ ที่ตั้งเมืองโบราณ ณ วัดพระธาตุลำปางหลวงปัจจุบันดังจะกล่าวต่อไปในบทที่เกี่ยวกับเรื่องเมือง "เขลางค์อาลัมพางค์"

ข้อสรุปบทที่ ๑ ชื่อนามเมือง "นคร" ก็คือ ชื่อนามเมือง "ลคร" ในภาษาโบราณ มีหลักฐานเปรียบเทียบทางประวัติศาสตร์จารึก เช่น ศิลาจารึก พ.ศ. ๒๐๑๙ และ พ.ศ. ๒๐๓๙ วัดพระธาตุลำปางหลวง และปรากฏชื่อเมืองละคอน (ลคร) ในศิลาจารึก พ.ศ.๒๒๙๗ ที่พระแทนศิลาอาสน์ หลักฐานเปรียบเทียบทางโบราณคดี จังหวัดนครนายกมีชื่อซากเมืองเก่าว่าดงลคร เมืองนครหรือลคร อยู่ที่ตั้งเมืองนครเขลางค์เก่าในเขตอำเภอเมืองลำปางปัจจุบัน ชื่อเมืองลัมพาง คือเมืองลัมพกัปปโบราณในเขตเมืองพระธาตุลำปางหลวงอำเภอเกาะคา ที่มาของเมืองนคร และเมืองลำปางแต่โบราณอยู่คนละแห่ง



*รต.๒๖



ห้าแยกเทศบาลเมืองลำปางรุ่นวงเวียนแฝดก่อนสร้างหอนาฬิกา ศักดิ์ ส.รัตนชัย พ.ศ.๒๔๘๗

ยุคตำนาน "เมืองเขลางค์-อาลัมพางค์" พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๗
ยุคประวัติศาสตร์ที่ปรากฏชื่อ "นครลำปาง"
แต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์กรุงศรีอยุธยา

จารึกใน ปีพุทธศักราช	เอกสารอ้างอิง เลขที่ *	รายการ/เรื่องราว/คำจารึก-คำอ่าน	ชื่อเมืองและสถานที่ตั้งปัจจุบันในเขตอำเภอ
พ.ศ. ๑๙๗๒	*๓๑ (น.๖) *๘ (บท๑)	ตำนานฉบับเก่า รัตนพิมพวงศ์แต่งโดย พระพรหมราชปัญญา สมัยพระรัตนพิมพ์ ประดิษฐานในนครเขลางค์ (ระหว่าง พ.ศ.๑๙๗๙-๒๐๑๑) คำบาลี "โยนรฏฐมุทิ นครวรวุทเย" (ไว้ในเมืองนครโยนกรัฐ)	สมัยพระรัตนพิมพ์ยุคบัลลังก์ เชียงใหม่มีการเรียกชื่อเมืองนคร แทนชื่อเขลางค์ในภาษา แต่มีตำนาน กล่าวนาม "เขลางค์อาลัมพางค์" ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เอกสารกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๒๒๓ บันทึกชื่อ "นครลำปาง"
พ.ศ. ๒๐๕๙	*๑๐(น.๖๔)	พระมหาเถรโพธิรังสี แต่งจามเทวีวงศ์ กล่าวถึงสมัยพระนางจามเทวีประทับใน นครเขลางค์ ๖ ปี (ระหว่าง พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๗) มีการสร้างเมืองประจำตำแหน่ง กษัตริย์ ๒ แม่ลูกชื่อคู่กัน ระหว่าง "เขลางค์" และ อาลัมพางค์	
พ.ศ. ๒๒๒๓	*๕(น.๙๓)	ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาให้ แต่งพงศาวดารย่อ ในปีวอก เหตุการณ์รัชกาล พระราเมศวร พ.ศ. ๑๙๒๙ เข้าปล้นเมือง นครลำภางมิได้ จึงแต่งหนังสือให้เจ้าเมือง นครลำภางฯ จึงออกมาถวายบังคม	

อธิบาย

ก. เอกสารในยุคตำนานรัตนพิมพวงศ์ ตำนานจามเทวีวงศ์ และพงศาวดารฉบับย่อสมัยสมเด็จพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา ที่บันทึกขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๓ ได้ปรากฏชื่อเรื่องราวของการสร้างเมือง "เขลางค์-อาลัมพางค์" เขลางค์ก็คือนครอันเป็นเมืองทางอาณาจักร ส่วนอาลัมพางค์ อิงชื่อเมืองพระธาตุลัมพาง อันเป็นเมืองฝ่ายศาสนจักรถ้านำตำนานปฐมเจดีย์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียง ร.ศ.๑๒๘ ตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำนานพระธาตุศรีดอนคำห้วยอ้อ เมืองลอง ตำนานพระธาตุจอมพิงค์ และพงศาวดารโยนก เป็นข้อมูลประกอบการสำคัญเรื่องราวในหนังสือจามเทวีวงศ์ ยุคสร้างเมือง "เขลางค์-อาลัมพางค์" ได้ดังนี้

ข. ระหว่าง พ.ศ.๑๒๕๑-๑๒๕๗ เป็นช่วงสุดท้ายก่อนพระนางจามเทวีจะเสด็จสู่สวรรครรไล ณ เมืองหริภุญไชย ยุคสมัยหริภุญไชยติดต่อละโว้ทางสายน้ำพิงค์ แต่เมืองเขลางค์มีตำนานสมัยพระสุพรหมฤาษีถวายสาส์นขอธิดากษัตริย์ละโว้โดยแพไม้ไผ่ตามสายน้ำยม และพระนางก็เสด็จครั้งหลังเมื่อคืนกลับจากละโว้พร้อมด้วยเรื่องราวอัญเชิญพระสิกขีปฏิมากรและพระศิลาดำ โดยปรากฏในตำนานวัดศรีดอนคำตามสายน้ำยมที่เมืองลอง (เมืองลองหรืออำเภอลองแยก

จากจังหวัดลำปางไปขึ้นจังหวัดแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ การล่องแพซุงบริษัททำไม้ฝรั่งสมัยละคอนลำปางล่องจากฝั่งแม่น้ำ ๒ สาย คือ แม่น้ำยม และแม่น้ำวัง) พระนางจามเทวีเสด็จคืนจากละโว้มาทางสายน้ำยม การเสด็จสู่นครเขลางค์ในครั้งนั้นทรงประดิษฐานพระสิกขีปฏิมากร ณ เสวตกุฏาราม คือ วัดกู่ขาว (วัดร้างติดวัดกู่คำปัจจุบัน) ยุคนครเขลางค์-อาลัมพางค์จึงเป็นยุคพระนางจามเทวีประทับในนครเขลางค์อาลัมพางค์พร้อมสักขีและพระละโว้ศิลาดำ (ในพ.ศ.๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยานครเขลางค์และเชิญพระสิกขีปฏิมากรสู่กรุงศรีอยุธยา ต่อมาสมัยพระเจ้าติโลกราชทางเมืองนครได้นิมนต์เจ้าอาวาสวัดกู่ขาวพร้อมพระศิลาละโว้ประดิษฐาน ณ วัดหนองงูและสู่วิหารละโว้ในวัดพระธาตุลำปางหลวงปัจจุบัน)

ค. เมืองพระแก้วมรกตคู่สยาม พระรัตนพิมพ์เคยมีบาลีคู่พระแก้วว่า นครมณิปฏิมาในหนังสือประวัติพระแก้วมรกต เหตุที่เคยประดิษฐานในเมืองนครถึง ๒ รัชกาลกษัตริย์เชียงใหม่คือ รัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน และรัชกาลพระเจ้าติโลกราช ด้วยอำนาจเทพยดาอารักษ์ให้พระรัตนพิมพ์ที่พบในเชียงราย แต่เป็นของแผ่นดินบัลลังก์เชียงใหม่ แต่เทพยดาฟ้าดินบันดาลให้ขบวนอัญเชิญมีเหตุดลใจให้มุ่งสู่เมืองนครมีการจับสลากก็ออกนามเมืองนครพระรัตนพิมพ์ประดิษฐานอยู่ในเมืองนครเป็นเวลา ๓๒ ปี ระหว่าง พ.ศ.๑๙๗๙-๒๐๑๑

ฆ. ชื่อนามเมือง "นครลำปาง" เอกสารสมัยกรุงศรีอยุธยา เคยเรียกตำแหน่งขุนศึกนามเมือง เช่น หมื่นนครเมืองนคร แต่ปรากฏเรียกชื่อเมือง "นครลำปาง" ในพระราชพงศาวดาร พ.ศ.๒๒๒๓

ง. เมืองตำแหน่งพระธาตุโบราณ เมืองลัมพกัปปโบราณถือเป็นเมืองกัลปนาสมณสงฆ์หรือสมณพราหมณ์เมืองหลักพระธาตุ ตำนานไฟม้างกัปปจะเน้นลักษณะชุมชนในกลุ่มเจ้าพระยากอปรด้วยชนเผ่ามิลักขะ การดำรงตนเป็นชุมชนอิสระ มีจักรวงศ์ฤาษีเป็นแกนสถาปนาผู้นำอาณาจักรต่างๆ เช่นพระสุพรหมฤาษีสร้างเมืองเขลางค์อาลัมพางค์ที่กล่าวไว้ในจามเทวีวงศ์เป็นเขตเมืองฝ่ายอาณาจักร

สำหรับเมืองลัมพกัปปะ มีความกล่าวในตำนานปฐมเจดีย์ที่ว่า พ.ศ.๑๒๓๔ พระยาภาลีบดีไชย และพระยาไสทองยกทัพไปลำพูนนมัสการพระบรมธาตุ ๓ ปี แล้วยกทัพกลับเมืองใต้ จึงปรายเงินปรายทองต่างข้าวตอกดอกไม้ถวายพระบรมธาตุทุกตำบล แต่เมืองลำพูน-ลำปาง มาทางเดิมบางนางบวชถึงนครไชยศรีเมื่อเทียบศักราชยุคสร้างเขลางค์ พ.ศ.๑๒๒๔ ถึงยุคสร้างอาลัมพางค์คู่เมืองเขลางค์ใน พ.ศ.๑๒๕๑ แล้ว ยุคพระยาภาลีบดีไชยและพระยาไสทองยกทัพนมัสการพระธาตุลำปางอำนาจรัฐของกษัตริย์เขลางค์ยังมั่นคงอยู่ ต่อมาราว พ.ศ.๑๔๕๖ ตำนานพระธาตุลำปางกล่าวถึงพระยาพาละราช หรือพละนคร (แพร่) มาขุดพระธาตุมิได้ก็หลีกไป (ครองเมือง) ลำพูน ในรัชกาลพระยาพาละราช (ปัจจุบันยังมีชื่อเจ้าพ่อปาละฟีกซึ่งหมายถึงเจ้าพ่อปาละตนที่ได้หลีกเว้นจากการยึดครองเมืองพระธาตุลำปางหลวงตนหนึ่ง ในพิธีเข้าทรงศาลเจ้าพ่ออารักษ์ท้างฉัตร) หรือพระยาพลราชแห่งพลนครคือเมืองแพร่โบราณได้ไปครองหริภุญไชย พ.ศ.๑๔๕๖ อำนาจรัฐแห่งราชวงศ์หริภุญไชยเขลางค์ได้ขาดตอนลง จวบกระทั่งในรัชกาลพระยาอาทิตตราช พ.ศ.๑๕๘๖ และรัชกาลพระยาสัพสิทธิราช พ.ศ.๑๕๙๖ (ศักราชพงศาวดารโยนก) อันเป็นช่วงสมัยที่ทางโบราณคดีกำหนดยุคสมัยศิลปเชียงแสนในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ตำนานเชียงใหม่ บุรณจารีตมังรายฉบับแสนเดช ได้กล่าวถึงวงศ์ที่สืบขุนเจื๋อง สืบเงินเรืองสืบลาวไรอันมีปฐมวงศ์จากลวจังกราช ถึงลาวไรลำดับที่ ๑๔ โอรสคนกลางของลาวไรได้ครองเมืองเขลางค์ (*๓๔ น.๑๖๐) ใน พ.ศ.๑๗๒๕ มีชื่อกษัตริย์หริภุญไชยลำดับที่ ๔๒ พระนามไทยอำมาตย์ จากเขลางค์ขึ้นไปครอง (*๓๔ น. ๑๒๘) ยุคนี้คือยุคพงศาวดารราชวงศ์เขลางค์ไทยอำมาตย์เขลางค์-หริภุญไชย ราชวงศ์หริภุญไชยสุดท้าย ได้สิ้นสุดลงใน พ.ศ.๑๘๓๘ หลังจากพญายี่บาสูญเสียหริภุญไชยลี้ภัยในนครเขลางค์ ๑๔ ปี นับแต่ พ.ศ.๑๘๒๔-๑๘๓๘ ก่อนพญามังรายสร้างเชียงใหม่ พ.ศ.๑๘๓๙ เพียงปีเดียว นครเขลางค์และพระธาตุลำปางหลวงยังปรากฏซากเจดีย์คู่วัดร้างสืบมาจนถึงสมัยแผ่นดินพระเจ้าติโลกราช (*๓๓ น.๓๗๕) ตำแหน่งเมืองพระธาตุลำปางโบราณซึ่งมีตำนานกล่าวถึงปฐมกาลเมื่อพระเจ้าจันทเทวราชสมัยสุวรรณภูมิก็มา

ทิ้งร้างปลายสมัยหริภุญไชย

จ. ยุคฟื้นฟูเมืองตำแหน่งพระธาตุใหม่ในสมัยพระเจ้าติโลกราชครองเชียงใหม่ปี พ.ศ.๑๙๘๕ พระเจ้าติโลกราชคือท้าวลกค่าซึ่งเคยให้คำมั่นสัญญากับพระพี่เลี้ยงที่เป็นชาวลำปางและเคยเป็นปุโรหิตในราชสำนักเชียงใหม่ว่า แม้ได้เป็นกษัตริย์เมื่อใด จะบำเหน็จตำแหน่งพระพี่เลี้ยงซึ่งมีนามว่านันตประหยาได้เป็นเจ้าเมืองใดเมืองหนึ่งแต่ในครั้งนั้นในเมืองนครมีหมื่นกยหาญแต่ท้องเป็นหมื่นนครครองเมืองอยู่เมืองอื่นๆ นันตประหยาก็ไม่ยอมไป เพราะคิดถึงลำปาง จึงมีการสถาปนาตำแหน่งเมืองกัลปนาพระธาตุร้างตั้งนามเมืองจุมภิตนคร เพื่อสถาปนาความเป็นใหญ่ในตำแหน่งเจ้าเมืองพระธาตุจอมพิงค์ไชยหรือจุมภิตาราม คู่ตำแหน่งความเป็นใหญ่ทางอาณาจักรของหมื่นนครหาญแต่ท้องในเมืองนคร พระเจ้าติโลกราชยังได้พระราชทานช้างม้าพาหนะและสิ่งของเงินทองและยกบ้านยางทอง (ปงยางคก-ปงแสนทองต่อมา) ให้เป็นบ้านส่วยแก่พี่เลี้ยงนันตประหยาการสถาปนาตำแหน่งเวียงพระธาตุจอมพิงค์จุมภิตนครนี้เป็นไปในชั่วอายุขัยของนันตประหยาเช่นเดียวกับการสถาปนาตำแหน่งเมืองเขลางค์อาลัมพางค์ในชั่วอายุสมัยสุดท้ายของพระนางจามเทวีประทับในนครเขลางค์พร้อมพระสักขีปฏิมากร ยุคฟื้นฟูตำแหน่งเมืองพระธาตุลำปางสมัยนันตประหยาในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.๑๘๘๕-๒๐๓๐) ดังกล่าวนี้ พระสิกขีปฏิมากรสมัยพระนางจามเทวียังคงประดิษฐานอยู่ ณ วัดเศวตกุฏรามหรือวัดกู่ขาวในเมืองเขลางค์เก่าและเป็นยุคสมัยที่พระรัตนพิมพ์แก้วมรกตยังอยู่ในเมืองเขลางค์ เป็นยุคที่หมื่นโลกสามล้าน คืออดีตหมื่นโลกนครบิดาหมื่นนครหาญแต่ท้องทูลขออาชญาสิทธิ์แก่หมื่นนครดังนี้

อาชญาสิทธิ์ ๔ ประการคู่เมืองนคร อาชญาสิทธิ์ ๔ ประการเพื่อเมืองนครนี้ เป็นเงื่อนไขพิเศษจากหมื่นโลกนครอันมีศักดิ์เป็นพระเจ้าอาของท้าวลกค่า ท้าวลกค่าคือราชโอรสลำดับที่ ๖ ของพระเจ้าสามฝั่งแกน ท้าวลกค่าได้ชิงบัลลังก์พระราชบิดา ก็ได้หมื่นโลกนครช่วยเป็นกำลังสำคัญเมื่อท้าวลกค่าขึ้นเสวยราชย์เป็นพระเจ้าติโลกราช แล้วพระเจ้าติโลกราชก็อัญเชิญเจ้าหมื่นโลกนครผู้อาให้ไปช่วยราชการเชียงใหม่เป็นหมื่นโลกสามล้าน ให้หมื่นกยหาญแต่ท้องผู้บุตรหมื่นโลกนครนั่งตำแหน่งหมื่นนครหาญแต่ท้อง หมื่นโลกนครจึงทูลขอพระราชอาญาสิทธิ์ ๔ ประการ คือ ๑.คนเครื่อง (ทหาร) คนใดละหน้าที่ราชการหนีจากหมู่เข้ามาแอบแฝงข้างหน้าข้างใน จะขอฟันผู้นั้นเสียเป็นตรา ๒.คดีถ้อยความใดๆ อันสิงเมือง (มุขมนตรี) พิพากษาเด็ดขาดแล้ว กลับมาไหว้เจ้าเหนือหัวว่ามิแล้ว ข้าขอฟันผู้นั้นเสีย ๓.เหตุการณ์เยี่ยงใดมีขึ้น ขอให้ผู้ข้าได้จัดการก่อน ๔.ส่วยสาอากรทั้งปวง ขอให้แก่เจ้าแคว้นเป็นผู้เก็บ เจ้าพระยาติโลกราชก็อนุญาตให้อาชญาสิทธิแก่เจ้าหมื่นโลกนครฯ จึงให้หาญแต่ท้องผู้บุตรอยู่ครองเมืองนครเขลางค์ (*๓๓ น.๓๒๒)

ยุคความเจริญรุ่งเรืองเมืองนคร สมัย ๓ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานในนครเขลางค์

ในยุคสมัยพระรัตนพิมพ์ประดิษฐานในนครเขลางค์ระหว่าง พ.ศ.๑๙๖๙ ถึง พ.ศ.๒๐๑๑ ช่วงเวลา ๓๒ ปี รวม ๒ รัชกาลแผ่นดินเชียงใหม่คือสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน และสมัยพระเจ้าติโลกราช ส่วนในตัวเมืองนครก็มีสมัยหมื่นโลกนคร ครองเมืองนครในแผ่นดินพระเจ้าสามฝั่งแกน และสมัยพระเจ้าติโลกราช ส่วนในตัวเมืองนครก็มีสมัยหมื่นโลกนคร ครองเมืองนครในแผ่นดินพระเจ้าสามฝั่งแกน ครั้งในสมัยพระเจ้าติโลกราชกับหมื่นสามล้นเมืองนครไปกินตำแหน่งหมื่นโลกสามล้านที่เชียงใหม่ หมื่นกยหาญแต่ท้องผู้บุตรได้ครองเมืองเป็นหมื่นนครหาญแต่ท้อง ยุคสมัยนี้เป็นสมัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓ ประการ ประดิษฐานในนครเขลางค์คือ พระสิกขีปฏิมากร สืบแต่สมัยพระนางจามเทวีประดิษฐานที่วัดกู่ขาว ๑ พระแก้วมรกตรัตนพิมพ์ที่พบในเชียงรายประดิษฐานอยู่ที่วัดพระแก้วชมพู (คือวัดพระแก้วดอนเต้าปัจจุบัน) ๑ พระศิลาปางพระพุทธเจ้าปราบช้างนาราคีรีที่นำมาจากลังกาผ่านทางยะไข่-พม่า-ศรีสัชนาลัย-เชลียง สู่เมืองนคร(*๓๔ น.๒๐๕)

ยุคที่หมื่นโลกสามล้านทูลอาชญาสิทธิ์ให้แก่เมืองนครดังกล่าว จึงเป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองยุคแห่งพระนครมณีปฏิมา คือพระแก้วเมืองนครหรือพระแก้วเมืองลครประดิษฐานอยู่ ณ เมืองนครแห่งนี้

สรุปบทที่ ๒ เมืองนครเขลางค์ในยุคของตำนาน และยุคประวัติศาสตร์ถึงช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏชื่อเมืองเขลางค์-อลัมพางค์ ในหนังสือจามเทวีวงศ์ และปรากฏคำจารึกสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ จารึก พ.ศ.๒๒๒๓ ปรากฏชื่อเมืองนครลำภาง เอกสารในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จะเรียกชื่อเมืองเขลางค์ที่เป็นปัจจุบันในสมัยนั้นว่า เมืองนคร เพราะอาณาจักรหริภุญไชย-เขลางค์ ได้สิ้นสุดลงแล้ว การปกครองฝ่ายศาสนจักรแยกไว้ต่างหากคือเมืองลำพางที่วัดพระธาตุลำปางหลวง เอกสารทางกรุงศรีอยุธยาเรียกนามฝ่ายอาณาจักรควบนามเมืองทางศาสนจักรด้วย จึงหมายถึงเมืองนคร และเมืองลำพางซึ่งเคยอยู่คนละแห่ง ได้เรียกรวมกัน แต่ในเมืองนครเองเรียกชื่อเมืองนคร และลำพาง แยกกัน





*รต.๒๗

ฤาษีปูนปั้นที่ซุ้มประตูโขงหน้าอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหารพระอารามหลวง สะท้อนให้เห็นแนวคิดช่างศิลปะสมัยช่างหลวง และช่างคุ้มหลวง ด้านตำนานเมือง คือเมืองพระฤาษีสร้างสิ่งที่ขุดพบในดินเขตเมืองร้างอำเภองาวนับแต่ถ้วยเคลือบสมัยราชวงศ์เหม็ง เศียรพระพุทธรูปและม้าวแขนโบราณ บอกลักษณะโดดเด่นแห่งศิลปะเมืองงาวที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับสุโขทัยและพะเยา



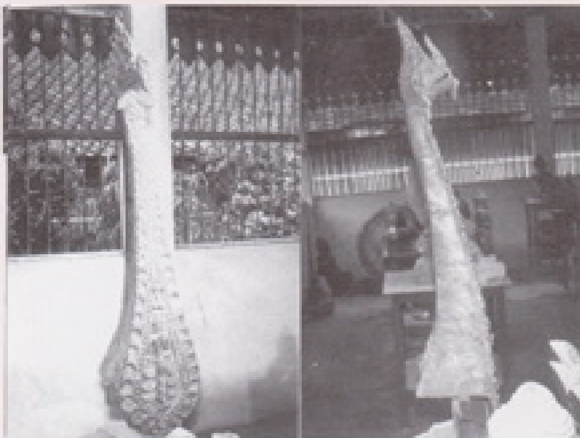


*รต.๒๘

โบราณศิลปะวัตถุรุ่นต่างๆ

วัตถุสำริดและดินเผาเตาลำปาง







๑โบราณศิลปะวัตถุเทวดาสำริดขุดพบในไร่อ้อย ระหว่างวัดท่าผา–ลำปางหลวง กับโบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑ์วัดจากงานสำรวจ สรสว.ลป/๒๕๑๒ ๒ ช่อฟ้าสังคโลกวัดพระธาตุเสด็จ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานหริภุญไชย จังหวัดลำพูน ๓ โบราณวัตถุที่ถูกบุกรุกทำลายเขตวัดร้างกู่ขาว กู่แดง ของวัดกู่คำ พระอินตา รุจิตธมฺโม เจ้าอาวาสวัด และโยมศรัทธาที่ไปเก็บรวบรวม เฉพาะกังสดาลสมัยทางหริภุญไชย ทางพิพิธภัณฑสถานหริภุญไชยได้เก็บรวบรวมไว้เป็น สมบัติพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย

(ภาพถ่าย พ.ศ.๒๕๑๖)

ศักดิ์ ส. รัตนชัย

บทที่ ๓

การพระศาสนาและอริยบุคคลในนครลำปาง

*รต.๒๙ 



พระพิมพ์ลุ่มแม่น้ำวังตอนกลางและตอนเหนือ โซนเขลางค์-โยนกพะเยา

ว่าด้วยประวัติการพระศาสนา และอริยบุคคล

ที่เคยปรากฏในเอกสาร ตำนาน เกี่ยวกับนครลำปาง

ศักดิ์ ส. รัตนชัย



จังหวัดลำปาง มีพระธาตุเจดีย์ลำปางหลวง เป็นหลักฐานแสดงถึงความเก่าแก่ โดยปรากฏซากเมืองโบราณก่อนประวัติศาสตร์ คือเมืองลัมภกัปปะที่ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคาโอบล้อมองค์พระธาตุไว้ พร้อมด้วยหลักฐานเกี่ยวกับร่องรอยวัฒนธรรมเก่าแก่สมัยเครื่องมือหิน สมัยลูกปัดทับถมซากโบราณสถานกระจัดกระจายอยู่เป็นอาณาบริเวณ

เมื่อสอบทานกับตำนานอ้างอิง เอกสารการพิมพ์ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณพิมพ์ครั้งแรกในงานฉลองปฐมเจดีย์ "เรื่องปฐมเจดีย์" เจ้าพระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียง รศ.๑๒๘ ตอนฉบับของพระยามหาอัครนิกร และฉบับนายทอง ๓๘ ความว่า "เมื่อพุทธศักราชล่วงไปได้ ๑๒๓๔ ไม่ถูกกันแล้วพระยาภาลีบดีไชย พระยาไสทองสม ยกทัพขึ้นไปเมืองลำพูน ไปนมัสการพระบรมธาตุถึง ๓ ปี แล้วยกทัพกลับมาเมืองใต้ จึงปรายเงินปรายทอง ต่างข้าวตอกดอกไม้ถวายพระบรมธาตุทุกตำบล แต่เมืองลำพูน ลำปาง มาทางเดิมบางนางบวชถึง นครไชยศรี สิ้นเก้าปี้สิ้นอายุศม์ บ้านเมืองก็สืบกษัตริย์มาอีกหลายชั่วแล"

การที่ผู้เขียนยกเอาตำนานพระปฐมเจดีย์มาอ้างอิงประกอบ ก็เพื่อเป็นหลักยึดไว้เบื้องแรกเกี่ยวกับสมัยแรกที่พระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิ และร่องรอยโบราณสถานทางนครปฐมยืนยันอยู่ เป็นที่เชื่อถือในวงการ โบราณคดีประวัติศาสตร์

อีกทั้งตำแหน่งสุวรรณภูมิที่นักประวัติศาสตร์โบราณคดีมีความเห็นไม่ตรงกันกับตำแหน่งที่น่าจะเป็นไปได้ระหว่างเขตของพม่าหรือของไทยหลายประเด็น แต่ก็ยังขาดอยู่ประเด็นหนึ่งไม่มีผู้ใดนำมาอ้างถึง คือ ตำแหน่งอารยธรรมอีสานปุระ คือทิศทางบ่งบอกศูนย์อารยธรรมเก่าแก่น่าจะเป็นบริเวณลุ่มแอ่งเจ้าพระยาสุพรรณภูมิ หลักฐานทางโบรณคดีเท่าที่ค้นพบได้ในปัจจุบัน อาจจะมีส่วนช่วยเสริมน้ำหนักความเชื่อของกลุ่มวิชาการรุ่นใหม่กำหนดทิศทางของอายุโบราณวัตถุสถานเท่าที่ค้นพบในแอ่งเจ้าพระยาตอนล่างมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ลงมา และก็กำหนดอายุอาณาจักรหริภุญไชยเพียงแค่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เท่าอายุศิลาจารึกกษัตริย์วงศ์ชั้นหลังหริภุญไชย แต่เราต้องไม่ลืมว่าเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีอายุเก่ากว่าอักษรไทยใช่แต่จะมีอักษรขอมมอญโบราณอันพัฒนามาจากตระกูลอักษรปัลลาวะอินเดียตอนใต้ที่มีอายุไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เท่านั้น แต่ก็มีอักษรจีนที่มีอายุเก่าเกินกว่าสมัยพุทธกาลผ่านยุคสมัยต่างๆ สู่ยุคบันทึกเรื่องราวรับรองอาณาจักรจามเทวีวงศ์นั้นมีจริง

อีกประเด็นสมมุติฐานแห่งการแผ่บารมีศาสนวงศ์ในโบราณสมัย หากยุคแผ่นดินพระเจ้าอโศกมิได้แผ่บารมีในยุคอำนาจของพระองค์ก็จะมียุคไหนอำนาจใดมีบารมีทางพุทธศาสนาให้ไพศาลได้เช่นนั้น แนวความคิดเห็นของปราชญ์ทางประวัติศาสตร์โบราณคดีสืบรุ่นประวัติศาสตร์สยามโบราณ กลุ่มที่เชื่อยุคสมัยแผ่พุทธศาสนาสมัยสุวรรณภูมิจึงมิใช่เรื่องเลื่อนลอย ไร้ความหมายเสียทีเดียว

หนังสือเผยแพร่ของกรมศิลปากร เนื่องในงานวางศิลาฤกษ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ ฉบับวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๐ อ้างถึงตำนานที่มีอยู่ในพงศาวดารลังกาว่า พระเจ้าอโศกได้ทรงส่งพระเถระ ๒ องค์ ชื่อ พระโสณะ และ พระอุตตระ มาสั่งสอนพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ (น.๘)

มีการเสนอทรรศนะของนักปราชญ์ทางโบราณคดีมากท่าน และได้สรุปความเห็นตอนที่เชื่อว่าสุวรรณภูมิอยู่ ณ ที่ตั้งประเทศไทยปัจจุบันตอนหนึ่งว่า

เมื่อพระโสณะเถระ และพระอุตตระเถระ กับคณะเดินทางเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมินี้ ก็คงจะได้อัญเชิญพระสารีริกธาตุไว้ในครั้งกระนั้น อาจสร้างขึ้นไว้ ณ ครั้งที่สร้างพระปฐมเจดีย์ ก็ได้

ในหนังสือศาสนวงศ์ ซึ่งพระภิกษุชาวพม่าแต่งเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๕ กรมศิลปากรอนุมัติฉบับ รท.แสง มนวิทูร แปลพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุฒาจารย์ ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๖ ตอนเกี่ยวกับเรื่อง พระมหาโมคคลาบุตรติสสะเถระส่งสาวกไปประดิษฐานศาสนาในที่ต่างๆ สมัยพระเจ้าอโศกนั้น กล่าวถึงพระเถระ ๙ รูป ที่เป็นหัวหน้า ๙ สายไปเผยแพร่ที่เกาะสีหฬ ที่สุวรรณภูมิ ที่โยนก ที่แคว้นวาสี ที่อปรันทะ ที่คันธาระ ที่แคว้นมหิงสกะ ที่มหารัฐ และแคว้นจีน มีความหลายตอนที่หมายโยนก เกี่ยวข้องกับทางภาคเหนือของประเทศไทย และมหารัฐคือสยาม สุวรรณภูมิคือส่วนหนึ่งของพม่าฯ

สำหรับคำว่าโยนกนั้น มีอยู่ตอนหนึ่งในเรื่องพระพุทธปฏิมาแก้วมณีเมื่อพุทธศักราชล่วงได้ ๕๐๐ ปี พระวิสสุกรรมเทวบุตรสร้างพระพุทธปฏิมาแก้วมณีให้แก่พระนาคเสนเถระใน นครลำปางรัฐโยนก (น.๗๓)

แม้ตำนานรัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกตของไทย แต่งโดยพรหมราชปัญญา แต่งเป็นบาลีภาษาปาง พระนครมณีปฏิมาประดิษฐานอยู่ในนครลำปางโยนกรัฐ (ร.ท.แสง มนวิทูร แปล) ในประเภทแรกและหน้าแรกของตำนาน (พระแก้วมรกตประดิษฐานในนครลำปาง โยนกรัฐระหว่าง พ.ศ.๑๙๗๙-๒๐๑๑)

เมื่อนำเอาตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรจัดแปลตอนหนึ่งความว่า เมื่อกูตถาคตนิพพานไปได้ ๒๑๘ ปี ยังมีอรหันต์สองตนๆ หนึ่งชื่อว่า กุมากัสสปะ จักเอาพระธาตุ หน้าผาก เมคิยเถระ จักเอาพระธาตุลำคอกูก้ำหลังมาจุไว้ที่นี้ หมื่น (มีทั้น) ชะแล เจติยคำ จักได้ชื่อว่า ลัมภกัปป หมื่น (มีทั้น) ชะแล อีกตอนหนึ่งคำว่าจารึกอันประจุพระธาตุเป็นเจ้ากีไว้นั้น อันมีในเมือง หริภุญไชย ๒ ส่วน อันประจุไว้ในเมืองลำปาง ๓ ส่วน





*วศ.๓๐

เจดีย์วิหารวัดแสงเมืองมา ถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง
สถานที่จำพรรษาญาณคัมภีรมหาเถระในนครเขลางค์ พ.ศ.๑๙๙๒-๑๙๙๕

คัมภีร์เค้าสาสนาอันเป็นค่ำญาณคัมภีรมหาเถร
ฉบับจารที่วัดแจ้ซ้อน ถวายวัดเมืองพาน



*รต.๓๑

ยังมีความในตำนานแก่นจันทรวงศ์ เรื่องจันทรเทวราชจากสุวรรณภูมิ เสด็จเอาพระธาตุจากลำปางซึ่งพอจะเป็นเค้ามูลแสดงได้ว่า ประวัติการพระศาสนาสมัยพุทธศตวรรษที่ ๔ หรือระหว่างสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.๒๗๐-พ.ศ.๓๑๑) รากฐานทางพระพุทธศาสนาที่ประดิษฐ์ไว้ในเขตที่ตั้งประเทศไทยในปัจจุบันโดยแรกตั้ง ณ จังหวัดนครปฐม มีส่วนสัมพันธ์กับจังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน ในระยะเดียวกัน

เมื่อเป็นฉะนี้ อริยบุคคลที่พึงจัดไว้ เกี่ยวกับประวัติการพระศาสนา และพระอริยบุคคลที่เคยปรากฏในเอกสารตำนานเกี่ยวกับนครลำปาง ได้แก่ พระกุมารกัสสัปปะ เถระ และพระเมฆิย เถระ ซึ่งตำนานพระธาตุลำปางหลวงใช้คำว่า "พระอรหันต์" จาริกธรรมและอัญเชิญพระบรมธาตุสู่เมืองลำปางแต่สมัยพระเจ้าอโศก ความในตำนานถวายพระนามว่า "ศรีธรรมาโศกราช" มีข้อมูลใหม่พระนามนี้ปรากฏในจารึกดงแม่นางเมืองนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๗๑๐

สมัยพระมหาธรรมคัมภีร (*ญาณคัมภีร) และพระมหาเมธังกร

ตำนานศาสนวงศ์ ตอนศาสนาประดิษฐานในรัฐโยนกครั้งที่ ๔ ความว่า "จุจุลศักราช ๗๒๖ (พ.ศ.๑๙๔๓) พระเจ้ากรุงจีนได้ยึดครองรัฐโยนก ซึ่งจลาจลปั่นป่วนไว้ได้ทั้งหมดครั้งนั้นพระเถระสององค์ คือ *พระมหาธรรมคัมภีร เถระ และพระมหาเมธังกร เถระ พร้อมด้วยพระภิกษุเป็นอันมากออกจากรัฐโยนกไปยังเกาะสีหฬ ประจวบกับในเกาะสีหฬกำลังเกิดทุพภิกขภัยท่านจึงออกจากเกาะสีหฬ ไปนครสุโขทัยในประเทศสยาม"

"ภายหลังออกจากสุโขทัย ไปนครลำปาง รับสิกขาบทใหม่ในสำนักพระภิกษุลัชชีมีศีลเป็นที่ซึ่งยกย่องศาสนา ทั้งท่าน

ได้ประดิษฐานศาสนาในประเทศไทย (สุโขทัย) และรัฐอื่นต่อไป"

พระมหาคำภีร เถระ และพระมหาเมธังกร เถระ ซึ่งเป็นชาวโยนกรัฐ นับว่าได้เกี่ยวข้องกับการพระศาสนาในนครลำปาง เมื่อราว พ.ศ.๑๙๔๓ และแสดงถึงความเจริญในพระพุทธศาสนาในนครลำปางแต่ครั้งนั้น



*รฅ.๓๒

งานสำรวจทางอากาศระหว่าง พ.ศ.๒๕๑๒-๒๕๑๖ นักบิน พลตำรวจเอก ไกรสุข สินศุข กล้อง ศักดิ์ ส.รัตนชัย (*แฟ้ม สรสว.ลป/๒๕๑๖)



วัดพระธาตุลำปางทางอากาศ มองจากทิศตะวันออก งานสำรวจทางอากาศระหว่าง อ.เกาะคา-สบปราบ



ภาพระหว่างเจดีย์กู่คำ-วัดพระเจ้าทันใจวัดกู่ขาวร้างในช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีสระน้ำ บริเวณหนองฟ้าเลื่อนในตำนาน คือสภาพทุ่งนา ทั้งหมดในปริมณฑล ๗๐ ไร่ คือเขตโบราณสถานกู่ขาวร้างคลุมไปถึงวัดปันเชิงนอกภาพด้านขวา

ประวัติพระมหาญาณคัมภีรเถระ
จากหลักฐานการค้นคว้าใหม่

อริยบุคคลชาวโยนกรัฐที่เจริญปฏิปทาบั้นปลายแห่งชีวิตยุคพระสิกขีปฏิมา มหามณีรัตนปฏิมา พระศิลาปางปราบช้างนาฬาคีรี ประดิษฐานอยู่ในนครลำปาง ระหว่าง พ.ศ.๑๙๙๑-๑๙๙๕

โดยหลักฐานตำนาน "เค้าสาสนาอันเป็นค่ามหาค่าภีรมหาเถระ" ฉบับลายมือญาโณรสภิกขุเขียนไว้ปางเมื่ออยู่วัดแช่ช้อน (อ.แจ้ห่มลำปาง) แต้มค่าชูมหาสาธุเจ้ามโนเมืองพาน (จ.เชียงราย) พ.ศ.๒๔๖๔ ทะเบียนเอกสารใบลานที่ สรสว.ลป.๒๗ ที่ค้นพบใหม่ ตีพิมพ์ในนิตยสารศิลปากรปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๓๕ เรื่อง ส่วนหักหายจากศิลาจารึก สท.นว. /๒ กับส่วนต่อเติมจากใบลานลำปาง โดยศักดิ์ ส.รัตนชัย มีความสำคัญเกี่ยวกับการค้นพบประวัติอริยบุคคลและพหูสูตรบุคคลองค์สำคัญที่เจริญปฏิปทาปลายพรรษาแห่งชีวิตในยุคนครลำปางยังเป็นแหล่งสถิตย์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓ ประการ คือ พระสิกขีปฏิมาอันพระนางจามเทวีประทานแด่พระเจ้าอนันตยศกษัตริย์เขลางค์ยังประดิษฐานอยู่ ณ วัดกู่ขาว (สูญเสียแก่กองทัพอโยธยา พ.ศ.๒๐๕๘) พระมหามณีรัตนปฏิมากรยังประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแก้ว (อัญเชิญไปเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ.๒๐๑๑) พร้อมพระศิลาปางพระพุทธเจ้าปราบช้างนาฬาคีรี.ซึ่งพระศีลวังโส และพระเรวโต (ชาวพุกาม?) นำผ่านทะเลทางละเชื่อง (ยะไข่?) ศรีสัชนาไลย เชลียง ไว้ในเมืองนคร (พระเจ้าติโลกราชอัญเชิญไปเชียงใหม่ ๒๐๑๘)

ประวัติพระญาณคัมภีรมหาเถระตกบันทึกจากประวัติการพระศาสนาในโยนกรัฐอย่างสำคัญด้วยเหตุแห่งผลกระทบทางคดีโลกแห่งการเมืองยุคพระเจ้าติโลกราช อันควรศึกษาความเป็นมาโดยลำดับสำคัญทั้งเกี่ยวข้องกับการพระศาสนาอย่างสำคัญของนครลำปาง เกี่ยวกับการถือลำดับอาวุโสวัดเค้าแสงเมืองมานครลำปางด้วยดังนี้

ยุคแผ่นดินพระเจ้าสามฝั่งแกน ในยุคแผ่นดินพระเจ้าสามฝั่งแกน ทรงส่งคณะสงฆ์สืบศาสนาบวชลัทธิลังกาบวชใหม่ โดยมีญาณคัมภีรมหาเถระเป็นหัวหน้าคณะจาริกสู่ลังกา โดยปรารภถึงความพระสงฆ์ลังกาวงศ์ปรารถถึงพระเชียงใหม่ บ่ใช่ชี (สมณ) สักตน เหตุด้วยอุปัชฌายกรรมของนิกายเก่ามีเหตุแห่งความไม่ครบองค์สังฆกรรม ทั้งลีลาแห่งลำนำภาษาสวดที่ต่างกัน ปัญหาพระรุ่นเก่าในการบรรพชาอุปสมบทต้องแก้ปัญหาด้วยการว่าไตรสรณคมน์ถึง ๒ ครั้งสวดด้วยภาษาบาลีแล้วยังสวดด้วยสันสกฤต

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอรรถาธิบายในประวัติศาสนาเป็นตัวอย่างว่า เมื่อพระสงฆ์ลังกาวงศ์เข้ามายังประเทศไทย ตั้งข้อรังเกียจสมณวงศ์สยามไม่ยอมร่วมทำสังฆกรรม พระเจ้าแผ่นดินจึงอาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ให้ผูกสีมาประดาวัดหลวงซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ทำสังฆกรรมร่วมกันได้

คามวาสี พอใจการศึกษาพระปริยัติธรรม เล่าเรียนพระไตรปิฎกมักเล่าเรียน ณ สำนักวัดในเมืองศึกษาคัมภีร์ (คันถะ) จึงเรียกว่าคันถะธุระ

อรัญญวาสี เป็นสมถะวิปัสนา หรือวิปัสนาธุระพอใจอาศัยอยู่ป่าเป็นเสนาสนะ

ประวัติสังเขปญาณคัมภีรมหาเถระ
จากความในตำนานเค้าประวัติศาสนา

ท่านญาณคัมภีร์ฯ โดยปฐมวัยคือ เด็กชายสมจิต บุตรของพันตาแสง เป็นมหาอุบาสกของสมเด็จราชคุรุคุธัมมกิตติ พระมหาอุปชฌายะ วัดนันทารามเชียงใหม่ บิดาขอฝากเป็นศาสนบุตรบุญธรรม แด่สมเด็จฯ เมื่อเด็กชาวสามจิตอายุ ๑๒ ปี

ก่อนวัยอุปสมบท หรือก่อนอายุครบ ๒๐ ปี สามเณรสามจิตหรือ ญาณคัมภีระได้เรียนจบไตรปิฎกและพระสูตร อรรถบาลีต่างๆ จนเมื่ออุปสมบทได้ ๑ พรรษา สมเด็จพระราชคุธัมมกิตติ ปลงอนุญาตให้สอนพระทั้งหลาย ด้วยอัฏฐติกา และปรมัตติธรรม ในพรรษาที่ ๗ พระญาณคัมภีรได้พิเคราะห์ความในญัติจัตถุกรรมวาจา ในปัญจวรรคเป็นที่สุด ประกอบเรื่องพระสำนักวัดสวนดอก โดยมีพระสิทธัตถะและเพื่อนพระภิกษุอีก ๓ รูปได้ไปจำพรรษาในลังกาได้ ๒ พรรษา กลับมาแจ้งเรื่องพระที่ลังกาว่าพระเชียงใหม่ "บใช่ชีสักตน" อันเป็นเรื่องการบวชไม่ถูกต้องกันมาแต่อดีต ความทราบถึงสมเด็จพระราชคุรุธัมมกิตติ พระเจ้าสามฝั่งแกน และพระมหาเทวีจึงได้แต่งตั้งญาณคัมภีรเถระเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์เชียงใหม่ไปรับศาสนาใหม่ที่ลังกา

พ.ศ.๑๙๗๑ พระญาณคัมภีรเถระ เป็นประธานคณะสงฆ์รับมอบพระพุทธรูปธรรมปิฎก และต้นศรีมหาโพธิ์ ๑๒ กิ่งจากมหาสุนธสนสังฆนายกแห่งลังกา หลังจากที่ได้กระทำพิธีบวชใหม่ และศึกษาอยู่ในลังกาทวีป ๕ พรรษา ได้ประกอบศาสนากิจรับเฉลิมฉลองทำหน้าที่อุปัชฌายะเมื่อผ่านที่ต่างๆ *สอบเทียบศักราชจารึก สท.59 พ.ศ.๑๙๕๕ ที่ค้นพบใหม่ นิตยสารศิลปากรปี ๓๓ เล่ม ๓ พค.มิย.๒๕๓๒ ลงเรื่องศิลาจารึกพบใหม่ หลักวัดบูรพาราม ทะเบียนจารึก สท.๕๙ พ.ศ.๑๙๕๕ อักษรไทยสุโขทัย-ขอมสุโขทัย ภาษาไทย-บาลี เรื่องพระเทวีสังฆมารดา พร้อมด้วยพระเทวีศรีจุฬาลักษณสร้างปุพพารามให้เป็นที่บรรจุพระธาตุทั้งสามพระธาตุองค์หนึ่งในที่นี้พระญาณคัมภีรเถระกับพระโชติปาละนำมาจากลังกา

ราว พ.ศ.๑๙๗๔ ปีผลัดแผ่นดินโอรสกษัตริย์ชิงตำแหน่งพระบิดาคือ ปีท้าวลกค่าหรือพระเจ้าติโลกราชชิงบัลลังก์พระเจ้าสามฝั่งแกน/(ผู้เขียน)

เหตุการณ์ทางการเมืองสมัยพระเจ้าติโลกราชสนพระทัยการเปลี่ยนแปลงระบบสังฆกรรมบวชใหม่เพื่อสับเปลี่ยนสังฆทายาทแห่งศาสนวงศ์เก่า รวมทั้งอักษรธรรมบาลี ๔๑ ตัว ที่มาพร้อมกับลัทธิลังกาวงศ์บวชใหม่ตั้งแต่ยุคญาณคัมภีรเถระสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ตกสู่ยุคพระเจ้าติโลกราชและเมธังกรมมหาเถระ

พ.ศ.๑๙๘๑ "ปีเปิกสง้าสักราชได้ ๘๐๐ ตัวเดือน ๗ เพ็ง เทพดามากล่าวแก่พระเถรเจ้าว่าที่สนุกบ่ควรนั่ง ที้อเจ้ากูขึ้นเชียงแสน มิจฉาทิฏฐิเป็นแดนแห่งศาสนาอันเจ้ากูนำมานี้ควรชแล" (๔๑/๒ น่าเป็นปีเริ่มศักราชพระเจ้าติโลกราชนั่งเมือง ๑๙๘๕/ผู้เขียน)

จากความในตำนานดังกล่าวนี้ คือสาเหตุที่ญาณคัมภีรมหาเถระได้ตัดสินใจนมัสการสมเด็จพระธัมมกิตติ อุปัชฌายะจัดสำนักที้อได้อยู่บำเพ็ญ ครองวิปัสนากรรมฐาน ที้อพระเมธังกรอยู่วัดป่าตาล พระธรรมรังสีเป็นเค้าที่วัดป่าแดง พระรัตนาอยู่วัดนันทาราม พระจันทรังสี เป็นคุณแก่ศาสนาเชียงใหม่

ญาณคัมภีรมหาเถระพร้อมสาวก ๓๕๔ รูป ไปตั้งสาสนาในเชียงแสน

ญาณคัมภีรมหาเถระพร้อม พระมหาญาณสิทธิพระจิตตทนุ และภิกษุจบปิฎกไตรรวม ๓๕๔ รูปไปสืบศาสนาที่เชียงแสนโดยได้จำพรรษาในเมืองที่ผ่านคือ พะเยา เชียงราย และพรรษาที่ ๓ ที่วัดป่าสักเชียงแสน (รวมราว ๓-๔ พรรษา)

พ.ศ.๑๙๙๐ เทียบศิลาจารึกเชียงตุงคือ พ.ศ.๑๙๙๔ / ต่างกัน ๔ ปี พระโสมจิตรและคณะสงฆ์รวม ๑๐ รูปจากเชียงแสนตามคำอาราธนาของแสนเมืองอำมาตย์เชียงใหม่ร่วมพิธีราชาภิเษกพระยา ศรีธรรมจุฬามณีราชา (๕๓/๑) จาก

เชียงแสนได้รับอาราธนาไปจำพรรษาที่เชียงของ และที่เมืองเทิง

ญาณคัมภีรมหาเถระและสาวกรวม ๒๒ รูป รับราชนิมนต์สู่เมืองนคร

ปีกดใส้ พระยาหลวงเมืองละคร มีราชนิมนต์ให้หมื่นสามล้าน แสนเมืองมาขึ้นอาราธนาชำระอนันตรายเมืองละคร มหาญาณคัมภีรเจ้าเป็นเค้าชาวเจ้า ๒๒ ตน ก็ลงไปละคร (เขลางค์) อยู่วัดแสงเมืองมา แล้วขึ้นสังคหวรควิสาททั้งหลายมากระทำแก่เขา มีพระยานางนาฏสนมทั้งหลาย แล้วบวชชาวเจ้าและคฤหัสถ์ทั้งหลาย อันมากนัก...อยู่ได้ ๓ วัสสา ปีเต่าสันศักราชได้ ๘๑๔ ตัว (พ.ศ.๑๙๙๕) ไปภิเษกมหาธาตุแจ้ห่ม และธาตุเมืองวังอยู่วัสสา ๑ (๕๕/๑)

ปัจฉิมสมัย (พ.ศ.๑๙๙๕?) พระยาท้าวแก้วตาหลวงไปนิมนต์ (ที่) เมืองวังมาเชียงใหม่ (๕๖/๑) เดือน ๔ ออก ๒ ค่ำ ก็เมตตาศรัทธาทั้งหลายแล้วล่องมาทางเมืองเถาะเถิงบ้านหัวเมือง ก็เป็นไข้ได้ ๓ วันก็จุติในที่นั้นแล ขุนเมืองเป็นเค้า สังฆศรัทธาทั้งหลายก็ส่งสการขึ้น ๑๕ ค่ำ แล้วก็เอาธาตุมหาญาณคัมภีรก่อเป็นเจดีย์ไว้เหนือดอยวันออกบ้านตีนดอยที่นั้นแล

จิตตหนุสึกหลังญาณคัมภีรมหาเถระมรณะภาพ ๑ พรรษา จิตตหนุมาเถิงละคร แล้วอยู่ได้วัสสา ๑ แล้วก็สึกออกแล้วก็หากเป็นลูกชายหมื่นสามล้านก็มีแล (๕๔/๓)

*หมายเหตุ ตำแหน่งเมืองเถาะ ปัจจุบันอยู่ในเขต ต.สองแคว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ ส่วนจิตตหนุที่ตำนานเผยถึงการเป็นบุตรหมื่นสามล้านนั้นเทียบเหตุการณ์ พ.ศ.๑๙๙๔ เป็นช่วงพระยายุธิษเฐียรสวามิภักดิ์ต่อกองทัพพระเจ้าติโลกราช หากหมื่นโลกนครหรือหมื่นโลกสามล้านบิดาเจ้าหาญแต่ท้องตอนไปอยู่เชียงใหม่ กับหมื่นโลกสามล้านที่กล่าวไว้ในขณะมาปรากฏในเมืองนครเป็นบุคคลเดียวกัน จิตตหนุก็มีศักดิ์เป็นพี่น้องร่วมบิดากับหมื่นหาญแต่ท้องนครลำปาง

จิตตหนุ คือสาวกใกล้ชิดญาณคัมภีรมหาเถรรุ่นที่ได้ร่วมไปลังกา กอปรทั้งเป็นภิกษุที่แตกฉานจึงน่าเชื่อว่าต้นฉบับตำนานเค้าศาสนาอันเป็นค่าญาณคัมภีรเถระจะต้องมาจากสาวกที่ใกล้ชิดบันทึกขึ้นอาจจะเป็นท่านจิตตหนุนี่เอง

การสืบประเพณีวัดแสนเมืองมา (หรือวัดแสงเมืองมา) เป็นวัดเค้า

วัดแสนเมืองมาเป็นวัดที่ญาณคัมภีรมหาเถระเคยจำพรรษา ปัจจุบันเรียกชื่อว่าวัดแสงเมืองมา มีโบราณวัตถุสำคัญที่เชื่อว่ามาจากเชียงแสน อาทิ พระพุทธสิหิงค์จำลองซึ่งเชื่อว่ามาจากเกาะดอนแท่นเมืองเชียงแสน ปัจจุบันนี้ยังมีการสืบประเพณีเก่าในการเอามื้อถวายทานก๋วยสลาก หรือสลากภัตรในตำบลเวียงเหนือ ต้องเริ่มที่วัดแสงเมืองมาเป็นวัดเค้า ญาณคัมภีรมหาเถระจัดเป็นพระอริยบุคคลและพหูสูตรเถระสำคัญรูปหนึ่ง แม้ด้วยจิตตหนุเมื่อได้สึกออกมา ก็ต้องถือได้ว่าเมืองนครลำปางในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ รุ่งเรืองด้วยปราชญบัณฑิตที่ทรงคัมภีรภาพในการพระศาสนานครลำปาง

ปมปริศนาญาณคัมภีรมหาเถระกับอักษรธรรมบาลี ๔๑ ตัวพร้อมผอบทอง

เมื่อพ.ศ.๒๕๒๖ สมัยนายสุรพล ดำริห์กุล หน.หน่วยศิลปากร ๔ เชียงใหม่ ได้รับแจ้งเรื่องมีการขุดพบพระพุทธรูปทองคำในบริเวณสวนอ้อยหลังวัดเจดีย์ซาวหลัง ต.ต้นธงชัย อ.เมืองลำปาง เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้ตรวจสอบรายละเอียดโบราณวัตถุที่ค้นพบใหม่ต้องขึ้นทะเบียนเพิ่มเติม คือหัวใจพระพุทธรูปเมื่อส่งมอบให้วัดเจดีย์ซาวรักษาเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๒๗ มีแผ่นลานทองคำ ๓ แผ่น ยาว ๒๑.๗ ซม. เป็นอักษรธรรมที่มีแม่อักขระรวม ๔๑ ตัว ในแผ่นบานที่ ๓ รูปใบโพธิ์ยาว ๖๑/๒ ซม. ในหน้าอื่นๆ เป็นคาถาภาษาบาลี พระพุทธรูปทองคำองค์มีน้ำหนักรวม ๑๐๐ บาท ศิลปะเชียงแสนรุ่นหลัง กรมศิลปากรกำหนดอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อ.คงเดช ประพัฒน์ทอง จากกรมศิลปากรลงความเห็นว่าพระพุทธรูปทององค์นี้น่าจะมาจากสกุลช่างเชียงแสน และที่พระรัศมีโมฬีก็มีกล่องบรรจุอัฐิธาตุ แต่ก็ได้มาในลักษณะที่เหลือแต่กล่องเปล่าสันนิษฐานว่า จะต้องเป็นที่บรรจุของปูชนียบุคคลชั้นมหาเถระ (ขึ้นไป)

แต่หลังจากการพบข้อมูลจารึกสุโขทัยหลักค้นพบใหม่ ญาณคัมภีรมหาเถระนำพระธาตุจากลังกาบรรจุไว้ที่สุโขทัย

พ.ศ.๑๙๕๕ จึงทำให้เชื่อได้ว่า กล่องผอบเปล่าในช่องพระเศียรของพระพุทธรูปทองคำ อาจจะเป็นกล่องเปล่าพระธาตุที่ได้นำไปบรรจุไว้ที่สุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวใจพระเจ้าทองคำที่มีอักษรธรรมล้วนอีกทั้งเป็นอักขรธรรมภาษาบาลีล้วนและมีอักขรสันฐานแตกต่างกับอักขรธรรมในปัจจุบัน

วิเคราะห์ความตำนานเค้าสาสนาฯ ญาณคัมภีรมหาเถระเกี่ยวกับอักษรธรรม

(๕๔/๓-๔) ที่นี้จักกล่าวด้วยวงศาราชย์อันรับศาสนสีหฬรัตตรามาเชียงใหม่แล พระยาสามฝั่งแกนเป็นผู้อาราธนาที่อมหาญาณคัมภีรไปเอาศาสนาอักขรธรรมเมืองลังกาบ่ทันรอดนั้น เมื่อได้ ๔๓ ปี ศาสนาบ่ทันรอดก็จุคติ

จากความตอนคำกล่าวพิธีมอบพระพุทธรูป พระธรรมปิฎกและกิ่งมหาโพธิของมหาสุทัสสนะเถระแห่งลังกาทวีปแด่ญาณคัมภีรและคณะว่า (๓๗/๔) "สูท่านทั้งหลายจุงนำเอาพุทธศาสนาธรรมปิฎกทั้ง ๓ อัน เป็นตมุพปณิภาษา อันประกอบด้วยอักขระ ๔๑ ตัว ตามคัมภีรอันมาในสัททาสันธินิขาทนส ทาจินตณมณีวุติสถานเป็นแก่นสาร อย่าเอาภาษาสุชุมพูมาเข้าในคัมภีร

จากความในตำนานดังกล่าวนี้ ญาณคัมภีรมหาเถระได้รับอักขรธรรมบาลี ๔๑ ตัว เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาด้วยจึงน่าสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปแสนแซ่ทองคำที่มีผอบบรรจุพระธาตุที่เหลือแต่กล่องเปล่าและลานทองมีอักขรจารึก ๔๑ ตัว น่าจะเป็นของพระญาณคัมภีรมหาเถระนำมาจากเชียงแสนเมื่อกว่า ๕๐๐ ปีก่อนก็อาจจะเป็นได้

พรหมราชปัญญาภิกขุผู้แต่งรัตนพิมพวงศ์

ในยุคสมัยพระรัตนพิมพ์แก้วมรกตประดิษฐานอยู่ในลำปางโยนกรัฐ มีพระภิกษุอายุ ๒๓ ปี บวชได้ ๒ พรรษาสามารถแต่งคัมภีรรัตนพิมพวงศ์เป็นภาษาบาลีได้ คือพระพรหมราชปัญญาภิกขุซึ่งคาดว่าคงแต่งในระหว่างญาณคัมภีรมหาเถระเผยแพร่อยู่ในเมืองเขลางค์ พระพรหมราชปัญญาบอกระยะเวลาแต่งรัตนพิมพวงศ์ปางเมื่อพระรัตนพิมพประดิษฐาน ณ ลำปางโยนกรัฐ (ฉบับ ร.ท.แสง มนวิทูล แปล)

สมัยพระจันทร เถระ และกุลบุตรชาวเขลางค์

ตำนานพงศาวดารโยนก กล่าวถึงสมัย พระมหาวิกรมพาหุ และพระอุดมปัญญา พระภิกษุชาวเมืองลังกา ได้เผยแพร่อุปสมบทกรรมแบบลังกาในกรุงศรีอยุธยา และลานนาไทย ได้ประกอบอุปสมบทกรรม พระจันทร เถระและกุลบุตรชาวเขลางค์ ประกอบสังฆกรรม ณ อุทกสีมากลางน้ำแม่วัง ปีชวด พ.ศ.๑๙๗๕

สมัยพระสัทธรรมจักกสามี เถระ

จุลศักราช ๙๒๕ (พ.ศ.๒๑๐๖) พระเจ้าแผ่นดินเมืองหงสาวดีพระนามว่า อเนกเสติภินทะได้ยึดครองรัฐโยนก ทำให้ตกอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วประทานแก่อนุรุธราชกุมาร ราชบุตรองค์ใหญ่เพื่อให้เก็บส่วนอากร แล้วพระองค์เสด็จไปยังรัฐโยนกพร้อมด้วยอำมาตย์เป็นอันมาก ทรงแต่งตั้งให้ราชกุมารเป็นพระอนุรุธครองสมบัติ และทรงส่งพระเถระชื่อสัทธรรมจักกสามี ไปกับพระราชกุมารนั้น เพื่อให้ชำระสะสางศาสนาให้บริสุทธิ์

นัยว่าพระราชาอเนกเสติภินทะ เมื่อรบชนะรัฐโยนก ทรงตั้งพระทัยว่ารัฐนี้จะเป็นที่ประดิษฐานพระศาสนาเป็นแห่งแรก ดังนั้น พระองค์จึงไม่จับชาวเมืองเป็นเชลย

ยังมีเถระองค์หนึ่งในวงของพระเถระที่กล่าวมาแล้วท่านอยู่ลกุนนคเร (เมืองละกอน) เป็นอรัญญวาสี (ประพฤติการอยู่ในป่าเป็นกิจวัตร) ท่านบอกชาวบ้านว่าวันนี้มีคนในเมืองจะตาย ที่นี่ที่นั่นคนหนึ่งแล้วก็เป็นจริงตามที่บอก

ท่านจึงมีชื่อเสียงเป็นผู้อภิญญา (จากตำนานศาสนวงศ์)

การพระศาสนาสมัยย้ายเมืองละกอนไปเมืองลำปาง

ผูกดวงชาตาเมืองลำปาง จ.ศ.๙๙๙ (พ.ศ.๒๑๘๐)

สมัยพระเจ้าสุทโธธรรมราชา

นับแต่สมัยที่กองทัพพม่าเข้าสู่อาณาจักรเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าเมกุฏิกษัตริย์องค์สุดท้าย อาณาจักรเชียงใหม่เสียอำนาจแก่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เมื่อ พ.ศ.๒๑๐๑ ความในหนังสือศาสนวงศ์เอกสารพม่าได้กล่าวถึงเหตุการณ์ พ.ศ.๒๑๐๖ เรื่องพระเจ้าอเนกภินทะ ส่งพระเถระเป็นศาสนทูตที่ปกครองแบบศาสนราชา และมีองค์เถระสำคัญที่เหลืออยู่ในลกุนนคเร คือที่เมืองละกอนหรือเมืองนคร (เขลางค์) นับเป็นยุคที่ถือได้ว่าการพระศาสนาในสมัยพม่ายึดครองอาณาจักรเชียงใหม่ได้มีความเจริญมากในระยะดังกล่าว

ต่อมาถึงระยะที่การพระศาสนาทรุดลงมาก เมื่อเมืองน้อยเมืองใหญ่ในอาณาจักรเชียงใหม่ต่างหาทางกอบกู้อิสรภาพ กษัตริย์องค์สำคัญของพม่าสมัยพระเจ้าสุทโธธรรมราชา นับเป็นกษัตริย์ที่แผ่อิทธิพลอย่างมากและเป็นกษัตริย์นักรบ นำกองทัพโจมตีหัวเมืองต่างๆ ที่แข็งเมืองในอาณาจักรเชียงใหม่หลายแห่งระยะนี้เองเป็นระยะที่การพระศาสนาถึงจุดเสื่อมลงอย่างมาก เหตุด้วยพระเจ้าสุทโธธรรมราชเกิดความเชื่อถือโชคลางต่างๆ ถือนิมิตและอุบาทว์ ในจุลศักราช ๙๙๙ (พ.ศ.๒๑๘๐) ได้เกณฑ์ประชาชนชาวเชียงแสน ๑,๐๐๐ คนบวชเพื่อเป็นการบำเพ็ญมหากุศล (พงศาวดารภาค ๖๑) ทางเมืองนคร (เขลางค์) ปรากฏหลักฐานย้ายเมืองนคร ไปผูกชาตาเมืองใหม่ตั้งอยู่ในวัดพระธาตุลำปางหลวง ชาตาเมืองนี้ ผูกขึ้นใน จุลศักราช ๙๙๙ ปีที่พระเจ้าสุทโธธรรมราชาจะเสด็จสู่สวรรคตเพียง ๑ ปี (สวรรคต จ.ศ.๑๐๐๐)

กุลบุตรชาวเขลางค์เป็นจำนวนมาก ถูกกวาดต้อนเข้าบวชเพื่อเป็นการป้องกันการสะสม(กำลัง) เมื่อดวงชาตาของพระเจ้าสุทโธธรรมราชาอ่อนลง บันทึกจากพงศาวดารเถินปรากฏเรื่องราวของจอมทัพขุนค่านสุดตาแห่งเมืองเถินต้องลี้ภัยอยู่ที่วัดพระธาตุลำปาง และนำกุลบุตรอุปสมบทเป็นชาวตำบลลำปางยุคนั้นถือได้ว่าการศาสนาเสื่อมลงมากเพราะวัดวาอารามกลายเป็นปราการศึกสงครามกองทัพพม่าได้ยึดเอาวัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นค่ายบัญชาการและเป็นที่ผูกชาตาเมืองปรากฏดวงเมืองประจำปี จ.ศ.๙๙๙ โดยมีอักษรย่อประจำดวงคือดวงเมืองลำปาง แทนเมืองนคร (เขลางค์) การย้ายเมืองลครไปยังเมืองลำปางแต่ พ.ศ.๒๑๘๐ นั้นมีผลเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของพม่าสืบต่อมาจนสมัยพม่าแพ้มอญ มอญเป็นเขยล้านช้างที่ได้ยุคกษัตริย์ล้านช้างครองเชียงใหม่ ยุคนี้ได้มีการส่งท้าวมหายศแห่งลำพูนมาปกครองและถูกกองทัพพื้นเมืองร่วมกันกับเถระชาวลำปางกู้อิสระภาพใน พ.ศ.๒๒๗๕ หรือ พ.ศ.๒๒๙๐ (ตำนานสุวรรณหอคำ) อันเป็นเรื่องราวสมัยนายหนานทิพย์จักร หรือทิพย์ช้างสืบมา

ในระยะหลัง พ.ศ.๒๑๘๐ สืบมาจน สมัย พ.ศ.๒๒๗๕ ที่ประวัติการพระศาสนาในเมืองนครลำปางถึงกาลต้องเสื่อมลงโดยเหตุผลแวดล้อม เพราะชายฉกรรจ์จะรอดจากอิทธิพลพม่าได้ด้วยการบวช นักรบนักภูมิผีอาคมที่เข้าบวช ก็ได้รับการสถาปนาตำแหน่งสูงควบคู่กับพระเถระที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ทั้งนี้ด้วยเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมในระยะนั้น จึงเกิดประวัตินักรบที่สึกจากพระออกมาช่วยกู้บ้านกู้เมือง และรวมทั้งพระเถระที่เสียชีวิตด้วยอาวุธของข้าศึกในระหว่างกอบกู้อิสระภาพแก่บ้านเมืองในระยะนั้น อาทิเช่น สมเด็จวัดนางยาง สมภารวัดสามขา และวัดบ้านฟ่อนในประวัติทิพย์จักรวงศ์เป็นต้น

แต่ในระยะเดียวกันนั้น ก็ปรากฏนามพระมหาป่าซึ่งอาศัยธุดงควัตรและเคร่งครัดสืบต่อมาหลายองค์ และถือเป็นครูเค้า หรือบุพพาจารย์ของสกุลขุนค่านสุดตาแห่งเมืองเถิน สืบต่อพระสังฆทิตผู้บูรณะวัดป่าตาลเมืองเถิน ครูเค้าของวัดลำปางหลวง วัดปงยางคก วัดลำปางกลาง ในตำบลลำปางเมืองนคร

สมัยมหาป่าวัดไหล่หิน (วัดหล้าหิน หรือป่าหิน ตามชื่อในตำนาน)

วัดไหล่หิน ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นวัดที่มีประวัติมหาป่า คือพระที่อาศัยธุดงควัตรเป็นสำคัญแต่โบราณ วัดนี้มีความสัมพันธ์กับถ้ำดอยฮาง อันเป็นถ้ำที่เก็บพระคำภีร์ได้และเป็นที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระเถระองค์สำคัญ อาจจะเป็นวัดที่พระเถระองค์สำคัญของเมืองนคร (เขลางค์) ชาวลำปางเก่าลี้ภัยอยู่แต่โบราณ เพราะปรากฏหลักฐานตำนานที่ถือกันว่าเป็นฉบับลายมือพระมหาป่าองค์แรกของวัดไหล่หินชื่อ อัฏฐนิบาตชาดก จ.ศ.๙๑๒ (พ.ศ.๒๐๙๓) คงเหลือปรากฏอยู่ ลายมือชนิดเดียวกันนี้ ปรากฏอยู่ในตำนานมากมายนับแต่เหตุการณ์ก่อนพม่ายึดครองลานนาไทยสืบจนสมัยพระเจ้าอเนกภินทะ ระยะที่มีพระสำเร็จอภิญญาอยู่ ณ อรัญญวาสีเมืองละคอนพระมหาป่าวัดไหล่หินเมืองลำปางก็มีชื่ออยู่ว่าพระมหาเกสระปัญโญ

ต่อมาราว พ.ศ.๒๑๗๙ ระยะที่สกุลขุนด่านสุดตาเมืองเถินบวชกุลบุตรอยู่ที่ตำบลลำปางหลวง และมีประวัติความสัมพันธ์ระหว่างพระเถระวัดลำปางหลวง วัดปงยางคก วัดลำปางกลาง มีเรื่องครูบามหาป่าวัดป่าหินแก้ว หรือวัดหล้าหิน คือวัดไหล่หินดังกล่าว ได้ไปเป็นเจ้าวัดลำปางหลวง (พงศาวดารเถิน)

พระมหาป่าสมัยเกสระปัญโญภิกขุ

เมื่อราว พ.ศ.๒๒๒๖ ปรากฏชื่อจารึกไว้บนแผ่นไม้วิหารวัดไหล่หิน .ความว่า "จุลสักกปตได้ ๑๐๔๕ ตัว ปีก่าไก้ เดือน ๔ เพ็ญเม็ง ๔ ไตเต่าสง้า พระมหาเกสระปัญโญ เป็นเจ้ามูลประธานกับทั้งศิษยานุศิษย์ทั้งหลายได้ชักเชิญพระสังฆเจ้าดาแปลงยังเสลารัตนปัฏตารามหลังนี้และศรัทธานาบุญทั้งหลายทั้งมวลชุคน จุ่งอนุโมทนาเตอะ"

พระมหาป่าเกสระปัญโญรูปนี้ นับเป็นพระเถระองค์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัดสูงเม่น เมืองแพร่อย่างมาก ปรากฏเรื่องราววัดสูงเม่นเมืองแพร่เคยเดินทางมาขนเอาพระคัมภีร์ครูบามหาป่า วัดไหล่หินที่ถ้ำดอยฮาง ถ้ำเก็บคัมภีร์ซึ่งอยู่ห่างจากวัดราว ๑๐ กิโลเมตร น้ำขึ้นช้างพลายต่างๆ

ประวัติการถ่ายทอดพระคัมภีร์ของมหาป่าวัดไหล่หิน เกสระปัญโญของครูบาวัดสูงเม่นเมืองแพร่ ปรากฏในหลักฐานคัมภีร์สภาวกันนี มีความที่เจรจาไว้ท้ายตำนานผูกที่ ๓ จารเมื่อ จ.ศ.๑๒๐๑ วัดป่าตาล วัดห้างนา ในสายเถินสายลำปาง มีวัดลำปางหลวง ลำปางกลาง วัดไหล่หิน วัดปงยางคก คือเป็นวัดครูในเครือเดียวกันสืบมา

อย่างไรก็ดี ในวิชาสำคัญของครูเครือเดียวกันที่กล่าวนี้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม จะมีอิทธิคุณสำคัญอยู่อย่าง คือมีคาถากันพิษแมลงได้ และการเรียนรู้ภาษาสัตว์ ถือธุดงควัตรแบบมหาป่า

ผลงานของพระมหาป่าวัดไหล่หิน เป็นที่แพร่หลายด้วยการจารใบลานไว้มาก ประวัติของพระมหาป่าวัดไหล่หินกลายเป็นที่สนใจของสำนักสงฆ์บ้านอื่นติดตามค้นคว้าถึงสำนักวัดไหล่หินและเอกสารสำคัญจากถ้ำดอยฮาง ดั่งเช่นพระมหากาญนะแห่งวัดสูงเม่นเมืองแพร่ที่ได้ศึกษาเป็นศิษยานุศิษย์ของครูบามหาป่าเกสระ โดยผลงานที่จารไว้ในใบลาน เมื่อพระมหาป่าเกสระได้มรณภาพไปแล้ว ดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางศักราชจารึกสมัยพระมหาเถระเกสระปัญโญ สร้างวิหารลายคำวัดไหล่หิน พ.ศ.๒๒๒๖ การคัดลอกใบลานสำหรับครูบาวัดสูงเม่นเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๒ เวลาห่างกันถึง ๑๕๖ ปี เป็นต้นมาฯ

สมัยครูบาโน (อโนชัยธรรมจินดามุณี)

ครูบาอโนชัยธรรมจินดามุณี หรือครูบาโนแห่งวัดปงสนุกลำปาง เคยมีกิตติศัพท์เช่นเดียวกันกับพระมหาป่าวัดไหล่หิน คือสดับเสียงนกหนูจับอสรพิษมดแมงที่มีพิษได้โดยอสรพิษต่างๆ ไม่อาจจะตีต่อยทั้งยังเป็นนักก่อสร้างมีศิลปะลวดลายการวาดรูปชาดกต่างๆ แผ่นตุง (แผ่นธง) เป็นต้นตำรับคาถาต่างๆ ครูบาโนเคยบันทึกเรื่องราวต่างๆ อันเป็นประโยชน์ทางประวัติศาสตร์มากมาย นับแต่สมัยเจ้าหลวงวรญาณรังษีราชธรรม ต่อสมัยเจ้าหลวงนรนันทชัยและเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต เคยคิดสละวัดเพื่อออกธุดงค์บำเพ็ญพรตในป่า แต่เจ้าหลวงแต่ละสมัยได้ติดตามขออาราธนาไว้ ท่านเป็นชาวบ้าน

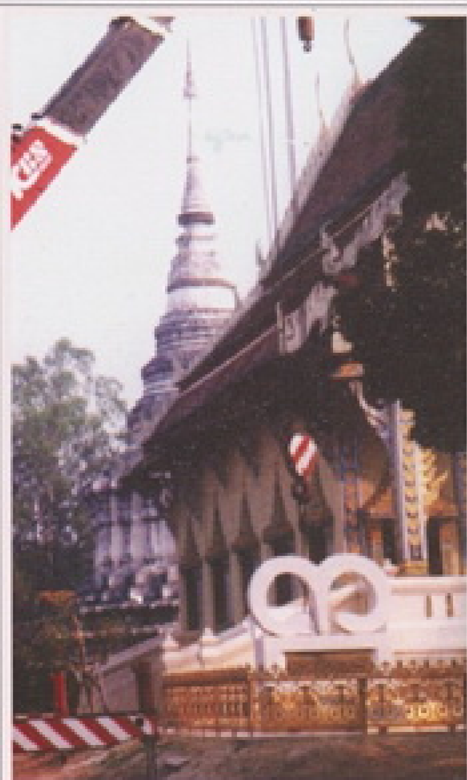
พะเยาเก่า (คือบ้านปงสนุกปัจจุบัน) โดยกำเนิดได้บูรณะวัดเก่าที่ร้างในสมัยของท่านเช่นวัดดอนเต้า วัดพระเจ้าทันใจ บูรณะวัดป่าตันกุมเมือง สร้างเจดีย์พระธาตุดอยม่อนน้อย เจดีย์วัดอโซเพณี วัดเมืองงาว ซุ้มประตูเก่าวัดพระธาตุเสด็จและวัดต่างๆ อีกมากมาย ครูเดิมของครูบาโน ปรากฏในคำก้านเวร (คำถวายทาน) มีพระมหาป่าเมืองแปงรูปหนึ่ง ครูบาโนมีศิลปะลวดลายวาดเขียนและสร้างคัมภีร์ไว้มาก เป็นพระเถระผู้แตกฉาน สอบบาลีและแต่งตำรา นามศัพท์ โลกัปปภาษาสนธิ นามศัพท์กรรมวาจาศัพท์เครื่องบวชปาฏิโมกข์ เป็นเจ้าอาวาสวัดปงสนุก เป็นเจ้าคณะสงฆ์นครลำปางรูปแรก ยังมีกวีสำคัญที่ครูบาโนแต่งไว้ทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าไว้หลายตอน เช่น "คนใจบาปจะเป็นนาย น้ำดินไฟขายเอาค่า" เป็นต้น

อรัญญวาสีของพระผู้อภิญญา หรือที่ป่าเจดีย์ ต่อมาคือวัดเจดีย์ซาวหลัง

พระเถระที่ปฏิบัติอยู่ในอรัญญวาสีเมือง "ลกุนนคเร" หรือเมือง "ละกอน" คือเมือง "เขลางค์" ดังตำนานศาสนวงศ์กล่าวถึง เป็นองค์ที่ได้อภิญญาจากชาวพม่านี้

ต่อมาราว พ.ศ.๒๔๔๘ มีคณะภิกษุจากพม่า และชาวพม่าในเมืองนครลำปาง ได้ค้นหาซากโบราณสถานอันเกี่ยวกับประวัติพระเถระองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ คือ ผู้สำเร็จอภิญญา ณ อรัญญวาสี หรือ บริเวณที่เรียกว่า "ป่าเจดีย์" ซ่อนอยู่ในสุมทุมพุ่มไม้เป็นอาณาบริเวณที่เขตตำบลทุ่งฝาย มีซากเจดีย์ผุพังอยู่ ๒๐ ฐาน บริเวณดังกล่าวและบริเวณสถานที่บูรณะขึ้นแห่งนี้ ปัจจุบันเรียกว่า วัดเจดีย์ซาว (เจดีย์ ๒๐ องค์) หลังจากการบูรณะพระเจดีย์ดังกล่าวนี้ เกิดมีตำนานที่เขียนขึ้นจากความทรงจำไปในเชิงนิทานเกี่ยวกับการเป็นสถานที่บรรจุอัฐิของพระอรหันต์ ๒๐ องค์ เสียดายที่ว่า ตำนานพงศาวดารฉบับภาษาพม่าจากคณะเถระในครั้งนี้ มิได้มีผู้เก็บต้นฉบับไว้ จึงมิทราบนามและฉายาของพระเถระซึ่งบรรลุอภิญญาในประวัติศาสตร์ จนกว่าจะมีการค้นคว้าดูเอกสารฝ่ายพม่า

อย่างไรก็ดี คำว่าพระอรหันต์ดั้งตำนานข้างพม่ากล่าวถึง ก็ให้หลักฐานไว้อีกตอนหนึ่งว่า อันเถระในวงศ์ของพระสัทธรรมจักกสามีเถระผู้ได้อภิญญา ณ อรัญญวาสี เมืองละกอนนั้น คือพระอริยองค์ หนึ่งที่ปรากฏอยู่เมื่อราว พ.ศ.๒๑๐๖ เป็นระยะที่พม่าใช้วิเทโศบายปกครองแบบสังฆราช เกี่ยวกับการพระศาสนาในยุคนั้น



*รฬ.๓๓

ปีสร้างอ่างสะหลีบัวตอง เฉลิมพระเกียรติประดิษฐานอักขรปฏิมา น้ำหนัก 5 ตันปีกาญจนาภิเษก 2539-2540โดยพระธรรมรัตนากร (รองสมเด็จพระโพธิวงศาจารย์)รองเจ้าคณะภาค 6 พร้อมด้วยคณะสังฆาธิการหนเหนือ เป็นประธานพิธีสมโภชมหากังสดาลและอักขรปฏิมา พร้อมประติมากรรมพระมหาป่ากาญจนอรัญวาสีเถระโดยพระมนตรี (พระครูวิฑิตพิพัฒนาภรณ์) สร้างจากวัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีพร้อมนำน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งต่างๆร่วมกับแหล่งแม่น้ำคงคาชาวอินเดีย และสถานเอกอัครราชทูตเอเธนส์ ประเทศกรีซ มอบน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งสาวกภูมิพญามิลินท์ แด่ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง นับเป็นปีบูชาอักขรปฏิมาครั้งสำคัญเฉลิมพระเกียรติของพุทธบริษัทและชาวคณะหนเหนือ



บทที่ ๔

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

*รต.๓๔ 

อาทิตย์อัสดงหลังม่านดอยกิ่วพระเจ้าเส้นทางหลวงวชิราวุธดำเนินก่อนเข้านครลำปาง



*รศ.๓๕



ขบวนรับเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์เข้าลำปางด้านประตูม้า สมัย ร.๕
ซากช่องกำแพงประตูม้าและศาลเจ้าพ่อประตูม้าในปี ๒๕๑๐



พ.ศ.๒๔๗๖ จัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาค ออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัดและกรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร เมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกป้อง นอกจากจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นจังหวัดและอำเภอแล้ว ยังแบ่งเขตการปกครองออกเป็นมณฑลอีกด้วย เมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.๒๔๗๖ จึงได้ยกเลิกมณฑลเสีย เหตุที่ยกเลิกมณฑลน่าจะเนื่องจาก

๑) การคมนาคมสื่อสารสะดวกและรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน สามารถที่จะสั่งการและตรวจตราสอดส่องได้ทั่วถึง

๒) เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของประเทศให้น้อยลง

๓) เห็นว่าหน่วยมณฑลซ้อนกับหน่วยจังหวัด จังหวัดรายงานกิจการต่อมณฑล มณฑลรายงานต่อกระทรวง เป็นการชักช้าโดยไม่จำเป็น

๔) รัฐบาลในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ มีนโยบายที่จะให้อำนาจแก่ส่วนภูมิภาคยิ่งขึ้น และการที่ยุบมณฑลก็เพื่อให้จังหวัดมีอำนาจนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๙๕ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินอีกฉบับหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับจังหวัดมีหลักการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมดังนี้

๑) จังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล แต่จังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.๒๔๗๖ หามีฐานะเป็นนิติบุคคลไม่

๒) อำนาจบริหารในจังหวัด ซึ่งแต่เดิมตกอยู่แก่คณะบุคคล ได้แก่ คณะกรรมการ จังหวัดนั้น ได้เปลี่ยนแปลงมาอยู่กับบุคคลคนเดียว คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด

๓) ในฐานะของคณะกรรมการจังหวัด ซึ่งแต่เดิมเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในจังหวัด ได้กลายเป็นคณะเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด

ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย ว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตามนัยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ โดยจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็น

๑) จังหวัด

๒) อำเภอ

จังหวัดนั้นให้รวมท้องที่หลายๆ อำเภอขึ้นเป็นจังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล การตั้งยุบ และเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัดให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ และให้มีคณะกรรมการจังหวัดเป็นที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัดนั้น

ลำปางก่อนประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดเดียวที่อยู่ในเขตแผนที่ทรัพยากรทางธรณี กำหนดให้เป็นเขตแร่ลาวาภูเขาไฟ มีปล่องภูเขาไฟร้าง ๓ ปล่อง ในเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่ทะ และอำเภอสบปราบ มีอายุราว ๖ แสนปีถึง ๑.๗ ล้านปี อีกทั้งมีร่องรอยชีวิตมนุษย์ลำปางดึกดำบรรพ์อยู่ร่วมสมัยภูเขาไฟด้วย ลำปางมีแต่แร่ดินขาว เป็นทรัพยากรธรณีล้ำค่าสั่งสมอยู่ใต้ดินที่มีนักธรณีต่างประเทศคำนวณว่า ลำปางเป็นแหล่งสะดือทะเลสมัยธารน้ำแข็งหิมาลัยนำตะกอนทะเลมาตกไว้จึงเป็นดินขาวชั้นดีบริสุทธิ์สะอาดหาได้ยากเกิดขึ้นในยุคนั้น

ร่องรอยมนุษย์หินเก่ารุ่นภูเขาไฟ พบที่บ้านดอนมูล อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และบางแห่งที่มีแร่ดินขาวในอำเภอแม่ทะก็มีร่องรอยมนุษย์หินทิ้งเครื่องมือไว้จากรายงานค้นพบของชาวสแกนดิเนเวียน

เนื่องในปี พ.ศ.๒๕๔๑ กรมศิลปากรได้สำรวจร่องรอยมนุษย์ผาแต้ม คือมนุษย์เขียนสี ทั้งในหุบถ้ำที่อำเภอแจ้ห่มและชะง่อนดอยประตูผา อำเภอแม่เมาะ พบร่องรอยหลุมฝังศพรุ่นสมัยสามพันปี มีการทำโลงและเสื่อห่อศพ การเผารวมในหลุมศพก่อนพิธีฝังมีผ้าเยื่อไม้ย้อมสี ประกอบการพบร่องรอยมนุษย์ลำปางที่อยู่ริมน้ำ เช่นที่หมู่บ้านจอมปิง อำเภอเกาะคา

มีการใช้ลูกปัดหินและเครื่องประดับ กระพรวน กำไลโลหะ มีหม้อลายเชือกทาบฝังร่วมหลุมฝังศพ

เคยมีนักโบราณคดีกรมศิลปากรกำหนดว่า ประเทศไทยอยู่ในตำแหน่งสะพานเชื่อมเส้นทางระหว่างมนุษย์ปักกิ่งและมนุษย์ชวาที่เป็นมนุษย์สังคมล่าสัตว์และร่องทางภูมิศาสตร์กายภาพ โดยตำแหน่งสันเขาและร่องน้ำวังกับร่องรอยชนเผ่าดึกดำบรรพ์อยู่อาศัยตามหุบถ้ำดอยหินปูน สร้างที่อยู่บนเขาสูงพ้นอันตรายจากสัตว์ร้ายบนพื้นดิน คือสภาพมนุษย์ลำปางสมัยเป็นป่าพงดงดิบแต่ก็มีหลักฐานมนุษย์ผาแต้มลำปางรุ่นสามพันปี มีหม้อดินในหลุมฝังศพและมีเศษข้าวเปลือกอันอาจแสดงถึงการเป็นสังคมรู้จักเกษตรกรรมในที่ดอนสูง



แต่ในขณะเดียวกัน ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ลำปางก็มีซากอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ของชนเผ่าเกษตรกรรมในที่ลุ่มแม่น้ำและที่เถื่อนถ้ำดอนสูงล้วนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน คือ พวกเร่ร่อน กับพวกที่อยู่กับแหล่งพื้นที่สร้างชุมชนเมืองล้อมด้วยคูคันดินเป็นซากเวียงก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ซากเวียงนางตอง คู่นิยายหมาขนคำ เขตตำบลปงแสนทอง อำเภอเมืองซากเวียงลมเวียงตาล คู่นิยายเจ้าช้างเผือกเวียงตาล ตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร แต่ร่องรอยมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ของลำปางก็มีหลักฐานบ่งบอกถึงอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ลำปาง เป็นสังคมเกษตรกรรมพื้นราบ ก่อนพัฒนาการเป็นบ้านเป็นเมือง ในยุคสมัยประวัติศาสตร์

แต่โดยลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพด้วยวิธีคิดใหม่ของนักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์สถาบันสแกนดิเนเวียน ฝากข้อสังเกตใน พ.ศ.๒๕๑๒ คืองานวิจัยจากแผนที่รูปถ่ายทางอากาศร่อมสองฟากสันดอยระหว่างลำปาง-แพร่ เขตปรากฏการณ์ภูเขาไฟระเบิดปล่อยลาวาจากปล่องพ่นไปทับบริเวณกิ่วดอยผาเกตทำให้ร่องน้ำแม่จางถูกเบี่ยงแบ่งไปรวมแม่ยมทิ้งริ้วรอยแม่น้ำสายใหญ่แม่จางเรียวเล็กกว่าเดิม แต่นั่นคงจะต้องหมายถึงร่องรอยมนุษยชาติรุ่นภูเขาไฟลุ่มแม่จางแม่ยมน่าจะเหลือให้ค้นคว้าต่อไป

บทบาทลำปางยุคเมืองนคร

นครลำปางยุครัตนโกสินทร์

ประวัติการสูญเสียนครเขลางค์ พ.ศ.๑๘๓๘ เป็นไปในลักษณะการทิ้งเมืองในทันที ที่กษัตริย์ญีบาทราบข่าวสองราชโอรสสิ้นพระชนม์ในที่รบ ต่างกับครั้งสูญเสียหริภุญไชยที่ตกเป็นเป้าสมรภูมิรบเผาทำลายในเขตเมือง ในเวียงเขลางค์เก่ารูปหอยสังข์ มีชัยภูมิสถานเจดีย์สำคัญคู่นครพร้อมพระไสยาสน์องค์ใหญ่ คือวัดชมพูหรือวัดพระแก้วต่อมา วิเคราะห์สถานการณ์ดังกล่าวปราการหอรบนครเขลางค์มิได้รับผลกระทบทำลายแต่อย่างใด และขณะเดียวกันกองทัพสุโขทัย อโยธยาและแพร่คงต้องเดินทางกลับผ่านเขลางค์นคร พร้อมขบวนอพยพขนานใหญ่ของกษัตริย์ญีบาทั้งข้าราชสำนักขนสมบัติล้ำค่า

ชุมนุมทัพ พ.ศ.๑๘๓๘ ทำให้ชาวสุโขทัยอโยธยามีประสบการณ์ในภูมิสถานเขลางค์สมัยมีปราการหอรบและแหล่งปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์คู่เมือง

ในรัชกาลพระราเมศวร กรุงศรีอยุธยายกทัพมากวาดต้อนชาวนครเป็นพลเมืองชาวคอนพื้นสภาพเมืองร้างตามพรลิงค์เป็นชาวนครศรีธรรมราชสืบมา

พ.ศ.๑๙๗๕ พระอุดมเถระและพระอัสวพาหุเถระชาวลังกาสืบศาสนาบวชใหม่ ณ เกาะอุทกุกเขปสีมากลางน้ำวัง มีพระจันทรเถระและกุลบุตรเขลางค์เข้าพิธีพระศิลาปางปราบช้างนาฬาคีรีจากอินเดียได้มาประดิษฐานในเขลางค์ยุคนี้

พ.ศ.๑๙๗๙-๒๐๑๑ พระแก้วมรกตประดิษฐานในเขลางค์ ๓๒ ปี

พ.ศ.๒๐๕๘ พระรามาธิบดีที่สองแห่งกรุงศรีอยุธยายกทัพเข้าทางประตูท่านางไปเอาพระสิขีปฏิมากรแต่สมัยพระนางจามเทวีจากวัดกู่ขาว (ย่านชัยภูมิสถานเจดีย์วัดกู่คำ กู่ขาว กู่แดง) ผลกระทบครั้งนี้ทำให้อาลัมพางค์ตกอยู่ในสภาพรกร้าง

การเติบโตสถานะและบทบาทของเมืองสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ.๒๓๒๙ สมัยเจ้าคำโสมวงศ์เจ็ดตนถ้วนสอง สร้างชัยภูมิสถานวัดหลวงกลางเวียงใหม่ สมัยรัตนโกสินทร์ ณ ฝั่งชุมชนตะวันออกแม่น้ำวัง

พ.ศ.๒๓๓๗ สมัยพระเจ้าหอคำดวงทิพย์วงศ์เจ็ดตนผู้ถ้วนสี่ เป็นกษัตริย์นักรบเคยร่วมรบเอาเชียงแสนพม่า สร้างคันคูกำแพงประตูหอรบทดน้ำห้วยแม่กระติ๊บจากดอยเขางามเลี้ยงรูปคูเมือง สร้างหอคำ สร้างเครือญาติสัมพันธ์ทางการสมรสกับเจ้าหญิงสุวรรณเกี๋ยงคำเชียงตุง ผังชุมชนไพร่เมืองอพยพสู่เขตเมืองใหม่นครลำปางสมัยรัตนโกสินทร์ที่มาจากเชียงรายอยู่ย่านประตูเชียงราย จากเมืองสาดอยู่ย่านประตูสวนดอก ตระกูลเจ้าถิ่นลำปางอยู่กลางเวียงและย่านประตูหัวเวียง ตระกูลเชียงตุงอยู่ย่านหออะม็อกประตูศรีเกิด ตระกูลเชียงแสนอยู่ย่านประตูม้าเวียงดินฝั่งเวียงเก่า ชาวเวียงพร้าวพะเยาอยู่ย่านประตูเชียงใหม่ฝั่งเวียงเก่าวัดปงสนุก

พ.ศ.๒๓๖๖ สมัยรัชกาลที่ ๒ พระเจ้าหอคำดวงทิพย์และสังฆราชานครลำปางสร้างเจดีย์วัดป่าตันกุมเมือง สร้างคัมภีร์ธรรมตำนานวัดศรีล้อม มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจผังเมืองให้วัดป่าตันกุมเมืองเป็นวัดสะดือเมือง ขยายเขตเมืองไปด้านเวียงพระธาตุลำปางหลวงในอนาคต ทั้งระบบน้ำและทางหลวง พัฒนาการเมืองแบบรวมเผ่าภาษาลุ่มโขงสาละวินร่วมจักรวงศ์เจ้าพระยา ถือภาษาไทยเป็นเอกภาษาสื่อกลางในอนาคต ๒๐๐ ปี

พ.ศ.๒๓๖๗ สมัยรัชกาลที่ ๓ มีตราสั่งให้พระเจ้าดวงทิพย์นครลำปางคุมทัพลานนาช่วยอังกฤษตีพม่า (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบกับพม่า) เป็นยุคบัตราสถาปนาตำแหน่ง สัตตราชาเจื่องเจ้าอันเป็นเค้าอยู่ลานนา ที่อ (พระเจ้าดวงทิพย์) เป็นใหญ่แก่ลานนาทั้งมวล (พงศาวดารสุวรรณหอคำ)

พ.ศ.๒๓๓๗-๒๓๖๘ สมัยรัชกาลที่ ๑-๓ สมัยพระเจ้าหอคำดวงทิพย์เป็นยุคราชวงศ์เจ็ดตน ผู้ถ้วน ๔ หลังสิ้นองค์เค้าพระเจ้ากาวิละที่เชียงใหม่ บทบาทสูงสุดของประเทศราชฝ่ายเหนือ ลำปางคือมรดกศักดิ์สิทธิ์ล้ำค่าจากเชียงแสนปรากฏในนครลำปาง เช่น พระแก้วดอนเต้า พระสิหิงค์ดอนแท่น พระเจ้าทองทิพย์ฯ

การเติบโตสถานะและบทบาทของเมือง หลังพ.ศ. ๒๔๗๕

ลำปางในระยะอารยธรรมสื่อสารโทรเลขคมนาคมรถไฟสมัยรัชกาลที่ ๕-๖ แปรสภาพสังคมศักดินาสองฝั่งน้ำสู่ยุคมีสะพานข้ามแม่น้ำวัง ก่อให้เกิดการรวมแขวงสองฝั่งน้ำระบบเลิกทาสสมัยรัชกาลที่ ๕ ช่วยให้ไพร่เก่าลำปางมีโอกาสพัฒนาฝีมือช่างแรงงานแทนเกณฑ์ยุคคมนาคมรถไฟหลวงและทางหลวงสายลำปางเชียงราย พ.ศ.๒๔๕๙ ทำให้ชุมชนเศรษฐกิจเมืองขยายตัวจากแหล่งริมน้ำสู่แหล่งริมถนน เศรษฐกิจลำปางคร่อมสองฝั่งน้ำแม่วังแม่ยมที่เคยมีการล่องแพซุงเป็นสินค้าหลักในการทำไม้ของชาวยุโรป พม่า จีน เริ่มลดความเติบโตลงหลังตำแหน่งท่าแพซุงฝั่งน้ำยมอำเภอลองยกไปขึ้นจังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๔๗๔

หลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ผังเมืองลำปางด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินตระกูลเก่า เจ้านายเก่าเริ่มเปลี่ยนมือไปสู่ต่างด้าวในยุคสังคมเศรษฐกิจสินค้ารถไฟ

สมัยสงครามอินโดจีนและเอเชียบูรพา

พ.ศ.๒๔๘๔ บทบาทชาวลำปางด้านพัฒนาอาชีพสังคมเมือง เริ่มสบโอกาสครั้งสำคัญสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ประกาศสงวนอาชีพคนไทย เช่น ห้ามคนต่างด้าวตัดผม ตัดเสื้อ ขับขี่สามล้อฯ และประกาศกฎอัยการศึกจำกัดเขตต่างด้าว คนต่างด้าวต้องอพยพสู่ภาคกลางแม้ด้วยอาชีพขับรถม้าของชาวปากีสถานต้องเปลี่ยนมือเป็นของคนท้องถิ่น

ยุคกองทัพภาคพายัพและฐานทัพอากาศญี่ปุ่นไทยตั้งในจังหวัดลำปางตั้งกองทัพพม่าอิสระ มีการก่อสร้างสิ่งสำคัญทางยุทธปัจจัยมีส่วนช่วยพัฒนาฝีมือแรงงานและระบบเศรษฐกิจสังคมเมืองของคนในท้องถิ่นที่ปราศจากคู่แข่งขัน

ผลเสียแห่งสงครามทำให้บ้านเมืองลำปางถูกระเบิดโจมตีเผาไหม้ไปทั้งย่านคือ ย่านการค้าตลาดเก๊าจาว และการล้มหายตายจากทั้งพิษภัยสงครามและโรคภัยไร้ยา แต่ผลพัฒนายุทธปัจจัยด้านการขยายฐานสนามบินและเส้นทางยุทธศาสตร์ บทบาทการเมืองของฝ่ายขบวนเสรีไทยใต้ดินลำปางเข้าพันธมิตรและบทบาทชูคำขวัญเพื่อเอเชียเสรีในท้องถิ่น ทำให้ลำปางตกอยู่ในเป้ายุทธศาสตร์ทั้งฝ่ายรุกรับ เมื่อครั้งกองทัพไทยตีเชียงตุง พ.ศ.๒๔๘๕ ทหารจีนฮ่อกวาดต้อนวัวควายและเสบียงไปจนหมดสิ้น ชาวลำปางมีส่วนสนับสนุนวัวควายและคณะสงฆ์ไปสงเคราะห์ชาวเชียงตุง ผลกระทบสงคราม มีส่วนสะท้อนด้านพัฒนาการเติบโตของบ้านเมืองโดยมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ทั้งด้านคติชนวิทยา สังคม เศรษฐกิจในเขตชุมชนเมืองหลังสงครามสูงขึ้น

จังหวัดลำปางกับตัวอย่างปัญหาพัฒนาประวัติศาสตร์มหาดไทย

ปัญหาพัฒนาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดลำปาง จากกรณีศึกษาของคณะกรรมการประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดลำปางรวม ๓ ระยะสมัย ด้วยคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการ นับแต่สมัยอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ยุคนายสุบิน เกษทอง ยุค ดร.ชูวงศ์ ฉายะบุตร ยุคนายยุทธ แก้วสัมฤทธิ์ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๓๒ ได้พบปัญหาคั่งค้างกับรายงานอำเภอต่างๆ ในยุคพัฒนาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลำปางบางเรื่องก็มีการเผยแพร่ทางสื่อราชการเกี่ยวกับโบราณสถานในวัด เช่น

เรื่องกู่อัฐิเจ้าหญิงศรีอโนชา

พ.ศ.๒๕๑๐ นายยนต์ ทัพโพธิ นายอำเภอเกาะคา มีคำสั่งที่ ๖๕/๒๕๑๐ อ้างคำสั่งผู้ว่าราชการจังหวัด แต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจโบราณวัตถุวัดพระธาตุลำปางหลวง ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๐ โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน และคณะกรรมการคือ นายเกษม เกาะปีนะ นายอริยะ เลิศรัตนากร นายศักดิ์ ส.รัตนชัย นายวาท ตื้อคำ นายเพิ่ม จูงมิตร ศึกษาธิการอำเภอเกาะคา และนายสนั่น สุดาจันทร์ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอเกาะคา เป็นเลขานุการ

ในครั้งนั้นมีการสำรวจแท่นก่ออิฐที่ชาวบ้านเรียกว่า แท่นเจ้าแม่เมือง นายอริยะ เลิศรัตนากร เข้าใจว่าเจ้าแม่เมืองค่าคู่บัลลังก์หริภุญไชยสู่เมืองสองแคว ทิ้งซากเวียงเก่าเขลางค์รกร้างถึง ๖ ปี พ.ศ.๑๘๔๔ พญามังรายตั้งชนเผ่ามิลักขะ (บางฉบับว่าขุนไชย) สร้างเมืองนครเขลางค์รุ่นที่สองถัดไปทางด้านใต้ของเมืองเก่า มีชัยภูมิสถานเจดีย์คู่เมืองคือวัดสะหลีจอมไคลมีพระพุทธไสยาสน์องค์ใหญ่เช่นกัน คือ วัดปงสนุกที่เป็นวัดสะดือเมืองรุ่นต่อมา ณ ตำแหน่งกำแพงประตูเชียงใหม่

บทบาทสังคมชาวลำปางยุคเมืองนครขึ้นอาณาจักรเชียงใหม่ ผ่านเหตุการณ์สงครามในความเป็นศูนย์ชุมนุมทัพสัมพันธมิตรเผ่าไทยในสมรภูมิ ทำให้ประวัติศาสตร์ชาวลำปางทวีความเข้มข้นทางสำนึก ความมีวิสัยทัศน์ทางการเมืองขยายผลอนาคตบทบาทติดต่อนานาแว่นแคว้นได้อย่างอิสระคงจะหมายถึงเจ้าศรีอโนชา แต่โดยร่องรอยทางโบราณคดี และตำนานบอกเล่า แท่นก่ออิฐที่เรียกว่าแท่นแก้วเจ้าแม่เมือง คือแท่นวางดอกไม้บูชา ดอกไม้นอกเขตพุทธาวาสสมัยวัดลำปางหลวงยังไม่มีกำแพงศาลารอบๆ เจ้าแม่เมืองมีตัวตนในประวัติศาสตร์คือ มารดาเจ้าหาญแต่ท้อง โดยใช้เป็นแท่นปฏิบัติบูชาพระธาตุเจดีย์ จึงมีชื่อนามสืบต่อมาว่าแท่นเจ้าแม่เมือง

เจ้าแม่เมืองมีนามในประวัติศาสตร์สมัยตำนานพระธาตุจอมพิงค์ว่า เจ้าแม่เมืองคือภริยาหมื่นโลกนคร ทรงเกราะข่ายปราบข้าศึกที่รุกล้ำแผ่นดินลำปางอย่างห้าวหาญ

แต่ต่อมาระยะหลังๆ มีกรรมการวัดทำป้ายบอกเป็นกู่อัฐิเจ้าศรีอโนชาอันเป็นพระขนิษฐาพระเจ้ากาวิละอัครชายา

กรมพระราชวังบวรฯ นับเป็นตำแหน่งขนิษฐาสะใภ้ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปฐมจักรีวงศ์ จึงมีผู้ศรัทธาบริจาคเงินเพื่อสร้างเป็นอนุสาวรีย์ จังหวัดลำปางมีหนังสือเรื่องขอให้ส่งเจ้าหน้าที่มาพิสูจน์หลักฐานกู่เจ้าศรีอโนชา เรียนอธิบดีกรมศิลปากร ที่ ลป.๑๐๒๐/๒๕๘๔/๖๓๑ (๓๐ มกราคม ๒๕๓๐) เจ้าบุญส่ง ณ ลำปาง เจ้าหญิงบุษบง ณ ลำปาง บุตรธิดาเจ้าผู้ครองนครลำปางสุดท้ายร่วมลงนามบันทึกคำยินยอมให้กรมศิลปากรขุดเจาะพิสูจน์หลักฐาน อำเภอเกาะคา มีคำสั่งที่ ๑๒๘/๒๕๓๐ (๗ พฤษภาคม ๒๕๓๐) แต่งตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่ง ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ศิลปากร และสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม (สรสว.) ประจำจังหวัดลำปาง โดยมีเจ้าคณะจังหวัดลำปางเป็นประธานกรรมการฝ่ายสงฆ์

ผลคือ ในพ.ศ.๒๕๔๐ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ ได้มีคำสั่ง ห้ามมิให้ผู้ใดสร้างเสริมแท่นบูชาดังกล่าวเป็นกู่อัฐิใดๆ

ข้อสังเกต แม้เจ้าแม่เมืองและเจ้าศรีอโนชา คือเจ้าของวีรประวัติสตรีชั้นนำของบ้านเมือง แต่สถานที่ตั้งแท่นบูชามิได้อยู่ในสถานที่เกิดเหตุ

บทบาทและความสำคัญนิทานพื้นบ้านลำปาง

ข้อมูลหลักจากนิทานโบราณคดีพื้นบ้านชนิดต่างๆ

ดร.ลักขณา ดาววัตนหงษ์ อธิบายความหมายการแบ่งประเภท บทบาทและความสำคัญของนิทานพื้นบ้าน โดยทฤษฎีของสติท ทอมป์สัน (Stith Thomson) แบ่งชนิดของนิทานพื้นบ้านออกเป็น ๑๑ ประเภท สามารถนำมาจับเป็นข้อมูลหลักเพื่อพัฒนาประวัติศาสตร์เมืองเหนือลำปางเชิงเปรียบเทียบของแต่ละชนิดในข้อมูลหลักและข้อมูลเสริมเหล่านี้ได้ดี คือ

นิทานมหัศจรรย์หรือเทพนิยาย (Fairy tale) เป็นนิทานที่มีเรื่องราวเหนือธรรมชาติ เช่นมีเหตุการณ์ตัวละครหรือวัตถุที่ไม่พบในชีวิตประจำวัน เช่น สังข์ทอง มโนราห์ของไทย นิทานพื้นบ้านลำปาง ศาลเสื้อวัดยักษ์พันตนวัดศรีล้อมลำปาง ศาลเจ้าพ่อพญาลือกับเจ้าแม่สุดใจภริยา เจ้าพี่น้องมีเจ้าอำพอง เจ้ากาบคำ เจ้าผาคราง กำเนิดนิทานชาวเมืองแจ้ห่ม วิเชตนครกินไข่เงือกวิเศษ บ้านเมืองถล่มกลายเป็นบึง เรียกว่าปึ๋ง ณ บริเวณหน้าวัดอักโขชัยคีรี อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปางในปัจจุบัน ฉากนิทานตำนานเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ เล่าว่าเจ้าแม่สุดใจขี่ม้าไปในที่แผ่นดินทรุดจมลงเรียกตามเส้นทางขี่ม้าที่เรียกว่า ตำบลฮ่องลี้ และถล่มลง ณ ที่เรียกว่า ฮ่องสุดใจ เจ้าอำพอง และเจ้ากาบคำ ขี่ม้าไปทางภูเขาด้านตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมืองแจ้ห่มปัจจุบันถล่มจมลงในหลุมที่ม่อนปู่ยักษ์ ปัจจุบันยังมีการสร้างศาลเจ้าพ่อผาครางกลางทุ่งบ้านผ้าขาว หมู่ ๓ ตำบลแจ้ห่ม อำเภอแจ้ห่ม เป็นที่สักการบูชาของชาวบ้าน

อนุภาคเนื้อเรื่องนิทานพื้นบ้านกลุ่มตำนานเวียงถล่มลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำอิงและลุ่มแม่น้ำวัง รวมทั้งห้วยแม่ตาที่ไหลไปรวมสบวังที่ ตำบลเมืองมาย ระหว่างหมู่ ๑ แม่เบิน หมู่ ๕ ไผ่แพะ ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม ก็มีเรื่องคล้ายๆ กันแต่กินพื้นที่บริเวณคร่อมเขตจังหวัดลำปาง และจังหวัดพะเยาปัจจุบัน คือเรื่องนิทานแม่หม้ายดอยหล่มอาง ในเขตหมู่๕ ตำบลเมืองมาย คือ

เรื่องเมืองถล่มบนยอดดอยหล่มอาง เรื่องแม่หม้ายรอดตายจากแผ่นดินถล่มจนน้ำอีกแห่งหนึ่งที่หนองน้ำบนยอดดอยหล่มอาง เหตุที่มีคนอื่นกินปลาฝา (ปลากระเบน) ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม แม่หม้ายคว้าใบมะพร้าวให้พ้นจากการถูกจมน้ำได้ทัน แล้วต้นมะพร้าวก็ส่งจังหวะเหวี่ยงดีดเอาร่างแม่หม้ายปลิวไปตกที่เมืองปึ๋ง คือชื่อ อำเภอปง ในเขตจังหวัดพะเยาปัจจุบัน

แต่ในอดีตนั้น เขตอำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ อำเภองาว ในจังหวัดลำปาง รวมทั้งเขตอำเภอพาน อำเภอพะเยา คือพื้นที่อาณาจักรโยนกนาคพันธุ์เชียงแสน อันเป็นจักรวงศ์สิงหนวัติกุมารยุบจมลงสู่ห้วงแม่น้ำใหญ่ สิ้นวงศ์กษัตริย์ไทย เหลือวงศ์เสนาอำมาตย์ตั้งเวียงปรึกษาได้ไม่มั่น จึงเป็นยุคราชวงศ์ลาวเงินส่งขุนจอมธรรมโอรสที่สองไปบูรณะเมืองภูกามยาวร้าง

พงศาวดารโยนกกล่าวถึงเมืองร้างเก่าที่มีคันคูล้อมรอบกว้างหนึ่งพันวายาวหนึ่งพันหนึ่งร้อยวา คูเมืองกว้างเจ็ดวา

มีประตูเมืองเก่า ๘ ประตู แบ่งปันเป็นอาณาจักร ๓๖ พันนา พันนาที่ ๒๑ คือ แจ้ห่ม เขตพะเยาโบราณคลุมเมืองลอง แจ้หลวง แจ้ห่ม เมืองวัง รวมทั้งเมืองงาว ที่เกี่ยวข้องตำนานประวัติศาสตร์ร่องน้ำวังตอนเหนือ ถือนับเป็นโซนประวัติศาสตร์อาณาจักรลุ่มน้ำวังตอนเหนือศูนย์ตำแหน่งขุนผีปันน้ำที่ให้กำเนิดแม่ลาวแม่กก แม่อิงและแม่วัง อันน่าศึกษาให้กว้างลึกได้ต่อไป

ข้อสังเกตบางประการ นิทานตำนานในกลุ่มเมืองถล่ม โดย Motif **เมืองถล่มเหลือแต่แม่หม้าย** และมีอยู่หลายๆ แห่งนี้ ความในสมุดข่อยตำนานบุราณจารีตฉบับแสนเตชะวชิรอักษรบันทึก พ.ศ.๒๔๐๙ มีเรื่องท้าวสุวรรณคำแดง มีเรื่องเมืองจมน้ำอยู่หลายยุคกาลสมัย นับแต่สมัยบ้านเมืองไม่มีตัวหนังสือใช้ เรื่องพญาโจรมณีมียุคเมืองถล่มสมัยนารัฐ ผ่านยุคลูกตีแม่กษัตริย์เกิดซอบใจ บ้านเมืองจึงอาเพศถล่มจมน้ำอีก ยุคพระฤาษีก่อนคติพุทธศาสนาและเมื่อเปรียบเทียบประวัติศาสตร์ยูนนานก็ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์เมืองถล่มในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จากหนังสือประวัติน่านเจ้า กรรมการชำระประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรีพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๖ หน้า ๓๕ ปีที่ ๒ รัชกาลกวงจี่ (พ.ศ.๑๔๒๙) เกิดแผ่นดินไหวอย่างหนักที่ต่านหลวงโส่ว, หลงอี่และเมืองซันหยาง เป็นเหตุให้เมืองทั้งสามพังพินาศหมดสิ้น

ในประวัติศาสตร์แหลมอินโดจีน ถ้าไม่นับเรื่องตำนานสิงหนวัติกุมารมีเหตุการณ์แผ่นดินโยนกถล่มจมน้ำ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ก็ยังไม่มีตำนานประเทศใดในแหลมอินโดจีน นับแต่ พม่า ลาว เขมร เวียดนาม ไทย มลายู ในช่วงพันกว่าปีมานี้ มีเรื่องแผ่นดินถล่มเมืองยุบตั้ง ๓ เมือง เช่นในยูนนาน

ฉะนั้น ประวัติเมืองยุบเพียงครั้งเดียวในตำนานโยนกนาคพันธุ์เชียงแสนมีร่องรอยตำนานแผ่บริเวณพื้นที่แผ่นดินยุบจมน้ำมากกว่า ๑ แห่ง จึงไม่น่าจะเป็นสิ่งเหลวไหลเหลือเชื่อไร้คุณค่าในเนื้อหาสาระทางการศึกษาเลยทีเดียว

เค้านิทานตำนานชุมชนพื้นบ้านไทย

กลุ่ม Motif เมืองถล่มเหลือแต่แม่หม้าย

นิทานตำนานประจำถิ่น (sage) อำเภอแจ้ห่ม เกี่ยวกับเรื่องพญาลือเจ้าแม่สุดใจ ถือเป็นปฐมวิเชตนครวงศ์ คือเมืองแจ้ห่มสมัยโยนกนาคพันธุ์เชียงแสนมีนิทานแม่หม้ายบนดอยหล่มอาง ขอบเขตนิทานเชื่อมสันดอยถึงพะเยาอันเป็นเขตเชื่อมนิทานโบราณคดีถึงต้นกำเนิดวัฒนธรรมลัวะ ไทย ดอยภูกามยาว ดังจะกล่าวในบทต่อไปโดยขอตั้งสังเกตเค้านิทานถิ่นใน motif มหัศจรรย์ บ้านเมืองอาเพศเพราะกินเนื้อสัตว์ประหลาด เมืองถล่มเหลือแต่แม่หม้ายอันน่าจะมีอะไรสักอย่างในปรัชญาแม่หม้ายถูกกล่าวขวัญในนิทานหลายๆ พื้นที่ ให้แม่หม้ายเป็นจุดเด่นแตกต่างเค้านิทานเมืองอื่น

นิทานตำนานพญาลือกับเจ้าแม่สุดใจเป็นเรื่องบ้านเมืองมีเหตุอาเพศภัยแต่ก็มีประวัติศาสตร์ราชการระดับอำเภอเสนอเรื่องพญาลือวิเชตนครแจ้ห่มไปปะปนนามพระยาคำลือ กษัตริย์เมืองพะเยา ซึ่งเป็นคนละองค์ โดยสวมประวัติวีรกรรม ที่ควรศึกษาประวัติความเป็นมาของพระยาคำลือพระเยาด้วยคือ

ประวัติพระยาคำลือพะเยา

ประวัติพะเยานับแต่สมัยขุนจอมธรรม ลำดับที่ ๑ จ.ศ.๔๕๘ (พ.ศ.๑๖๓๙) ถึงกษัตริย์ลำดับที่ ๑๓ คือพระยาคำลือ เป็นยุคสมัยพะเยาสูญอำนาจแก่กษัตริย์เชียงใหม่คำฟู โดยกษัตริย์คำฟูชักชวนพระยากาวน่านสมทบกันไปรบพะเยา เมื่อปีขาลสัมฤทธิ์ศก พ.ศ.๑๘๘๑ ในยุคนี้พระยาคำลือบุตรพระยาคำแดง (สุวรรณสามราช) เป็นเจ้าครองพะเยาเป็นลำดับที่ ๑๔ ตั้งแต่ขุนจอมธรรมเป็นต้น และเป็นลำดับที่ ๓ ตั้งแต่ขุนงำเมือง ครั้งนั้นกองทัพเจ้าพระยาคำฟูเข้าเมืองพะเยาได้ก่อน ได้ผู้คน ช้าง ม้า และทรัพย์สิ่งของเป็นอันมาก ก็มิได้แบ่งปันให้พระยากาวเมืองน่าน พระยาน่านขัดใจยกทัพไปรบพระยาคำฟู พะเยาในยุคพระยาคำลือ จึงเป็นปลายรัชกาลพะเยาที่เคยรุ่งเรืองเสื่อมอำนาจขึ้นกับเชียงใหม่ ในยุคบัลลังก์พระยาคำลือยังไม่ปรากฏตำนานวีรประวัติราชวงศ์กษัตริย์พะเยาในรัชกาลนี้เลย

แต่ก็มีเอกสารประวัติวีรกรรม งานสร้างอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาคำลือที่อำเภอแจ้ห่ม รวบรวมโดยอดีตศึกษาธิการอำเภอแจ้ห่ม พ.ศ.๒๕๒๘ ที่แตกต่างไปจากข้อมูลประวัติศาสตร์ตำนานท้องถิ่นของชาวอำเภอแจ้ห่มอันควรเป็นถือกรณีศึกษาด้านคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาประวัติศาสตร์ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ที่มีความสำคัญระดับอาณาจักรโบราณของชนชาติไทย ฉบับศึกษาค้นคว้าใหม่ โดยจำแนกประเภทนิทานชนิดที่ ๑ นิทานมหัศจรรย์ (fairy tale) ชนิดที่ ๔ นิทาน ประจำถิ่น (sage) และ ชนิดที่ ๕ นิทานบอกเหตุ (explanatory tale) ที่บอกชื่อสถานที่ในนิทานตำนานอำเภอแจ้ห่ม แยกออกจากชนิดที่ ๓ นิทานวีรบุรุษ (hero tale) อันเกี่ยวกับชื่อพญาลือและพระยาคำลือที่เป็นเรื่องต่างบุคคลต่างยุคต่างวงศาชาวแจ้ห่มดั้งเดิมกันต่อไป



ซากคูเมืองเวียงฮี ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมืองลำปาง จากภาพถ่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒

แหล่งนิทานเมืองถล่มในเขตอำเภอเมืองลำปาง

นิทานเมืองถล่มใกล้เวียงฮี ที่ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีซากเมืองร้างเรียกว่าเวียงฮี เป็นเวียงสร้างสมัยพม่าล้อมเมืองลำปางในสมัยต้นราชจักรีวงศ์ มีตำนานชาวเวียงฮีเก่าเล่าถึงบริเวณที่นาลุ่มด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงฮี เป็นเขตเมืองถล่มเหลือแต่แม่หม้ายอีกเช่นกัน แต่ในละแวกนี้ก็เป็นชุมชนใหม่ที่ไม่อาจเล่ารายละเอียดแทนพวกเก่าที่ย้ายภูมิลำเนาไปที่อื่นแล้ว

บทบาทและความสำคัญนิทานพื้นบ้านลำปาง ชนิดนิทานมหัศจรรย์ดังตัวอย่างเรื่องเมืองถล่มเหลือแต่แม่หม้ายและกินบริเวณพื้นที่แหล่งนิทานถึงเขตพะเยาเชียงราย เป็นสิ่งชี้บอกความสำคัญของชุมชนบ้านเมืองอันเก่าแก่ที่ผูกล่ามความเชื่อในเค้านิทานเรื่องเมืองถล่มเมืองแม่หม้าย อยู่ในกลุ่มนิทานสมัยต้นวงศ์โยนกเชียงแสนของชนชาติไทย และชุมชนในแหล่งนิทานกลุ่มนี้ มีภาษาเรียกชื่อชนเผ่าตนเองว่า คนเมือง ตรงกับข้อมูลประวัติศาสตร์ราชวงศ์สิงหนวัติกุมาร สืบจากวงศาไทยเมืองมีศิลาจารึกศาลเจ้าพ่อหลักเมืองลำปาง อักษรฝักขาม พ.ศ.๒๐๔๕ จารึกคำว่า คนเมืองด้วย

๒. นิทานชีวิต (novella) เป็นนิทานที่ดูเหมือนอยู่ในโลกของความเป็นจริง เพราะมีการบ่งสถานที่และตัวละครชัดเจน อาจเป็นเรื่องมีอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น เรื่องขุนช้าง ขุนแผน ไกรทอง ที่เมืองสอง จังหวัดแพร่ ก็มีนิยายชีวิตเรื่องพระลอ ที่ลำปางก็มีเรื่องธรรมนิยายในใบลานเรื่องหมาขนคำ วัดดอยม่วงคำ อำเภอแม่ทะ กับเรื่องนางบัวแก้ว หรือเจตะกากับนางบัวตอง สองพี่น้อง นางบัวตองเคยอยู่ที่ตำหนักเก่าเวียงนางตอง เมืองโบราณสมัยทวารวดีซึ่งเพิ่งถูกทำลายบนฝั่งแม่น้ำวัง ถนนสายลำปาง-เชียงใหม่ ในเขตอำเภอเมืองลำปางในปัจจุบัน

นิทานหมาขนคำลำปางอาจเป็นทั้งประเภทชนิดนิทานชีวิต (novella) และนิทานประจำถิ่น (sage) ตามภูมิสถานกำเนิดนิทานตำนานระหว่างแหล่งธรรมชาติและชุมชนเมืองและการวางตัวละครของผู้แต่ง มีเนื้อหาสาระช่วยสนองประโยชน์การพัฒนาทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีเชิงนิทานคติธรรมประจำถิ่นโดยแนวทางวิเคราะห์พิจารณาดังนี้

โครงเรื่องหมาขนคำ

มีนายพรานเลี้ยงสุนัขตัวเมียในย่านไม่มีสุนัขตัวผู้ สุนัขเกิดมีท้องนายพรานเกรงถูกชาวบ้านครหาว่ามีเมียเป็นหมา บ้านของนายพรานอยู่ในย่านบ้านเหล่าปลดริมป่า คือบ้านเสาสูงแบบเรือนต้นไม้ ราวบันไดปลดเก็บขึ้นไว้บนเรือนเพื่อป้องกันมิให้สัตว์ร้ายจากพื้นดินขึ้นไปทำร้ายชีวิตคนและสัตว์เลี้ยงบนบ้านได้ เย็นวันหนึ่งนายพรานปลดบันไดบ้านก่อนหมาเลี้ยงจะขึ้นเรือน โดยหวังให้หมาเลี้ยงท้องแก่ตัวนั้นตกเป็นเหยื่อเสือที่มาเพ่นพ่าน

หมาขนคำของนายพรานก็หนีไปถึงเพิงดอยผาสามเส้าริมดอยวัดม่วงคำในเขตอำเภอแม่ทะปัจจุบันนี้ เกิดลูกแฝดเป็นเด็กสาวน่ารักสองคน แม่หมาขนคำก็ไปหาอาหารมาเลี้ยงลูกเที่ยวคาบเสื้อผ้าที่ชาวบ้านเอามาตากบนราวผ้าไปให้ลูก ได้มีเครื่องนุ่งห่มปิดกายเหมือนลูกคนทั้งหลาย ลูกหญิงแฝดโตวันโตคืนเป็นแฝดสาวสวยงามชื่อ บัวแก้ว หรือเจตะกาและบัวตอง จนกิตติศัพท์ความงามของสองฝาแฝดลูกหมาขนคำเข้าไปถึงในเมือง

เมื่อพระยาเมืองทราบข่าว ปรารถนาจะได้ธิดาแฝดลูกหมาขนคำประดับบารมี จึงส่งพยุหเสนามาตย์พร้อมวอทองไปรับสองธิดาแฝดไปเป็นภริยาซ้ายขวาของพระยาเมือง ขบวนวอทองก็ไปรับสองธิดาแฝดที่ดอยผาสามเส้าขณะที่แม่หมาขนคำไม่อยู่ ธิดาแฝดบัวตองผู้น้องแสดงความเสียใจร้องห่มร้องไห้คร่ำครวญถึงแม่ ส่วนผู้พี่กลับมีท่าทีตื่นเต้นลิงโลดใจในโอกาสวาสนาได้อยู่ในวัง พระยาเมืองได้สร้างปราสาททองแห่งให้บัวแก้วและบัวตองอยู่เป็นชายาตำหนักวังซ้าย และชายาตำหนักวังขวา ในเวียงปราสาทอันวิจิตร

ฝ่ายหมาขนคำกลับถึงผาสามเส้าเห็นคูหาหินว่างเปล่า ลูกสาวถูกลักพาไปก็คร่ำครวญหอนเห่าตะกุยหน้าผา จนเป็นรอยคล้ายเล็บเท้าฝังในเนื้อหินผาที่ชาวบ้านเรียกว่ารอยตีนหมาขนคำร้องไห้หาลูกสาว สืบจนบัดนี้

พระอินทร์เวทนาหมาขนคำเห่าหอนคร่ำครวญหาลูก จึงเนรมิตรให้หมาขนคำพูดภาษาคนได้ หมาขนคำจึงเดินทางถามหาลูกเข้าสู่ตัวเมือง

ณ ปราสาทนางบัวแก้วลูกสาวคนโต หมาขนคำไต่ถามชาวบ้านจนกระทั่งได้ไปถึงประตูวังปราสาทนางบัวแก้วหรือนางเจตะกา ลูกสาวคนโต ทหารทราบความประสงค์ของหมาต้องการตามหานางเจตะกา ก็ซักถามว่า หมาขนคำได้รู้จักและเกี่ยวข้องเป็นอะไรกับนางบัวแก้ว หมาขนคำเป็นแม่ที่สติปัญญาฉลาด รู้จักที่ต่ำที่สูง รู้จักถ่อมตน จึงตอบว่าพระนางบัวแก้วคือนายเก่าของข้า ข้าขอได้เห็นหน้านายเก่า ครั้นเมื่อทหารยามไปแจ้งแก่นางบัวแก้ว นางบัวแก้วเกรงเป็นที่อับอายที่ให้คนในวังรู้ว่า ตนมีแม่เป็นหมา จึงวางอุบายฆ่าแม่โดยสั่งทหารว่า หมาอะไรพูดภาษาคนได้ ขึดบ้านขึดเมือง (อาถรรพณ์แก่บ้านเมือง) จึงสั่งทหารกำจัดหมาพูดภาษาคนได้ หมาขนคำถูกขับไล่ทำร้ายบาดเจ็บหนีไป

หมาขนคำถูกขับไล่ทำร้ายบาดเจ็บสาหัส จึงวิ่งไปปราสาทวังสะหลีบัวตอง ลูกสาวคนเล็กรีบออกมารับแม่ไปซ่อนในปราสาทปฏิบัติรักษาเยียวยาให้ข้าวน้ำแก่แม่ โดยยอมเสี่ยงต่ออาชญา สัญญาขอยืมหีบขนาดใหญ่จากพระสวามีว่าจะไปขนสมบัติจากผาสามเส้ามาใส่ในหีบในกำหนด ๗ วัน แต่ที่จริงนั้น บัวตองไว้เป็นที่หลบซ่อนเยียวยารักษาแม่ในวังในระยะ

เจ็ดวัน ครั้นครบกำหนดเจ็ดวันหมาขนคำทนพิษบาดแผลมิได้ก็ถึงแก่ชีวิต พระอินทร์เนรมิตรให้ศพร่างหมาขนคำกลายเป็นสมบัติเงินทอง ก่อนที่พระยาเมืองจะมาขอชมสมบัติในทีบ เมื่อพระยาเมืองมาตรวจพบสมบัติค่ามหาศาลในทีบเช่นนั้น ก็โปรดเทวีสะหลีบัวตอง ประกาศนิยมยกย่องพร้อมมอบหน้าที่ให้เทวีสะหลีบัวตองนำทีบไปขนสมบัติที่ผาสามเส้ามาอีก เทวีสะหลีบัวตองมีความเสียใจที่แม่เสียชีวิตประสงค์จะฆ่าตัวตายตามแม่อยู่แล้ว โดยตั้งใจจะไปเผชิญหน้ายักษ์ผีเสื้อดอย ซึ่งเป็นยักษ์เฝ้าสมบัติที่ผาสามเส้าเพื่อให้จับกิน จึงนำขบวนสัมภาระไปถึงที่บริเวณผาสามเส้า แล้วนางก็ขึ้นไปที่ยอดผาสามเส้ากระโดดลงไปในหลุมยักษ์ที่อยู่หลังผา บังเอิญยักษ์ป่วยเจ็บโดยโรคฝีกลัดหนองบวมปูดร้องครวญครางอยู่ เมื่อนางบัวตองกระโดดลงไปกระทบฝีกลัดหนองของยักษ์ทำให้หนองแตกยักษ์หายเจ็บทันใด ทำให้ยักษ์ดีใจ ขนสมบัติล้ำค่าเป็นบำเหน็จให้แก่นางอีก นางจึงได้ให้ขบวนสัมภาระขนสมบัติกลับวัง

ข้างฝ่ายนางบัวแก้วเจตะกา แฝดผู้พี่ทราบและอิจฉา คิดว่าจะทำอย่างน้องสาวได้บ้าง ก็ขันอาสาพระยาเมืองผู้สวามีว่าจะไปขนสมบัติที่ผาสามเส้ามาอีก เพื่อมิให้น้อยหน้าน้องสาวเจ้าเมืองจัดขบวนช้างม้าขนสัมภาระพร้อมทีบสมบัติมากมายเพื่อไปขนสมบัติ นางบัวแก้วไปถึงผาสามเส้าก็กระโจนไปหายักษ์เช่นที่น้องสาวเคยทำ เหตุที่นางมีบาปหนาฆ่าแม่ ยักษ์จึงได้จับนางฉีกแข้งขากิน แล้วไล่กินขบวนช้างม้าของพระยาเมืองพลช้างม้าตายเกลื่อน ณ บริเวณที่เรียกว่าบ้านโทกหัวช้างในเขตอำเภอเมืองปัจจุบัน

ข้อสังเกตเชิงวิเคราะห์ เค้านิทานเรื่องหมาขนคำนี้ แม้จะมาจากเค้านิทานปัญญาชาดก คู่ธรรมใบลานในภาคเหนือ แต่ก็มีเนื้อหาบรรยายฉากและแนวคิดเสริมบททางสติปัญญาชาวลำปางผู้แต่งตำนานในอดีต ที่เป็นอนุภาค (motif) ทางเนื้อหาที่แตกต่างจากฉากชาดกอินเดีย นับแต่เรื่องนายพรานเจ้าของสุนัขใช้บันไดบ้านเป็นประโยชน์แทนเครื่องศัสตรา ฆ่าหมาขนคำโดยวิธีปลดบันไดขึ้นเรือนให้สุนัขเป็นเหยื่อปากเสือสิงห์ เป็นอนุภาคเนื้อหานิทานด้านคติชนวิทยาพื้นบ้านลำปางที่เกี่ยวกับลักษณะเรือนอยู่อาศัย แต่สมัยสังคมยุคป่าล้อมเมือง ช่วยพัฒนาประวัติศาสตร์จังหวัดลำปางตามลำดับเนื้อหาสืบข้อมูลหลัก หัวข้อนิทานชีวิต (novella) นี้ ก็จะโยงสู่วิถีปลงศพจากข้อมูลนิทานชีวิตจากภาพเขียนสีและนิทานบอกเล่าได้อีกต่อไป

เค้านิทานชีวิตสู่พัฒนาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สังคมเรือนเหล่าปลด ปลงศพบนค้างเหยื่อแร้งกา ภาษาชนเผ่า

เค้านิทานเรือนเหล่าปลดกับเค้าชีวิตผาแต้ม : นิทานชีวิตต่อการพัฒนาประวัติศาสตร์ลำปางดึกดำบรรพ์

ที่เงิบผาแต้มประตูผา ตำบลบ้านหวด เขตอำเภอแม่เมาะปัจจุบัน และที่ผนังถ้ำตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปางปัจจุบันมีรอยแต้มหน้าผาบนที่สูงในระดับต้องปีนป่ายก็คงอยู่กับเรือนสูงแบบเรือนค้างเปล่าปลดที่ชะง่อนผายุคที่ดอยประตูผา เป็นสังคมสมัยพื้นที่บริเวณเป็นป่าดงพงดิบอุดมด้วยสัตว์ร้ายที่ช่วยขยายความเข้าใจในความรู้เรื่องค้างเหล่าปลดของลำปางไปจับข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับสังคมโบราณชาวนครเขลางค์ มีส่วนเป็นเจ้าของประเพณีค้างตากศพเพื่อให้เป็นเหยื่อแร้งกากินจากหลักฐานรูปแต้มและประเพณีเก่าชาวลครได้ เช่นกรณีเปรียบเทียบค้างตากศพในที่สูงที่พบในยูนนาน ก็สามารถนำความรู้ในอนุภาคเนื้อหานิทานเรื่องหมาขนคำลำปางเกี่ยวกับลักษณะเรือนเหล่าปลด เพื่อให้พ้นจากปากสิงสาราสัตว์บนพื้นดิน เปรียบเทียบค้างตากศพบนหน้าผาที่ยูนนาน คงจะสืบคติตากศพให้เป็นเหยื่อแร้งกาในคติขึ้นสวรรค์พ้นจากการเป็นเหยื่อสัตว์พื้นดิน เช่นที่สังคมธิเบตยังมีประเพณีนี้อยู่เช่นกัน

หลักฐานประกอบ เรื่องพิธีตากศพในที่สูงเพื่อให้เป็นเหยื่อสัตว์นกกาให้วิญญาณล่องลอยสู่สวรรค์ ไม่ตกเป็นเหยื่อสัตว์พื้นดินอันล้ำค่าทางโบราณคดีลำปางก็ได้แก่การพบภาพจิตรกรรมฝาผนังชุดรูปแต้มวัดนาแส่ง ตำบลนาแส่ง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ที่เข้าประเภทนิทานชีวิต คือจิตรกรเจ้าของฝีมือรูปแต้ม วาดภาพวิธีปลงศพคนรุ่นเก่าๆ มีทั้งแบบเผาและแบบเอาเสื่อม้วนศพแล้วเอาไปนอนตากให้แร้งกากิน (ดูใน ศักดิ์ ส.รัตนชัย เสื้อผ้านุ่งเมือง ฉบับกาญจนาภิเษกปี ๒๕๓๙ หน้า ๗) และวิถีชีวิตจริงของชาวคอนที่นครศรีธรรมราช

พิธีปลงศพชาวคอน (ลคอร) ข้อมูลจากนายรังสฤษฏ์ ศรีลาเทพ กรรมการสุขาภิบาล ตำบลพานพอ อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช และชาวคอนที่นั่นเล่าแก่ผู้เขียนในปี พ.ศ.๒๕๑๖ ชาวคอนรุ่นเก่า มีประเพณีปลงศพแบบนำศพวางบนแคร่แล้วหามไปตากไว้บนค้างต้นไม้ในป่า ให้เป็นเหยื่อแร้งกาหรือเน่าเปื่อยผุพังไปตามอำนาจฟ้าดิน (ดูในศักดิ์ ส.รัตนชัย ลานนาล้านนาเป็นของใคร ๒๕๓๐ หน้า ๑๘๘)

ข้อมูลตากศพให้แร้งกากินตรงกับข้อมูลชาวเขลางค์ลำปางที่ถูกกองทัพสมเด็จพระราเมศวรสมัยต้นกรุงศรีอยุธยากวาดต้อนชาวลครไปเป็นชาวคอนบูรณะซากเมืองตามพรลิงค์ร้าง เป็นชาวนครศรีธรรมราช แต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ การที่ชาวคอนศรีธรรมราชมีประเพณีปลงศพเก่า นำศพหามบนแคร่ไปตากบนค้างไม้ให้ตกเป็นเหยื่อนกกา หรือเน่าเปื่อยตามอำนาจฟ้าดิน เราสามารถนำข้อมูลวิธีปลงศพโบราณก่อนอิทธิพลพุทธศาสนาของชาวลครลำปาง เปรียบเทียบประเพณีปลงศพในทิเบต พร้อมระบบปกครองเวียงศาสนาโดยคณะสงฆ์มีฝ่ายสงฆ์เป็นอธิบดีในทิเบต และในประวัติเมืองสังฆเติ้นอิงมปตรัฐที่เถิน เป็นมูลกรณีน่าศึกษาเปรียบเทียบทางคติชนวิทยายูนนานทิเบตต่อไป

ร่องทางประวัติศาสตร์ชาวคอนด้านภาษาศาสตร์

จากเค้านิทานเรือนเหล่าปลดตากศพเป็นเหยื่อแร้งภาษามาตุภูมิ

ภาษาศาสตร์ ข้อมูลทางภาษาศาสตร์เกี่ยวกับชาวคอนในเมืองคอนที่เป็นปัญหาอุปาทานต่องานเขียนประวัติศาสตร์ นักวิชาการ และนักเขียนตำรามีชื่อหลายท่าน ซึ่งสันนิษฐานว่า เรื่องภาษาชาวคอนเป็นลื้อ คงจะมีที่มาจากข้อมูลเดียวกัน คือ พระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา โอเดียนสโตร์จัดพิมพ์ พ.ศ.๒๔๙๕ หน้า ๓๖๔ รัชกาลพระราเมศวร

ด้วยราษฎรไทยในมณฑลศรีธรรมราชและเมืองใกล้เคียงที่เรียกกันว่า เมืองละคอนในทุกวันนี้ ภาษาที่พูดแม้ทุกวันนี้ ยังมีภาษาที่ตรงกับชาวมณฑลพายัพอยู่หลายคำ "........" มีพวกลื้อเมืองเชียงคำลงมากรุงเทพฯ ข้าพเจ้าได้พบพูดกับลื้อพวกนั้น สำเนียงพูดภาษาไทยเสียงเหมือนชาวละคอนไม่มีผิด

ผลการสอบสวนโดยเจ้าของภาษา ข้าพเจ้า (นายศักดิ์ ส.รัตนชัย) ในฐานะเจ้าของภาษาท้องถิ่นชาวลครในลำปาง ได้มีโอกาสพูดภาษาคำเมืองร่วมชาวคอนในนครศรีธรรมราช ชาวคอนที่นครศรีธรรมราช และชาวคอนที่ลำปางต่างมีสำเนียงพูดที่บอกความแตกต่างกับสำเนียงชาวลื้อ แต่สำเนียงชาวคอนนครศรีธรรมราชก็มีเค้าสำเนียงแบบเก่าของชาวคอนที่ลำปาง คือเรียกประตูม้าว่าประตูม่า สันนิษฐานว่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงคุ้นกับสำเนียงภาษาไทยพายัพที่เป็นแบบเชียงใหม่ ซึ่งมีสำเนียงต่างกับสำเนียงลำปางและนครศรีธรรมราช

ข้อสังเกตเชิงวิเคราะห์ด้านภาษาศาสตร์ โดยชาวคอนลำปางพบชาวคอนนครศรีธรรมราชในฐานะเจ้าของภาษาถิ่น ซึ่งแจ้งได้ว่าชาวคอนดั้งเดิม มิใช่ชนเผ่าภาษาลื้อ ทั้งแผ่ผลไปถึงข้อพิสูจน์ว่าชาวคอนก็ มิใช่ชนเผ่ามอญ ด้วย

จุดเชื่อมโยงอนุภาคเนื้อหานิทานชีวิต ที่อาศัยฉากพื้นที่จริงทั้งข้อมูลลายลักษณ์คำบอกเล่าและภาพแต้มที่บอกลักษณะสังคมสมัยเรือนเหล่าปลด ประเพณีตากศพเป็นเหยื่อแร้งกาและภาษาดั้งเดิมแผ่นดินแม่ในกรณีชาวคอนในข้อมูลหลัก และข้อมูลเสริม คือประเด็นความคิดใหม่ในพัฒนาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลำปาง โดยสำนึกถึงทรัพยากรล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีรากเหง้าภูมิปัญญาถิ่นยุคสมัยต่างๆ เป็นประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

๓. นิทานวีรบุรุษ (hero tale) มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้กล้าหาญ เป็นนิทานค่อนข้างยาว อาจเป็นเรื่องที่เหมือนจริงหรืออยู่ในโลกของความคิดฝัน มีลักษณะเป็นนิทานชนิดเล่าเรื่องการผจญภัย ของวีรบุรุษคนเดียวหลายครั้งและวีรบุรุษผู้นั้นมักเป็นผู้เหมือนมนุษย์ด้วย นิทานวีรบุรุษลำปาง เช่นเรื่องของพญาพรหมทัตต์เถินสู้ข้าศึกอย่างห้าวหาญที่เมืองเถินสมัยนิยายปรัมปรา ต้องฆ่าตัวตายตามอาณาประชาราษฎร์ที่ถูกข้าศึกฆ่าตายจนหมดเมืองเพื่อรักษาศักดิ์ศรีกษัตริย์ชาตรีแห่งพงศาวดารชาวเถิน

นิทานวีรบุรุษเจ้าเวียงตาลห้างฉัตร

เรื่องเจ้าเวียงตาล

เป็นเรื่องตำนานเมืองเวียงตาลและเวียงลมร้าง ในเขตตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร เคยมีช้างเผือกคู่บารมีเมือง มีข้าศึกยกทัพมาประชิดขอช้างเผือก ขู่ว่าหากเจ้าเวียงตาลมิยอมให้ก็จะรบเอา เจ้าเวียงตาลตกใจที่เห็นว่ากำลังข้าศึกมีมากเกินกว่ากำลังทหารในเวียงตาลจะป้องกันตนเองได้ แต่ก็เชื่อในกำลังสามารถเวียงตาลหากมีการเตรียมตัวอีกสัก ๗ วัน จะสามารถรับศึกได้ จึงวางอุบายทำเป็นยอมจำนนมอบช้างเผือกปลอมโดยวิธีเคลือบทาเป็นสีเผือกขาว โดยข้อกำหนดห้ามชิงแนะนำว่าช้างเผือกออกจากถิ่นกำเนิดจะมีอาการแพ้น้ำในระยะเจ็ดวัน ห้ามนำช้างผ่านลุยท่าน้ำลำธาร จนกว่าจะพ้นกำหนดเจ็ดวัน ข้าศึกเข้าใจว่าเป็นช้างเผือกจริง จึงยอมถอยทัพ นำช้างเผือกไปโดยปฏิบัติตามคำแนะนำ ครั้นครบกำหนดเจ็ดวันก็นำช้างลงน้ำปรากฏว่าเห็นสีขาวเผือกหลุดหายกลายเป็นช้างเผือกปลอม ข้าศึกจึงแค้นมากถึงประกาศอาฆาตเจ้าเวียงตาล ถือเป็นสงครามชิงช้างเผือกแบบต้องล้างเมืองให้ถึงที่สุด ข้าศึกยกทัพกลับมาชิงช้างเผือกครั้งหลังนี้ ทางเวียงตาลได้จัดทัพออกสู้รบเป็นสามารถ เจ้าเวียงตาลนำชายาสององค์ไปซ่อนที่โทกสองนางหลังดอยนาย นำช้างเผือกไปซ่อนที่คอกช้างเผือก

เนื่องจากกำลังกองทัพข้าศึกหลังนี้ มีกำลังหนุนเพิ่มมหาศาลกว่าครั้งแรก ทหารและชาวเวียงตาลในตัวเวียงถูกสังหารล้มตายอย่างอนาถ เจ้าเวียงตาลถอยไปตั้งหลักนอกเวียงที่ริมน้ำแม่ตาล ณ ที่เรียกว่าวังมะนาว เชิงดอยนาย คือ ดอยพระธาตุปางม่วง ตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตรปัจจุบัน

เนื่องจากเจ้าเวียงตาลต้องอาวุธข้าศึก อาการร้ายแรงกำเริบสาหัสสุดจะทนพิษบาดแผลได้ ก่อนจะสิ้นใจเจ้าเวียงตาล ได้ดึงพระขรรค์ชัยพกออกจากฝัก หยิบมะนาวใบหนึ่งมาผ่าเป็นสองซีก รวมพลังสัจจาธิษฐานเสี่ยงมะนาวล่องน้ำแม่ตาลจากแท่นศิลา บริเวณที่เรียกว่าวังมะนาวเพื่อส่งข่าวอำลาไปถึงสองชายาที่โทกสองนาง ด้วยพลังสัจจาธิษฐานแห่งความรักอันแรงกล้ามะนาวสองซีกได้ด้นรูดอยไปโผล่ออกที่บริเวณโทกสองนางที่สองนางคอยพระสวามีอยู่ ครั้นชายาเจ้าเวียงตาลทั้งสองเห็นมะนาวสองซีกมีคราบเลือดเป็นอนิมิตมงคล ก็หยั่งรู้โดยญาณวิถีว่า พระสวามีหมดสิ้นแล้ว สองเทวีสุดจะระงับความวิโยคโศกหนักเป็นทับทวีนั้นได้ จึงโผเข้าสวมกอดร่ำไห้จนอกแตกตายคู่กัน ณ โทกสองนาง

นิทานเรื่องพระยาพรหมทัตต์ อำเภอเถิน และนิทานเรื่องเจ้าเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร เป็นทั้งชนิดนิทานวีรบุรุษและนิทานประจำถิ่นคู่กับซากโบราณสถานก่อนประวัติศาสตร์แนวเรื่องจบลงที่สถานที่แห่งนี้ต้องรกร้าง เพราะผู้คนตายสิ้น แต่เนื้อหาวีรกรรม ชูคติความรัก ความหวงแหนยิ่งชีวิตของพระยาพรหมทัตต์ และเจ้าเวียงตาล จัดเป็นเรื่องวีรบุรุษ (hero tale) ที่มีเนื้อหาเหมือนอยู่ในโลกแห่งความจริงคู่โบราณสถานร้างของคนรุ่นที่เห็นสภาพเมืองเหล่านี้ร้างอยู่แล้ว แต่ก็มีแนววิเคราะห์นิทานวีรบุรุษเมืองเถินและเวียงตาล สนองประโยชน์ในการพัฒนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ คือ เรื่องพระยาพรหมทัตต์ อำเภอเถิน อาจเป็นนิทานคติธรรม ที่เกิดขึ้นรุ่งตั้งเมืองสังฆเต๋น หรือเมืองศาสนาที่มีพระสงฆ์เป็นอธิบดี โดยจุดตัดยุคประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ดังนี้

วิเคราะห์ยุคสมัยเวียงสังฆเติ๋น (อิงฆปถรัฐ) โดยลักษณะเมืองเถินที่ปรากฏในพงศาวดารเถินระบุไว้ว่าเป็นเมืองรูปหอยสังข์ อีกทั้งเป็นเมืองศาสนาที่มีสงฆ์เป็นประมุขปกครองเมืองรุ่นหอยสังข์เป็นยุคจักรวงศ์ฤาษีสร้างเมืองของสุจจนาไลยฤาษี หริภุญไชย เขลางค์ ตำนานไฟม้างกัปป์กล่าวไว้ชัดเจนว่าจักรวงศ์ฤาษี อันมีสุกกทันตฤาษีที่เมืองละโว้เป็นหัวหน้าล้วนคืออดีตพระภิกษุที่สละสมณเพศมาตั้งจักรวงศ์ฤาษี สั่งสมศรัทธาชุมชนโดยอารยธรรมทวนกระแสเจ้าพระยาเป็นอำนาจรัฐสมัยจามเทวีวงศ์ แล้วก็มีคณะสงฆ์ขึ้นมาร่วมตั้งจักรวงศ์อันสมบูรณ์ด้วยพุทธบริษัทสี่ เมืองอิงฆปถรัฐ สังฆเติ๋น ควรมีอายุไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๓ นิทานวีรกรรมพระยาพรหมทัตต์เป็นการแสดงถึงรากเหง้าชุมชนบ้านเมืองรกร้างที่เก่าแก่เหลือไว้เป็นนิทานเก่าหรือแต่งเล่าใหม่เป็นนิทานประจำถิ่นสืบต่อกันมา และเมืองสังฆเติ๋นนี้ก็คือเมืองในย่านตลาดและอำเภอเถินที่เป็นชุมชนอยู่อาศัยสืบมาถึงทุกวันนี้

นิทานเจ้าเวียงตาล นิทานเรื่องเจ้าเวียงตาลมีอยู่คู่ซากเมืองร้างที่มีการสำรวจทางโบราณคดีของคณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๑๒ ซากเวียงตาลล่มร้าง โดยตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวงว่า เคยเป็นที่ประทับของพระนางติโลปสุดาคราวยกทัพเชียงใหม่กลับจากแพร่ผ่านวัดพระธาตุลำปางหลวงในปีมะเส็ง พ.ศ.๑๙๕๖ แสดงว่าเวียงตาลเป็นชุมชนอยู่อาศัยเมื่อ ๕๐๐ ปี ก่อนจะเป็นเมืองร้างสืบเป็นป่าทุ่งสืบถึงปัจจุบัน

เปรียบเทียบ นิทานเรื่องพญาพรหมทัตต์ กับเรื่องเจ้าเวียงตาล อาจถือเป็นนิทานวีรบุรุษโดยมโนสำนึกทางคติธรรม ตำนานนิทาน ตำนานผู้เล่า ไม่อาจเชื่อมความสัมพันธ์ทางเครือญาติสืบตระกูลเป็นจริงถึงปัจจุบันได้

ผลต่าง นิทานวีรบุรุษเรื่องพญาพรหมทัตต์ และเรื่องเจ้าเวียงตาลต่างกับนิทานวีรบุรุษ เรื่องสามตนบุญนักรบศึก ซึ่งถือเป็นวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ แต่ก็มีภาคนิทานมหัศจรรย์คู่มรดกเครื่องรางในพิธีกรรมบูชาของตระกูลเก่าบ้านสามขา นายาบ ชาวตำบลหัวเสือดอนไฟ อำเภอแม่ทะ ปัจจุบันมีเครือญาติสัมพันธ์ที่มีส่วนร่วมวีรกรรมกู้เมือง ที่ตกจากความบันทึกในตำนานประวัติศาสตร์ลายลักษณ์ แต่ปรากฏในนิทานตำนานบอกเล่าของชาวบ้านเล่าขานชื่อนาม ติ๊บปะละบ้านสามขา หนานอินถาบ้านนายาบ ทิพย์ช้างบ้านไผ่ มีกิตติคุณร่ำลือถึงความองอาจอยู่ยงคงกระพันเก่งกล้าสามารถได้เป็นวีรบุรุษประจำหมู่บ้านที่ยังมีเครือญาติสืบตระกูลถึงปัจจุบันให้เห็นได้ เป็นต้น

๔. นิทานประจำถิ่น(sage) เป็นนิทานที่อธิบายถึงกำหนด หรือความเป็นมาของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น และนิทานชนิดนี้อาจมีเรื่องราวเหนือธรรมชาติหรือสร้างให้มีขึ้นก็ได้ เช่น เรื่องตาม่องลาย แม่สร้อยดอกหมาก บางทีเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคล ที่มีเรื่องราวเหนือธรรมชาติ แต่ก็มักเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริง เช่น นิทานประจำถิ่นลำปางเรื่องลัวะวุฑโฒฤๅษีม่อนพญาแช่ ดอยเขางามลำปาง ลัวะวุฑโฒฤๅษีต้องเสียชีวิตในอ่างยาอัมฤทธิ์ของตนเอง motif เนื้อหานิทานเรื่องนี้ คือเรื่องของสูตรน้ำยาที่มีความสำคัญต่อการชี้เป็นชี้ตายได้โดยผู้ใช้อ่างน้ำยาบนดอยขลางค่ำ ซึ่งแปลว่ากระทะทองคำ คือที่มาของชื่อเมืองเขลางค์ และชื่อเจ้าพ่อขลางค่ำเป็นชื่อที่ปรากฏ บนหลาบเงินหรือแผ่นเงินจารึกศาลเจ้าพ่อขุนตาล ถือเป็นนิทานประจำถิ่น อิงแหล่งโบราณสถานวัดม่อนพญาแช่ และแหล่งธรรมชาติดอยประจำเมือง

คตินิทานประจำพิธีกรรมสังเวยเจ้าเขางาม

คติเล่านิทานประจำเมือง เกี่ยวกับเทพฤทธิแห่งขุนเขา ดอยเขางามมีเรื่องลัวะวุฑโฒฤๅษีม่อนพญาแช่ อันเป็นจอมดอยพระธาตุเล็กๆ อยู่หน้าเทือกดอยเขางามยอดใหญ่ ด้านเหนือดอยม่อนพญาแช่ในตำนานสุวรรณหอคำเคยเรียกว่าม่อนหอคำ เหตุนำไม้เรือนหอคำโรงเก่าไปสร้างวิหารศาลาดอย แต่เดิมมีพิธีผีบูชาเจ้าพ่อเขางามโดยต้องมีการฆ่าวัวหางไหมกลีบคำเป็นประจำทุกปี

วัวหางไหมกลีบคำคือวัวเผือกทางเผือกออกวาวเหมือนเส้นไหม กลีบเท้าออกวาวทองถึงฤดูพิธีกรรมบวงสรวง พ่อพิธีกรรมจะนำวัวชนิดนี้ไปล่ามกับเสาใช้หอกดาบฆ่าสังเวย เป็นหลักเสาที่ชาวลัวะเรียกเสาสะกั้ง ที่ชาวพิธีกรรมในลำปางรุ่นก่อนเรียกเสาสะดือเมือง (ชาวอีสานและลาวเรียกสายบือเมือง) และกันว่าสมัยพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์โบราณจะมีวัวเทวดาเข้าลักษณะนี้เดินทางมาสู่ที่ฆ่าสังเวยบูชายัญโดยมาเอง พิธีดังกล่าวนี้ต้องมีการถวายขันด้วยเครื่องขันสาน คือภาชนะถวายเครื่องจักสานโภชนาหารบรรจุในกระทงใบตอง เว้นภาชนะโลหะอื่นใด ณ สถานที่ตั้งหอศาล ที่หลังศาลวังทาน คือบริเวณหลังสถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ของสำนักประชาสัมพันธ์เขต ๓ คือที่ตั้งสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย (สวท.) ลำปางปัจจุบันเป็นภูมิทำเลที่มองเห็นภูเขาสองยอดดอยเขางามชัดเจน ต่อมาศาลพิธีบวงสรวงดอยเขางามย้ายไปไว้ที่ดอยพระบาทสืบถึงปัจจุบัน แต่รูปแบบพิธีกรรมฆ่าวัวหางไหมกลีบคำได้เปลี่ยนไปเป็นการฆ่าหมู แทนสัตว์ใหญ่

นิทานเรื่องปินทิพย์ช้างกับว้องหูปิมปา

นิทานประจำถิ่นลำปางที่กำลังจะหายสาบสูญไปได้ในที่สุด พร้อมกับสภาพชุมชนที่เป็นบ้านร้างมานาน คือบ้านร้างป่าหนาดคำ ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง เหตุด้วยหมู่บ้านป่าหนาดคำนี้คือบ้านเก่าของนางสาวพิมพา (ปิมปา) หรือพิมลา (ปิมลา) ต่อมาสมรสกับหนานทิพย์ช้างเป็นตระกูลที่ได้เป็นพระยาครองเมือง จึงย้ายครอบครัวชาวบ้านป่าหนาดคำ

มาเป็นชาววังหอคำนครลำปาง นิทานเรื่องปืนทิพย์ช้าง กับว้องหูปิมปา จึงเป็นนิทานที่เหลืออยู่ในตระกูลชาวหอคำในเวียงนครลำปาง

นิทานประจำถิ่นบ้านร้างป่าหนาดคำ นิทานประจำถิ่นบ้านร้างป่าหนาดคำลำปาง นับเป็นมรดกล้ำค่าที่มีคุณสมบัติประจำถิ่นแต่ไปเหลืออยู่ในวัง

เรื่องสมัยหนานทิพย์ช้างติดสาวป่าหนาดคำ หนานทิพย์ช้างหรือชื่อเดิมหนานทิพย์จักร เป็นชาวลูกวัดปงยางคก (ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร ปัจจุบัน) มีอาชีพพรานป่าเคยไล่ตัดหางช้างเถื่อนที่มาเหยียบข้าวในนาของชาวบ้านเอื้อมและชาวป่าหนาดคำ หนานทิพย์จักรได้เป็นที่ยกย่องด้วยสมญานามทิพย์ช้างแต่นั้นมา ที่บ้านป่าหนาดคำมีครอบครัวที่มีลูกสาวสวยชื่อปิมปาหรือปิมลา มีอาชีพช่วยครอบครัวทำไร่ไถ่นาและมีความสามารถขยันสมกุลสตรี มีฝีมือปั่นฝ้ายทอผ้าเก่งในหมู่บ้านด้วย หนานทิพย์ช้างได้ทอดสนิทกับนางสาวปิมปาถึงกับหยอกล้อกันเล่นด้วยวิธีน่าหวาดเสียวพิสดาร กล่าวคือ มีวันหนึ่งสาวปิมปากำลังทอผ้า หนานทิพย์ช้างหยอกสาวด้วยวิธีทดสอบความสามารถแม่นปืน ยิงกระสุนลอกว้องหูสาวปิมปาจนเป็นที่ตกอกตกใจ กิตติศัพท์แม่นปืน จนมีตำนานบางฉบับ (ในหอสมุดแห่งชาติ) เรียกขานว่า หมอปืนทิพย์ช้าง

อนุภาคเนื้อหานิทานประจำถิ่นป่าหนาดคำ แสดงความแม่นปืนของหมอปืนทิพย์ช้าง โดยใช้ตำแหน่งยิงลอดห่วงใต้ใบหูของนางปิมปาเป็นเป้านับเป็นมุขเล่าอย่างกล้าหาญแบบลำปางโดยแท้ อีกทั้งสามารถนำไปเปรียบเทียบข้อมูลจิตรกรรมฝาผนังที่เชื่อว่าอายุเก่าสุดอยู่ที่วิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง ก็มีรูปหญิงงามประดับต่างหูรูปห่วงเป็นจุดเด่นด้วย (ดู ศักดิ์ ส.รัตนชัย. **วัฒนธรรมแต่งกายเมืองลำปาง**)

นิทานชีวิตพื้นบ้านเรื่องนางสุชาดา

ตำนานวัดพระแก้วดอนเต้า จัดเป็นชนิดนิทานศาสนาที่มีเนื้อหาแบบนิทานชีวิต (novella) เหมือนมีชีวิตจริงเกี่ยวข้องกับตำนานวิถีชาวบ้านในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง อันเป็นชุมชนอพยพจากเมืองเชียงแสนสู่เขตเมืองร้าง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปางปัจจุบัน สงครามไทยตีเชียงแสนและเมืองยองจากพม่าแตก เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๓๔๖

ชาวเชียงแสนที่มาอยู่ลำปางได้สร้างวัดหัวข่วงและวัดสุชาดาริมวัดร้างพระแก้วดอนเต้าในสมัยพระยาดวงทิพย์พระเจ้าหอคำนครลำปางดวงทิพย์เสกสมรสกับเจ้าหญิงสุวรรณเกี่ยงคำแห่งนครเชียงตุง เป็นยุคแห่งความรุ่งเรืองในการทำนุบำรุงศาสนา จารคัมภีร์ตำนานประจำเมืองขึ้นใหม่สองฉบับคือ ตำนานวัดศรีล้อม ตำนานวัดพระแก้วดอนเต้ากุกกุตตนครเวียงดิน

เค้าตำนานพระแก้วดอนเต้า

มีพระพุทธทำนายว่าหลังพุทธปรินิพพาน ๑,๐๐๐ ปี จะมีศิษย์ตถาคตลงมาเกิด ณ กุกกุตตนคร ได้เสวยเมืองนามชุมพูจิตต สร้างมหาชินธาตุ ศาสนสถานสืบศาสนบริษัทอันรุ่งเรือง

ต่อมามีนางเทวดาลงมาเกิด จักได้มาเฝ้าอุปัฏฐากพระมหาชินธาตุและเถรเจ้าทั้งหลาย นามสุชาดา มหาสีกาสุชาดาทำสวนแตงโมที่ม่อนดอนเต้า มีวันหนึ่งพระมหาเถรเจ้าปรารภกับนางสุชาดาเรื่องหาไม้จันทน์แดงเพื่อสลักเป็นพระพุทธรูปบูชาก็มิได้ ครั้งนั้นมีพญานาครักษาแม่น้ำลงไปนำแก้วมรกตจากบาดาลแอบขึ้นมาบรรจุในผลแตงโมในสวนนางสุชาดา

รุ่งเช้าวันหนึ่งนางสุชาดาไปเก็บดอกไม้ในสวนเพื่อถวายพระก็พบผลแตงโมมีวรรณอันงามมากนัก หาข้าวตอกดอกไม้ประดับพานหมากเต้าแตงโมไปถวายพระมหาเถร พระมหาเถรก็เอามีดผ่าดูหมากเต้าวรรณประหลาดลูกนั้น พบเป็นแก้วมรกตจึงนำไปสู่ที่สักการะในวิหารเพื่อสร้างเป็นพุทธรูป

รุ่งอีกวันมหาเถรนำเครื่องสลักเจาะ สลักเนื้อแก้วก็หาได้ระคายผิวไม่จึงมีเทวดาจำแลงกายเป็นผู้เฒ่าอ้างเป็นช่างแกะสลักขอเครื่องมือทดสอบฝีมืออีกครั้ง ขณะที่มหาเถรหันไปหยิบเครื่องมือกลับมา ก็พบลูกแก้วมรกตกลายเป็น

พระพุทธรูปวิเศษอันงามเลิศพร้อมกับผู้เฒ่าเทวดานั้นก็หายไป

มหาเถรกับมหาสีกาสุชาดาก็นิมนต์ภิกขุสังฆเจ้าทั้งหลายมาทำพิธีสมโภชยังพระพุทธรูปพรั่งพร้อมด้วยพุทธบริษัท จัดเป็นงานมหากุศลอันยิ่งใหญ่ แต่นั้นมาวัดพญาชุมพูจิตตแห่งม่อนดอนเต้า จึงมีชื่อว่าวัดพระแก้วดอนเต้ากุกกุตตนคร เวียงดิน

ถัดนั้นก็มีเสียงครหานินทาของชาวเวียงดินในแง่อกุศลระหว่างมหาเถรกับมหาสีกาสุชาดาที่ให้ความชื่นชิดสนิทสัมพันธ์ ไปในแง่เสน่หา กาลครั้งนั้นท้าวพระยาเมืองก็เชื่อในเสียงครหามีอาชญาตัดสินให้ทหารจับนางสุชาดาไปลงดาบประหารชีวิต ที่ท่าน้ำ ก่อนที่เพชฌฆาตจะลงดาบ นางสุชาดาอธิษฐานขอฟ้าดินเป็นพยานว่า ผิว่าข้ามีมิจฉาจารกับมหาเถร ขอให้เลือดข้า ตกดิน หากข้าบริสุทธิ์ขอเลือดข้าจงอย่าได้เปื้อนแผ่นดิน ผลอธิษฐานของนางสุชาดาหลังเพชฌฆาตลงดาบจนคอนางหลุด จากบ่านั้น เลือดนางสุชาดาก็พุ่งลอยหายขึ้นฟ้า พระอินทร์นำถะไหลคำ (พานทอง) มารับเลือดนางไปไว้บนสวรรค์ชั้นเกตุจุฬามณี ท้าวพระยาเมืองผู้มีอาชญาตัดสินประหารชีวิตนางทนเสียงสาปแช่งของพุทธบริษัทชาวเมืองมิได้ก็เสียใจจนอกแตกตาย บ้านเมืองกุกกุตตนครเวียงดินกลายเป็นเมืองร้างเปล่าห่าง พระมหาเถรก็หายไปพร้อมพระแก้วดอนเต้าที่ไปประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุลำปางหลวงสืบปัจจุบัน ชาวตำบลเวียงเหนือลำปางปัจจุบันเชื่อว่า ชื่อสถานที่นางสุชาดาเหลียวกลับมาดูเจดีย์ วัดพระแก้วดอนเต้าขณะถูกนำตัวไปประหาร คือที่วัดนางเหลียว สถานที่เพชฌฆาตลงดาบประหารชีวิตนางที่ท่าน้ำ คือบริเวณ ที่เรียกว่าท่านาง

ข้อสังเกต ตำนานพระแก้วดอนเต้า กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่พระแก้วดอนเต้าไปปรากฏที่วัดพระธาตุลำปางหลวง แล้ว เรื่องราวของนางสุชาดากับพระมหาเถรกับพระแก้วดอนเต้า คล้ายกับเรื่องพระนางติโลกปสุตามหาเทวีกับพระมหาราช ครูสิริวังโสแห่งเกาะดอนแท่นที่ประดิษฐานวัดพระแก้วพระคำที่เชียงแสนชาวเชียงแสนเกาะดอนแท่นจัดเป็นข้าวตอกดอกไม้ ที่เป็นชาวเชียงแสนเวียงปรึกษาสบกกดั้งเดิมที่เรียกสบน้ำ กุกกุตนที

๕. นิทานอธิบายเหตุ (explanatory) เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดของสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น กำเนิด ของสัตว์ ต้นไม้ สิ่งของเหตุการณ์บางอย่าง ฯลฯ ตัวอย่างเช่น นิทานเรื่องเหตุใดจักจั่นจึงไม่มีไส้ ของสาวลีซอ นิทานเรื่อง ดาวลูกไก่ นิทานอธิบายกำเนิด เงาดำบนดวงจันทร์ ซึ่งมีอยู่ในนิทานของชาติต่างๆ

นิทานอธิบายเหตุการณ์บนท้องฟ้า

นิทานบอกเหตุตามความเชื่อของเขมร ไทยลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างที่รับอิทธิพลจากอินเดีย มีนิทานอธิบายเหตุว่า เงาดำในปรากฏการณ์จันทรคราสและสุริยคราส คือเรื่องของยักษ์ราหู แต่ชาวไทยถิ่นเหนือลำปางโบราณมีนิทานเรื่องกบ มีคำว่ากบตือเดือน กบตือตะวัน ชาววัดในสังคมโบราณจะมีม้องกบ หรือกลองมโหระทึกใช้ตีเพื่อให้กบคายเดือนคายตะวัน คตินิทานนี้เพิ่งหายสาบสูญไปจากสังคมชาววัดและชาวบ้านรุ่นเมื่อไม่นานมานี้ เนื่องจากม้องกบกลายเป็นสินค้ามีค่าหายไป จากรายการทรัพย์สินของสังคมชาววัด ชาวบ้านที่มีฐานะดีรุ่นก่อนๆ เหลือแต่คติความเชื่อในนิทานเก่าใช้ภาชนะโลหะแบบอื่น เคาะไล่กบตือเดือนตือตะวันแทนม้องกบ

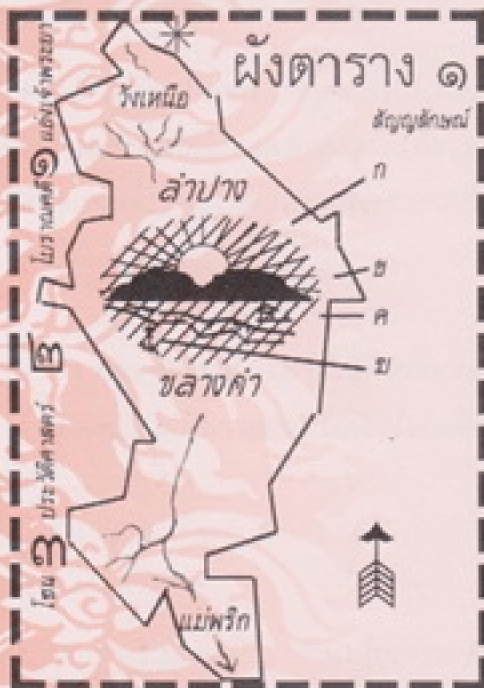
ตำรับโหรหลวงโบราณถือว่า ปรากฏการณ์สำคัญบนดวงเดือนดวงตะวันมีผลกระทบต่อเหตุการณ์ที่เป็นลางของ บ้านเมือง ต้องปฏิบัติตามเคล็ดพิธีแก้เหตุร้ายแรงพึงเกิดขึ้น

บทที่ ๕

พงศาวดารไทยลำปางลุ่มโขงเจ้าพระยา



*รต.๓๖





จากผังตาราง ๑ สู่แนวความคิดใหมไทยสิงหวตีโยนกนาคพันธุ์เชียงแสนลุ่มโขงเจ้าพระยาจาก แผนที่ Ora-Hidrographic Lampang Reports Scandinavian 1976 ร่วมรายงานศึกษาร่องรอยก่อนและหลังประวัติศาสตร์เชียงแสนที่ลาดคอยค่า พ.ศ.๒๕๑๐ ภาพซากสถูปร้างที่บรรจุอัฐิพระยาแสนภุที่เวียงปรึกษา สบกกเชียงแสนสะท้อนให้เห็นร่องรอยชุมชนคนไทยแห่งตระกูลเสนามาตย์เวียงปรึกษา มีสถานที่ประกอบเรื่องราวคนไทยเชียงแสนมีอยู่จริง ตารางรูปแต้ม *รต.๔๐-*รต.๔๑ คือประกายนำร่องอารยธรรมไทยลุ่มโขงเจ้าพระยา ผ่านแม่น้ำวังสู่กำแพงเพชร หมุดประวัติศาสตร์ลุ่มโขงเจ้าพระยาผ่านลำน้ำวัง ก็ตอกย้ำร่องทางประวัติศาสตร์ไทยสู่ลุ่มเจ้าพระยาสัมพันธ์ฉันพี่น้องร่วมร่องน้ำประวัติศาสตร์อันยาวนาน :-

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น



๑. การตั้งถิ่นฐาน

จังหวัดลำปางเป็นที่ตั้งเมืองโบราณที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาตั้งแต่สมัยหริภุญไชย คือ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มีชื่อเรียกในตำนานเป็นภาษาบาลีว่า เขลางค์นคร คำว่า ลคร (นคร) เป็นชื่อสามัญของเมืองเขลางค์ ซึ่งนิยมเรียกกันอย่างแพร่หลาย ปรากฏอยู่ในตำนานศิลาจารึกและพงศาวดาร ส่วนภาษาพูดโดยทั่วไปเรียกว่า ละกอน ดังนั้นเมืองลคร (นคร) จึงหมายถึงบริเวณอันเป็นที่ตั้งของเมืองเขลางค์ ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปางในปัจจุบัน ส่วนคำว่า ลำปาง ปรากฏชื่ออยู่ในตำนานวัดพระธาตุ--ลำปางหลวง ซึ่งเรียกเป็นภาษาบาลีว่า ลัมพกัปปะ ตั้งอยู่ในเขตตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ ราว ๑๖ กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานของพระธาตุลำปางหลวงในปัจจุบัน

๒. ลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

๒.๑ เมืองเขลางค์ : สมัยหริภุญไชย นครลำปางยุคแรกหรือสมัยเขลางค์นคร ซึ่งค้นได้จากตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานไฟม้างกัปป์ตำนานรัตนพิมพวงศ์ และพงศาวดารโยนก กล่าวว่า เมืองนี้สร้างขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ประมาณ พ.ศ.๑๒๐๔ พระฤาษีวาสุเทพ ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ ได้ร่วมกับพระสุกกทันตฤาษีแห่งเมืองละโว้ (ลพบุรี) สร้างเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) แล้วทูลขอผู้ปกครองจากพระเจ้าลพราช กษัตริย์กรุงละโว้ พระองค์ได้ประทาน พระนางจามเทวี พระราชธิดาให้มาเป็นผู้ครองนครพร้อมกับได้นำพระภิกษุสงฆ์ผู้รอบรู้พระไตรปิฎก พราหมณ์ราชบัณฑิต แพทย์ช่างฝีมือดี เศรษฐี คหบดี อย่างละ ๕๐๐ คน ตามเสด็จขึ้นมาด้วย ในขณะที่เสด็จขึ้นมานั้น พระนางทรงครรภ์ เมื่อประทับอยู่หริภุญไชยได้ ๗ วัน ได้ประสูติโอรสฝาแฝด ๒ องค์ นามว่า มหันตยศกุมาร หรือมหายศ และอนันตยศกุมารหรืออินทราวร เมื่อกุมารทั้ง ๒ เจริญวัย พระนางจามเทวีได้ราชาภิเษกเจ้ามหายศให้เป็นกษัตริย์ปกครองหริภุญไชย ส่วนเจ้าอนันตยศเป็นอุปราชต่อมาเจ้าอนันตยศมีพระประสงค์ไปสร้างเมืองใหม่ พระฤาษีวาสุเทพ จึงได้แนะนำ ให้ไปหาพรานเขลางค์ที่เขลางค์บรรพต หรือภูเขาสองยอด ครั้นเมื่อพบแล้วพรานเขลางค์จึงได้พาไปพบพระสุพรมหฤาษีบนดอยเขางาม แล้วขออาราธนาให้ช่วยสร้างเมือง พระสุพรหมฤาษีและพรานเขลางค์ได้เลือกหาชัยภูมิที่เหมาะสม แล้วสร้างเมืองขึ้นบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง (วังกนที) เมื่อ พ.ศ.๑๒๒๓ ตามแบบอย่างเมืองหริภุญไชย แล้วขนานนามว่า เขลางค์นคร แล้วอัญเชิญเจ้าอนันตยศขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครอง ทรงนามว่า พระเจ้าอินทรเกิงกร

เมืองเขลางค์ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๒๒๓ มีการขยายเมืองออกไปในภายหลัง กำแพงเมืองชั้นล่างเป็นคันดิน ๓ ชั้น ชั้นบนเป็นอิฐ สันนิษฐานว่า สร้างต่อเติมขึ้นภายหลัง มีความยาววัดโดยรอบ ๔,๔๐๐ เมตร เนื้อที่ประมาณ ๖๐๐ ไร่ มีประตูเมืองที่สำคัญได้แก่ ประตูม้า ประตูผาบ่อง ประตูท่านาง ประตูต้นผึ้ง ประตูป่อง ประตูนกกด และประตูตาล ปูชนียสถานที่สำคัญได้แก่วัดพระแก้วดอนเต้า ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ระหว่าง พ.ศ.๑๙๓๒-๒๐๑๑ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่สำคัญอีกหลายแห่ง ได้แก่ วัดอุโมงค์ซึ่งเป็นวัดร้างอยู่บริเวณประตูตาลส่วนวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองได้แก่ วัดป่าพร้าว วัดพันเชิง วัดกู่ขาว หรือเสตกุฏาราม ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระสิกขีปฏิมากร วัดกู่แดง วัดกู่คำ ระหว่างวัดกู่ขาวมายังเมืองเขลางค์ก็มีแนวถนนโบราณทอดเข้าสู่ตัวเมือง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยที่พระนางจามเทวีเสด็จมาประทับที่เมืองเขลางค์ใช้เชื่อมเมืองเขลางค์กับเขตพระราชสถานที่เรียกว่า อาลัมพางค์นคร และใช้เป็นเขื่อนกั้นน้ำเพื่อทดน้ำเข้าสู่ตัวเมือง

๒.๒ เมืองเขลางค์ : ยุคเชียงใหม่ พ.ศ.๑๘๒๔ พระเจ้ามังรายได้แผ่ขยายอำนาจเข้าครอบครองหริภุญไชย

พระยาญีบาเจ้าเมืองสู้ไม่ได้ จึงอพยพหนีมาพึ่งพาพระยาเบิกโอรสยังเมืองเขลางค์นคร ต่อมาใน พ.ศ.๑๘๓๘ พระยาเบิกได้ยกกองทัพไปตีเมืองหริภุญไชยคืนแต่พ่ายแพ้กลับมา ขุนครามโอรสของพระเจ้ามังรายยกกองทัพติดตามมาทันปะทะกันที่ตำบลแม่ตาน ปรากฏว่าพระยาเบิกเสียชีวิตในการสู้รบ ส่วนพระยาญีบาเมื่อทราบข่าว จึงพาครอบครัวหนีไปพึ่งพระยาพิษณุโลกเจ้าเมืองสองแคว (พิษณุโลก) ประทับอยู่ที่นั่นจนสิ้นพระชนม์ จึงนับว่าเป็นการสิ้นวงศ์เจ้าผู้ครองเมืองเขลางค์รุ่นแรก

เมื่อขุนครามตีเมืองเขลางค์ได้แล้วจึงแต่งตั้งให้ขุนไชยเสนาเป็นผู้รั้งเมืองสืบต่อมา ขุนไชยเสนาได้สร้างเมืองขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ.๑๘๔๔ เป็นเมืองเขลางค์รุ่นสอง

เมืองเขลางค์ที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ มีเนื้อที่ประมาณ ๑๘๐ ไร่อยู่ถัดจากเมืองเขลางค์เดิมลงไปทางทิศใต้ กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ วัดความยาวโดยรอบได้ ๑,๑๐๐ เมตร มีประตูเมืองที่สำคัญได้แก่ ประตูเชียงใหม่ ประตูนาสร้อย ประตูปลายนา โบราณสถานที่สำคัญได้แก่ วัดปลายนา ซึ่งปัจจุบันเป็นวัดร้าง และวัดเชียงภูมิ ปัจจุบันคือ วัดปงสนุก

 *รศ.๓๗

ในระยะต่อมาได้รวมเมืองเขลางค์ทั้งสองแห่งเข้าด้วยกัน ดังปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรมในภาคเหนือก่อนรับอิทธิพลของพม่า เช่นที่วัดพระแก้วดอนเต้า

๒.๓ ลำปางยุครัตนโกสินทร์ เมืองเขลางค์ระยะนี้มีชื่อเรียกว่าเมืองนครลำปาง โดยได้ขยายเมืองมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำวัง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดและตลาดเมืองลำปาง มีพื้นที่ประมาณ ๓๕๐ ไร่ กำแพงก่อด้วยอิฐยาว ๑,๙๐๐ เมตร สร้างเมื่อพ.ศ. ๒๓๕๑ ในสมัยเจ้าหอคำดวงทิพย์ (ปัจจุบันอยู่ในแนวถนนรอบเวียง) โบราณสถานที่สำคัญได้แก่ หออะม็อก (หอปืนใหญ่โบราณ) วัดกลางเวียงหรือวัดบุญวาทย์วิหาร วัดน้ำล้อม วัดป่าฝั้วะ

๒.๔ ความสำคัญของเมืองเขลางค์สมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ.๑๘๔๕-๒๑๐๑) ในสมัยราชวงศ์มังรายเขลางค์นครเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของอาณาจักรไทยฝ่ายเหนือปรากฏชื่อในตำนานพื้นเมืองว่าเมืองนคร เจ้าเมืองมียศเป็นหมื่น ในสมัยพระเจ้าติโลกราชเชียงใหม่ทำสงคราม เพื่อแย่งชิงหัวเมืองไทยเหนือกับกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นครลำปางเป็นแหล่งชุมชนทัพที่สำคัญของพระเจ้าติโลกราช ทรงแต่งตั้งให้หมื่นด้งนครเป็นเจ้าเมืองจนกระทั่งสามารถตีเมืองเชลียงไว้ได้ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้ยกกองทัพมาตีนครลำปางโดยเข้าทางประตูนางเหลียว แล้วอัญเชิญพระสิกขีปฏิมากร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญไปจากวัดกู่ขาว

นครลำปางเป็นหัวเมืองสำคัญของไทยฝ่ายเหนือ มาจนถึงสมัยพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดี ได้แผ่อำนาจเข้าครอบครองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.๒๑๐๑ นับตั้งแต่นั้นล้านนาไทยทั้งปวงจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ามาเป็นเวลานานกว่า ๒๐๐ ปี บางครั้งก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยาบ้าง เช่น ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๓. เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

๓.๑ ยุคแห่งการกอบกู้บ้านเมืองของชาวนครลำปาง นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าบุเรงนองเป็นต้นมา พม่าได้จัดส่งเจ้านายมากำกับการปกครองหัวเมืองล้านนาไทย โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เชียงใหม่ ต่อมาระยะหลังได้ย้ายไปอยู่ที่เชียงแสน

การปกครองของพม่าระยะหลังมิได้มุ่งให้หัวเมืองไทยฝ่ายเหนือเป็นประเทศราชอย่างแท้จริงดังแต่ก่อน เพราะมีการกบฏบ่อยครั้ง ประกอบกับพม่าต้องทำสงครามกับมอญ จึงปกครองชาวไทยฝ่ายเหนืออย่างกดขี่และเข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น ทำให้ชาวไทยฝ่ายเหนือหลายกลุ่มลุกฮือขึ้นต่อสู้ แต่ก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่งถึงสมัยของเจ้าพระยาสุลวะฤาไชยสงคราม หรือหนานทิพย์ช้าง สามารถขับไล่พม่าออกจากเมืองลำปางได้สำเร็จ ต่อมาบ้านเมืองก็ประสบความวุ่นวายอีก ทางเมืองนครลำปางเกิดการแย่งชิงอำนาจ ระหว่างเจ้าชายแก้ว (ลูกของหนานทิพย์ช้าง) เจ้าเมืองนครลำปาง กับท้าวลิ้นก่าน เจ้าเมืองคนเดิมแต่เจ้าชายแก้วสู้ไม่ได้ จึงหนีไปพึ่งเจ้าเมืองแพร่ ภายหลังจากที่พม่ากลับเข้ามาอีกมีอำนาจในไทยฝ่ายเหนืออีก ได้พิจารณาคดีนี้ โดยให้เจ้าชายแก้วกับท้าวลิ้นก่านดำน้ำแข่งกัน ปรากฏว่าท้าวลิ้นก่านพ่ายแพ้ จึงถูกพม่าประหารชีวิตพร้อมทั้งริบทรัพย์สินและครอบครัว สำหรับสถานที่ที่ดำน้ำชิงเมือง อยู่บริเวณหน้าวัดปงสนุก ซึ่งแม่น้ำวังไหลผ่านในสมัยนั้น ยังมีศาลท้าวลิ้นก่านปรากฏอยู่ตรงข้างวัดปงสนุกมาจนกระทั่งทุกวันนี้

พม่าแต่งตั้งให้เจ้าชายแก้วเป็น เจ้าฟ้าหลวงไชยแก้ว ครองเมืองนครลำปาง แต่พม่าก็ยังปกครองชาวนครลำปางอย่างกดขี่ทารุณอยู่ หากผู้ใดขัดขืนก็จะถูกลงโทษอย่างหนักนับตั้งแต่การจองจำ ริบทรัพย์สมบัติ ลูกเมีย ไปจนถึงการประหารชีวิต อันเป็นสภาวะที่ชาวนครลำปางสุดแสนจะทนทานต่อไปได้

ดังนั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงมีพระบัญชาให้เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ (รัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท) ยกกองทัพไปตีเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๓๑๔ เจ้ากาวิละ (โอรสของเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว) จึงพาอนุชาทั้งหกเข้าสวามิภักดิ์ แล้วนำทหารชาวนครลำปางเข้าสมทบยกขึ้นไปตีเชียงใหม่ เจ้ากาวิละจึงนำทหารชาวนครลำปางตีหักเข้าเมืองได้ก่อนช่วยพระบิดาออกจากที่คุมขังได้สำเร็จ แล้วนำกำลังสมทบกับกองทัพไทยได้ตีพม่าแตกพ่ายไป

ความดีความชอบครั้งนี้ เจ้ากาวิละได้รับพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง นครลำปาง และต่อมาเลื่อนเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ตามลำดับ

๓.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างนครลำปางกับกรุงเทพฯ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความสัมพันธ์ระหว่างนครลำปางกับกรุงเทพฯ เป็นผลสืบเนื่องมาจากเจ้ากาวิละและพระอนุชา ได้นำเอาบ้านเมืองเข้าสวามิภักดิ์ต่อกองทัพไทยที่ยกขึ้นไปตีพม่าที่เชียงใหม่ในพ.ศ.๒๓๑๘

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านครลำปางกับราชวงศ์จักรีมีความผูกพันกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะเจ้านายฝ่ายเหนือต้องการสวามิภักดิ์ต่อคนไทยด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเนื่องจากสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทได้สู่ขอเจ้าศรีอโนชา กนิษฐาของเจ้ากาวิละเป็นชายา ทางกรุงเทพฯ ก็ได้ให้ความช่วยเหลือแก่เมืองนครลำปางอย่างสม่ำเสมอด้วยดีตลอดมา บรรดาเจ้านายฝ่ายเหนือได้รับยกย่องให้มีฐานะสูงขึ้น เป็นถึงเจ้าประเทศราช อย่างไรก็ตามพม่าก็มิได้ลดละความพยายามที่จะกลับเข้ามามีอิทธิพลในไทยฝ่ายเหนืออีก เพื่อใช้เป็นแหล่งสะสมผู้คนและเสบียงอาหารเข้าโจมตีกรุงเทพฯ

๓.๓ สงครามคราวพม่าตีนครลำปางและป่าซาง (พ.ศ.๒๓๓๐) หลังจากที่พระเจ้าปะดุงพ่ายแพ้แก่กองทัพไทยไปจากสงครามเก้าทัพ (พ.ศ.๒๓๒๘) และสงครามที่ท่าดินแดง (พ.ศ.๒๓๒๙) แล้ว บรรดาหัวเมืองประเทศราชลื้อเขินของพม่าแถบเมืองเชียงตุง เชียงรุ้ง เมืองสาด เมืองปุ๋กพากันกระด้างกระเดื่องแข็งเมือง พระเจ้าปะดุงจึงโปรดให้ยกกองทัพไปปราบปรามในพ.ศ.๒๓๓๐ โดยมีหวุ่นยีหมาชัยสุระเป็นแม่ทัพใหญ่ คุมรี้พล ๔๕,๐๐๐ คน ลงมาทางหัวเมืองไทยใหญ่ ครั้นยกมาถึงเมืองนายได้แบ่งกำลังออกเป็นสองส่วนออกปราบบรรดาหัวเมืองที่กระด้างกระเดื่อง สำหรับกองทัพพม่า ที่ยกเข้ามาทางหัวเมืองไทยฝ่ายเหนือ จอช่องนรทาเป็นแม่ทัพคุมรี้พล ๕,๐๐๐ คน ยกลงมายึดเมืองฝางไว้เป็นแหล่งชุมนุมพล และสะสมเสบียงอาหารไว้รอกำลังส่วนใหญ่เพื่อเตรียมเข้าตีนครลำปาง

ฝ่ายโปมะยุง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ซึ่งหลบหนีกองทัพไทยไปอยู่เมืองเชียงแสน มีกำลังรักษาบ้านเมืองไม่มากนัก เพราะกำลังส่วนหนึ่งถูกเกณฑ์ไปช่วยทำนาที่เมืองฝาง จึงทำให้พระยาแพร่ชื่อมังชัย และพระยายองเห็นเป็นโอกาสคุมกำลังเข้าโจมตีเมืองเชียงแสน โปมะยุง่วนสู้ไม่ได้หนีไปอาศัยอยู่กับพระยาเชียงราย จึงถูกพระยาเชียงรายควบคุมตัวส่งแก่พระยาแพร่ และพระยายอง แล้วพระยาแพร่และพระยายองคุมตัวส่งแก่เจ้ากาวิละ ที่นครลำปางเนื่องจากเห็นว่าโปมะยุง่วนเป็นบุคคลสำคัญระดับเจ้าเมือง ทางนครลำปางจึงคุมตัวส่งลงไปถวายยังกรุงเทพฯ การจับโปมะยุง่วนเป็นเชลยได้ กลายเป็นผลดีต่อฝ่ายไทยอย่างมาก เพราะได้นำตัวไปสอบสวนข้อราชการสงคราม ทำให้ทราบข่าวแน่ชัดว่า พม่าเตรียมกองทัพมาตีนครลำปางในฤดูแล้งเมื่อตีได้แล้วก็จะกลับไปตั้งมั่นอยู่ที่เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง (คำให้การของโปมะยุง่วนต่อมากลายเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่ง ที่เรียกว่า คำให้การของชาวอังวะ)

การที่พม่ามีนโยบายเข้ามายึดเชียงใหม่เป็นที่มั่น นับว่าเป็นอันตรายต่อบรรดาหัวเมืองเหนือทั้งปวง ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงคิดหาทางป้องกันไว้ก่อน โดยมีพระบรมราชโองการให้เจ้ากาวิละแบ่งครอบครัวจากนครลำปางส่วนหนึ่งขึ้นไปรักษาเมืองเชียงใหม่ ส่วนทางเมืองนครลำปางโปรดให้เจ้าคำโสมอนุชาเจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองสืบแทน เนื่องจากมีกำลังน้อย เจ้ากาวิละเห็นว่าไม่เพียงพอที่จะรักษาเมืองเชียงใหม่ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม เพราะเป็นเมืองร้างมาหลายปี ดังนั้นจึงอพยพครอบครัวไปตั้งที่ป่าซางก่อนเป็นการชั่วคราว โดยมีกองทหารจากเมืองสวรรคโลกและกำแพงเพชรยกขึ้นมาช่วยป้องกันบ้านเมือง ในระหว่างนั้นก็ได้รวบรวมผู้คนที่กระจัดกระจายบริเวณชายแดน มาไว้ในบ้านเมืองตามนโยบายที่เรียกว่า เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง แต่ยังไม่ทันจะอพยพขึ้นไปตั้งมั่นที่เชียงใหม่ พม่าก็ได้ยกกองทัพมาโจมตีเสียก่อน ดังนั้นจึงตั้งมั่นอยู่ที่ป่าซางถึง ๕ ปีเศษ

ครั้นถึงฤดูแล้ง พ.ศ.๒๓๓๐ กองทัพของหวุ่นยีมหาชัยสุระยกลงมาจากเชียงตุง เข้ายึดเชียงใหม่คืน ตีเชียงรายแล้วเข้าสมทบกับกองทัพของจอช่องนรทาที่ฝาง รวมรี้พลได้ราว ๓๐,๐๐๐ คน ยกลงมาทางเมืองพะเยา เข้าตีนครลำปาง

ส่วนทางป่าซางพระเจ้าปะดุงทรงรับสั่งให้ยีแข่งอุเมงคีโปคุมกำลัง ๑๖,๐๐๐ คน* จากเมืองเมาะตะมะ เข้าโจมตีแล้วล้อมไว้ป้องกันมิให้ยกไปช่วยทางนครลำปาง ฝ่ายกองทัพพม่าที่ล้อมนครลำปางเจ้าคำโสมได้นำทัพชาวเมืองต่อสู้ป้องกันบ้านเมืองไว้อย่างเข้มแข็ง พม่าพยายามเข้าปล้นเมืองหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จจึงตั้งค่ายล้อมไว้ให้ขาดเสบียงอาหาร

ขณะนั้นทางกรุงเทพฯกำลังเตรียมกองทัพจะไปตีเมืองทวาย ครั้นทราบข่าวการศึกทางหัวเมืองเหนือ จึงโปรดให้พระอนุชาธิราช สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทยกขึ้นมาช่วย พอยกขึ้นมาถึงนครลำปาง โปรดให้ตั้งค่ายโอบล้อมพม่าไว้อีกชั้นหนึ่ง เมื่อพร้อมแล้วก็ส่งสัญญาณให้กองกำลังในเมืองตีกระหนาบออกมาพร้อมกัน พม่าสู้ไม่ได้จึงแตกพ่ายหนีกลับไปยังเชียงแสน ส่วนที่ป่าซางกองทัพไทยก็ได้ยกขึ้นไปช่วยตีกระหนาบข้าศึกแตกพ่ายไปเช่นเดียวกัน

ภายหลังเสร็จจากการศึกสงครามคราวนี้ เจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้าคำโสม เจ้าเมืองนครลำปาง ได้พาพระอนุชา (เจ้าเจ็ดตน) เข้าเฝ้าสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท แล้วถวายพระพุทธสิหิงค์ให้นำไปประดิษฐาน ณ กรุงเทพฯ มาจนกระทั่งทุกวันนี้

ในปีจุลศักราช ๑๑๕๖ (พ.ศ.๒๓๓๗) เจ้ากาวิละได้เรียกพระอนุชาทั้ง ๖ เข้าเฝ้าแล้วมีโอวาทคำสอน โดยมุ่งให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งมีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า

ตั้งแต่เจ้าเราทั้งหลายไปภายหน้าสืบไปถึงชั่วลูก ชั่วหลาน เหลน หลีด หลี้ ตราบสิ้นราชตระกูลแห่งเราทั้งหลาย แม้นว่าลูกหลาน เหลน หลีด หลี้ บุคคลใดยังมีใจใคร่กบฏ คิดสู้รบกับพระมหากษัตริย์เจ้าแห่งราชวงศ์จักรี แล้วเอาตัวและบ้านเมืองไปพึ่งเป็นข้าม่าน ข้าฮ่อ ข้ากุลา ข้าแก๋ว ข้าญวณ ขอผู้นั้นให้วินาศฉิบหาย ตายวาย พนันฉิบหายเหมือนกอกล้วย พลันม้วยเหมือนกอเลา กอคา ตายไปแล้ว ก็ขอให้ตกนรกแสนมหากัปป์ อย่าได้เกิดได้งอก...ผู้ใดยังอยู่ตามโอวาทคำสอนแห่งเราอันเป็นเจ้าพี่ ก็ขอให้อยู่สุข วุฒิจำเริญ ขอให้มีเตชะฤทธี อนุภาพปราบชนะศัตรู มีทีฆา อายุมั่นยืนยาว

๓.๔ สงครามคราวพม่าตีเชียงใหม่ (พ.ศ.๒๓๔๐) *ภายหลังจากกองทัพพม่าพ่ายแพ้แก่กองทัพไทยไป* เมื่อครั้งตีนครลำปางและป่าซางใน พ.ศ.๒๓๓๐ เจ้ากาวิละจึงได้อพยพผู้คนจากป่าซาง ขึ้นไปตั้งมั่นที่เชียงใหม่ ใน พ.ศ.๒๓๓๙ ยังจัดราชการบ้านเมืองไม่เป็นที่เรียบร้อย พม่าก็ยกกองทัพมาโจมตี ใน พ.ศ.๒๓๔๐ ทั้งนี้เพราะพระเจ้าปะดุงยังคิดเสียดายอาณาเขตในแคว้นไทยฝ่ายเหนืออยู่ จึงสั่งให้เนมะโยกยอดินสีหะสุรคุมกองทัพมาประชุมพลที่เมืองนาย รวมรี้พล ๕๕,๐๐๐ คน จัดเป็น ๗ กองทัพ พม่าจัดวางกำลังล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้อย่างแน่นหนาถึง ๓ ชั้น ประสงค์จะตีหักเอาเมืองให้ได้ แต่เจ้ากาวิละก็สามารถคุมกำลังป้องกันเมืองไว้ได้

ทางกรุงเทพฯ เมื่อทราบข่าวศึกเมืองเชียงใหม่จึงโปรดให้สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท เสด็จยกกองทัพขึ้นมาช่วยเหลือ ประชุมทัพที่นครลำปาง ส่งกองทัพหน้าเข้าตีค่ายพม่าซึ่งสกัดอยู่ที่ลำพูน และป่าซางแตกพ่ายไป แล้วกองทหารชาวนครลำปางได้สมทบกับกองทัพหลวง รวม ๔๐,๐๐๐ คน ยกขึ้นไปตีกระหนาบพม่าที่ล้อมเชียงใหม่แตกพ่ายไปอย่างยับเยิน จับเชลยอาวุธและช้างม้าพาหนะไว้ได้จำนวนมาก

๓.๕ สงครามขับไล่พม่าออกจากเขตแดนล้านนาไทย (พ.ศ.๒๓๔๕-๒๓๔๗) *ภายหลังจากกองทัพพม่า*พ่ายแก่กองทัพไทยในสงครามพม่าตีเชียงใหม่แล้ว ต่อมาใน พ.ศ.๒๓๔๔ เจ้ากาวิละได้เกณฑ์กำลังจากหัวเมืองเหนือไปโจมตีเมืองสาด หัวเมืองประเทศราชของพม่าเป็นการตอบแทนบ้าง จับได้เจ้าเมืองกับลูกชายรวมทั้งทูตพม่าซึ่งส่งไปเจริญสัมพันธไมตรีกับตังเกี๋ยลงไปถวายยังกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังกวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองสาดประมาณ ๕,๐๐๐ คน มาใส่บ้านเมืองเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระเจ้าปะดุงขัดเคืองมากจึงโปรดให้อินแซะหวุ่น คุมกองทัพ ๔๐,๐๐๐ คน มาตีเชียงใหม่ ใน พ.ศ.๒๓๔๕

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท เสด็จยกกองทัพไทยขึ้นมาช่วยเหมือนครั้งก่อนครั้นถึงเมืองเถินพระองค์ประชวรเป็นโรคนิ่วไม่สามารถเสด็จต่อไปได้อีก จึงแต่งกองทัพขึ้นมาสมทบกับกองทัพของนครลำปาง ขึ้นไปช่วยทางเชียงใหม่จนสามารถขับไล่พม่าแตกพ่ายไปเมื่อเสร็จสงคราม เจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่ และเจ้าดวงทิพย์เจ้าเมืองนครลำปาง ได้พากัน

ไปเฝ้าสมเด็จพระอนุชาธิราชที่เมืองเถิน ทรงมีรับสั่งให้ช่วยกันขับไล่พม่าออกจากเชียงแสนให้ได้ แล้วพระองค์เสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ได้ไม่นานก็ทิวงคต

พอถึงฤดูแล้งกองทัพหลวงมีเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์และเจ้าพระยายมราช พร้อมด้วยกองทัพของเชียงใหม่ นครลำปาง น่าน และเวียงจันทน์ ยกไปตีเชียงแสนใน พ.ศ.๒๓๔๗ แต่ปรากฏว่าการบังคับบัญชากองทัพไม่เด็ดขาด เนื่องจากมีหลายกองทัพ ส่วนกองทัพวังหลวงที่ยกขึ้นไปนั้นก็ไม่ตั้งใจทำสงครามอย่างเต็มที่ เนื่องจากถูกรับโทษจากการยกไปตีเชียงใหม่ล่าช้า ตั้งล้อมเชียงแสนอยู่ได้ ๒ เดือน กองทัพชาวใต้ได้เลิกทัพกลับเสียก่อนคงเหลือแต่กองทัพของล้านนาไทย และเวียงจันทน์ยังคงล้อมเชียงแสนต่อไป จนกระทั่งในที่สุดชาวเชียงแสนลักลอบเปิดประตูเมืองให้เนื่องจากเห็นว่าเป็นพวกเดียวกันจึงสามารถยึดเชียงแสนไว้ได้ เจ้ากาวิละสั่งให้รื้อกำแพงเมือง และทำลายเมืองเพื่อมิให้เป็นที่มั่นของข้าศึกอีกต่อไป แล้วอพยพครอบครัวชาวเชียงแสนลงมา ได้ครอบครัวประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ส่งลงไปกรุงเทพฯ ส่วนหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้ไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ในปัจจุบัน ที่เหลือส่งไปเวียงจันทน์ น่าน เชียงใหม่และนครลำปาง ชาวเชียงแสนที่อพยพลงมาอยู่ที่นครลำปางอาศัยอยู่แถบบริเวณวัดปงสนุกสืบต่อลูกหลานกันมาจนถึงปัจจุบัน

ความดีความชอบในครั้งนี้เจ้ากาวิละได้รับบำเหน็จความชอบมาก โปรดให้สถาปนาเป็นพระเจ้าเชียงใหม่มีฐานะเป็นเจ้าประเทศราช หลังจากตีเมืองเชียงแสนได้กองทัพของไทยฝ่ายเหนือประกอบด้วย เชียงใหม่ นครลำปาง แพร่ เมืองเถิน น่าน รวมทั้งกองทัพของล้านช้าง ได้แก่ หลวงพระบางและเวียงจันทน์ ร่วมกันยกขึ้นไปตีเมืองยอง เมืองลื้อ เมืองเขิน เมืองเชียงตุง เมืองเชียงรุ้ง เมืองเชียงแขง ตลอดจนบรรดาหัวเมืองต่างๆ แถบไทยใหญ่ ลื้อ เขิน มาเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของกรุงเทพฯ ทำให้อาณาเขตของไทยแผ่ออกไปกว้างใหญ่ไพศาลยิ่งกว่าครั้งใดๆ นับตั้งแต่นั้นมาบรรดาหัวเมืองไทยฝ่ายเหนือทั้งปวงจึงปลอดภัยจากการรุกรานของพม่าข้าศึก ด้วยเดชะพระบารมีแห่งบรมราชจักรีวงศ์

๓.๖ การจัดรูปการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาล

เพื่อความเข้าใจเรื่องนี้เสียก่อนในเบื้องต้น จึงขอนำคำจำกัดความของ การเทศาภิบาล ซึ่งพระยาราชเสนา (สิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) อดีตปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยตีพิมพ์ไว้มีความว่า

การเทศาภิบาล คือ การปกครองโดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการ อันประกอบด้วยตำแหน่งข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นที่ไว้วางใจของรัฐบาลของพระองค์ รับแบ่งภาระของรัฐบาลกลางซึ่งประจำแต่เฉพาะในราชธานีนั้นออกไปดำเนินงานในส่วนภูมิภาคให้ได้ใกล้ชิดกับอาณาประชากรเพื่อให้เขาได้รับความร่มเย็นเป็นสุขและเกิดความเจริญทั่วถึงกัน โดยมีระเบียบแบบแผนอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วย จึงแบ่งเขตการปกครองโดยขนาดลดหลั่นกัน เป็นชั้นอันดับกันดังนี้คือ ส่วนใหญ่เป็นมณฑล รองถัดลงไปเป็นเมือง คือ จังหวัด รองไปอีกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จัดแบ่งหน้าที่ราชการเป็นส่วนสัดแผนงานให้สอดคล้องกับท่านองการของกระทรวงทบวงกรมในราชธานี และจัดสรรข้าราชการที่มีความรู้สติปัญญาความประพฤติดี ให้ไปประจำทำงาน ตามตำแหน่งหน้าที่มิให้มีการก้าวก่ายสับสนกันดังที่เป็นมาแต่ก่อน เพื่อนำมาซึ่งความเจริญเรียบร้อยและรวดเร็วแก่ราชการ และธุรกิจของประชาชน ซึ่งต้องอาศัยทางราชการเป็นที่พึ่งด้วย

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น ควรทำความเข้าใจบางประการเกี่ยวกับการจัดระเบียบการปกครองแบบเทศาภิบาลดังนี้

การเทศาภิบาล นั้นหมายความรวมว่า เป็นระบบการปกครองอาณาเขต ซึ่งเรียกว่าการปกครองส่วนภูมิภาค ส่วนมณฑลเทศาภิบาลนั้น คือส่วนหนึ่งของการปกครองแบบเทศาภิบาล ระบบเทศาภิบาลเป็นระบบที่รัฐบาลกลางจัดส่งข้าราชการส่วนกลางไปบริหารราชการในท้องที่ต่างๆ แทนที่ส่วนภูมิภาคจะจัดปกครองกันเองเช่นที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิม ซึ่งเรียกว่าการปกครองแบบกินเมือง ดังนั้นระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลจึงเป็นระบบการปกครองซึ่งรวมอำนาจเข้ามา

ไว้ในส่วนกลาง และริดรอนอำนาจของเจ้าเมืองลงอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้มีข้อที่ควรทำความเข้าใจอีกประการหนึ่ง คือ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนปฏิรูปการปกครองก็มีการรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลแล้ว แต่มณฑลสมัยนั้นหาใช่มณฑลเทศาภิบาลไม่ ดังจะอธิบายโดยย่อดังนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราช ทรงพระราชดำริจะจัดการปกครองพระราชอาณาจักรให้มั่นคงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทรงเห็นว่าหัวเมืองอันมีมาแต่เดิมแยกกันขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยบ้าง กระทรวงกลาโหมบ้าง และกรมท่าบ้าง การบังคับบัญชาหัวเมืองในสมัยนั้นแยกกันอยู่ถึง ๓ แห่ง ยากที่จะจัดระเบียบปกครองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนกันได้ทั่วราชอาณาจักร ทรงพระราชดำริว่าควรจะรวมการบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวง ให้ขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว จึงมีพระบรมราชโองการแบ่งหน้าที่ระหว่างกระทรวงมหาดไทย กับกระทรวงกลาโหมเสียใหม่เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๓๕ เมื่อได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยปกครองหัวเมืองทั้งปวงแล้ว จึงได้รวบรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลมีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้ปกครอง การจัดตั้งมณฑลในครั้งนั้นมีอยู่ทั้งสิ้น ๖ มณฑล คือ มณฑลลาวเฉียงต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ และภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลพายัพ มณฑลลาวพวนต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอุดร มณฑลลาวกาวภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลอีสาน ครั้งหลังสุดเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุบล มณฑลเขมรต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลบูรพา มณฑลนครราชสีมา ส่วนหัวเมืองทางฝั่งทะเลตะวันตก รวมเป็นมณฑลภูเก็ต บัญชาการอยู่ที่เมืองภูเก็ต

การจัดรวบรวมหัวเมืองเข้าเป็น ๖ มณฑลดังกล่าวนี้ ยังมิได้มีฐานะเหมือนมณฑลเทศาภิบาล การจัดระบบการปกครองมณฑลเทศาภิบาลได้เริ่มอย่างแท้จริงเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗ เป็นต้นมา และก็มิได้ดำเนินการจัดตั้งพร้อมกันทีเดียวทั่วราชอาณาจักร แต่ได้จัดตั้งเป็นลำดับดังนี้

พ.ศ.๒๔๓๗ เป็นปีแรกที่ได้วางแผนงาน จัดระเบียบการบริหารมณฑลแบบใหม่เสร็จกระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ๓ มณฑล คือมณฑลพิษณุโลก มณฑลปราจีน และมณฑลราชบุรี

พ.ศ.๒๔๓๘ ได้รวบรวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๓ มณฑล คือ มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ และมณฑลกรุงเก่าและได้แก้ไขระเบียบการจัดมณฑลฝ่ายทะเลตะวันตก คือตั้งเป็นมณฑลภูเก็ต ให้เข้ารูปลักษณะของมณฑลเทศาภิบาลอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ.๒๔๓๙ ได้รวมหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๒ มณฑล คือ มณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลชุมพร

พ.ศ.๒๔๔๐ ได้รวมหัวเมืองมลายูตะวันตกเป็นมณฑลไทรบุรี และได้ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๔๔๒

พ.ศ.๒๔๔๓ ได้เปลี่ยนแปลงสภาพการปกครองมณฑลอีก ๓ มณฑล คือ มณฑลพายัพ มณฑลอุดร และมณฑลอีสาน ให้เป็นมณฑลเทศาภิบาล

พ.ศ.๒๔๔๗ ยุบมณฑลเพชรบูรณ์ เพราะเห็นว่ามีแต่จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

พ.ศ.๒๔๔๙ จัดตั้งมณฑลปัตตานีและมณฑลจันทบุรี

พ.ศ.๒๔๕๐ ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ.๒๔๕๑ จำนวนมณฑลลดลง เพราะไทยต้องยอมยกมณฑลไทรบุรีให้แก่อังกฤษเพื่อแลกเปลี่ยนกับการแก้ไขสัญญาค้าขาย และเพื่อจะกู้ยืมเงินอังกฤษมาสร้างทางรถไฟสายใต้

พ.ศ.๒๔๕๕ ได้แยกมณฑลอีสานออกเป็น ๒ มณฑล มีชื่อใหม่ว่า มณฑลอุบลและมณฑลร้อยเอ็ด

พ.ศ.๒๔๕๘ จัดตั้งมณฑลมหาราษฎร์ขึ้น โดยแยกออกจากมณฑลพายัพ

๓.๗ การจัดรูปการปกครองในสมัยปัจจุบัน การปรับปรุงระเบียบการปกครองหัวเมืองเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้นปรากฏตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม

พงศาวไทยลำปางลุ่มโขงเจ้าพระยา

△ จากตาราง รูปแต้มตำนาน (รต.ข ๑) หน้า ๑๐๒ ขุนภูผีปันน้ำต้นน้ำแม่กก แม่อิงไหลขึ้นเหนือสู่โขงเจ้าพระยา ต้นน้ำวังจากเทือกดอยเดียวกันไหลสู่แอ่งโขงเจ้าพระยา ร่องน้ำกลุ่มดอยผีปันน้ำทางมิติธรรมชาติข้อมูลสัตว์ต่างจากแอ่งน้ำแม่กก แม่อิงตามกลิ่นต้นน้ำแม่ลาว แม่อิงสู่ร่องทางประวัติศาสตร์ คือเส้นนำร่องอารยธรรมโยนกนาคพันธุ์เชียงแสนโบราณผ่านยุคขุนเจื๋องพะเยาร่วมต้นน้ำเจ้าพระยาตอนเหนือ แบ่งโซนประวัติศาสตร์ วังเหนือแจ้ห่ม แจ้ซ้อน เหนือช่องเขากิ่วลม สู่พื้นที่อุดมลุ่มน้ำกลุ่มพงศาวดารเขลางค์นครแอ่งพงศาวดารสุจนาไลยฤาษี เถิน แม่พริก สู่แจ้ตาก กำแพงเพชร และดงแม่นางเมือง คือมิติใหม่เชื่อมพงศาวดารสัมพันธ์ไทยลุ่มโขงเจ้าพระยาดังข้อมูลรายงานต่อไปนี้



△ จังหวัดลำปาง ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๙ ได้พบตำนานธาตุลานนาไทย ตำนานขนาด ๔๓ หน้าลาน ฉบับวัดพระเจ้าทันใจ จาร พ.ศ. ๒๓๗๙ นายเทิม มีเต็ม ผู้ตรวจอ่าน ตีพิมพ์ในหนังสือ ศักดิ์ ส.รัตนชัย ลานนาล้านนาเป็นของใคร ๒๕๓๐ ในบทเกี่ยวกับเส้นทางสู่ตำแหน่งพระธาตุเจดีย์ ๒๓ แห่งในลานนาไทย สุดทิศเหนือที่เมืองพยาก(ในเขตเชียงตุง) สุดทิศใต้คือที่เมืองนิยม สุดทิศตะวันออกคือที่ น่าน สุดทิศตะวันตกคือ ที่เมียวดี ในเขตพม่าปัจจุบัน

ในลานนาที่ ๒๑ ตำนานฉบับ พ.ศ.๒๓๗๙ นี้ กล่าวถึงปางมหาสมุทรตื้นเขินเป็นพื้นบทเมืองทวารวดี พญาเมืองทรงฤทธินามสุสิ นำสำเภาประทับรอยพระบาทขึ้นสายแม่ระมิงค์เรือเกยตื้นหัวสำเภาหัก ณ ที่เรียกผาเรือ พญาได้ถอดส่วนหัวสำเภาเสด็จทางบกตัดสู่เมืองเชลม(เชลียง)

(ก) **วิเคราะห์ชื่อระมิงค์ร่วมตำนานแอ่งแม่วัง** สายน้ำระมิงค์ในชื่อโบราณเรียกรวมทั้งแม่น้ำวัง ปัจจุบันยังมีหมู่บ้านสะเปา ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมืองลำปาง มีวัดสะเปา คู่นิทานสะเภามาล่ม เก็บซากไว้ที่เด่นสะเปา มีประเพณีล่องสะเปาไหลเรือไฟ เดือน ๑๑ แบบในอีสาน ผลัดเอามื้อล่องสะเปาที่เด่นสะเปานับแต่แรมเดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒ หรือยี่เป็งแบบนับทางเหนือ จึงล่องสะเปาในเวียง เป็นประเพณีถือคติทำทานแก่ผู้ล่วงลับทางสายน้ำ ไม่มีคตินิทานเรื่องนางนพมาศ ในเขตอำเภอแม่ทะ มีลำห้วยเก่าซึ่งไหลมารวมน้ำแม่จางสู่แม่น้ำวัง ชื่อว่าห้วยสะเปา คติบูชาประทีปตามลำน้ำวังที่ยังมีอย่างเอิกเกริกที่จังหวัดตากคือ ลอยประทีปพันดวงสองฝั่งน้ำ

ตำนานกษัตริย์ทวารวดีกับสะเปาบนสายน้ำระมิงค์กับสายน้ำยมคือร่องทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีทางสายน้ำเหตุด้วยอาณาจักรเขลางค์ถึงยุคเมืองนครลำปางก่อน พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นนครในประวัติศาสตร์คร่อมสองสายน้ำ คืออำเภอเมืองลองบนฝั่งน้ำแม่ยมเพิ่งแยกไปขึ้นเมืองแพร่ ใน พ.ศ. ๒๔๗๔

(ข) **ตำนานไก่ ตำนานไก่คร่อม ๓ สายน้ำ แม่ยม-แม่วัง-ระมิงค์** จากนิทานบ้านสะเปาและเรื่อง พญาทวารวดีนำหัวสะเปาหักเสด็จฯบนเส้นทางคร่อมสายน้ำระมิงค์แม่วังสู่แม่ยมหมู่บ้านสะเปาและประเพณีร่วมสายน้ำ ชาวลำปาง-ตากยังมีตำนานพระธาตุศรีดอนคำ (ห้วยอ้อ) อำเภอลอง จังหวัดแพร่ พิมพ์ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ กล่าวถึงเมืองลองคือเมืองกุฏไก่เอิก (ไก่ขัน) บนเส้นทางพระนางจามเทวีเสด็จมาโดยแม่น้ำยม ถึงสถานที่เรียกว่าเววาทภาษิต ขบวนเสด็จพระนาง จามเทวีประสงค์เสด็จหริภุญไชยแต่หลงมาถึงที่ถกเถียงกันพระนางจามเทวีตรัสว่าลองขึ้นดู จึงมีชื่อว่าเมืองลอง แล้วพระนางก็นำพระธาตุที่พญาละโว้ประทานให้ ประดิษฐานไว้กับวัดพระธาตุศรีดอนคำสืบต่อมาเรื่องเมืองกุกฏไก่เอิกเมืองลอง กล่าวถึงพระนางจามเทวีเสด็จย้อนกลับไปตามร่องน้ำยม ย้อนไปสู่หริภุญไชยโดยสายแม่ระมิงค์อีก ซึ่งขัดความในตำนานจามเทวีวงศ์ที่บอกระยะเส้นทางสายตรงอย่างละเอียดไม่มีรายการพลัดหลงใดๆ



มรดกสมบัติวัดพระธาตุลำปางหลวงในขบวนแห่งานหลวงเวียงลกอน ปี ๒๕๓๐

แต่ก็มีแนวทางพัฒนาประวัติศาสตร์โดยเหตุผลน่าเชื่อถือได้ คือแหล่งโบราณคดีเชื่อมทางสัญจรระหว่างแพร่-ลำปาง ตามเส้นทางผาลาดผ่านปล่องภูเขาไฟสองปล่อง ต้องไปทางดอยห้าหัวเมืองในเขตอำเภอแม่ทะ สู่ทิศทางอ้อมทางดอยหลวงเขลางค์ซึ่งขวางทะมึนอยู่เบื้องหน้าเส้นทางอ้อมทางดอยหลวงผ่าน กองหินประหลาดที่เรียกว่าแพะเตาเหล้า มีนิทานคนเดินป่ามักเล่าเป็นเจื้อยนิทานว่า ผ่านแพะเตาเหล้าเมาก่อนถึงวัดพระธาตุลำปางหลวง

ตำนานพระธาตุลำปางหลวงกล่าวถึงพระนางจามเทวีเสด็จเยี่ยมบิดาที่ละโว้กลับมาพร้อมพระศิลาดำ (พระสิกขีปฏิมา) ตำนานกุกุฏไก่เอิกเมืองลองลุ่มน้ำยมกับพระศิลาดำสู่ลุ่มน้ำวังคราวพระนางจามเทวีเสด็จสู่เขลางค์จึงเป็นส่วนเสริมข้อมูลหลักในประเด็นวิธีคิดใหม่ เพื่อพัฒนาประวัติศาสตร์ลำปาง-แพรในอดีต ทั้งด้านเศรษฐกิจการเมืองและศาสนาสัมพันธ์อันยืนนาน

(ค) ร่องน้ำประวัติศาสตร์ไทยดงแม่นางเมือง

ศรีศักร วัลลิโภดม เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย สถาบันไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๒

ชุมชนโบราณ ๖๓ แห่งที่พบโบราณสถานและโบราณวัตถุแบบทวารวดีจนถึงลพบุรีนั้น พบในเขตจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่เมืองดงแม่นางเมืองลุ่มน้ำปิง ศิลาจารึกมีหลักฐานใหม่ โดยเฉพาะ พ.ศ.๑๗๑๐ และพระนามกษัตริย์ ศรีธรรมาโศกราช ซึ่งเป็นนามที่ไม่ปรากฏ ในรายนามกษัตริย์ขอม ณ เมืองพระนครฯ พระมหากษัตริย์องค์นี้ น่าจะทรงครองอยู่ ณ เมืองลพบุรี หรือไม่ก็หริภุญไชยหรือลำพูนฯ ชี้ให้เห็นว่าคงเป็นอิสระทางการเมืองของขอม

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ประเทศไทยก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ใน เมืองไทยของเรา สำนักนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๕







ขันพิธีศาลพญาวงศ์ที่ ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ กับศาลผีเม็ง ต.เวียงเหนือ อ.เมืองลำปาง





เสื้อตระกูลนักรบ ต.หัวเสือ รุ่นร่วมทิพย์ช้างกู้เมือง ดาบขันพิธีเจิมสะโตกผีอะม๊อก

พุทธศตวรรษที่ ๑๖ ประมาณตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมาดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการติดต่อทางการค้าขายกับประเทศจีน ชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขายตามหัวเมืองต่างๆ โดยไม่ผ่านรัฐใหญ่ๆ ที่เป็นคนกลาง เช่น รัฐศรีวิชัยอย่างแต่ก่อน ทำให้บ้านเมืองที่อยู่ใกล้ทะเล ที่มีเมืองท่าค้าขายติดต่อกับจีนและชาวต่างประเทศอื่นๆ เกิดความมั่งคั่งและพัฒนาขึ้นเป็นรัฐสำคัญๆ ขณะเดียวกันก็ทำให้รัฐเก่าๆ บางรัฐร่วงโรยไป

พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ประมาณตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ลงมา ได้เกิดรัฐใหม่ๆ ภายในขึ้นหลายแห่งในประเทศไทย อันเนื่องมาจากการเสื่อมลงของรัฐใหม่ เช่น พุกามและกัมพูชา ชนกลุ่มที่พูดภาษาไทย-ลาว ที่กระจายกันอยู่ว่าผู้ไทยนั้นมีการเคลื่อนไหวกันมาก ได้เคลื่อนย้ายลงมาตามเส้นทางค้าและผสมผสานกับชนเผ่าต่างๆ รวมเป็นรัฐอิสระขึ้น ในบริเวณตั้งแต่ตอนเหนือของลุ่มเจ้าพระยาขึ้นไปถึงเขตภาพเหนือและบริเวณสองฝั่งของลุ่มแม่น้ำโขง ในเมืองเวียงจันทน์ หนองคาย สกลนคร และนครพนม รัฐอิสระเหล่านี้ได้แก่ **รัฐโยนก สุโขทัย แพร่ น่าน และศรีโคตรบูร** โดยเฉพาะ**รัฐโยนก**นั้นในสมัยต่อมารวมกับรัฐหริภุญไชย ต่อมาขึ้นอำนาจรัฐเชียงใหม่ ส่วนรัฐศรีโคตรบูรนั้น ต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นรัฐลานช้าง ซึ่งมีเมืองหลวงพระบาทและเวียงจันทน์เป็นเมืองสำคัญ

การผสมผสานของกลุ่มชนที่อยู่ในรัฐต่างๆ ทั้งภายในและใกลกับทะเลก่อให้เกิดกลุ่มชนที่ชาวต่างประเทศเรียกว่าชาวสยาม



ลำปางกับตัวอย่าง วัฒนธรรมแต่งกาย จากรูปแต้มและบทแสดง

เอกสารร่วมโครงการค่ายเยาวชนก๋องปู่จา ๑๖-๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๗ ณ วัดพระเจดีย์ซาวหลัง



รูปเดิมสมัย ร.๕ วัดนาแส่ง อ.เกาะคา ขบวนพยุหยาตราฝ่ายเหนือรับส่องพระยาเข้ามาเมือง



กลองปู่จาสบัดไชยลำปาง กับชุดละกอนเข้ามาเมือง



นักดาบชุดละกอนเข้ามาเมือง กับชุดสไบสตรีแบบเมืองเหนือ งานสะโตกช้างลำปางปี ๒๕๔๓

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่วิหารวัดนาแส่ง อ.เกาะคาชุดมีตัวอักษรธรรมคำเมืองบอกไว้ "ละกอนเข้ามาเมือง"ชุดแต่งกายแบบชาววัดนาแส่ง และลักษณะแต่งกายของของคณะนาฏศิลป์ชมรมจุมสะหรีลำปางวัดกู่คำในงานเวทีแสงเสียงสะโตกคำปี ๒๕๔๓

พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จดหมายเหตุของชาวจีนเช่นจูต้ากวนในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑ อ้างบ่อยๆ ว่า ชาวสยามเข้าไปค้าขายและรบพุ่งในกัมพูชาและประเทศอื่นๆ สิ่งที่ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างชนเผ่าไทย-ลาวกับชนกลุ่มอื่นๆ ที่พัฒนาเป็นชาวสยาม ที่สำคัญอีกอย่างคือ พุทธศาสนาทั้งลัทธิหินยาน และมหายานที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยในสมัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ มานั้น ไม่กีดกั้นความสัมพันธ์ของคนในเรื่อง ชั้น วรรณะ และขณะเดียวกัน ก็เน้นในเรื่องบุญกุศล...

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ลงมานั้น เมื่อมองดูจากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองแล้วอาจแบ่งออกได้เป็น ๔ รัฐใหญ่ๆ ด้วยกัน คือรัฐละโว้ หรือที่จีนเรียกว่า หลอฮก **รัฐสุพรรณภูมิ** หรือที่จีนเรียกว่า เสียม ซึ่งหมายถึงสยาม....ส่วนอีกสองรัฐที่อยู่ภายในคือ **สุโขทัยและลานนาไทย** รัฐสุโขทัย ควบคุมเส้นทางค้าขายทางบก ที่อยู่ตอนกลางของประเทศ ที่แยกไปทางตะวันตกในเขตเมืองมอญและพม่า การเปลี่ยนแปลงใหญ่ขึ้นในทางสังคมและการเมืองของรัฐทั้ง ๔ กล่าวคือ รัฐสุพรรณภูมิสามารถผนวกนครศรีธรรมราชเข้าไว้ได้ คือต่อมาก็ได้ร่วมกันกับรัฐละโว้ อันเนื่องจากการอภิเษกสมรสระหว่างสมเด็จพระรามาธิบดี (พระเจ้าอู่ทอง) ของรัฐละโว้ กับราชธิดาของกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐสุพรรณภูมิ

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ

ศักดิ์ ส. รัตนชัย



บทที่ ๖

*รต.๔๐

ศักดิ์ ส.รัตนชัย : ช่องว่างตำนานประวัติศาสตร์ลำปางร่องทางภูมิศาสตร์โบราณคดีผีปันน้ำ วารสารราชภัฏ ปี ๒๕๔๖ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง



ไม้ซุงสักติดสะพานรัษฎาภิเศกจำนวน ๓๐,๐๐๐ท่อน เมื่อ ๒๗ ส.ค.๒๔๖๓ จากเอกสารรายงานราชการของพระยาสุเรนทร์ราชเสนาข้าหลวงจังหวัดลำปาง ในภาพคือขุนวิจิตรนิติฌานพนักงานอัยการจังหวัดลำปาง ลูกหลานสกุลพินิจสวะมอบให้ จาก ศักดิ์ ส.รัตนชัย ภาคเหนือนิวส์(เสียงโยนก)ฉบับปฐมฤกษ์ ๑๒ ส.ค. ๒๕๑๖.

ลำปางเป็นชื่อเมืองโบราณก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งยังปรากฏหลักฐานซากเมืองล้มพกัปปะ คู่ตำนานใบลาน ทั้งฉบับพื้นเมืองและฉบับกรมศิลปากรแปล บ่งบอกตำแหน่งเวียงพระธาตุแต่สมัยชนเผ่าเจ้าถิ่นคือลัวะ มามีส่วนกับตำแหน่งตำนานพระธาตุเจดีย์สำคัญแห่งนี้ และตำนาน พระปฐมเจดีย์ของกรมศิลปากร อีกเช่นกันที่กล่าวถึงความเก่าแก่องค์ปฐมเจดีย์ก็กล่าวถึงตำแหน่งพระธาตุในหนเหนือ ถึงชื่อลำปางลำพูนศาสนจักรลวะปุระ

แห่งแอ่งเจ้าพระยาก็แผ่ทวนกระแสน้ำปิง วัง ยม น่าน ยุคตำนานฤๅษีรวมชุมชนเมือง

ประวัติศาสตร์สยาม ช่วงอดีต ๑๐๐ ปี แต่สมัย ร.๕ เป็นยุคเฟื่องฟูประวัติศาสตร์อาณานิคมอินโดจีน-น่านเจ้า ทฤษฎีฝรั่งรุ่นเก่าเคยเชื่ออย่างเข้มแข็งว่า ชนชาติไทยมาแต่ภูเขาอัลไตก็เพิ่งเริ่มโรยแรง

แต่ตำแหน่งโบราณคดีประวัติศาสตร์ลำปาง ก็ถูกจำกัดในประเด็นไทยถิ่นศึกษา มองความเป็นลำปางในปริมณฑลแคบๆ ทั้งที่ลำปางมีพงศาวดารก่อนประวัติศาสตร์สยาม เป็น ๑ ในสี่ แควเจ้าพระยาที่มีความลุ่มลึกทางหลักฐานโบราณคดี

ครึ่งหนึ่งของแควังตอนเหนือเขื่อนกิ่วลม และตอนใต้เขื่อนกิ่วลมคือกันชนอาณาจักรโยนกเชียงแสนโบราณ กับจามเทวีวงศ์ ย้อนร่องอารยธรรมสองฝั่งน้ำก่อนประวัติศาสตร์เพียบด้วยซากตำแหน่งเมืองโบราณคู่นิทานปรัมปราอันท้าทายความไม่รู้จักของนักสำรวจ ที่เราสามารถพิสูจน์ได้ในแผนพัฒนาศึกษาประวัติศาสตร์เมืองอันต้องสัมพันธ์กับงบแผ่นดินตั้งไว้กับรายการเลข ๐ ทิ้งว่างไว้กับงานน่าสำรวจร่องธารสันปันน้ำ เชื่อมอารยธรรมลุ่มโขง สบกก สบสันดอยผีปันน้ำแม่ลาว-แม่วัง สบปิง ตาก สู่ร่องทางสิริชัยเชียงแสนฝ่ายใต้กำแพงเพชร อันเป็นช่องว่างเรื่องไทยศึกษาแห่งภูมิภาค

ช่องว่างตำนานประวัติศาสตร์ลำปางโดยร่องทางภูมิศาสตร์โบราณคดีผีปันน้ำ จึงเป็นพัฒนาการใหม่ทางความคิดรอบ ๑๐๐ ปี ควบคู่กับภูมิตระหนักของชาวท้องถิ่นลุ่มแม่วังรุ่น “ลูกหินเกิดกับท่า” ถึงความเป็นไทยที่ถูกเรียกรวมเป็น “ลาวพายัพ” ด้วยลายลักษณ์ภาษาราชการยุคราชสำนักแผ่นดินสยาม

ปริศนา “คนลำปาง” มาแต่ไหน? ชนชาติใด? คือปัญหาที่ยังพร่องโอกาสพัฒนาภูมิประวัติตำนานท้องถิ่นเพื่อหาคำตอบ อย่างเป็นระบบ โดยข้อจำกัดแห่งขอบเขตปริมณฑลศึกษาว่าด้วยชนเผ่าท้องถิ่นจังหวัดนี้ แค่เขตอำเภอปกครองระบบชุมชนเมืองและจังหวัด แต่เมื่อข้อมูลประวัติตำนานท้องถิ่นบอกถึงชนเผ่าดั้งเดิมคือลัวะเป็นเจ้าถิ่นเดิม ตำนานพระธาตุหลายแห่งในภาคเหนือถึงยูนนานสิบสองพันนาก็กล่าวถึงชื่อชนเผ่าดั้งเดิมคือลัวะอ้ายล้านที่เมืองเชียงล้าน ภาษานับปีหนไทยซึ่งจีนถือว่าเป็นระบบกานจือของจีนคือนับแบบหลักสอบสองเวียนหลักนับสิบก็เป็นภาษานับของคำลัวะ ตำนานพระธาตุเก่าแก่รุ่นนับพันๆ ปีก่อนชุมชนอำนาจรัฐของคนไทยจึงเป็นเงื่อนไขกำหนดยุคชนเผ่าเจ้าถิ่นเดิมที่น่าเชื่อ แต่ก็มีวิทยานิพนธ์รวมทั้งหนังสือเชิงวิชาการในตลาดหนังสือบางฉบับ เชื่อว่านามบรรพบุรุษตระกูลลำปาง สุลวะฤาไชยทิพย์ช้าง หมายถึงคำ “สุลัวะ” โดยชนเผ่า โดยไม่เฉลียวถึงพื้นพงศาวดารจัดตั้งพงศาวดารยุคจักรวงศ์ ลวะปุระ เช่นละพุร ละคร ก็ไม่เฉลียวเปรียบเทียบฉายานามภิขุภาษา นายแก้ว นายคำบวชแล้ว ก็มีฉายานามทางบาลีบอกเพศบรรพชิต เป็นรตนาภิขุ สุวณฺณาภิกขุฯ ก็ไม่หยิบมาเฉลียวอีกบ้างว่า ก็เมื่อทิพยจักร วงศ์ฝ่ายเหนือ คือตระกูลเผ่าสามัญชนท้องถิ่น เมื่อมีตำแหน่งสถาปนาคู่พงศาวดารเมือง จะไม่อิงฉายาตำแหน่งทางพงศาวดารสืบขัติยฉายานามจากละโว้ ก่อนประวัติศาสตร์อำนาจรัฐชนชาติไทยบ้างกระไรได้?

ปริศนาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ว่า ยังมีตำนานเมืองโยนกนครไชยบุรี ศรีช้างแสน ผูก ๑-๒-๓ ฉบับพระครูลักขวุฒาจารย์ วัดพระธาตุเจดีย์หลวง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ได้จากเมืองโกรัฐฉาน(เชียงตุง) ตีพิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๖ กล่าวถึงปฐมโยนกคือ วงศาไตเมือง กล่าวคำว่าไตเมืองกว่า ๑ แห่งปรากฏในหน้า ๓ และหน้า ๗๔ เป็นราชวงศ์ที่บอกตำนานชนชาติไทยโยนกเชียงแสนมีเหตุแยกเป็นสองวงศ์ สิริไชยเชียงแสน ไปตั้งเมืองเป็นปฐมฝ่ายใต้ที่กำแพงเพชร คำว่าไตหรือไทหมายถึงคนยังมีในภาษาถิ่นลื้อลาวปัจจุบัน

ปริศนาต่างความเชื่อทางวิชาการปัจจุบัน ในประเด็นว่า ชนเผ่ารุ่นกระจายมาจากน่านเจ้าเผ่าไม่มีคำเรียกตนว่า “คนเมือง” มาสู่ภูมิภาคนี้ เรียกตนเป็นคนเมืองทีหลัง เอาคำว่า “คนเมือง” นี้มาแต่ไหน? และก็ขณะเดียวกัน คนไทยถิ่นเหนือพูดภาษา “คำเมือง” ใช้อักขระตัวเมืองจากเมืองเชียงแสนยุคพม่า ลาว ปกครอง เหตุใดเรียกตนว่ายวน ก็มี? เรียกตนว่าคนเมืองก็มี? ปริศนานี้ ยังต้องอาศัยวรรณกรรมมุขปาฐะในคำจำแนกชาวเชียงแสนรุ่นถูกเทครัวครั้งสำคัญ จัดไว้เป็นสองประเภท คือ “ข้าข้าวตอกดอกไม้นอกกำแพงเมืองเชียงแสน” พวก ๑ “ข้าปลายหอกปลายดาบ” จากในกำแพงเมืองเชียงแสน สมัยกองทัพไทยและราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนตีเชียงแสนพม่าแตก เผาทำลายเมืองแบบสิ้นสภาพปราการ กวาดต้อนเทครัวชาวเชียงแสนสองหมื่นสามพันครัวเรือน ใน พ.ศ.๒๓๔๖ อีกพวก ๑ กองทัพพระเจ้าหอคำดวงทิพย์แห่งราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนนครลำปางเป็นผู้สนองอำนาจจัดสรรแบ่งประเภทครัวเชียงแสน นี่คือคำบอกของชาวเชียงแสนเจ้าของประวัติศาสตร์รุ่นเทครัวอีกกลุ่มหนึ่งของลำปาง ที่ยังขาดผลวิจัยสาเหตุชาวเชียงแสนลำปางที่เรียกตนเป็นคนเมือง (อ่านรายละเอียดหนังสืออนุสรณ์ ในงานฌาปนกิจศพพ่อกอง แก้วแสงแก้ว ณ สุสานบ้านนาแส่ง หมู่ ๖ ต.นาแส่ง อ.เกาะคา จ.ลำปาง ๖ พ.ย. ๒๕๓๗ / ผศ.ประสงค์ แสงแก้ว สถาบันราชภัฏลำปาง ผู้บุตรจัดพิมพ์) ประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี แบ่งเป็นสามยุคสมัยๆ ละสองร้อยกว่าปีเท่ากัน ยุคแรกประมุขรัฐคือเผ่าลาวจก ยุคกลางคือพม่าและล้านช้าง ยุคหลังคือวงศ์เจ็ดตนนครลำปาง

อันเป็นถิ่นสถานมีศิลาจารึกคำว่า "คนเมือง" ในหลักศิลา พ.ศ.๒๐๔๕ (ปัจจุบันอยู่ในศาลหลักเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์ลำปาง)

ตำราเรียนประวัติศาสตร์ลำปางรุ่นอดีต ๑๐๐ ปี

เมืองนครลำปางก่อนมีประวัติศาสตร์ตำราเรียนภาษาไทยภาคบังคับ สมัย ร.๕ ช่วง ๑๐๐ ปี ก่อน พ.ศ.๒๕๔๕ ก็เป็นยุคก่อนเหตุการณ์จลาจลเงี้ยวเพียงปีเดียว เป็นยุคพะเยาเป็นบริเวณขึ้นเขตปกครองเมืองนครลำปาง เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก่อนเปลี่ยนชื่อเมืองนครลำปาง เป็นจังหวัดในสมัย ร.๖

ประวัติศาสตร์จังหวัดลำปางในตำราเรียนปรากฏครั้งแรกในหนังสือแบบเรียนภูมิศาสตร์สยามกรมตำรวจกระทรวงศึกษาธิการสมัย ร.๖ พ.ศ. ๒๔๖๘ ความว่า

(หน้า ๑๔๓) เรื่องมณฑลมหาราษฎร์ อยู่ในภาคเหนือของประเทศสยาม ถัดมณฑลพิษณุโลกขึ้นไป แบ่งเป็น ๓ จังหวัด (คือจังหวัดแพร่-ลำปาง-น่าน)

(หน้า ๑๔๓-๑๔๔) (๒) จังหวัดลำปางอยู่ถัดจากจังหวัดแพรไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตอนต้นของแม่น้ำวังมีเนื้อที่ประมาณ ๑๓.๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๘.๑๒๕.๐๐๐ ไร่ แยกเป็น ๘ อำเภอ คือ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ อำเภอเกาะคา อำเภอห้างสัตว์ อำเภอลอง อำเภอแจ้ห่ม อำเภองาว อำเภอเถิน ศาลากลางจังหวัดลำปางอยู่ในอำเภอเมือง ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำวัง ห่างจากจังหวัดแพร่ซึ่งเป็นที่ตั้งศาลารัฐบาลมณฑลประมาณ ๗๐ กิโลเมตร มีพลเมืองประมาณ ๒๘๐.๐๐๐ คน ทางรถไฟสายเหนือผ่านจังหวัดนี้ ระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงลำปาง ๖๔๐ กิโลเมตร

พื้นที่ประกอบด้วยภูเขา และป่า มีป่าไม้สักมาก และมีแร่อยู่บ้างคือแร่ทองแดง เหล็ก มีในกิ่งอำเภอสบปราบขึ้นอำเภอเกาะคา แร่ทองทรายมีในอำเภอเมืองลอง สินค้าออกที่สำคัญมีข้าว ไม้สัก และของป่าต่างๆ

จังหวัดลำปางเดิมมีสองเมืองตั้งอยู่สองฝั่งตรงกันข้าม อย่างเดียวกับจังหวัดพระนคร กับธนบุรี เมืองทางฝั่งตะวันตก ชื่อว่า เมืองผากอง เอาชื่อผากองนั้นผูกเป็นภาษาบาลี เรียกในพงศาวดารว่า เมืองนครเขลางค์ เมืองนี้เป็นเมืองเดิม ประมาณเวลาที่สร้างราวสมัยตอนปลาย ที่พวกขอมเป็นใหญ่ อีกเมือง ๑ อยู่ทางตะวันออก ชื่อว่าเมืองลำปางสร้างทีหลัง

ตามพงศาวดารว่า เดิมเจ้าอนันตยศ ซึ่งเป็นโอรสของนางจามเทวี ได้ครองเมืองนครเขลางค์ต่อมาพระนางจามเทวีคิดถึงโอรส ก็ลงมาจากเมืองหริภุญไชย มาอยู่กับโอรสที่เมืองนครเขลางค์ เจ้าอนันตยศจะใคร่ให้มารดามีความสุข แล้วก็มาสร้างเมืองใหม่ ทางฝั่งตะวันออก ดังนี้

ต่อมาถึงสมัยเมื่อราชวงศ์เม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว เมืองนครลำปางก็รวมอยู่อาณาเขตของเมืองเชียงใหม่นับเป็นเมืองสำคัญข้างฝ่ายใต้ในเขตไทยฝ่ายเหนือเมือง ๑ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ทรงตั้งให้เป็นเมืองประเทศราชมีเจ้าประเทศราชเป็นผู้ครองนครสืบมาจนทุกวันนี้

ช่องว่างตำนานประวัติศาสตร์ชนชาติไทย ช่วงร้อยปีเป็นยุคของการเมืองการปกครองพื้นที่ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยระหว่างสยามกับแหล่งกำเนิดชนชาติไทย เป็นพรมแดนต้องห้าม ข้อมูล ชนชาติไทยในเขตยูนนาน ก็เขียนขึ้นโดยหมอวิลเลี่ยม คลิฟตัน หมอสอนศาสนาอเมริกันสมัย ร.๖

แต่ในยุคเอเชียทุเลาความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างพรมแดน เจริญผลแลกเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมเศรษฐกิจความลี้ลับเรื่อง "คนไทยมาแต่ไหน" เริ่มคลี่คลายลง ข้อมูลแลกเปลี่ยนไทย-ไต-ยูนนาน ลาว รัฐฉาน รวมทั้งการสืบค้นทางโบราณคดีอันก้าวหน้าของฝ่ายไทย ช่วยให้ตระกูลคนไทยเก่าแก่เผ่าจ้วงที่จีนเคยตีปัญหามิใช่ไทกลายเป็นคนไทเผ่าใหม่ทางทฤษฎีวิชาการโดยนักโบราณคดีประวัติศาสตร์ไทย

จังหวัดลำปาง พ.ศ.๒๕๑๐-๑๖ ยุคเริ่มการสำรวจเพื่อพัฒนาผังเมือง สมัย ดร.นิจ หิญชีรนันท์ เป็นผอ.สำนักผังเมืองกระทรวงมหาดไทย สมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม สมัยนายกสมาคมคือ ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล สนับสนุนการค้นคว้าร่องรอยอาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย และเชียงแสน ยุคนี้ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า สุภัทรดิส ดิศกุล คณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร นำคณาจารย์ และนักศึกษายุค อ.มานิตย์ วัลลิโภดม อ.ศรีศักร วัลลิโภดม

คณะนักศึกษารุ่น สุจิตต์ วงษ์เทศ ขรรค์ชัย บุนปาน พิเศษ เจียรจันทร์พงษ์ สุรพล ดำริห์กุลฯ พร้อมทีมงานจากกองจดหมายเหตุหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร คือ อ.คงเดช ประพัฒน์ทอง อ.แสง มนวิทูร ได้สำรวจซากเมืองเขลางค์ อาลัมพางค์ เมืองงาว และแจ้ห่ม วังเหนือ เป็นยุคก่อนตั้งสาขาสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม (สรสว.) ประจำลำปาง เก็บข้อมูลในภาคเหนือโดย มติที่ประชุม สรสว. กทม.ปี ๒๕๑๓-๒๕๑๔ ยุคนี้มีการศึกษาค้นคว้าร่องรอยของเครื่องมือมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ตีนดอยคำ เชียงแสน จ.เชียงราย รายงานสรุป อ.วีระพันธุ์ มาไลยพันธ์ ผลวิจัยค้นพบร่องรอยมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์อายุนับแสนปี (*ลลน.ของใคร? / น.๖๕) ในขณะเดียวกับที่สถาบันสแคนดิเนเวียน นำโดย มร.เปีย ซอเรนเซ็น ตั้งสำนักงานค้นคว้า ณ ห้างเอเชียติคลำปาง รายงานผลพบเครื่องมือหินมนุษย์รุ่นก่อนลาวาภูเขาไฟ ซึ่งกรมทรัพยากรธรณีแจ้งผลคำนวนอายุระหว่าง ๖ แสน ถึง ๑.๗ ล้านปี ต่อมา สถาบันราชภัฏลำปาง จัดสัมมนา เรื่องอารยธรรมลำปางก่อนประวัติศาสตร์ ศักดิ์ ส.รัตนชัย สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ โดยประดิษฐ์ สรรพช่าง ผู้ดำเนินการอภิปราย ได้ตีพิมพ์ในหนังสือมหกรรมวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก ๒๓-๒๙ พ.ย. ๒๕๓๙ ของสำนักงานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงความเห็น สุรศักดิ์ ศรีสำอาง สน.โบราณคดี ๖ กล่าวถึง ความหวังจะได้พบฟอสซิลของมนุษย์โบราณแบบปักกิ่ง หรือชวาแมนก็ได้ เพราะว่าประเทศไทยนี้เป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างจีนกับชวา ทางเหนือลงไปทางใต้เราพบเครื่องมือของมนุษย์โบราณกระจายตั้งแต่เชียงแสนลงไปจรดใต้

ลำปางกับประวัติศาสตร์โบราณคดีทางสายน้ำ

สายน้ำสำคัญในประวัติศาสตร์ร่องน้ำพงศาวดารชนชาติไทย อันมีหลักฐานโบราณคดีประวัติศาสตร์สามารถเชื่อมสัมพันธ์ทางเอกสารโบราณอาณาจักรหนองแสน่านเจ้า ในมณฑลยูนนานปัจจุบันรับรองฐานะกลุ่มรัฐจักรรวมตัวออกจากอำนาจจีน โดยหนังสือจารึกน่านเจ้า พ.ศ.๑๓๐๙ สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๐ หนังสือหมานชู บันทึกเรื่องในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ หลักฐานเหล่านี้อีกเช่นกันที่ ก็แจ้งถึงวงศ์กษัตริย์ไทยแยกเป็นสองราชวงศ์ ฝ่ายเหนือ เกิดแผ่นดินถล่มเหลือแต่วงศ์เสนาอำมาตย์ตั้งเวียงปรึกษา ฝ่ายใต้ตั้งเมืองที่กำแพงเพชร เป็นอาณาเขตดั้งเดิมสมัยพรหมกุมารปราบอำนาจขอมถึง ที่กำแพงเพชร

ร่องทางภูมิศาสตร์โบราณคดีทางสายน้ำ วัง ยม น่าน ในยุคอาณาจักรโยนก เชียงแสน สมัยวัฒนธรรมอาณาจักรชุมชนทางอักขรจารึก ลุ่มเจ้าพระยา คือขอมและมอญโบราณ ชนเผ่ามอญ ได้แผ่อารยธรรมลุ่มน้ำทางสายน้ำพิงค์ แม่กวงเท่านั้น มีตำนานบอกชัดก่อนสร้างหริภุญไชย ชุมชนวัฒนธรรมที่ทุ่มคือเผ่าเมงคบุตรหรือมอญโดยมีลัวะอยู่พื้นที่สูง ตำนานจามเทวีและชินกาลมาลีปกรณ์ก็กล่าวต้องกัน ถึงสัมพันธ์วงศ์ลำพูนกับพุกามมีการถ่ายเทพลเมืองยุคโรคระบาดกล่าวชัดเจนถึงความเป็นเครือญาติกับมอญ พร้อมจารึกอักษรมอญรุ่นเก่า แต่สายน้ำวังกับน้ำปิงคั่นด้วยดอยงาช้างเทือกดอยขุนตานผีปันน้ำ มอญมิได้มาเกี่ยวดองกับชุมชนน้ำวังนี้เลย อีกทั้งร่องรอยชุมชนแม่น้ำวังนับแต่หลักฐานเวียงพระธาตุก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านลำปางหลวง เวียงศาสนารุ่นหอยสังข์รุ่นแรกที่เถิน ตำนานถิ่นเวียงคอกวัวและหนองละกอนกันเป็นชุมชนสืบสมัยระบบปกครองด้วยลัทธิศาสนวงศ์ฤาษี ชุมชนลุ่มน้ำวังแห่งนี้ ไม่เคยมีประวัติตำนานมอญ

พงศาวดารโยนก และตำนานเก่าเกี่ยวกับยุคสมัยเขลางค์ ก็ปรารภถึงพระนางจามเทวีเวนสมบัติให้พระเจ้ามหันตยศโอรสแฝดองค์โตครองหริภุญไชย องค์เชษฐาก็พ้อตำแหน่งตนจะเสมอเพียงอุปราช จึงเป็นความดำริของพระฤาษีต่อพระฤาษีคือสุเทวฤาษีลำพูน กับสุพรหมฤาษีแห่งเขลางค์ ที่จะมีการขอเมืองและให้เมืองเพื่อสถาปนาตำแหน่งกษัตริย์นครหลวง คู่แฝดหริภุญไชย-เขลางค์ พงศาวดารปฐมกษัตริย์เขลางค์นี้ก็อยู่เพียงรัชกาลเดียว แม้เมื่อพระนางจามเทวีสละบัลลังก์หริภุญไชยปางเมื่อเสด็จสู่นครเขลางค์พร้อมพระสิกขีปฏิมา ก็มีการสร้างเมืองใหม่ชื่ออาลัมพางค์คู่ตำแหน่งเมืองแฝดสองกษัตริย์แม่ลูก

ประวัติศาสตร์จามเทวีวงศ์-เขลางค์-อาลัมพางค์ เป็นนครหลวงคู่แฝดสันติสุขด้วยบารมีศาสนา สมัยสุพรหมฤาษีปฏิมากรรมตำนานรุ่นเก่าๆ ของปฏิมากรรุ่นน้อยปีนครลำปาง ไม่ลืมให้ความสำคัญกับรูปปั้น พระฤาษี เช่นที่วัดศรีล้อมซุ้มโขงประตูวัดบุญวาทย์วิหาร ประวัติสถาปนาเมืองหลวงคู่แฝดลำพูน-ลำปาง ต่างกันที่ว่า ชาวมอญกว่าจะนั่งเมืองลำพูนได้อย่างราบรื่น ก็ยังต้องต่อรบกับพญาลัวะ แต่ที่ลำปางยุคเขลางค์คือการขอเมือง พงศาวดารโยนกกล่าวไว้ชัดเจนเช่นกัน ก่อนพระสุพรหมฤาษีจะให้เมืองว่า "เป็นเมืองอันสุขเกษมสำราญยิ่งนัก" ตำนานเขลางค์จึงไม่มีส่วนใดบอกชุมชนเก่าเวียงคอกวัว

หนองละกอน คือเผ่าเมงบุตร ไม่เคยมีจารึกตัวมอญ โบราณประวัติศาสตร์คู่ตำนานพื้นถิ่น ก็ไม่มีฉบับใดอ้างที่นี่เคยเป็นมอญ ทั้งยังมีตำนานพื้นถิ่นที่เถินเชื่อมโยงตำแหน่งเมืองทุ่งยั้ง อโยธยา แพร่ถึงความเป็นเครือวารทางอารยธรรมศาสนา ถ้าลำปางเป็นมอญ แพร่น่าน ทุ้งยั้ง ศรีสัชนา อโยธยา สุโขทัย ก็คงจะต้องกลายเป็นมอญกันหมด

คนเขลางค์ นครศรีธรรมราช คือนครฟื้นฟูจากชุมชนเมืองรุ่นใหม่สืบสมัยตำนานเมืองร้าง ตามพรลิงค์โดยโรคห่าสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ กรุงศรีอยุธยา กวาดต้อนชาวเขลางค์ไปเป็นชาวคอนสืบปัจจุบัน มีนักประวัติศาสตร์มากท่านเชื่อว่าเป็นชนเผ่าลื้อ ตามพระสันนิษฐานสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือพงศาวดารฉบับราชหัตถ์เลขา แต่ผู้เขียนในฐานะคนท้องถิ่นเจ้าของภาษาคำเมืองลำปางผู้หนึ่งได้มีโอกาสไปสืบสวนพบลูกหลานชาวคอนเก่าด้วยตนเอง ชาวคอนนครศรีธรรมราช พูดคำเมืองแบบลำปางซึ่งต่างกับเชียงใหม่ พระวินิจฉัยของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพมาจากความคุ้นกับสำเนียงเชียงใหม่ ชาวคอนศรีธรรมราชยังคงเรียกม้าว่าม่า เหมือนสำเนียงชาวละกอนดั้งเดิมเรียกประตูม้าว่าประตูม่า เรื่องชุมชนคนลำปางรุ่นถูกกวาดต้อนไปเป็นชาวคอนที่นครศรีธรรมราช จึงเป็นเงื่อนไขอีกข้อหนึ่ง ในกรณีศึกษาชนเผ่าชาวละกอนหรือชาวเขลางค์ในพื้นที่ถิ่นเก่าก่อนอำนาจอาณาจักรเชียงใหม่ คือคนเมือง? หรือคนมอญ?

สมมุติฐานใหม่ หากคนลำปางมิใช่มอญ?

ในขณะที่ทฤษฎีดั้งเดิมเชื่อโยนกเชียงแสนมีจริง สู่การกำหนดของนักทฤษฎีใหม่ ให้คนไทยถิ่นเหนือทั้งมวลขึ้นพงศาวดารพญามังราย จึงเท่ากับเป็นปฏิเสธหลักฐานประวัติศาสตร์ชนชาติไทยแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ที่รับรองหลักฐานทางจารึกหนองแสว่าโยนกเชียงแสนไม่มีจริง ก็เท่ากับปฏิเสธ การรับรู้ฐานะคนไทยรุ่นประวัติศาสตร์เวียงปรึกษา เท่ากับปฏิเสธข้อมูลปฐมกษัตริย์ชนชาติไทย ลุ่มแอ่งแม่กกโขง และปฐมกษัตริย์ชนชาติไทยแอ่งกำแพงเพชรลุ่มเจ้าพระยา เท่ากับปฏิเสธข้อมูลเวียงปรึกษาสมัยเสนามาตย์วงศ์ขุนลังมีปัญหาสร้างอำนาจรัฐแบบไร้กษัตริย์ของคนไทย พงศาวดาร ภาค ๖๑ มีความกล่าวถึงเสนาวงศ์เวียงปรึกษาต้องติดต่อเมงราย หรือมังราย แห่งตระกูลลาวจกมานั่งเมืองเชียงราย และขยายอำนาจคุกคามพะเยาจนพระยาง่ำเมืองยอมแบ่งเมืองเพื่อรักษาสันติภาพ ขยายอำนาจรุกรานลำพูน ก่อนตั้งเมืองหลวงเชียงใหม่ใน พ.ศ.๑๘๓๙

แต่กระนั้นก็ดี ยังมีข้อมูลใหม่จากเอกสารราชวงศ์หงวนวันที่ ๔ ธันวาคม ๑๘๓๒ ก่อนเขลางค์จะเสียเมืองแก่มังราย ๖ ปี ราชวงศ์จื้อหงวนบันทึกว่า ละโว้และหนี่เวินกวอ (เมืองกษัตริย์หญิงจามเทวีวงศ์) ส่งทูตถวายของพื้นที่เครื่องราชบรรณาการ (เป็นช่วงพญายี่บาประทับร่วมพญาเบิกเมืองเขลางค์ระหว่าง พ.ศ.๑๘๓๔-๑๘๓๘) เป็นระยะสมัยเขลางค์นครรั้งตำแหน่งเมืองหลวงหริภุญไชย ๑๔ ปี

ข้อมูลใหม่ เกี่ยวกับพบศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาไทย ที่คงแม่นางเมือง นครสวรรค์ หลัก พ.ศ.๑๗๑๐ ก่อนจารึกพ่อขุนรามคำแหงกว่าร้อยปี ถึงสมมุติฐานใหม่พระนามกษัตริย์ศรีธรรมาโศกราชมิได้อยู่ในพงศาวดารขอม "แสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้อยู่ในเขตแคว้นของรัฐหนึ่งมีกษัตริย์ปกครองอย่างเป็นอิสระจากอำนาจการปกครองของขอมที่เมืองพระนคร" (ศรีศักร วัลลิโภดม เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย ธรรมศาสตร์พิมพ์ พ.ศ.๒๕๓๕ หน้า ๑๓๒) กับข้อมูลศักราชหริภุญไชยหลังจามเทวีวงศ์ผลักอำนาจกษัตริย์ต่างเมืองใน พ.ศ.๑๗๒๕ ก็คือวงศ์กษัตริย์หริภุญไชยไทยอำมาตย์เขลางค์สืบจนถึงสมัยพญายี่บา ตั้งเมืองหลวงพลัดถิ่นที่เขลางค์โดยกองทัพสุโขทัย อโยธยา เพื่อต้านกำลังพญามังราย (ข้อมูลตำนาน ๑๕ ราชวงศ์) คือข้อตกลงร่วมพันธมิตรในฐานะคนไทยด้วยกันได้หรือไม่

ในการสัมมนาประวัติศาสตร์นานาชาติ ครั้งที่ ๔ เรื่องไทยศึกษา ที่นครคุนหมิงปี ๒๕๓๓ เป็นผลสืบเนื่องให้มีการแลกเปลี่ยนนักโบราณคดีประวัติศาสตร์ไทย-ยูนนาน กระชับยิ่งขึ้น ศาสตราจารย์ เจีย แยนจอง แนะนำชื่อตำแหน่งเมืองโบราณรุ่นแรกในลุ่มแอ่งอารยธรรมเชียงแสนอโยธยา คือตำแหน่งนามเมืองรุ่นโบราณ กว่ามักมีชื่อนำว่า "แช่" เป็นสิ่งดลใจให้ผู้เขียนนำชื่อโบราณจากชินกาลมาลีปกรณ์มาต่อเชื่อม คือชื่อคำว่าแจ้ตากลุ่มสบน้ำวัง-น้ำปิง ที่ต้องไหลผ่านตำแหน่งแจ้ห่มแจ้ซ้อน กับเส้นทางเดินร่องช้างต่างพระแก้วมรกตเปลี่ยนทิศทางจากเชียงรายมุ่งสายน้ำเข้าลำปาง แทนสายน้ำเข้าเชียงใหม่ ข้อมูลสัญชาติญาณสัตว์ต่างเดินตามรอยกลิ่นน้ำ ในกรณีเปรียบเทียบเส้นทางวัวฝูงใหญ่ถูกโจรกรรมกวาดต้อน หายไปจากเชียงรายก่อนปี ๒๕๐๐ ไปโผล่ที่จังหวัดตากโดยขึ้นตามร่องน้ำแม่ลาวไปบรรจบต้นน้ำวังบนขุนภูผีปันน้ำ เส้นทางนิทานตำนาน

ข้อมูลร่องสันปันน้ำในประวัติศาสตร์ลำปางรอบ ๑๐๐ ปี

คำทูลถวายรายงานรอบร้อยปี เกี่ยวกับโบราณคดีสายน้ำในระหว่าง พ.ศ.๒๔๔๕ ทูลถวายรายงานผลตรวจราชการแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ร.๕ ของพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ กุมภาพันธ์ ๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) เจ้าบุญวาทย์ วงษ์มานิต ผู้ครองนครลำปางปรารภถึงราษฎรนครลำปาง มีอยู่ประมาณ หนึ่งแสนสองหมื่นคน ที่เป็นชาวนาหนีไปทำไร่นาที่อื่นเหตุกันดารน้ำ ได้ร่วมคิดกับข้าหลวงใหญ่ขอทดน้ำแม่ลาวลงแม่วังแต่ทางเชียงใหม่ (ยุคก่อนตั้งเมืองเชียงราย) ไม่ยอม รายงานการประชุมคหบดีเมืองนครลำปาง ๘ มี.ค. ในศกนี้ มีเจ้าผู้ครองนครลำปางเป็นประธาน พระมนตรีพรจนกิจ เป็นข้าหลวงประจำนคร มีวาระการประชุมเกี่ยวกับปัญหากันดารน้ำ จีนเซียนคหบดี ขออนุญาตจับจองที่ดินระหว่างต้นน้ำวังที่จอมดอยแขวงแจ้ห่ม (เขต.วังเหนือปัจจุบัน) เพื่อจะขุดร่องน้ำทำเหมืองฝายทดน้ำลาวสู่น้ำวัง ที่ประชุมไม่อนุมัติในปีกาญจนาภิเษก มีวาระการประชุมในคณะกรรมการวัฒนธรรมประจำจังหวัดลำปาง เกี่ยวกับร่องน้ำประวัติศาสตร์ใต้ตำแหน่งสบน้ำวังและน้ำปิงผ่านเมืองประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เรียกชื่อรวมน้ำวังเป็นชื่อแควปิงไปถึงตลาดปากน้ำโพ จ.นครสวรรค์ ทั้งที่แม่น้ำยมร่วมแม่น้ำน่านก่อนถึงปากน้ำโพยังมีชื่อเรียกเป็นแควใหญ่ไม่เรียกเหลือเพียงคำชื่อแม่น้ำยมและน่านสายใดสายหนึ่ง มีครูสังกัดกรมสามัญศึกษาอำเภอคลองขลุง จ.กำแพงเพชร สอนนักเรียนเรียกชื่อแม่น้ำผ่านอำเภอคลองขลุงว่า แม่น้ำปิง-วัง

ช่องว่างตำนานประวัติศาสตร์ลำปาง ร่องทางภูมิศาสตร์โบราณคดีผีปันน้ำ จึงน่าจะเป็นเรื่องช่องว่างประวัติศาสตร์ชนชาติไทย เพียงจับข้อสังสัยว่า ก็เมื่อแม่น้ำวังสายเดียวมีสันกิ่วดอยที่กิ่วลม ขั้นพงศาวดารพื้นถิ่นวิเชตนครสองฝั่งแม่วังเขตอำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ คือชายขอบอาณาจักรโยนกเชียงแสน โบราณ ชาวสองฝั่งแม่วังใต้อ่างกิ่วลมลงมาคืออำเภอเมือง อำเภอเกาะคา อำเภอสบปราบ อำเภอเถิน แห่งเขลางค์นครชนสองฝั่งรวมสายน้ำสืบแต่โบราณพูดภาษามอญ หรือพูดภาษาคำเมืองสู่การกรุยทาง เข้าหาประเด็นไทยศึกษา ด้วยการวิเคราะห์เจาะลึก "คนลำปาง" มาจากไหน คือใคร ในประวัติศาสตร์ไทย?



ลุ่มน้ำวังลำปางยุควิถีชาวแพชาวช้าง ชาวเมืองนับแต่เด็กถึงควาญสวมเสื้อขาว

(โครงการ:หอจดหมายเหตุมรดกบุคคลเครือข่ายวัฒนธรรมภาคเหนือ ร่วมหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ๒๕๔๙ ม.ราชภัฏลำปาง)

สรุปท้าย

ลำปางในพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ แบ่งออกเป็น ๖ บทตอน นับแต่บทที่ ๑ ปฏิทินประวัติศาสตร์อาณาจักรโบราณ บทที่ ๒ ชื่อนามเมือง "นคร" "ละคร" และ "ลำพาง" บทที่ ๓ การพระศาสนาและอริยบุคคลในนครลำปาง บทที่ ๔ จดหมายเหตุมรดกลำปาง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น บทที่ ๕ พงศาวดารไทยลำปางลุ่มโขงเจ้าพระยา บทที่ ๖ ร่องทางภูมิศาสตร์โบราณคดีผีปันน้ำ

จากผังภูมิศาสตร์ทางอากาศ ขุนภูผีปันน้ำต้นน้ำแม่กก แม่อิง ไหลขึ้นเหนือสู่โยนกโชง ต้นน้ำวัง จากเทือกดอยเดียวกันไหลสู่แอ่งโยนกเจ้าพระยา (*รต๑๑ หน้า ๑๒) และเรื่องปฐมวงศ์กษัตริย์ไทยอำมาตย์เขลางค์ครองหริภุญไชย เงื่อนพงศาวดารแอ่งน้ำวังเจ้าพระยา นครสวรรค์ สู่เขลางค์ (*รต.๒ หน้า ๒) คือมุมประวัติศาสตร์หน้าใหม่ เผยให้เห็นช่องว่างงานตำราเกี่ยวกับอารยธรรมไทยลุ่มเจ้าพระยาเป็นประเด็นแรก ประเด็นต่อมาคือ หริภุญไชย บนฝั่งแม่ระมิงค์เป็นถิ่นอารยะธรรมชาวเมงคบุตร คือชาวมอญ ต่อมาสมัยสุเทวฤาษี ผู้นำชุมชนได้ทูลเชิญพระนางจามเทวี ไปเป็นปฐมกษัตริย์ที่หริภุญไชย

ส่วนเมืองละกอนเก่าก่อนสถาปนาเป็นเขลางค์ตั้งอยู่บนแม่น้ำวัง ทางหริภุญไชย ได้ขอเมืองเพื่อบำเหน็จตำแหน่งเมืองหลวง คู่แฝดแก่โอรสองค์เล็กของพระนางจามเทวี จากสุพรหมฤาษี แห่งดอยเขลางค์ เพื่อสืบสมบัติเป็นกษัตริย์เขลางค์เพียงรัชกาลเดียว ยังไม่มีตำนานฉบับใดกล่าวถึงชาวเขลางค์คือมอญ

ประวัติพงศาวดารชาวไทยลำปางลุ่มแม่น้ำวัง แม้ช่วงสมัย ๓ กษัตริย์ พญาร่วง พญางำเมือง และพญามังราย ร่วมสร้างเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๓๙ นั้น พญายี่บา ก็ยังอยู่ในฐานะกษัตริย์รัฐบาลพลัดถิ่น หริภุญไชย เขลางค์ และนครแพร่ร่วมพญาร่วง ที่สองแควความเป็นเครือญาติลำปาง แพร่ในความเพียรพยายามกอบกู้ฐานะอิสระจากการปกครองของคนต่างถิ่นสืบมาถึงสมัยพ่อเจ้าทิพย์ช้าง ชาวท้องถิ่นลำปางปงยางคก แม้ว่าในระยะหลังจะได้รับการสถาปนาเป็นราชวงศ์เจ้าประเทศราชก็โดยพระราชอำนาจจัดตั้งของพระเจ้ากรุงสยาม ยากที่จะจำแนกพงศาวดารฝ่ายเหนือราชวงศ์ ๗ ตน ออกไปจากราชวงศ์ไทยสยาม และบัดนี้เราชาวไทยเหนือทั้งมวล ร่วมสิทธิอำนาจของผืนแผ่นดินในแผนที่ประเทศไทยทั้งมวล ยากที่จะมีผู้อื่นผู้ใดมาแบ่งแยกพงศาวดารไทยถิ่นเหนือ ออกไปจากประวัติศาสตร์ชนชาติไทย

ศักดิ์ ส.รัตนชัย

๒๔ กันยายน ๒๕๔๘



บรรณานุกรม



จดหมายเหตุมรดกลำปาง ๒๕๔๘

ศักดิ์ ส.รัตนชัย

* ๑ ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม ๑-๑๔ สำนักพิมพ์ก้าวหน้า พ.ศ.๒๕๑๒
* ๒ คณะกรรมการเอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องทรงตั้งเจ้าประเทศราชรัชกาลที่ ๑ พิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๔
* ๓ จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑-๕ กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๙
* ๔ คณะกรรมการเอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาค ๓ ๒๕๐๙
* - เรื่อง "โยนกรัฐประวัติค้างชำระ ในหนังสือที่ระลึกวิทยาลัยโยนก ๒๕๓๓"
* - Sakdi Ratanachai Some Observation about Yonok Yunnan Procedding of The 4th International Conference on Thai Stusies 11-13 May, 19 Institue of Southeast Asian Studies Volume III Page 267-2981
* - ศักดิ์ รัตนชัย "ข้อสังเกตบางประการโยนก-ยูนนาน ศิลปากร" ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๕ พ.ศ.๒๕๓๕ หน้า ๙๔-๑๐๘๔
* - คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทย ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ.๑๘๒๕-๒๓๙๕ สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๗
* - คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทย ปาไปสีฟู-ปาไปต้าเตี่ยน พ.ศ.๒๕๓๙
* - ศักดิ์ รัตนชัย วัฒนธรรมแต่งกายชาวลำปาง สภาวัฒนธรรมลำปาง ตีพิมพ์ พ.ศ.๒๕๓๙
* - ศักดิ์ รัตนชัย อักขรสูตรธรรมคำเมือง ตำนานตัวจารึกแต้มพิมพ์ ฉบับกาญจนาภิเษก สภาวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง ตีพิมพ์ พ.ศ.๒๕๓๙
* - ศักดิ์ รัตนชัย จดหมายเหตุลำปาง ที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พ่อนิยม ปัทมเสวี พ.ศ.๒๕๓๐
* - ศักดิ์ รัตนชัย มุมอภิปรายโยนกประวัติศาสตร์ค้างชำระหนังสือ แม่โต้ย จิวะสันติการ ๒ มกราคม ๒๕๔๘-๒๙ มิถุนายน ๒๕๔๑
* - ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศอินเดีย ลังกา ชวา จัมปา ขอม พม่า ลาว ฉบับพิเศษ ๒๕๓๘
* ๔๑ ศรีศักร วัลลิโภดม เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย ม.ธรรมศาสตร์ ๒๕๓๕
* - เอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ๒๕๔๑
* - มานิต วัลลิโภดม ทวารวดีอยู่ไหน ศิลปากร ปี ๑๖ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๕๑๕
* - พลตรีถวิล อยู่เย็น แฟ้มจดหมายเหตุ สรสว.ลำปาง พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๔๘
* - ศักดิ์ รัตนชัย พงศาวดารสุวรรณหอคำนครลำปางอนุสรณ์ฯ พ.ศ.๒๕๓๐
* - คงเดช ประพัฒน์ทอง โบราณคดีประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรพิมพ์ ๒๕๒๙
* - สำนักนายกรัฐมนตรี ประวัติน่านเจ้า คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ ๒๕๒๖
* - กรมศิลปากร หมานชู (จดหมายเหตุพวกหมาน) ของฝันฉัว ๒๕๑๒
* - ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล ศิลปะในประเทศไทย กรมศิลปากร ๒๕๓๕
* - ศักดิ์ รัตนชัย หนังสือชุดของดีนครลำปางเล่ม ๑-๒-๓ แผนกศึกษาธิการจังหวัดลำปางจัดพิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๒-๒๕๑๓
* - ศักดิ์ รัตนชัย หนังสืออนุสรณ์กีฬาเขต ๕ ลำปาง พ.ศ.๒๕๑๖
* - เรื่องสัมมนาศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๒ ศิลปากรปีที่ ๒๓ เล่ม ๖ พ.ศ.๒๕๒๒
* - เรื่องสัมมนาศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๒ ปีที่ ๒๖ เล่ม ๖ พ.ศ.๒๕๒๖
* - เรื่องสัมมนาศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๒ ปีที่ ๒๗ เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๕๒๗
* - จารึกสุโขทัย เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ลายสือไทย กรมศิลปากร พ.ศ.๒๕๒๖
* - มูลศาสนา กรมศิลปากร อนุมัติพิมพ์ในงานศพนายหน่อ ชุติมา พ.ศ.๒๕๐๗
* - คงเดช ประพัฒน์ทอง พงศาวดารโยนก สำนักคลังวิทยา พ.ศ.๒๕๐๗
* - ศักดิ์ รัตนชัย พระแก้วคู่บัลลังก์เชียงแสน เมืองโบราณ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔/๒๕๒๒
* - ศักดิ์ รัตนชัย เค้าสาสนา ญาณคัมภีร์มหาเถระในเรื่อง จารึก สท.นว.๒ ศิลปากร ปีที่ ๓๕ เล่มที่ ๔ พ.ศ.๒๕๓๕
* - พระยาประชากิจกรจักร ประวัติศาสนา กรมศิลปากร อนุมัติพิมพ์ฯ ๑๕ ส.ค. ๒๕๐๔
* ๓๓ พระยาประชากิจกรจักร พงศาวดารโยนก สำนักคลังวิทยา พ.ศ.๒๕๐๗
* - ศักดิ์ รัตนชัย ลานนา-ล้านนาเป็นของใคร เอกสารนำเสนอที่ สรสว.ลป.๒๐/๒๕๓๐ พร้อมรายชื่อเอกสารบรรณานุกรม ลำดับ ๑-๘๗ หน้า ๓๒๖-๓๒๘ วัชรกิจการพิมพ์ลำปางพิมพ์ พ.ศ.๒๕๓๐
* - สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตำนานคณะสงฆ์ กรมศิลปากร พ.ศ.๒๕๐๖
* - น.ต.ท.แสง มนวิทูร ชินกาลมาลีปกรณ์ อนุสรณ์ นายกี นิมมานเหมินทร์ พ.ศ.๒๕๑๐
* - ประวัติศาสนา หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุฒาจารย์ พ.ศ. ๒๕๐๖
* - ศิลาจารึกสุโขทัยหลักใหม่วัดบูรพาราม ศิลปากร ปีที่ ๓๓ เล่ม ๒ ๕ มิ.ย. ๒๕๓๒
* - ศักดิ์ รัตนชัย ตำนานเถินใน โป่งขามฉบับวชิรเป๊กสูตร โรงพิมพ์ศรีพายัพ ๒๕๑๔
* ๔๐ ลำปางอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ ผู้แต่ง ศักดิ์ รัตนชัย สุรศักดิ์ ศรีสำอาง สวช.มหกรรมวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก ๒๓-๒๙ พ.ย.๒๕๓๙
* ๔๑ ศรีศักร วัลลิโภดม เมืองโบราณอาณาจักรสุโขทัย ม.ธรรมศาสตร์ ๒๕๓๒
* ๔๒ ๑๐๐ ปี แม่เจ้าทรายมูล (มหาวงศ์) ไชยเมือง ประวัติสายสกุลเจ้าหญิงเมืองพะเยา พุทธศักราช ๒๓๘๗-๒๔๕๖





ประวัติศาสตร์จากจอแก้ว สมัยช่อง ๘ ลำปาง



การสำรวจภาคพื้นดินระหว่าง อ.แม่ทะ - อ.เถิน สรสว.ร่วมศูนย์ประชาสัมพันธ์ แพร่สารคดีรายการปกิณกะพายัพ ปี ๒๕๑๕



พระพุทธรูป และวิหารจำลองในวัดต่างๆ เขตตำบลหัวเสือ-ดอนไฟ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง ศาลพญาวงศ์ กับขันบูชาเสื้อนักรบบูชารุ่นทิพย์ช้าง กู้เมืองที่ อ.แม่ทะ

ยักษ์กุมภัณฑ์ที่วัดดอย เขต อ.เถิน งานคณะสำรวจสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม (สรสว.) ลำปาง ร่วมกับศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต ๓ เผยแพร่โทรทัศน์ช่อง ๘ ปี ๒๕๑๕





ลำปาง

ถ่านหินลือชา รถม้าลือลั่น เครื่องปั้นลือนาม งามพระธาตุลือไกล ฝึกช้างให้ลือโลก

จังหวัดลำปางเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่คงความบริสุทธิ์งดงามลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นทิวเขาและหุบเขาทอดยาวจากเหนือสู่ใต้ เทือกเขาสำคัญได้แก่ เทือกเขาผีปันน้ำ และเทือกเขาขุนตาล มีสถาปัตยกรรม วัดวาอารามรูปแบบล้านนาอันงดงาม และรถม้าพาหนะคู่เมืองลำปาง



อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

เป็นผืนป่าที่อุดมด้วยพรรณไม้หลากหลายชนิด มีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้บัญชาให้กองทหารตัดเส้นทางสู่ยอดดอยขุนตาล เพื่อกำหนดจุดยุทธศาสตร์ทางการทหาร (หรือ "ย.") ต่อมาเส้นทางนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในเขตอุทยานแห่งชาติขุนตาล ประกอบด้วย ย.๑ ถือเป็นจุดชมทิวทัศน์อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ย.๒ เป็นลานป่าสนสองใบ ย.๓ เป็นที่ตั้งบ้านไม้ในป่าใหญ่ และ ย.๔ เป็นจุดที่สูงที่สุดของเทือกเขาขุนตาล





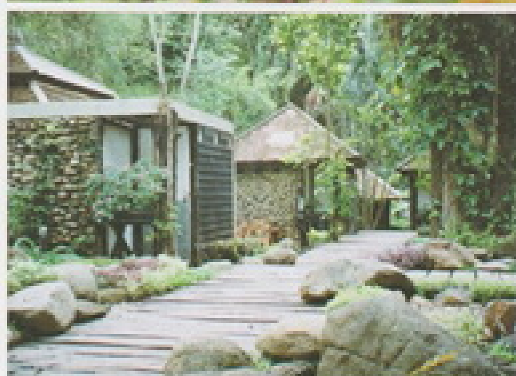


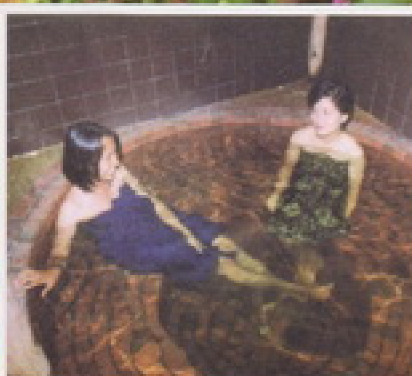
อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน

เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสายที่ไหลสู่แม่น้ำวัง มีพื้นที่ประมาณ ๕๙๒ ตารางกิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ น้ำพุร้อน น้ำตกแจ้ซ้อน น้ำตกแม่เปียก อุทยานฯ มีบ้านพัก พื้นที่ตั้งแคมป์และที่กางเต็นท์ไว้บริการ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๗๐ กิโลเมตร แยกจากทางหลวงหมายเลข ๑๐๓๕ ลำปาง-แจ้ห่ม











วัดพระธาตุลำปางหลวง

เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดลำปาง ถือเป็นวัดพระธาตุบูชาประจำปีนักษัตรฉลู สิ่งก่อสร้างภายในวัดล้วนคู่ตำแหน่งเวียงพระธาตุตำนานสัมภกัปปะโบราณเป็นคันคูดินรุ่นก่อนประวัติศาสตร์ เอกสารประวัติศาสตร์บ่งไว้ เช่น หอพระบาทเจ้าหาญแต่ท้อง สร้าง พ.ศ.๑๙๑๒ วิหารพระพุทธสมัยหมื่นคำเพชรจากสุโขทัย พ.ศ.๒๐๑๙ เจดีย์องค์ใหญ่ วิหารหลวง และมณฑปสร้างสมัยเจ้าหาญสีทัต พ.ศ.๒๐๓๙ เป็นวัดมีประเพณีประจำเพี็ญเดือน ๑๒ หรือคติยี่เป็งเมืองเหนือ สิ่งที่น่าสนใจภายในวัด ได้แก่ องค์พระธาตุเจดีย์ทรงกลมแบบเมืองเหนือ บุด้วยทองจังโก๋ วิหารหลวง ซุ้มพระบาท พิพิธภัณฑ์วัด ฯลฯ ตั้งอยู่ที่อำเภอเกาะคา ห่างจากตัวเมือง ๑๘ กิโลเมตร





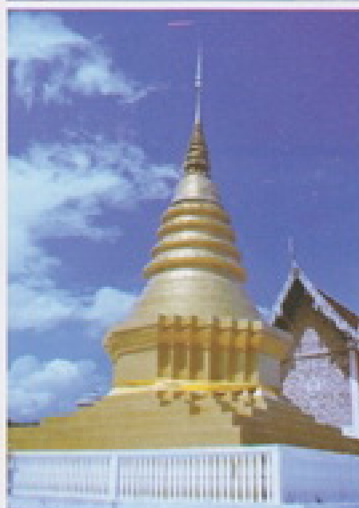


วัดพระธาตุจอมปิง

บนเส้นทางจากตัวเมืองลำปางถึงอำเภอเกาะคา แล้วเลี้ยวซ้ายไปยังบ้านจอมปิง อีกประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ก็จะถึงยังบริเวณวัดพระธาตุจอมปิง จะเห็นองค์พระธาตุสีทองตั้งเด่นอยู่ เข้าไปนมัสการพระประธานในพระวิหารก่อน จากนั้นก็เดินไปยังโบสถ์หลังเก่าซึ่งตั้งขนานอยู่กับองค์พระธาตุตลอดเวลาที่มีแสงอาทิตย์ เมื่อเข้าไปยังโบสถ์หลังเก่าจะมีคุณลุงคอยบริการทุกท่านอยู่ ค่อยๆ ปิดประตูโบสถ์ ความมืดมาแทนที่สักพักเมื่อสายตาท่านปรับสภาพเข้ากับความมืดได้แล้ว มองบนกระดานผ้าขาวที่คุณลุงปูไว้ ท่านก็จะเห็นเงาพระธาตุที่ผ่านมาทางรอยแตกจากบานหน้าต่างของโบสถ์ เงาพระธาตุสีทองเห็นเด่นชัดบนผ้าขาว น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก











วัดเสลารัตนปัพพตาราม (วัดไหล่หิน)

หรือวัดไหล่หินแก้วช้างยืน อยู่ในอำเภอเกาะคา มีวิหารเก่าแก่ ฝีมือช่างพระเถระทรงคุณของวัด สร้างแบบศิลปะเมืองเหนือ ประดับลวดลายงดงามทั้งหลัง โดยเฉพาะ ส่วนหน้าบันและซุ้มประตู มีการก่ออิฐถือปูนประดับรูปปั้นสัตว์ศิลปะช่างพื้นถิ่นลำปาง รุ่นศตวรรษ ๒๓ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวัดยังมีพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน ซึ่งเป็นที่เก็บหอพระแก้ว ซุ้มพระพิมพ์ อาวุธโบราณ ที่โรงธรรมมีใบลานเก่าแก่ของลำปาง ซึ่งพระมหาเกสระปัญโญจารไว้เมื่อ ๓๐๐ ปีที่แล้ว และวัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ถ่ายทำหนังเรื่องพระสุริโยไทอีกด้วย





วัดพระแก้วดอนเต้า

วัดพระแก้วดอนเต้าเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำวัง จุดเด่นของวัดนี้คือมีฐานเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยม วิหารพระพุทธไสยาศน์ศิลปะเชียงแสน และซุ้มโขงโบราณสมัยพระรัตนพิมดวงศ์ ประดิษฐานในนครเขลางค์ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เหลือไว้ให้เห็นอยู่ แต่เจดีย์จะมีลักษณะกลมแหลม ยอดเจดีย์ปิดด้วยทองสัมฤทธิ์เป็นแผ่นๆ สวยงามมาก ข้างๆ พระเจดีย์มีมณฑปหรือพระยาธาตุที่มีศิลปะแบบพม่า จำลองมาจากมัณฑเลย์ประเทศพม่า เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปบัวเข็มพระพุทธรูปแบบพม่าซึ่งสร้างขึ้นในราวศตวรรษที่ ๑๘ ลักษณะที่สวยสดงดงามนี้ ทำให้วัดพระแก้วดอนเต้าเป็นวัดตัวอย่างอีกวัดหนึ่งของจังหวัดลำปาง



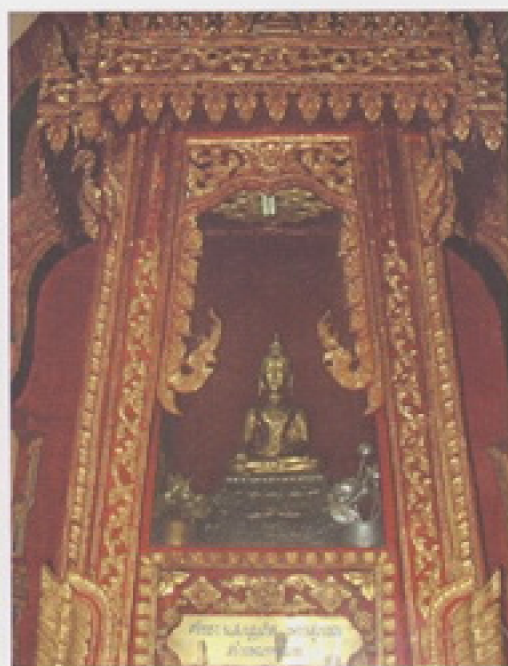
วัดศรีชุม

จากถนนพหลโยธินถึงโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยแล้วแยกซ้ายบริเวณสี่แยก เข้าถนนศรีชุมไปอีก ๑๐๐ เมตร จะพบทางเข้าวัดทางด้านขวามือ จัดเป็นวัดศิลปะพม่าสมัยใต้ร่มธงอังกฤษอันวิจิตรในประเทศไทย จุดเด่นอยู่ที่วิหารซึ่งเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้แบบปราสาท หลังคาเครื่องไม้ยอดแหลม แกะสลักลวดลาย บานประตูไม้แกะสลักฉลุลวดลายโปร่งงดงาม ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติและพระพุทธรูปศิลปะพม่า แต่มาถูกไฟไหม้เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๕ หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการบูรณะโดยใช้เวลากว่า ๗ ปีให้คงลักษณะใกล้เคียงกับของเดิม









วัดเจดีย์ซาว



เป็นวัดที่มีศิลปะและพิพิธภัณฑ์วัตถุโบราณมากมายให้ชม จุดเด่นของวัดเจดีย์ซาว อยู่ที่องค์พระเจดีย์ ๒๐ องค์ คำว่า "ซาว" เป็นภาษาพื้นเมืองของคนภาคเหนือ แปลว่า ยี่สิบ จุดเด่นขององค์พระเจดีย์จะทาด้วยสีขาว เพื่อจะให้มองได้ชัดสวยงามยิ่ง ในวัดนี้ยังมีพระพุทธรูปทองคำนามว่า พระพุทธรูปแสนแซ่ทองคำ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์น้ำหนัก ๑๐๐ บาท ๒ สลึงหรือ ๑,๕๐๗.๕ กรัม เนื้อทอง ๙๕.๕ เปอร์เซนต์ จุดเด่นของพระแสนแซ่ทองคำไม่ใช่พระพุทธรูปที่หล่อทั้งองค์ แต่ใช้วิธีสร้างเป็นชิ้นๆ มีสลักประกอบรวมเป็นองค์ชิ้นพระทองคำองค์นี้ไม่มีใส้ในจะกลวงทั้งองค์ มีลานทองหัวใจพระพุทธรูปจารึกอักษรธรรมภาษาบาลีล้วนมีลักษณะฝีมือสร้างประณีต ระดับช่างหลวง ประดิษฐานอยู่ที่มณฑปภายในวัด



สำนักปฏิบัติธรรมหลวงพ่อเกษม เขมโก

ตั้งอยู่ชานเมืองลำปาง ประมาณ ๔ กม. ตามถนนสายลำปาง-แจ้ห่ม ภายในบริเวณมีรูปปั้นขนาดใหญ่ ของหลวงพ่อเกษม เขมโก พระเกจิอาจารย์อันเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ ยืนเด่นอยู่ด้านหน้าหลังรูปปั้น มีมณฑปลักษณะเป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ มีรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อเกษม และห้องด้านซ้ายเป็นที่ตั้งโลงแก้วกระจกใสบรรจุศพ ถึงแม้ว่าหลวงพ่อเกษม เขมโก จะมรณะภาพไปนานแล้วแต่ก็ยังมีพุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธายังคงเดินทางไปนมัสการอยู่เสมอมิได้ขาด















วนอุทยานถ้ำผาไท

เส้นทางสายลำปาง-งาว คดเคี้ยวเรื่อยไปในที่สุดก็เริ่มลงสู่ที่ราบของเขตอำเภองาว อยู่ห่างจากจังหวัดลำปาง ๖๒ กิโลเมตร ก่อนจะถึงที่ตั้งอำเภองาว ๒๑ กิโลเมตร จะมีทางแยกเข้าสู่วนอุทยานถ้ำผาไท ทางด้านซ้ายมือมีป้ายชี้บอกทางเข้าสู่วนอุทยานถ้ำผาไทอีก ๗๐๐ เมตร เห็นเด่นชัด

เลี้ยวรถเข้าไปพักเดียวก็จะถึงลานจอดรถอยู่เชิงเขา มีบันไดขึ้นไปบนภูเขาอีก ๒๘๓ ขั้น ก็จะถึงทางเข้าไปยังด้านล่างของถ้ำ บริเวณด้านหน้าของถ้ำเป็นห้องโถงกว้างแล้วค่อยๆ ลึกไปยังด้านในตามลำดับถ้ำผาไทนี้เป็นถ้ำที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดภาคเหนือ ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ จะมีถ้ำเล็กถ้ำน้อยอีกมากมาย แต่ละถ้ำก็มีความสวยงามแตกต่างกันออกไป ถ้ำเหล่านี้และหินงอกหินย้อยได้รับการขนานนามต่างๆ กัน คือ สร้อยอโนดาษ อาละวัน บรรทมคูหา หย่อนอารมณ์ รโหฐาน อาศิรังษี นิวาสจอมโจร เสนาอาสน์ บังลังก์โจร คูหาสวาท เชลยกำศรวล เทพีไสยาสน์ จรมรรคา เอราวัณ มณีโชติ เดียวดาย อเวจี โรจนา ไตรรังษี ประกายเพชร รัตวิไล คอยหาย วิมานหินย้อย ลานลีลาศ ผาพิมาต ม่านศิลา ถ้ำเสือเกล็ดแก้ว โดดเดี่ยว ผาเสด็จ ฉัตรศิลา สร้อยระย้า สิงห์ผงาดและจันทโครพ หากท่านมีกระบอกไฟฉายลองฉายไฟไปยังหินงอกหินย้อยเหล่านี้ จะเห็นเสมือนประกาย เพชรวาววับทีเดียว

ภายในถ้ำมีไฟฟ้าให้แสงสว่างบริการ อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

ที่หินย้อยใหญ่ภายในถ้ำตรงขวามือ มีพระปรมาภิไธยย่อ ป.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงจารึกไว้เมื่อครั้งเสด็จประพาสถ้ำผาไท เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๙





น้ำตกวังแก้ว

อยู่ทางอำเภอวังเหนือ ตามเส้นทางพะเยา-แม่ขะจาน ถึงอำเภอวังเหนือแยกขวาไปบ้านทุ่งเป้า ถึงบ้านข้างเลี้ยวขวา รวมระยะทาง ๒๖ กิโลเมตร จัดเป็นน้ำตกที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดลำปาง นับชั้นได้กว่า ๑๑๐ ชั้น แบ่งเป็นชั้นใหญ่ๆ ประมาณ ๗-๘ ชั้น ชั้นที่ ๑ จัดว่ามีขนาดใหญ่ที่สุด ด้วยสายน้ำถาโถมจากแผ่นผาหินปูนซึ่งลาดเทเป็นแนวดิ่งจากยอดเขา เกิดเป็นเชิงชั้นมากมายงดงามเป็นอย่างยิ่ง





ศาลเจ้าพ่อประตูผา

อยู่ห่างจากตัวจังหวัดตามเส้นทางลำปาง-งาว ประมาณ ๕๐ กม. ศาลเจ้าพ่อ ประตูผาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ปราการธรรมชาติปันเขตเขลางค์นครกับอาณาจักรโยนกเชียงแสน พะเยา แต่โบราณมีศาลเสื้อประตูผา คู่ตำแหน่งเทพยดาเทือกเขาอันศักดิ์สิทธิ์ที่สักการะบูชา สืบแต่อาณาจักรโบราณในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายทหารญี่ปุ่นกับแม่ทัพอากาศไทยเคยมาขอขมาศาลเจ้าพ่อปะตูผา เหตุฝูงบินทิ้งระเบิดหนักญี่ปุ่นจากนครลำปาง ๒๗ เครื่อง ไปทิ้งระเบิดชาวเชียงตุงในวันสงกรานต์ ๑๓ เมษายน ๒๔๘๕ ล้มตาย ๔๐๐ คน ก่อนสถานที่แห่งนี้ จะเกิดนิทานเรื่องเจ้าพ่อประตูผาแทรกเข้ามาในพงศวดารเจ้าเจ็ดตนแทนเทพยดาอันศักดิ์สิทธิ์คู่ขุนเขาให้มีตัวตนในประวัติศาสตร์

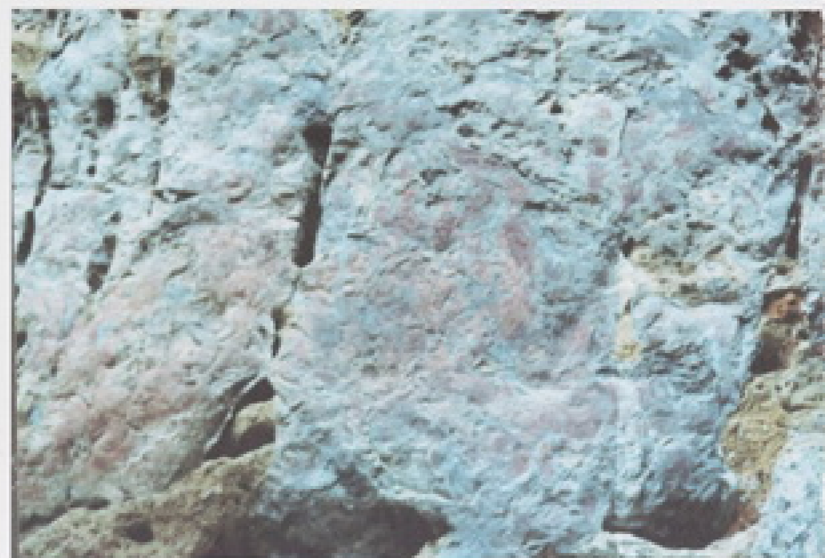




แหล่งโบราณคดีค่ายประตูผา

อยู่บริเวณ กม.ที่ ๖๔๙ ตามเส้นทางสายลำปาง-งาว ห่างจากอำเภอเมืองฯ ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่บริเวณหน้าผาเทือกเขาหินปูนด้านทิศตะวันออก อันเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อประตูผา จุดผ่านสำคัญทางโบราณคดีของนครลำปาง มีภาพเขียนสีที่กล่าวกันว่ายาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อายุกว่า ๓,๐๐๐ ปี แบ่งเป็น ๗ กลุ่ม ภาพบางส่วนค่อนข้างลบเลือนหมดแล้ว หลงเหลือให้คัดลอกออกมาได้เพียง ๑,๘๗๒ ภาพ ส่วนมากเป็นภาพมือ คน สิ่งของ เครื่องใช้ สัตว์ พืช และภาพเชิงสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังมีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณด้วย พื้นที่ใกล้เคียงเป็นที่ตั้งของค่ายฝึกการรบพิเศษประตูผา มีการจัดเดินป่าเชิงอนุรักษ์ กระโดดหอ การฝึกแบบทหาร และวิทยากรนำชมแหล่งโบราณคดีฯ





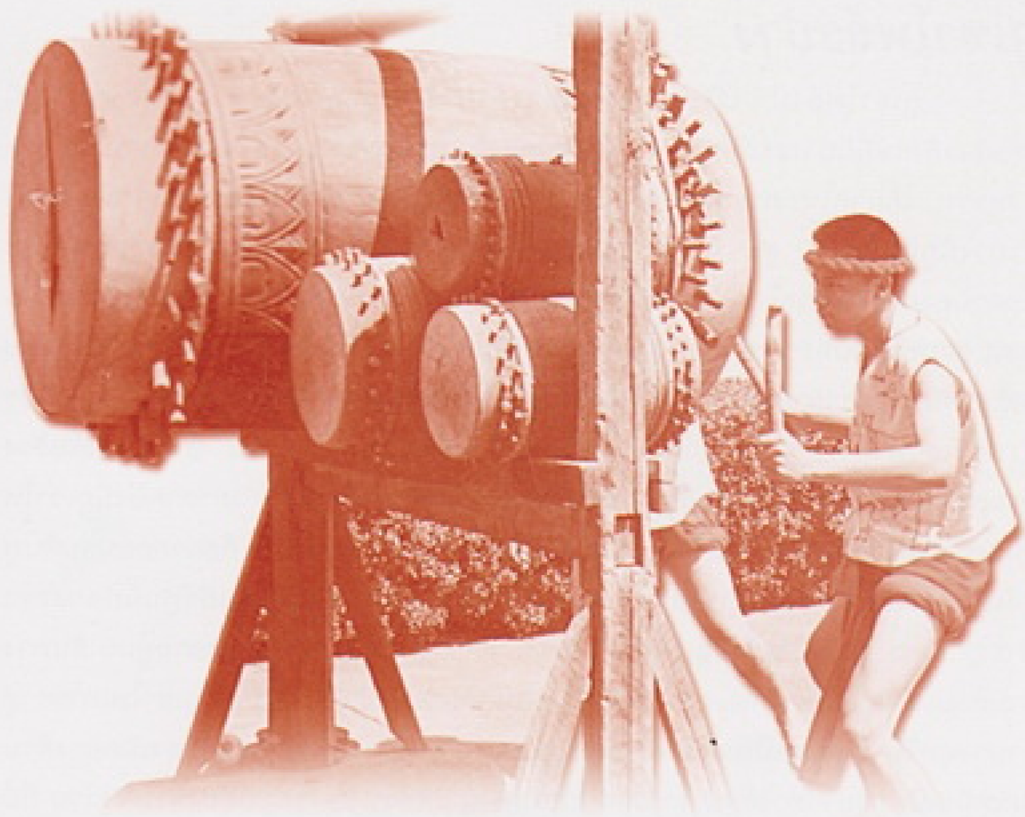


ภูเขาไฟลำปาง

ภูเขาไฟลำปางเริ่มค้นพบโดยชาวลำปาง พ.ศ.๒๕๒๐ ภูเขาไฟลำปางมีลักษณะพิเศษที่มีการระเบิดซ้อนกันเป็นรูปดวงจันทร์เต็มดวงและครึ่งเสี้ยวคาบเกี่ยวกัน ซึ่งหาชม ได้ยากในระบบสุริยจักรวาล กรมทรัพยากรธรณีได้แจ้งผลสำรวจทางธรณีลำปางมีภูเขาไฟ ๔ ลูก ในเขต อ.เมืองลำปาง คือภูเขาไฟจำป่าแดดสองปล่องซ้อน มีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ๖๓๐ เมตร ปากปล่องด้านเหนือกว้าง ๑๕๐ เมตร สูงเหนือพื้นที่รอบๆ ราว ๑๖๐ เมตร เป็นต้นกำเนิดหินธารลาวาที่ไหลมาสู่บริเวณใกล้สถานีรถไฟศาลาผาลาด อันเป็นสถานที่ประวัติศาสตร์สมัยองค์ยุพราช (ร.๖) เสด็จประทับเสวยพระกระยาหารกลางวันเมื่อวันที่ ๒๕ พ.ย.๒๔๔๘ ชาวบ้านได้สร้างพระเจดีย์บูชาเป็นสำคัญ ในบริเวณแหล่งธรรมชาติอันสวยงาม บ้านผาลาดยังมีภูเขาไฟอีกสองปล่องในเขต อ.แม่ทะ ซึ่งแบ่งกั้นเขตเพียงคนละฟากรางรถไฟ คือผาคอกม่อนหินฟู สูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๖๐ เมตร ปากปล่องมีเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๑๕๐ เมตร สูงเหนือบริเวณ ข้างเคียงราว ๙๐ เมตร ภูเขาไฟเกาะคาอยู่บนเส้นทางสายลำปาง-กรุงเทพฯ กม.๓๒ โดยรถเมล์ทุกคันจะวิ่งผ่านปากปล่องภูเขาไฟเกาะคาสู่ลำปางทุกวัน อยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ๓๖๐ เมตร ขอบปล่องเปิดทางด้านทิศเหนือเป็นรูปยาวทำให้สภาพปล่อง ไม่สมบูรณ์ แต่ส่วนของขอบปล่องที่รถวิ่งผ่าน ก็มีลักษณะชั้นดิน

กลุ่มภูเขาไฟลำปางจัดเป็นเขาบริวารชั้นเทือกเขาดอยเขางามที่มีสารตราหลาบเงิน สมัยพระเจ้าประเทศราช หอคำดวงทิพย์นครลำปาง





ก๋องปู่จา



อาณาจักรโยนกเชียงแสน เป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรือง โดยเฉพาะทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาแต่ครั้งโบราณกาล ความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้ชาวโยนกเชียงแสนในอดีตจนถึงปัจจุบันมีการสืบทอดภูมิปัญญา ถือเป็นมรดกของชาติ เกิดทรัพยากรบุคคลอันมีคุณค่าของโลก ช่วยให้คนเราสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข มาจนถึงทุกวันนี้

ก๋องปู่จาหรือกลองบูชา เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอันดับหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่ออาณัติสัญญาณในพิธีบูชาธรรมในพุทธศาสนาและบอกเหตุต่างๆ ในสังคม จะเห็นได้จาก การตีก๋องปู่จาเพื่อบอกเหตุไฟไหม้ มีเหตุร้ายเกิดขึ้นหรือนัดประชุม ตลอดจนตีเพื่อบอกกล่าวให้ทราบว่า วันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระ หรือตีเพื่อเป็นพุทธบูชา บูชาพระรัตนตรัย และองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิความรู้ วิธีการ โอกาสการสืบทอดวิชาการและศิลปะการตีกลองบูชาของแต่ละท้องถิ่น บางท้องถิ่นมีระบบการถ่ายทอดที่ดีและต่อเนื่อง ภูมิความรู้ที่ปรากฏให้เห็น ก็มีความสมบูรณ์ น่าส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของชาติสืบต่อไป

คติบูชาธรรมอันสูงสุด เมื่อธรรมเทศนากัณฑ์มัทรีจบลงแล้ว จะมีการประโคมกลองชุดในจังหวะเยี่ยนด้วยแส้ เฉลิมปิติในการชำนะพญามารที่เรียกว่าตี **กลองสะบัดชัย** เพื่อฉลองชัยของเหล่าพลโยธา ธรรมชำนะกิเลสของฝ่าย "ศาสนจักร" ศาสนจักรระบบพุทธศาสนาคือ วัด เมื่อกลองสะบัดชัยเข้าไปอยู่ในวัด หน้าที่และบทบาทใหม่ของกลองสะบัดชัยคือ ตีเป็นพุทธบูชาจนได้ชื่อว่าเป็น "กลองบูชา" (เรียกตามสำเนียงชาวเหนือว่าก๋องปู่จา) พบมากในเขตจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ น่าน และมีการสร้างไว้ประจำเกือบทุกวัด

ก๋องปู่จา เป็นกลองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งระหว่างวัดกับชุมชนในอดีต ดังนั้นตั้งแต่เริ่มทำกลองจนกระทั่งนำกลองขึ้นหอกลอง จะต้องมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องหลายขั้นตอนเช่น ก่อนหุ้มกลอง ต้องทำการบรรจุหัวใจกลองไว้ข้างในตัวกลองแล้ว จึงหุ้มกลองด้วยหนังวัวหรือหนังควาย หัวใจกลองจะประกอบด้วยของมีค่า ผ้ายันต์ คาถาบรรจุรวมลงไปในน้ำเต้า นำไปแขวนไว้ในตัวกลองหลวง ก๋องปู่จา (กลองปู่จาหรือกลองบูชา) เป็นกลองที่มีขนาดใหญ่ ขึงด้วยหนังสองหน้าแล้วตรึงด้วยลิ่ม ภาษาท้องถิ่น เรียกว่าแส้ไม้



(หมุดดอก) ทั้งสองหน้า ประกอบด้วยกลองขนาดเล็กอีก ๓ ใบ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกลองใบใหญ่ และมีขนาดหลั่นกันเรียกว่า ลูกตุบ จัดเป็นเครื่องดนตรีประเภท อาตตะวิตตะ มีรูปลักษณะดังนี้

- หุ่นกลอง (ตัวกลอง) ทำด้วยไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้ดอกแก้ว ยาวประมาณ ๑ เมตร ถึง ๒.๕๐ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองกว้าง ๒๕ ซม. ถึง ๔๕ ซม.หรือมากกว่านี้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความต้องการและแรงศรัทธาของผู้สร้างกลองแต่ละท้องถิ่น

- หนังที่ใช้ขึงหน้ากลอง ใช้หนังวัว หนังควาย

- กลองลูกตุบ ๓ ใบ หุ่นกลองหรือตัวกลอง ทำด้วยไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้ดอกแก้ว มีขนาดลดหลั่นกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

ก๋องปู่จา เป็นเครื่องดนตรีที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อใช้ในพิธีการทางศาสนา ของพุทธศาสนาตามความเชื่อของชาวพุทธโดยเฉพาะการใช้ก๋องปู่จาตีเป็นอาณัติสัญญาณสื่อสาร เพื่อบอกเหตุการณ์และงานทำบุญต่าง ๆ เช่น

- วันขึ้น ๗ ค่ำ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ วันแรม ๑๔ ค่ำ ก็จะตีก๋องปู่จา ทำนอง เสือขบตุ๊ เสือขบช้าง สาวหลับเตื๊อะ เพื่อบอกสื่อสัญญาณให้ทราบว่าวันต่อไป (วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ) เป็นวันพระ จะมีการทำบุญทางพุทธศาสนาให้เหล่าชาวพุทธเตรียมตัวมาทำบุญที่วัด

- ตีเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณการประชุม สัญญาณบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ

- ตีเพื่อเป็นพุทธบูชา บูชาพระรัตนตรัย และองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

- ตีในเทศกาลงานบุญ ประเพณีของพุทธศาสนา เช่น งานประเพณีทำบุญสลากภัตต์ งานประเพณีสรงน้ำพระธาตุฯ งานประเพณีแห่พระพุทธสิหิงส์ เป็นต้น





ลีลาของจังหวะการตีกลองปูชา

ลีลาของจังหวะหรือทำนองในการตีกลองปูชา เรียกแบบชาวเหนือว่า "ระบำกลอง" ระบำกลองของแต่ละท้องถิ่น จะมีความแตกต่างทั้งการตีกลองหลวง และลีลาสอดแทรกของกลองลูกตุบ ส่วนสง่า และฆ้องจะตีเป็นจังหวะยืนพื้น เพื่อให้คนตีกลองได้ใส่ลีลาการตีกลองจังหวะลูกตุบ

ระบำกลองแต่ละครั้งมีการนำเอาคำต่างๆมาสร้างเป็นประโยคแทนเสียงกลองเพื่อง่ายแก่การท่องและจดจำ ซึ่งมักมีชื่อเรียกที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด หรือระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และอาจแทรกอารมณ์ขันลงไป เช่น เสือขบคุ๋





(เสือกัดพระ) สาวเก็บผัก สาวหลับเตื๊อะ (สาวเอยหลับเสียเถอะ) เสือขบจ๊าง (เสือกัดช้าง) ตุ๊ปุ๊เจ็บต๊อง (พระเจ็บท้อง) เป็นต้น แต่มีอีกหลายชุมชนนำเสียงที่ได้ยินจากการตีกลอง มาสร้างเป็นระบำเพื่อท่องจำ เช่น ระบำตึ้งนั่ง

ระบำกลองในจังหวัดลำปาง มีลีลาทั้งคล้ายกันและต่างกัน เพื่ออนุรักษ์การตีก๋องปู่จาที่กำลังจะสูญหาย และส่งเสริมให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญในอดีต สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดภูมิความรู้ และวิธีการตีกลองกลับคืนสู่ท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง



ลีลากลองแบบข่วงเจิงชุมสะหรี๋วัดกู่คำ แบบฟ้อนเครือของนักกลองประกอบท่าร่ายรำของช่างฟ้อน ได้สร้างมิติใหม่แห่งการใช้กลองบูชา-สะบัดไชย ในวิถีการละเล่นรับนักท่องเที่ยวได้ โดยมีการแสดงครั้งแรกรับองค์กฐินสามัคคีกรุงเทพฯ-ลำปาง ของอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ศุษฎี สินเจิมศิริ ถวายวัดไชยมงคล (จองคา) ลำปาง ปี ๒๕๔๗

ราชี ณ ลำปาง เรียบเรียง







รถม้าลำปาง



รถม้า เดิมเป็นรถประจำตำแหน่งของข้าราชบริพารชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนัก ต่อมาได้ขยายไปให้บริการเป็นพาหนะให้กับประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ต่อมารถยนต์เริ่มเข้ามาในกรุงเทพฯ เจ้าขุนมูลนายแต่เดิมใช้รถม้าเป็นพาหนะ ต่างก็เปลี่ยนมาใช้รถยนต์แทน เพื่อความทันสมัยและการเดินทางที่รวดเร็ว สะดวกสบายยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อบรรดาเจ้าของม้า ในกรุงเทพฯ ไม่มีผู้โดยสารใช้บริการ ต่างก็ขาดรายได้ เลยอพยพไปประกอบอาชีพให้บริการรถม้าที่ต่างจังหวัด ส่วนมากจะเลือกมาทางภาคเหนือ ประกอบกับในขณะนั้นทางรถไฟสายเหนือ ได้ทำการก่อสร้างมาถึงจังหวัดลำปาง เจ้าของรถม้าจึงบรรทุกรถม้าโดยทางรถไฟมาถึงจังหวัดลำปาง

รถม้าลำปาง ในช่วงแรกๆ จะใช้เป็นพาหนะเดินทางเฉพาะข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในจังหวัด และบรรดาพวกเจ้านายๆ ที่ร่ำรวยเท่านั้น ต่อมาภายหลังได้แพร่หลายไปยังประชาชนและมีผู้คนได้หาซื้อไว้ และยึดเป็นอาชีพขับรถม้ารับส่งผู้โดยสาร บรรทุกสิ่งของ เนื่องจากจังหวัดลำปางเป็นศูนย์กลางการค้าของภาคเหนือตอนบน เครื่องอุปโภคและของใช้ต่างๆ เช่น เกลือ รองเท้า เสื้อผ้า น้ำมัน จะต้องขนส่งโดยตรงจากกรุงเทพฯ มาลงลำปาง และยังขนส่งต่อไปจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และต่อไปยังประเทศลาว ประเทศพม่า เป็นต้น รถม้าลำปางจึงมีความสำคัญในการขนส่งภายในจังหวัด ตั้งแต่รถไฟเปิดสถานีที่ลำปาง ในยุคนั้นอาจกล่าวได้ว่า รถม้าเป็น

สายเลือดใหญ่ของจังหวัดลำปางในการขนส่งสินค้าและบริการโดยปริยาย



รถม้าลำปาง เป็นรถเปิดประทุนที่นั่งผู้โดยสารคล้ายคลึงกับที่นั่งของจักรยานสามล้อแต่มีขนาดใหญ่กว่าอยู่ทางตอนหลังของที่นั่งคนขับรถม้า ซึ่งมีระดับสูงกว่าเล็กน้อย นั่งได้คันละ ๔ คน

รถม้าคันแรกในคุ้มหลวงนครลำปางปรากฏในเอกสารคาร์ลบล็อคแห่งสวีเดน ได้นั่งรถม้าเทียมคู่สมัยเจ้าหลวงนรนันทชัยชวลิต ขับโดยอุปราชเมือง เมื่อ พ.ศ.๒๔๒๔ ครั้นสมัยรถไฟหลวงถึงนครลำปาง พร้อมขยายโครงการทางหลวงเชื่อมเชียงแสน พ.ศ.๒๔๕๗ กรมรถไฟหลวงจึงได้ระบายรถม้าในกรุงเทพพระนครสู่การคมนาคมเชื่อมสถานีรถไฟกับทางหลวงในนครลำปางธุรกิจรถม้ารับจ้างบนทางหลวงลำปางตามข้อมูลดั้งเดิมยุคยังมีกงศุลอังกฤษรุ่นสารถีรถม้าแขกปากีสถานเคยมีรถม้าราว ๓๐๐ คัน (ขุนอุทานคดี) สถิติใหม่ พ.ศ.๒๔๙๑ รถม้าลำปางเหลืออยู่ ๑๙๕ คันและได้จัดตั้งเป็นสมาคมขึ้น โดยใช้ชื่อว่า สมาคมกรรมกรล้อเลื่อนจังหวัดลำปาง ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น สมาคมรถม้าจังหวัดลำปาง



วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินยังจังหวัดลำปาง และในโอกาสนั้น เจ้าบุญส่ง ณ ลำปาง นายกสมาคมขณะนั้นได้ทูลเกล้าฯ



ถวายรถม้าเหล็กแบบพิเศษ ๒ ล้อ พร้อมด้วยม้าเทียมรถชื่อ "บัลลังก์เพชร" แด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ซึ่งชาวรถม้าลำปางถือเป็นเกียรติอันสูงยิ่ง

ในอดีต รถม้าลำปาง นอกจากจะใช้เป็นพาหนะในการขนส่งสินค้าแล้ว รถม้ายังเป็นอาชีพหนึ่งของชาวลำปางที่ใช้เป็นพาหนะสำคัญ สำหรับการสัญจรไปมาภายในจังหวัดลำปาง

รถม้าในลำปางค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น ตามลำดับ และยาวนานจนกลายเป็นพาหนะสำคัญในการสัญจร จนถึงปัจจุบันนี้ รถยนต์ และรถจักยานยนต์ รวมทั้งสามล้อเครื่อง ได้เข้ามาในจังหวัดลำปางมากขึ้น ทำให้ผู้ใช้บริการรถม้าลดจำนวนลง สาเหตุอาจเป็นเพราะรถม้าวิ่งช้า หรือ บางคนมองว่าเป็นการทรมานสัตว์

เพื่อเป็นการอนุรักษ์รถม้าให้อยู่คู่เมืองลำปางตลอดไป จังหวัดลำปางจึงมีการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวใช้รถม้าเป็นรถบริการ เพื่อชมเมืองลำปาง โดยมีคำกล่าวว่า "หากใครมาถึงจังหวัดลำปางแล้วไม่ได้นั่งรถม้าเที่ยวชมเมืองลำปาง ก็เหมือนยังมาไม่ถึงลำปาง"

รถม้าลำปาง จึงเป็นเสน่ห์ที่น่าภาคภูมิใจ เป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่น และยังคงเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทย ที่ยังคงมีรถม้าใช้เพื่อเป็นพาหนะสำหรับการเดินทางในระยะใกล้ๆ ภายในตัวเมือง และบริการแก่นักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญๆ ภายในตัวเมืองลำปาง



✍ ราษี ณ ลำปาง เรียบเรียง

สถาบันคชบาลแห่งชาติ





ช้าง เป็นสัตว์โบราณ ที่ถือกำเนิดบนพื้นพิภพมานานประมาณ ๖๐ ล้านปี ผ่านการวิวัฒนาการเพื่อการอยู่รอด ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมบนพื้นพิภพครั้งแล้วครั้งเล่า นับได้ว่าเป็นสัตว์ที่สามารถเอาชนะภัยจากสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นบนโลกและมีวิวัฒนาการที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

แผ่นดินไทยนอกจากจะเอื้อต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ใหญ่ เช่น ช้างเป็นอย่างดีแล้วความพิเศษของสัมพันธภาพระหว่างคนกับช้างในแผ่นดินนี้ ยังเปี่ยมไปด้วยความผูกพัน ความเชื่อความศรัทธา ช้างถูกยกย่องให้มีศักดิ์และสิทธิ์อย่างเต็มเปี่ยมเหนือกว่าสัตว์ชนิดใดๆ ซึ่งช้างไทย มีบทบาทสำคัญต่อประเทศมาเนิ่นนาน ทั้งในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สัมพันธภาพที่คนไทย มีต่อช้างมาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน ทำให้เมืองไทยได้รับการยกย่องจากนานาชาติ ว่าเป็นประเทศที่มีควาญช้างที่เก่งที่สุดในโลก

ช้างลำปาง ในปีที่ ๕ แห่งการเสวยราชสมบัติ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สหราชอาณาจักรได้เข้ามาเปิดบริษัทประกอบธุรกิจ การทำไม้ในนามของบริษัทเบอร์เนียว ซึ่งได้รับสัมปทานจากรัฐบาลไทยและต่อมามีการนำเข้าเครื่องจักรกล

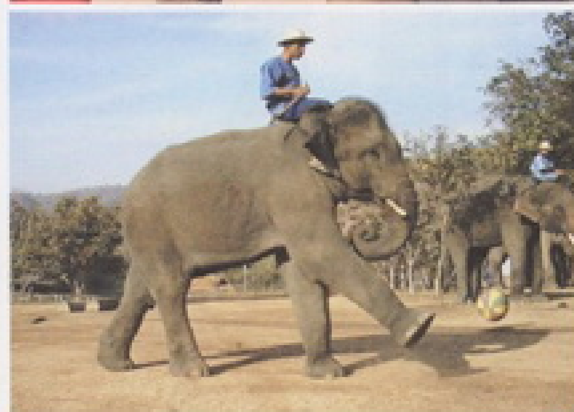




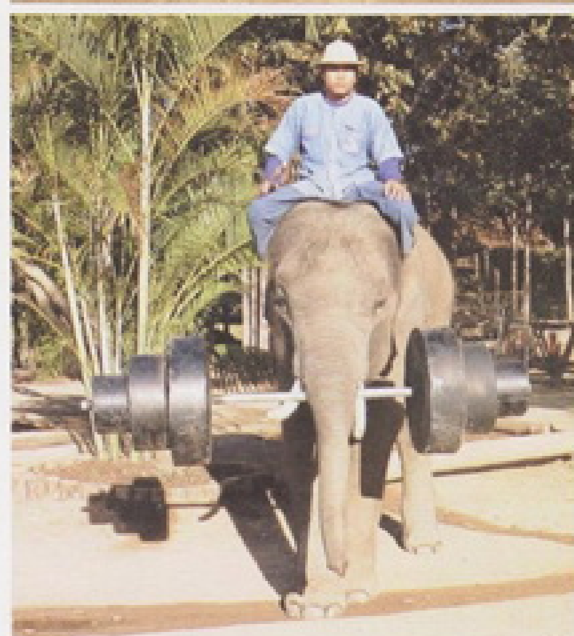
เพื่อตั้งโรงเลื่อยและใช้ช้างทำงานนับ ๑๐๐ เชือก ในปี พ.ศ.๒๔๗๖ กรมป่าไม้ได้จัดตั้งกองทำไม้ มีหน้าที่ดำเนินการ นำไม้สักออกจำหน่ายในลักษณะ รัฐพาณิชย์ ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลได้ยุบกองทำไม้ แล้วตั้งเป็นองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ อ.อ.ป. จึงปรับเป็นนิติบุคคลสังกัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๙๙

ในอดีต อ.อ.ป มีช้างงานมากกว่า ๑๕๐ เชือก กระจายอยู่ทั่วภาคเหนือ เพื่อช่วยในการชักลากไม้ตามป่าสัมปทานต่างๆ ซึ่งในการชักไม้นั้นต้องใช้ช้างทั้งเพศผู้และเพศเมียทำงานร่วมกัน จึงทำให้เกิดช้างตัวน้อยๆ ขึ้นทุกปี ลูกช้างนั้นจะต้องอยู่กับแม่ช้างนานถึง ๓-๔ ปี จึงจะแยกออกไปฝึกได้ ทำให้เป็นภาระต่อหน่วยงานช้าง ที่มีช้างแม่ลูกอ่อนและลูกช้างกว่าครึ่งต้องตายลงจากอุบัติเหตุบ้างถูกสัตว์มีพิษ หรือสัตว์ร้ายต่างๆ ในป่า ทำร้ายบ้าง ทำให้ช้างลดจำนวนลงมาก

ในปี พ.ศ.๒๕๑๒ ศ.ดร.อำนวย คอวนิช อดีตผู้อำนวยการ อ.อ.ป. ซึ่งในขณะนั้น ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองทำไม้ภาคเหนือ ได้มองเห็นปัญหาดังกล่าวจึงได้ตั้ง ศูนย์ฝึกลูกช้าง ขึ้นที่ บ้านปางหละ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยมีจุดประสงค์ เพื่อฝึกลูกช้างให้มีความอดทน แข็งแรง และมีความชำนาญในการทำไม้ทุกประเภท ซึ่งเป็นศูนย์ฝึกลูกช้างทำไม้แห่งแรกและแห่งเดียวในโลก



















มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

วันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒ รัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานทำไม้บกทั่วประเทศ ทำให้ช้างเอกชนไม่มีงานทำ จึงมีการลักลอบทำไม้ผิดกฎหมายและช้างกลุ่มนี้จะถูกใช้งานอย่างหนักแข่งกับเวลา ต้องทำงานตอนกลางคืน บางครั้งเจ้าของให้กินยาบ้า ใช้ไฟเผาก้น ใช้มีด หรือใช้หอกเพื่อบังคับให้ช้างทำงานได้มากๆ เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุมผู้กระทำความผิดและจับช้างได้ ก็จะส่งช้างของกลางดังกล่าวมาให้ อ.อ.ป. ดูแลเพื่อรอศาลตัดสิน ซึ่งช้างของกลาง มักมีสภาพทรุดโทรม พิการ หลังหัก ขาหัก ตาบอด มีแผลทั่วตัว

ปี พ.ศ.๒๕๓๔ อ.อ.ป. ได้ย้ายศูนย์ฝึกลูกช้างที่อำเภองาว ซึ่งมีเนื้อที่จำกัดไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่มีช้างฝึก ช้างแก่ ช้างป่วยและช้างของกลางรวมอยู่เป็นจำนวนมาก จึงย้ายมาตั้งที่บริเวณสวนป่าทุ่งเกวียน บริเวณทางหลวงสายลำปาง - เชียงใหม่ (ช่วงหลักกิโลเมตรที่ ๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง) โดยตั้งเป็นศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยขึ้น เพื่อต้องการอนุรักษ์ช้างและพัฒนาศูนย์ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกด้วย จนถึงวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๕ ได้ยกฐานะเป็น สถาบันคชบาลแห่งชาติ ซึ่งสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า รับสถาบันคชบาลแห่งชาติไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วย

✍ ราชี ณ ลำปาง รวบรวม/เรียบเรียง





เซรามิกลำปาง



จังหวัดลำปางถือเป็นแหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญ เพราะมีแหล่งแร่ดินขาวมากถึง ๖๕ เปอร์เซ็นต์ มีแหล่งชุมชนเตาเผาโบราณที่ยังไม่มีการขุดสำรวจเชิงวิชาการ แต่ก็มีชิ้นส่วนโบราณศิลปะเซรามิคสมัยนครลำปางในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย ปัจจุบันมีการผลิต ผลิตภัณฑ์เซรามิกที่ใช้ดินขาวเป็นวัตถุดิบมีสัดส่วนถึง ๙๓ เปอร์เซ็นต์ ของมูลค่าการผลิตทั่วประเทศ เป็นผลให้จังหวัดลำปางมีโรงงานเซรามิกมากที่สุดเช่นกัน

แหล่งดินขาวพบที่บ้านปางค่า อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ราวปี พ.ศ.๒๔๙๘ - ๒๔๙๙ จากการสังเกตวัสดุที่ใช้ลับมีดของชาวบ้าน ในอำเภอแจ้ห่ม วัสดุชิ้นนั้นประกอบด้วยแร่ดินขาว โดยซิมหยู แซ่ฉิน (โรงงานธนบดีสกุลในปัจจุบัน) ชาวจีนเมืองไท้ปู (ในฮกเกี้ยน) ได้ชวนเพื่อนอีก ๒ คน คือ เซี่ยะหยุย แซ่อื้อ (โรงงานไทยมิตรในปัจจุบัน) และซิวกิม แซ่กวือก (โรงงานกฤชาญเจริญในปัจจุบัน) ทั้งสามออกค้นหาแหล่งดินขาว และพบที่บ้านปางค่า อำเภอแจ้ห่ม จากนั้น จึงนำแร่ดินขาวมาทดลองปั้นถ้วยชาม พบว่าดินขาว



มีความแข็งแกร่งและทนทานความร้อนได้สูง ให้คุณค่าของเนื้อผลิตภัณฑ์เป็นสีขาวสวยงาม

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ซิมหยู, เซี่ยะหยุย, ซิมกิม, ซือเมน, แซ่เท่น, ซินหมิง แซ่เลียว ทั้งห้าได้ร่วมหุ้นกันก่อตั้งโรงงานเครื่องปั้นดินเผาแห่งแรกของจังหวัดลำปาง ชื่อ "โรงงานร่วมสมัคร" ได้เริ่มทำชามไก่



ขนาด ๖ นิ้ว และ ๗ นิ้ว หลังจากนั้น ๓ ปี หุ้นส่วนแต่ละคนก็แยกย้ายกันไปเปิดโรงงานผลิตภัณฑ์ถ้วยชามของตนเอง



แต่เดิมการทำเครื่องปั้นดินเผาใช้เตามังกร ซึ่งเป็นเตาโบราณใช้ไม้ไผ่เป็นเชื้อเพลิง ต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นเตาเผาแบบสี่เหลี่ยมเตาอุโมงค์ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้นำเตาเผาเซรามิกแบบชัตเติ้ล (เผาเซรามิกโดยใช้แก๊ส) ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์คุณภาพดีขึ้นสีสันสม่ำเสมอสวยงาม ทำให้เซรามิกของลำปางเริ่มเป็นที่รู้จัก อย่างแพร่หลาย จนสามารถส่งออกไปยังต่างประเทศในรูปแบบลายคราม BLUE & WHITE

กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็นชมรมเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ มีนายสุวัฒน์ เติ้งสกุล (โรงงานเสถียรลำปาง) เป็นประธานชมรมคนแรก และภายหลังได้



เปลี่ยนเป็นสมาคมเครื่องปั้นดินเผาลำปาง มีนายสุวิช นภาวรรณ (บริษัทอินทรา เซรามิก จำกัด) เป็นนายกสมาคมคนแรก

ปัจจุบันมีโรงงานเซรามิกกว่า ๒๐๐ โรงงาน และสามารถผลิตจนเป็นสินค้าส่งออกได้กว่าครึ่งของจำนวนโรงงานทั้งหมด นอกจากโรงงานขนาดใหญ่แล้ว ยังมีโรงงานขนาดเล็กแบบครอบครัวอีกกว่า ๑๐๐ โรงงาน มูลค่าการผลิตมากกว่า ๓,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี

สมาคมเครื่องปั้นดินเผาลำปาง จะจัดงานเซรามิกแฟร์ ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ซึ่งทุกครั้งจะได้รับความสนใจจากประชาชนทั้งในจังหวัดลำปางรวมถึงจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนนักท่องเที่ยวเข้าชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เซรามิกหลากหลายรูปแบบ ในราคาโรงงาน

✍ จันทนา วงษ์คำ รวบรวม/เรียบเรียง







“ศูนย์แม่อักขระ ศิลปะช่วงเจิงจุ่มสะหรี”



ลำปางเป็นจังหวัดเล็กๆ อีกจังหวัดหนึ่งของภาคเหนือ ที่ยังคงกลิ่นอายทางวัฒนธรรม มีศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น เน้นศิลปะแบบพื้นเมือง มีลีลาท่าทางที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม ที่เคยอพยพมาตั้งถิ่นฐานในลำปาง ตลอดจนภาษาที่ใช้ประกอบในการแสดงที่มีเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่ายิ่ง

ในสถานที่ที่หนึ่ง กลุ่มคนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมอันงดงามจากบรมครู ผู้ทรงคุณค่า ห่างจากตัวเมืองไปประมาณ ๓ กม. ณ วัดกู่คำ นับว่าเป็นโบราณสถานชั้นเอกของจังหวัดที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนไว้ ในวันหยุดเสาร์- อาทิตย์ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐-๑๒.๐๐ น. จะมีกลุ่มสมาชิกซึ่งประกอบด้วยแม่ - ลูกที่มีความรัก ความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม การแสดงพื้นบ้านและต้องการสืบสานภูมิปัญญาอันทรงค่าเหล่านี้ บรรยากาศความสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูกวัยตั้งแต่ ๓ ปี ถึงวัยรุ่น และการแสดงออกทางศิลปะของเด็กแต่ละวัยกับเพื่อน บรรยากาศของคนต่างวัย

ต่างครอบครัว มาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้วัฒนธรรมทางด้าน การรำ การร้อง การอ่าน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนระหว่างวัย ระหว่างครอบครัว ผู้ปกครองใช้ศิลปะการรำร่วมกับลูกหลาน มีนักแสดงตัวน้อยๆ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ คาดว่าเป็นสถานที่แห่งเดียวของโลกที่มีบรรยากาศแบบนี้ และใช้ "ลานวัด" ที่เก่าแก่เป็นสถานที่ที่ย้อนรอยอดีตและเป็นสถานที่ตั้งของ "ศูนย์แม่ฮักธระศิลปะข่วงเจิงจุ่มสะหรี" ที่ตั้งขึ้นโดย คนลำปางที่ถือ ได้ว่าเป็นบุคคลตัวอย่าง ท่านคือ อาจารย์สักเสริญ (ศักดิ์) รัตนชัย ท่านได้เล่าให้ฟังว่า การรวมกลุ่มดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจาก ในอดีตท่านได้มีโอกาสทำงานกับสภายุวพุทธสมาคม ซึ่งรับผิดชอบเรื่อง จริยธรรมของเด็กๆ โดยมุ่งสนับสนุนจริยธรรมเข้าสู่โรงเรียน เนื่องจากสมัยก่อน (ช่วงปี







พ.ศ. ๒๕๐๐) นั้นจริยศึกษา ยังไม่ได้บรรจุเป็นหลักสูตรในโรงเรียน ท่านค้นพบวิธีที่จะเผยแพร่จริยธรรม ให้เข้าไปแทรกซึมในเยาวชน โดยใช้ศิลปะสาขาต่างๆ ท่านได้เล่าว่า "เด็กพุทธด้อยโอกาสในเรื่องศิลปะของลานวัด" ท่านเริ่มมองเห็นคุณค่าของศิลปะจากอักขระ และพยายามอนุรักษ์ โดยเริ่มจากการสอนอักขระพื้นบ้าน ให้คนรุ่นใหม่ที่สนใจจากนั้นก็นำนาฏลีลาพื้นบ้านมาสอน โดยมีจุดประสงค์คือให้สถาบันวัด และสถาบันครอบครัว ได้มีสื่อกลางในการสอนศีลธรรม ท่านเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนา ที่สามารถจะช่วยรักษาความเข้มแข็งของประเทศ โดยสามารถสอนให้เยาวชนเป็นคนดี จึงได้เริ่มก่อตั้ง "ศูนย์แม่อักขระศิลปะข่วงเจิงจุ่มสะหรี" ขึ้น โดยถือฤกษ์ของวันแม่แห่งชาติในปี ๒๕๓๖ เป็นต้นมาหรือเริ่มแรกสอนอักขระคำเมือง หากท่านใดได้มาเยือนท่านจะได้เห็นศูนย์แม่อักขระซึ่งเป็นอักขระศักดิ์สิทธิ์ ภาษาโบราณที่ถือว่าเป็นภาษาแหล่งรวมอารยธรรมทางพระพุทธศาสนา และต่อมามีการสอนการรำศิลปะพื้นบ้านและ





















การอนุรักษ์การแสดงที่กำลังจะถูกลบเลือนไปกับสังคมปัจจุบัน ซึ่งศิลปะการรำนั้นได้นำมาจากวิถีชีวิตของชาวลำปางในอดีตจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บอกนาฏลีลา เช่น ที่วัดนาแส่ง อำเภอเกาะคา ท่านจะได้พบกับสิ่งที่แปลกในความเป็นธรรมชาติของเด็กที่มีการเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นบ้าน จากการร้อง การรำพื้นบ้าน เช่น รำเมียไหมปั่นฝ้าย รำแว่นฟ้า รำตะกอนเจียงแสน รำล่องสะเปา และการแสดงนาฏลีลาพื้นบ้านอีกมากมายแม้แต่ในเด็กก่อนอนุบาลที่สามารถมาเรียนรู้และร่วมกิจกรรมการรำที่เกิดขึ้นได้เองโดยธรรมชาตินับว่าเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเด็กในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ หากท่านมีโอกาสได้มาเที่ยวลำปาง อยากแนะนำให้ลองแวะมาที่วัดกู่คำ เพราะท่านได้มาเยือนยังถิ่นที่เป็น Unseen Thailand หรือ Unseen Lampang เช่น การขอคุณแม่น้ำวัง ส่งเสริมการท่องเที่ยวเฉลิมพระเกียรติ

รวมภาพ/เรียบเรียง/ถ่ายภาพ พยอม ถิ่นอ่วม, ยุพาวรรณ แก้วอินติ๊ะ, สมคิด เคียบวัตน์ และคณะแม่ลูกจุมสะหรีทุกคน



เชียงใหม่

ดอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผาชาติล้วนงามตา นามล้ำค่านครพิงค์

นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ คือศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านนาอายุเก่าแก่กว่า ๗๐๐ ปี เป็นเมืองที่เป็นแหล่งรวมของศิลปกรรม โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมดั้งเดิมของเมืองเหนือ สะท้อนผ่านงานประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรมล้ำค่า และเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวระดับนานาชาติที่ผู้คนทั่วโลกนิยมมาเยี่ยมเยือน



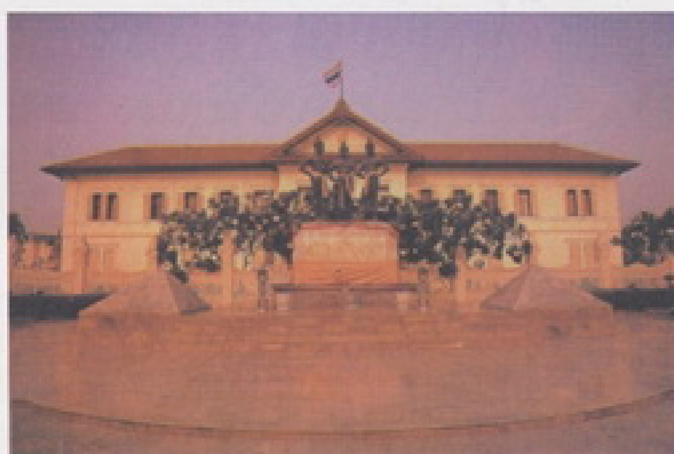


วัดพระบรมธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

พระธาตุดอยสุเทพ ศูนย์รวมจิตใจของชาวเชียงใหม่ และพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ เป็นพระธาตุประจำปีมะแม องค์พระธาตุมีลักษณะศิลปะแบบเชียงแสน ฐานย่อมุมทรงระฆังแปดเหลี่ยม สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๒๗ ในสมัยพญากือนา (ท้าวสองแสนนา) เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓,๐๕๑ ฟุต ทุกปีจะมีงานประเพณีเตียวขึ้นดอยสุเทพ เพื่อไหว้สาพระธาตุและทำบุญวันแปดเป็ง (วันวิสาขบูชา) ขึ้นอย่างยิ่งใหญ่

หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่

สร้างด้วยสถาปัตยกรรมอันงดงาม เคยใช้เป็นศาลาว่าการรัฐบาลมณฑลพายัพ และศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมของเมืองเหนือ ภายในหอศิลป์ได้จัดแบ่งพื้นที่อาคารด้านหน้าจัดแสดงนิทรรศการถาวร อาคารด้านหลังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม นิทรรศการหมุนเวียน ห้องนิทรรศการศิลปกรรมล้านนา ห้องสารสนเทศ และห้องภัณฑารักษ์





อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ขุนเขาที่ยิ่งใหญ่ เป็นยอดดอยสูงที่สุดในประเทศไทย (๒,๕๖๕ เมตรจากระดับน้ำทะเล) เดิมชื่อ "ดอยหลวงอ่างกา" ต่อมาภายหลัง เปลี่ยนเป็น "ดอยอินทนนท์" ตามพระนามของพระเจ้า-อินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ในปี พ.ศ.๒๕๑๕ มีพื้นที่ประมาณ ๓๐๑,๕๐๐ ไร่ (๔๘๒ ตารางกิโลเมตร) ปกคลุมด้วยผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์หลากหลายชนิด และเป็นแหล่งรวมความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ป่า ภายในอุทยานฯ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย



วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดประจำผู้เกิดปีมะโรง ภายในประดิษฐาน "พระพุทธสิหิงค์" พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ เดิมเรียกว่า วัดลีเชียงพระ สร้างขึ้นในสมัยพญาผายูเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๘ ต่อมาได้อัญเชิญจากเมืองเชียงรายมาประดิษฐานไว้ในวิหารลายคำ จึงเรียกกันว่า "วัดพระสิงห์" วิหารลายคำเป็นสถาปัตยกรรมเมืองเหนือที่งดงาม มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสุวรรณหงส์และสังข์ทอง ส่วนหอไตรประดับด้วยปูนปั้นลายเทพพนมและไม้แกะสลักลวดลาย สวยงาม ตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน อำเภอเมือง



เวียงกุมกาม

เป็นที่ประทับชั่วคราวของพญามังรายก่อนจะย้ายไป สร้างเมืองเชียงใหม่ ในปัจจุบันยังมีซากโบราณสถานและวัดเก่าเรียงรายอยู่หลายแห่ง มีความโดดเด่นทางด้านศิลปกรรม วัดที่สำคัญและโดดเด่นทางด้านศิลปกรรมแห่งหนึ่ง คือวัดเจดีย์เหลี่ยมหรือวัดเจดีย์กู่คำ ที่พญามังรายโปรดฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่กราบไหว้บูชาของชาวเมือง ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี ริมแม่น้ำปิง

เชียงราย



เหนือสุดในสยาม ชายแดนสามแผ่นดิน ถิ่นวัฒนธรรมเมืองเหนือ ล้ำค่าพระธาตุดอยตุง

เป็นจังหวัดเหนือสุดของประเทศ เทือกเขาสูงสลับซับซ้อนทางตอนเหนือของภาคเปรียบเสมือนกำแพงธรรมชาติกั้นพรมแดนไทย พม่า และลาว แนวทิวเขาทอดยาวต่อเนื่องจากเทือกเขาหิมาลัยและเทือกเขาในแคว้นยูนนานของจีน ลงมาถึงแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำกก-อิง-ลาว เชียงรายมีพื้นที่กว่าร้อยละ ๙๐ เป็นภูเขาสูง





อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช

อยู่ที่ห้าแยกพ่อขุน พ่อขุนฯ เป็นโอรสของพญาลาวเม็งแห่งราชวงศ์ลัวะจังคราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนกับพระนางอั้วมิ่งจอมเมือง ประสูติเมื่อวันจันทร์ แรม ๙ ค่ำ เดือนสาม ปีจอ ตรงกับวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๑๗๘๑ และเสด็จสวรรคตที่เมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ๑๘๕๓ รวมพระชนมายุได้ ๗๒ พรรษา พ่อขุนเม็งรายได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นบนดอยทอง จากรากฐานเดิมที่เคยเป็นเมืองมาก่อน เมื่อปี พ.ศ.๑๘๐๕ ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย และทรงรวบรวมหัวเมือง ต่างๆ เข้าเป็นอาณาจักรล้านนาไทยจนเจริญรุ่งเรืองถึงปัจจุบัน



วัดพระแก้ว

วัดเก่าแก่คู่เมืองเชียงราย เป็นสถานที่ค้นพบพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกต อันเป็นที่มาของชื่อวัดพระแก้ว ต่อมาคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวเชียงรายได้ร่วมกันสร้างพระหยกเชียงรายขึ้นเนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา พระพุทธรูปหยกองค์นี้ได้รับพระราชทานนามว่า "พระพุทธรัตนากรนวุติวัสสานุสรณ์มงคล" หมายถึง พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นอากรแห่งรัตนะ วัดแห่งนี้มีพระประธานเป็นพระพุทธรูปสำริดองค์ใหญ่ปางมารวิชัยและพระอุโบสถรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาประยุกต์ มีหลังคาสองชั้น ช่อฟ้าใบระกา ประดับกระจกสลับสีประตูติดลายไม้แกะสลัก และหน้าต่างประดับลายทอง







ดอยแม่สลอง

สัมผัสอากาศเย็นสบายและวิถีชีวิตของชุมชนที่ยังคงยึดอาชีพปลูกชาซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อของดอยแม่สลอง และพืชผัก ผลไม้เมืองหนาว อีกทั้งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวจีนจากมณฑลยูนนาน และในช่วงเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์จะเห็นดอกชมพูภูพิงค์ (นางพญาเสือโคร่ง) บานสะพรั่งตลอดทาง มีถนนลาดยางตัดผ่าน พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว



ดอยตุง

พระตำหนักดอยตุง เป็นที่ประทับแปรพระราชฐานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเพื่อทรงงานและปลูกป่าในโครงการพัฒนาดอยตุง พระตำหนักเป็นอาคาร ๒ ชั้น ชั้นลอยเป็นการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมเชียงแสน บ้านพื้นเมืองของสวิตเซอร์แลนด์และบ้านไม้ซุง ภายในมีเพดานดาวสร้างจากไม้สนแกะสลักวางตำแหน่งเป็นกลุ่มดาวต่างๆ สวนแม่ฟ้าหลวงตั้งอยู่ด้านหน้าทางเข้าพระตำหนักดอยตุง มีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ ทางเดินช่วงแรกร่มครึ้มด้วยสวนป่า จากนั้นเป็นลานไม้ดอกหลากหลายพันธุ์ บริเวณกลางสวนมีประติมากรรมเด็กยืนต่อตัวได้รับพระราชทานชื่อว่า "ความต่อเนื่อง" พระธาตุดอยตุงปฐมเจดีย์แห่งราชวงศ์สิงหวตินาคนคร สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๑๔๕๔ โดยพระเจ้าอุชุตราชแห่งนครโยนกนาคพันธุ์ เพื่อบรรจุพระรากขวัญเบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้า เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทย ชาวไทใหญ่จากพม่า และชาวลาวจากหลวงพระบางและเวียงจันทน์





วัดร่องขุ่น

พระอุโบสถตกแต่งด้วยลวดลายกระจกสีเงินแวววาว เป็นเชิงชั้นลดหลั่นกันไป หน้าบันประดับด้วยพญานาค มีลวดลายแปลกตา สวยงามมาก ออกแบบและก่อสร้างโดยอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์





ลำพูน

พระธาตุเด่น พระรอดขลัง ลำไยดัง กระเทียมดี ประเพณีงาม จามเทวีศรีหริภุญชัย

ลำพูน เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือเดิมชื่อว่า "นครหริภุญไชย" เมื่อสร้างเมืองเสร็จ มีพระธิดาพระมหากษัตริย์แห่งกรุงละโว้พระนามว่า "จามเทวี" มาปกครอง ผลัดเปลี่ยนกษัตริย์ครองอยู่หลายราชวงศ์ ผ่านมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ลำพูนมีฐานะเป็นเมืองฝ่ายเหนือกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร





วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

ภายในวัดประกอบไปด้วยศิลปกรรมที่บ่งบอกความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ณ อาณาจักรหริภุญชัย อันได้แก่ ซุ้มประตูก่ออิฐถือปูน ประดับลวดลายวิจิตร วิหารหลวงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธปฏิมาขนาดใหญ่ ๓ องค์ก่ออิฐถือปูน รวมถึงพระหล่อโลหะสมัยเชียงแสนชั้นต้นและชั้นกลาง และองค์พระบรมธาตุหริภุญชัย อันเป็นปูชนียสถานสำคัญยิ่งของล้านนา เป็นที่ประดิษฐานพระเกศธาตุบรรจุในโกศทองคำ ทุกๆ ปีจะมีการจัดงานนมัสการและสรงน้ำพระบรมธาตุ ในวันเพ็ญเดือน ๖ วัดนี้ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน



วัดพระพุทธบาทตากผ้า

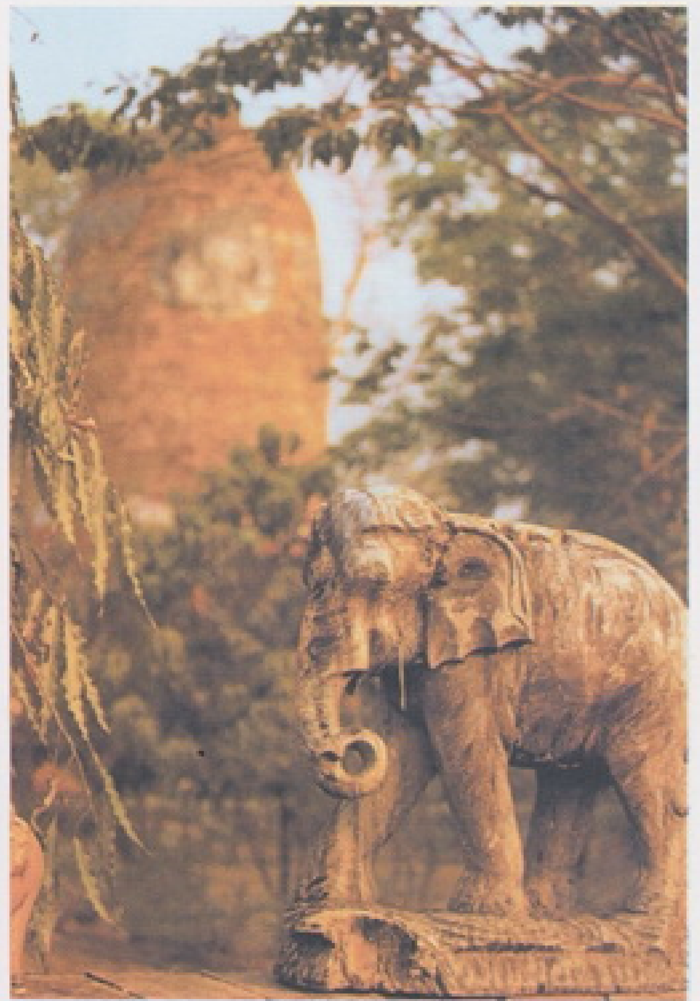
เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ มีปูชนียสถานสำคัญคือ รอยพระพุทธบาทและรอยตากผ้า ซึ่งเชื่อว่าพระพุทธองค์เสด็จมาที่นี่แล้วทรงนำจีวรออกตากบนผาหิน จากนั้นจึงทรงอธิษฐานเหยียบพระบาทประดิษฐานไว้บนผาลาด นับเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนเคารพศรัทธาและเดินทางมานมัสการเป็นจำนวนมาก วัดนี้ตั้งอยู่บนเนินเขาระหว่างดอยม่อนช้างและดอยเครือ สามารถใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๖ ช่วงกิโลเมตรที่ ๑๓๖-๑๓๗ เข้าไปประมาณ ๑ กิโลเมตร

วัดจามเทวี

ชาวบ้านเรียกว่า "วัดกู่กุด" สร้างขึ้นโดยฝีมือช่างละโว้ เป็นที่ประดิษฐานพระเจดีย์สุวรรณจังโกฏ ลักษณะพระเจดีย์เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมแบบพุทธคยาในอินเดีย ภายในบรรจุพระอัฐิของพระนางจามเทวี ต่อมายอดพระเจดีย์หักหายไปไม่ทราบแน่ว่าสมัยใด จึงเป็นที่มาของคำว่า "กู่กุด" ที่ชาวบ้านเรียกขานโดยทั่วไป (ตั้งอยู่ริมถนนจามเทวี ตำบลในเมือง) อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตก ๑ กม. ตามถนนสายลำพูน-สันป่าตอง







กู่ช้างกู่ม้า

กู่ช้างเป็นสถูปทรงกระบอกปลายมน เชื่อว่าเป็นสุสานช้างศึกคู่บารมีของพระนางจามเทวี "งาเขียว" หมายถึงช้างผิวสีคล้ำงาสีเขียวที่ทรงอานุภาพและอิทธิฤทธิ์ในการศึกสงคราม ส่วนกู่ม้าเป็นสถูปทรงระฆัง เชื่อว่าเป็นสุสานม้าทรงของพระโอรส พระนางจามเทวี ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน



อุทยานแห่งชาติแม่ปิง

มีพื้นที่ประมาณ ๑,๐๐๓ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมเขตอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก และลำน้ำปิงบางส่วน ในส่วนของอุทยานฯ สองฟากฝั่งลำน้ำซึ่งยาวประมาณ ๑๔๐ กิโลเมตร มีภูมิทัศน์เป็นเกาะแก่ง หน้าผาหินงอก หินย้อย นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางด้วยเรือหางยาวมาจากอ่างเก็บน้ำดอยเต่าจังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นลงแพที่แก่งสร้อยเพื่อล่องมายังเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก หรือสามารถเลือกเดินทางตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๖ สายลำพูน-ลี้ บริเวณกิโลเมตรที่ ๔๗ จากนั้นเข้าทางหลวงหมายเลข ๑๐๘๗ สายลี้-ก้อ บริเวณกิโลเมตรที่ ๒๐-๒๑ มายังที่ทำการอุทยานฯ

พะเยา



กว๊านพะเยาแหล่งชีวิต ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง
บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งามลือเลื่องดอยบุษราคัม

พะเยาเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในเมืองเหนือเดิมชื่อว่าภูกามยาว หรือพยาว มีอายุกว่า ๙๐๐ ปี มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามอิทธิพลของอาณาจักรต่างๆ ที่ผลัดกันมีอำนาจ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พยาวเปลี่ยนชื่อเป็นพะเยา รวมอยู่กับจังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ.๒๕๒๐ ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ประมาณ ๖,๓๓๕ ตารางกิโลเมตร ผลไม้ที่ขึ้นชื่อคือลิ้นจี่ และมีอุทยานแห่งชาติหลายแห่ง



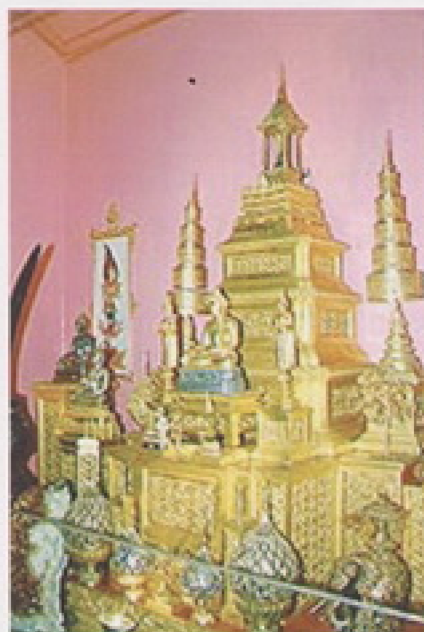


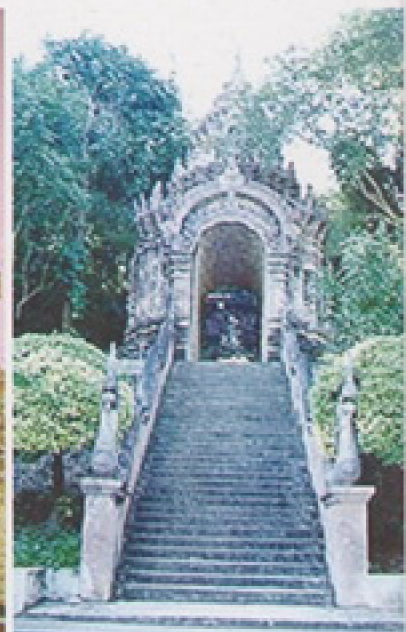
วัดศรีโคมคำ

ตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยา ชาวบ้านเรียกว่า วัดพระเจ้าตนหลวง มีพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนที่ใหญ่ที่สุดในล้านนาไทย ขนาดหน้าตัก กว้าง ๑๔ ม. สูง ๑๖ ม. สร้างขึ้นระหว่าง ปี พ.ศ.๒๐๓๔-๒๐๖๗ ในวันวิสาขบูชาจะมีงานนมัสการพระเจ้าองค์หลวงเป็นประจำทุกปี เรียกว่า งานประเพณีนมัสการพระเจ้าองค์หลวงเดือนแปดเป็ง จะมีประชาชนในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียงมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก คนต่างถิ่นจะถือกันว่า เมื่อไปเมืองพะเยาแล้วสิ่งแรกนั้นก็คือการไปนมัสการพระเจ้าองค์หลวง มิฉะนั้นจะถือว่าไม่ได้ไปถึงเมืองพะเยาบริเวณวัดยังมีพระอุโบสถกลางน้ำตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยา ภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายวิจิตรสวยงาม วาดโดย อ.อังคาร กัลยาณพงศ์ ศิลปินแห่งชาติ

วัดอนาลโยทิพยาราม (ดอยบุษราคัม)

ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัม บ้านสันป่าม่วง หมู่ที่ ๖ ต.สันป่าม่วง จากตัวเมืองไปตามเส้นทางพะเยา - เชียงราย ประมาณ ๗ กม. แยกซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข ๑๑๒๗ ประมาณ ๙ กิโลเมตร สร้างโดยพระปัญญาพิศาลเถร (พระอาจารย์ไพบูลย์ฯ) เป็นอุทยานพระพุทธศาสนา มีศาสนสถานที่สวยงามเช่น พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยองค์ใหญ่ พระพุทธรูปปางต่างๆ พระพุทธลีลา พุทธคยา เก๋งจีนประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้วมรกตจำลองทำด้วยทองคำ ฯลฯ บรรยากาศร่มรื่น พื้นที่กว้างขวาง แวดล้อมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ จากยอดดอยสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยาและตัวเมืองพะเยาได้อย่างสวยงาม สามารถขึ้นวัดอนาลโยได้ ๒ ทาง คือทางรถยนต์และทางบันได มีที่พักแบบรีสอร์ทบนวัด







อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง

ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะริมกว๊าน (สวนสมเด็จย่า ๙๐) พ่อขุนงำเมืองเป็นอดีตกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองภูกามยาม (พะเยา) ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก เป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานกับพ่อขุนเม็งรายแห่งเมืองเชียงราย และพ่อขุนรามคำแหง แห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งทั้งสามพระองค์ได้กระทำสัตย์ต่อกัน ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำอิง วัดสบร่องขุย ซึ่งอนุสาวรีย์ฯ ตั้งอยู่ที่ริมกว๊าน



กว๊านพะเยา

ตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองพะเยา เป็นแอ่งน้ำ ที่เกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลกเมื่อประมาณ ๗๐ ล้านปีมาแล้ว บริเวณนี้เป็นศูนย์รวมลำห้วยต่างๆ ถึง ๑๘ สาย มีเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ ๑๒,๘๓๑ ไร่ ต่อมากรมประมงได้ตั้งสถานีประมงน้ำจืดพะเยาขึ้นบริเวณต้นแม่น้ำอิง และสร้างฝายกั้นน้ำทำให้เกิดเป็นบึงธรรมชาติขนาดใหญ่ กว๊านพะเยาจึงกลายเป็นแหล่งประมงน้ำจืดและเพาะพันธุ์ปลาชนิดต่างๆ กว่า ๕๐ ชนิด และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาบึกแห่งแรกของประเทศ บริเวณริมกว๊านมีร้านอาหารและจัดเป็นสวนสาธารณะเหมาะที่จะไปนั่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจในยามเย็นชมพระอาทิตย์ตกริมกว๊าน เป็นภาพที่สวยงามมาก และสามารถล่องเรือชมวัดจมกว๊านพะเยา อายุกว่า๔๐๐ ปี วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๑๓ ชุมชน, OTOP รอบกว๊าน



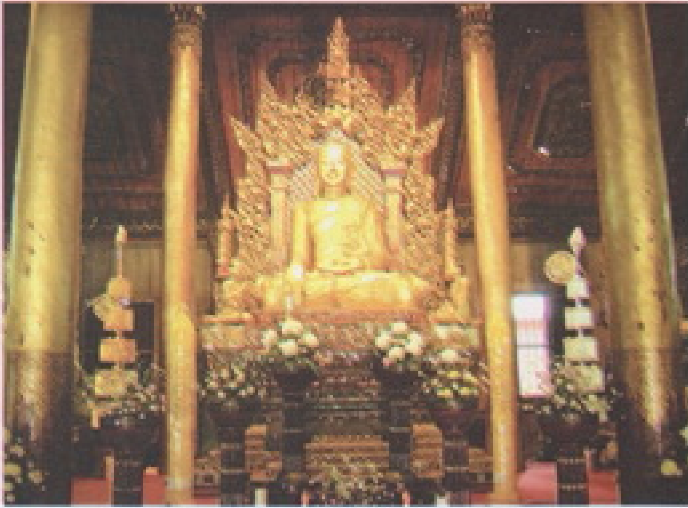
ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ งานประเพณีไทลื้อ

พระเยาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชุมชนไทลื้อตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นใน อ.เชียงคำ และที่ ต.ฝายกวาง ต.เชียงบาน ต.ภูซาง อ.เวียงชุม ไทลื้อในเชียงคำเป็นชุมชนที่ขยายออกมาจากชุมชนไทลื้อที่อำเภอเชียงม่วน แถบวัดท่าฟ้าใต้ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ของไทลื้อพะเยา ส่วนที่วัดหย่วน อ.เชียงคำ ได้จัดตั้งเป็นศูนย์แสดงผลงานทางศิลปะวัฒนธรรม และฝึกอาชีพของชาวไทลื้อ โดยเฉพาะผ้าทอของไทลื้อ ที่มีลวดลายและสีสันสดใส เป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ที่ดีเด่นชิ้นหนึ่งของพะเยา



วัดแสนเมืองมา

ตั้งอยู่ บ้านมาง ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ เดิมชื่อว่าวัดมางเป็นวัดที่สร้างขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมไทลื้อ ลวดลายบนหน้าบันงดงามมาก ภายในวิหารมีภาพเขียนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ



วัดนันตาราม

ตั้งอยู่ บ้านดอนไชย ในเขตเทศบาลตำบลเชียงคำ เป็นวัดที่อนุรักษ์วิหารศิลปะแบบไทใหญ่ ตัววิหารสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ตกแต่งลวดลายฉลุไม้อย่างสวยงามตามส่วนประกอบต่างๆ เช่น หน้าบัน หน้าต่าง ระเบียง เป็นต้น ภายในวิหารมีพระพุทธรูปศิลปะไทใหญ่ และมีพิพิธภัณฑ์ชาวบ้านให้เข้าไปศึกษาได้ตลอดเวลา



วนอุทยานแห่งชาติภูลังกา

ตั้งอยู่ที่ ต.ผาช้างน้อย อ.ปง ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำเปื๋อย ป่าน้ำหยวน ป่าน้ำลาว และป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ยม เป็นป่าดิบเขาและทุ่งหญ้าเขตร้อน จุดเด่นที่น่าสนใจ คือ ดอยภูลังกา ดอยหัวลิง ดอยภูนม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑,๗๒๐ และ ๑,๖๙๓ และ ๑,๕๐๐ เมตร ตามลำดับ สามารถชมวิวทิวทัศน์ ได้ ๓๖๐ องศา ชมพระอาทิตย์ขึ้นและตกได้สวยงามมาก และศึกษาระบบนิเวศน์ดั้งเดิมของป่าดิบเขาและต้นน้ำตามเส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ และมีทุ่งดอกโคลงเคลง (บีโกเนียป่า) มีโครงการ Home Stay วิถีชีวิตชาวม้งและชาวเย้า ในปัจจุบันมีขีดความสามารถรับนักท่องเที่ยวได้ ๒๐๐ คน/วัน ช่วงเวลาที่เหมาะสำหรับท่องเที่ยวคือในฤดูแล้งและฤดูหนาว (๒ วัน ๑ คืน)

การเดินทาง จากอำเภอเชียงคำใช้ทางหลวงหมายเลข ๑๑๔๔ เชียงคำ-น่าน จากเชียงคำ ระยะทาง ๒๔ กม. ผ่านเข้าเขตอำเภอปง แยกมาทางซ้ายระยะทางประมาณ ๕ กม. ถึงศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปังค่า หรือ ๑๒ กม. ถึงวนอุทยานภูลังกาและดอยภูลังกา เส้นทางถนนลูกรังบดอัดและถนนลาดยาง ไม่สะดวกในช่วงฤดูฝน ควรใช้รถที่ขับเคลื่อน ๔ ล้อในการเดินทาง ส่วนสถานที่พักมีจำนวนจำกัด จึงควรที่จะมีการติดต่อไว้ล่วงหน้า



วัดพระเจ้านั่งดิน

ตั้งอยู่ บ้านพระนั่งดิน หมู่ที่ ๗ ตำบลเวียง เป็นวัดที่มีองค์พระประธานของวัดไม่มีฐานชุกชีรองรับเหมือนพระประธานในวัดอื่นๆ เคยมีราษฎรสร้างฐานชุกชีและอัญเชิญพระประธานขึ้นประดิษฐาน แต่ปรากฏว่าพยายามอย่างไรก็ยกไม่ขึ้น จึงเรียกสืบต่อกันมาว่า พระเจ้านั่งดิน ไปตามทางหลวง ๑๑๔๘ ห่างจากตัวอำเภอเชียงคำ ๔ กิโลเมตร

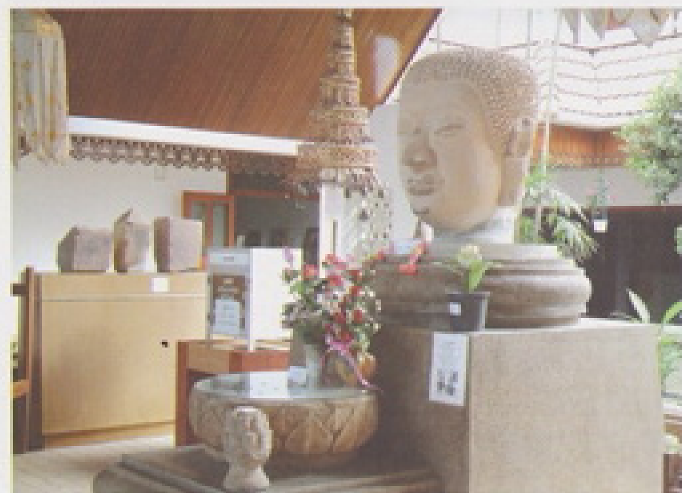




วัดท่าฟ้าใต้

บ้านฟ้าสีทอง หมู่ที่ ๑๑ ตำบลสระ เป็นวัดที่มีวิหารซึ่งได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จากกรมศิลปากรเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๔ ลักษณะของวิหารเป็นศิลปะไทลื้อ รูปร่างทรงเตี้ยก่อด้วยอิฐถือปูน หลังคาสามชั้นมุงด้วยแป้นเกล็ด ชั้นที่ ๑ เป็นแบบปั้นหยา ครอบตัววิหารทั้ง ๔ ด้าน ชั้นที่ ๒-๓ ทรงแบบปราสาท มีหน้าบันทางด้านทิศตะวันตก มีหลังคากันสาดรับทั้งสองด้าน





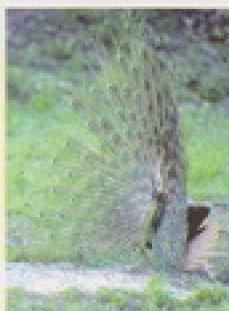
หอวัฒนธรรมนิทัศน์

พิพิธภัณฑ์ที่มีรูปแบบการตกแต่งสวยงาม ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุ เอกสารข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ เรื่องราวความเป็นมาทั้งด้านวรรณกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพะเยา

อุทยานแห่งชาติดอยภูนาง

ตั้งอยู่ที่ อ.เชียงม่วง มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ เป็นแหล่งอาศัยของนกยูงพันธุ์ไทยฝูงสุดท้าย นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวได้ทั้งแบบไป-กลับ และพักค้างคืน โดยมีบ้านพักรับรอง มีร้านค้าสวัสดิการ พร้อมลานกางเต้นท์ (เตรียมมาเอง)

ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการเข้ามาเที่ยวคือ ประมาณเดือนตุลาคม - มกราคม ธรรมชาติจะสวยงามมาก ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน น้ำตกจะใสสะอาดและกระแสน้ำไม่แรงมากเหมือนในฤดูฝน



น้ำตกธารสวรรค์ ตั้งอยู่ที่หมู่ ๖ ต.บ้านมาง อ.เชียงม่วน เป็นน้ำตกขนาดกลาง ความสูงประมาณ ๒๐ เมตร กว้าง ๓๐ เมตร มี ๒ ชั้น น้ำไหลตลอดปี เสน่ห์ของน้ำตกอยู่ตรงที่มีน้ำใสเขียวราวมรกต สวยงามมากและบรรยากาศกลางแมกไม้ขนาดใหญ่ เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ



อำเภอดอกคำใต้

มีชื่อเรียกตามดอกไม้ชนิดหนึ่ง คือดอกกระถินสีเหลือง ลักษณะเป็นพุ่มไม้ใบเล็กเป็นฝอย ดอกสีเหลืองทองกลิ่นหอมละมุนละไมเป็นที่ตั้งอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ ๕๖๒,๗๗๕ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปง และอำเภอเชียงม่วน ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อน มีสัตว์ป่าหลากหลายชนิด โดยเฉพาะนกยูงที่มีจำนวนมากที่สุดในภาคเหนือ

แพร่



หม้อห้อมไม้สัก ถิ่นรักพระลอ ช่อแฮศรีเมือง ลือเลื่องแพะเมืองผี คนแพร่นี้ใจงาม

แพร่เป็นเมืองโบราณ มีชื่อเรียกกันหลายอย่าง ตำนานเมืองเหนือเรียกว่า "พลนคร" หรือ "เมืองพล" ต่อมาเปลี่ยนเป็น "โกสัยนคร" หรือ "เวียงโกศัย" ซึ่งแปลว่า ผ้าแพร จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเปลี่ยนชื่อเป็น "แพร่" ดังในปัจจุบันไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใดและใครเป็นผู้สร้าง จากการค้นคว้าและตรวจสอบเมืองแพร่น่าจะสร้างยุคเดียวกับกรุงสุโขทัย เชียงใหม่ ลำพูน พะเยา น่าน



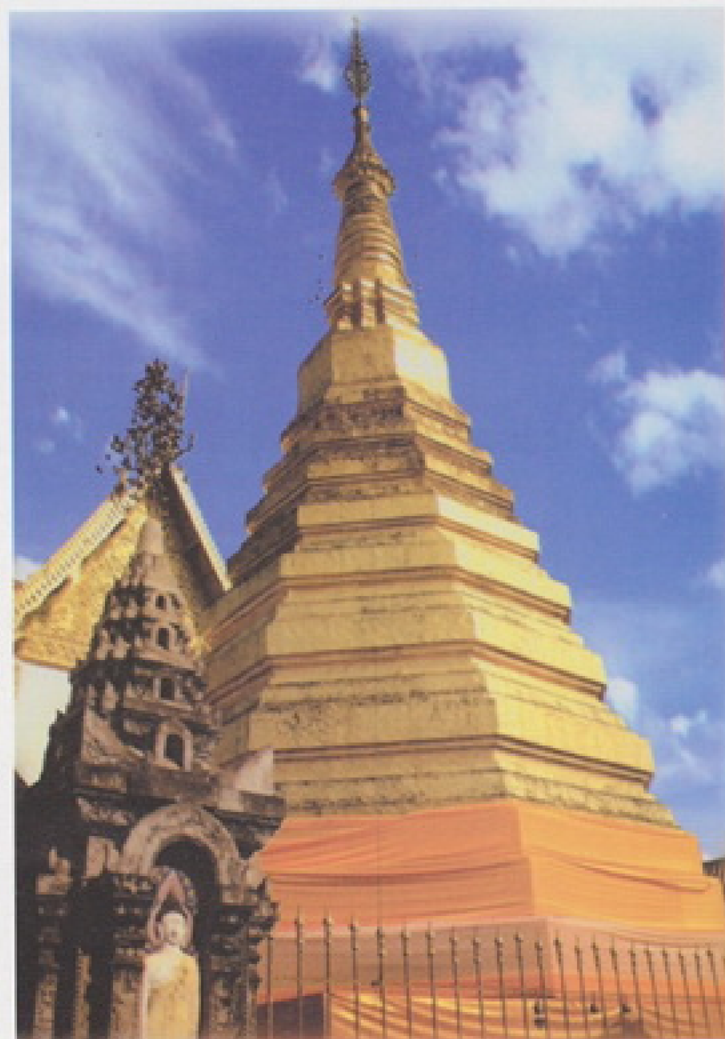
วัดพระธาตุจอมแจ้ง

สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๑๓๓๑ เดิมชื่อพระธาตุจวนแจ้ง ตอนที่พระพุทธองค์เสด็จถึงดอยนี้เป็นเวลาจวนสว่าง ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็นจอมแจ้ง องค์พระธาตุเป็นสีทอง สูง ๒๙ เมตร ฐานกว้าง ๑๐ เมตร เชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า วัดแห่งนี้มีศาลาเรียกว่าพิพิธภัณฑ์ตำบลป่าแดง หรือพิพิธภัณฑ์ของจังหวัด รวบรวมสิ่งของโบราณที่หาดูได้ยาก



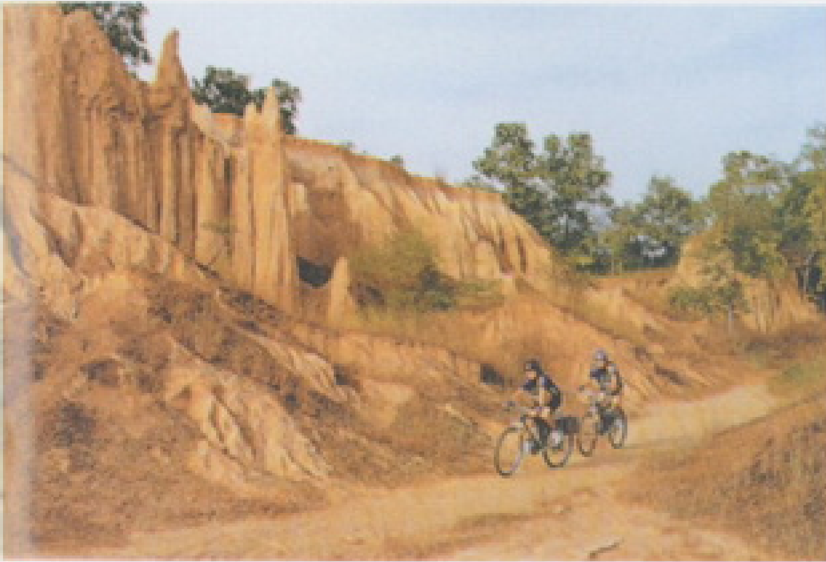
วัดจอมสวรรค์

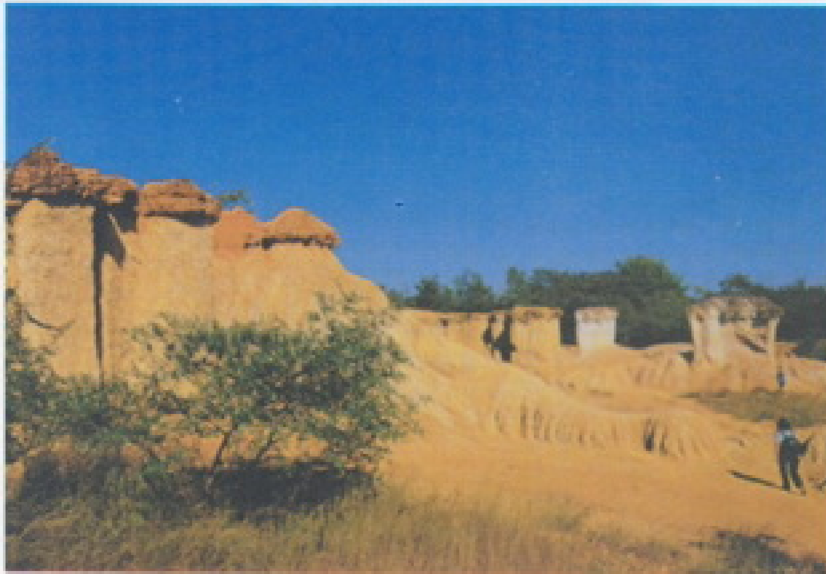
เป็นวัดไทยใหญ่ สร้างแบบศิลปะพม่า ตัวอารามเป็นไม้ล้วน เป็นทั้งโบสถ์ วิหาร และกุฏิไปในตัว ภายในมีศิลปะการตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจงด้วยฝีมือการฉลุไม้ ประดับกระจก สีสันงดงาม มีโบราณวัตถุหลายชนิด ได้แก่ หลวงพ่อสาน สร้างโดยใช้ไม้ไผ่สานเป็นองค์แล้วลงรักปิดทอง พระพุทธรูปงาช้าง เป็นศิลปะแบบพม่า คัมภีร์งาช้าง จารึกเป็นอักษรพม่า และบุษบก ใส่พระพุทธรูปหินอ่อน ตั้งอยู่ตำบลทุ่งกวาว ห่างจากศาลากลางจังหวัด ๑ กิโลเมตร



วัดพระธาตุช่อแฮ

สร้างเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สมัยพญาลิไท ชื่อมาจากผ้าแพรชั้นดีซึ่งทอมาจากสิบสองปันนา ชาวบ้านนำมาผูกบูชาพระธาตุ เป็นพระธาตุประจำปีขาล องค์พระธาตุบุด้วยทองดอกบวบ สูง ๓๓ เมตร ย่อมุมไม้สิบสอง ศิลปะเชียงแสน เป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า ตั้งอยู่ที่ตำบลป่าแดงห่างจากตัวเมืองแพร่ประมาณ ๙ กิโลเมตร





วนอุทยานแพะเมืองผี

ประกาศเป็นวนอุทยานเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ มีเนื้อที่ประมาณ ๕๐๐ ไร่ (แพะ เป็นภาษาพื้นเมือง แปลว่า ป่าละเมาะ เมืองผี แปลว่า เงียบเหงาวังเวง) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติของผิวโลก และการถล่มของดิน ส่วนที่เป็นดินแข็งและหินจะคงตัวอยู่คล้ายเสาเห็ด และผาสวยงามเหมือนเสาหิน (ฮ่อมจ๊อม) ตั้งอยู่ตำบลน้ำชำ การเดินทางไปใช้ทางหลวงสายแพร่-น่าน



อุทยานแห่งชาติเวียงโกศัย

ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน ปกคลุมด้วยป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ มีสัตว์ป่าหลายชนิด เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำและลำห้วยหลายสาย มีน้ำตกขนาดใหญ่หลายแห่งมีเนื้อที่ประมาณ ๔๑๐ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๗๙ กิโลเมตร โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑

น่าน



แข่งเรือลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์
แดนดินส้มสีทอง เรืองรองพระธาตุแช่แห้ง

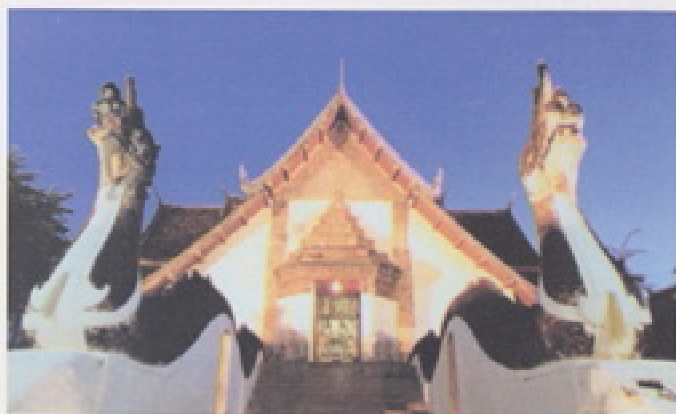
น่าน ดินแดนแห่งเมืองเหนือตะวันออก ซึ่งมีความเก่าแก่รุ่นเดียวกับกรุงสุโขทัย เป็นเมืองอันเต็มไปด้วยวัฒนธรรมที่หลอมรวมจากชุมชนจากเทือกเขาสูงจนถึงพื้นราบ เป็นแหล่งรวมของชนชาติไทยในภาคพื้นล้านนาและชนชาติอื่นๆ เช่น จีน และลาว รวมทั้งชาวไทยภูเขา ๙ เผ่า เช่น ม้ง เย้า ขมุ ถิ่น ลัวะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นภูเขาลูกคลื่นลอนลาด และลูกคลื่นลอนชัน โดยเฉพาะเทือกเขาผีปันน้ำซึ่งเปรียบดังปราการธรรมชาติระหว่างเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง



พระธาตุแช่แห้ง

ปูชนียสถานสำคัญคู่เมืองน่าน มีอายุกว่า ๖๐๐ ปี เป็นพระธาตุประจำผู้เกิดปีเถาะ ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุแช่แห้งวรวิหาร ตามพงศาวดารเมืองน่าน กล่าวว่าพญาการเมืองเจ้าผู้ครองนครเมืองน่าน ให้สร้างพระธาตุขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๗ องค์ รูปพรรณสัณฐานเท่าเมล็ดผักกาดที่ได้รับจากเมืองสุโขทัย ตั้งอยู่ที่ตำบลม่วงตึ๊ด กิ่งอำเภอภูเพียง การเดินทางจากตัวเมือง สามารถข้ามสะพานข้ามแม่น้ำน่านไปตามเส้นทางสายน่าน-แม่จริม หรือเส้นทางหลวงหมายเลข ๑๑๖๘ ประมาณ ๓ กิโลเมตร





วัดภูมินทร์

ภายในวัดมีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นคือ พระอุโบสถและวิหารที่สร้างเป็นอาคารหลังเดียวกันทรงจตุรมุข ซึ่งกรมศิลปากรสันนิษฐานว่าเป็นพระอุโบสถจตุรมุขหลังแรกของประเทศไทย ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัย ๔ องค์ หันพระพักตร์ออกด้านประตูทั้งสี่ทิศ นอกจากนี้ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องชาดกและตำนานพื้นบ้าน ซึ่งบ่งบอกความเป็นอยู่และลักษณะการแต่งกายของชาวน่านในอดีตรวมถึงบานประตูไม้สักรอบพระอุโบสถแกะสลักเป็นลวดลายเครือเถาอันอ่อนช้อยงดงาม ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

เป็นที่ประดิษฐานเจดีย์ช้างค้ำซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยและมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองน่านมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ส่วนที่กุฏิเจ้าอาวาสประดิษฐานพระพุทธนันทบุรีศรีศากยมุนี พระพุทธรูปปางลีลามียอดโมฬีทำด้วยทองคำหนัก ๖๙ บาท พระวิหารหลวงมีขนาดใหญ่ เป็นสถาปัตยกรรมล้านนาดั้งเดิม ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงษ์ตรงข้ามสำนักงานเทศบาลเมือง





พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน

เดิมเป็นอาคาร "หอคำ" คุ้มของเจ้าผู้ครองนครน่าน ต่อมากรมศิลปากรได้รับมอบอาคารหอคำ เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑสถาน เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๗ ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นอาคารแบบยุโรปผสมผสานกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุตลอดจนสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะโบราณคดีและชาติพันธุ์วิทยาประจำท้องถิ่น และยังเป็นที่เก็บรักษา "งาช้างดำ" ปูชนียวัตถุคู่เมืองน่านซึ่งได้มาจากเมืองเชียงตุงตั้งแต่ครั้งโบราณ



อุทยานแห่งชาติดอยภูคา

ลักษณะภูมิประเทศในเขตอุทยานฯ ประกอบด้วยแนวเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน มียอดดอยภูคาเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดน่าน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๑,๙๘๐ เมตร สิ่งที่น่าสนใจได้แก่ ต้นชมพูภูคา หนึ่งในพันธุ์ไม้ที่หายากที่สุด อุทยานแห่งนี้ ยังเป็นแหล่งกำเนิดของห้วยลำธารอันหลากหลายที่นำไปสู่ต้นกำเนิดของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัด ที่มีความสำคัญทั้งในด้านนิเวศวิทยาและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ตั้งอยู่ในเขตอำเภอปัว สามารถเดินทางไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๘๐ สายน่าน-ปัว ระยะทางประมาณ ๖๐ กิโลเมตร จากนั้นใช้เส้นทางสายปัว-บ่อเกลือ อีกประมาณ ๒๕ กิโลเมตร จะถึงที่ทำการอุทยานฯ

แม่ฮ่องสอน



หมอกสามฤดู กองมูเสียดฟ้า ป่าเขียวขจี ผู้คนดี ประเพณีงาม ลือนามถิ่นบัวตอง

ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นทิวเขาสูงสลับซับซ้อนและป่าไม้ แม่ฮ่องสอนจึงได้ชื่อว่าเป็นเมืองสามหมอก ที่มีเสน่ห์ทางธรรมชาติ บรรยากาศของเมืองแห่งวัฒนธรรมอันหลากหลาย วิถีชีวิตที่ผสมผสาน และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทั้งของชาวไทยใหญ่และชาวเขาเผ่าต่างๆ จะปรากฏเด่นชัดในยามเทศกาลงานประเพณี ทำให้แม่ฮ่องสอนเป็นเมืองที่มีเสน่ห์ดึงดูดให้ไปเยี่ยมเยือน





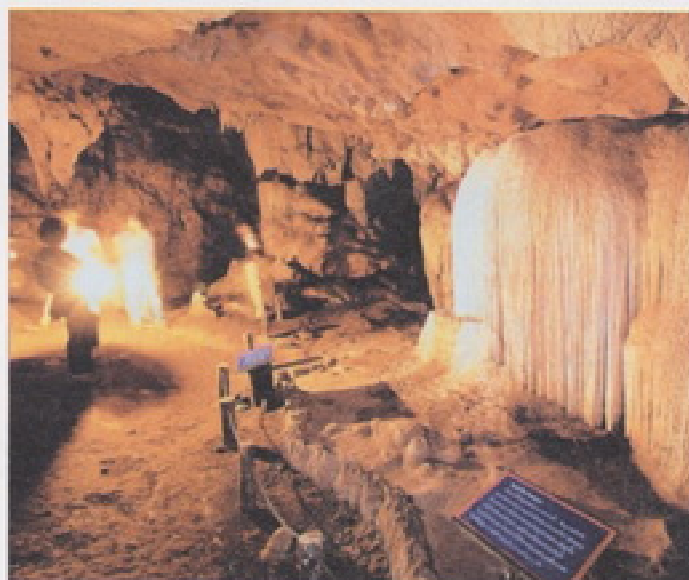
วัดพระธาตุดอยกองมู

เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญที่สุด จากวัดพระธาตุดอยกองมูสามารถมองเห็นภูมิประเทศและทิวทัศน์อันสวยงามของตัวเมืองแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจน ตั้งอยู่บนดอยกองมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดจองคำ - วัดจองกลาง

เป็นวัดเก่าแก่คู่เมืองแม่ฮ่องสอน สร้างโดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ จึงมีศิลปะแบบไทยใหญ่ที่งดงามแปลกตา วัดจองคำเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อโต ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศน์ฯ สร้างโดยช่างฝีมือชาวพม่า ส่วนวัดจองกลางเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์จำลอง สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมากได้แก่ ตุ๊กตาไม้แกะสลักรูปคนและสัตว์จากเรื่องพระเวสสันดรชาดกและภาพพุทธประวัติเจ้าชายสิทธัตถะ วัดทั้งสองตั้งอยู่เคียงข้างกันริมหนองจองคำ





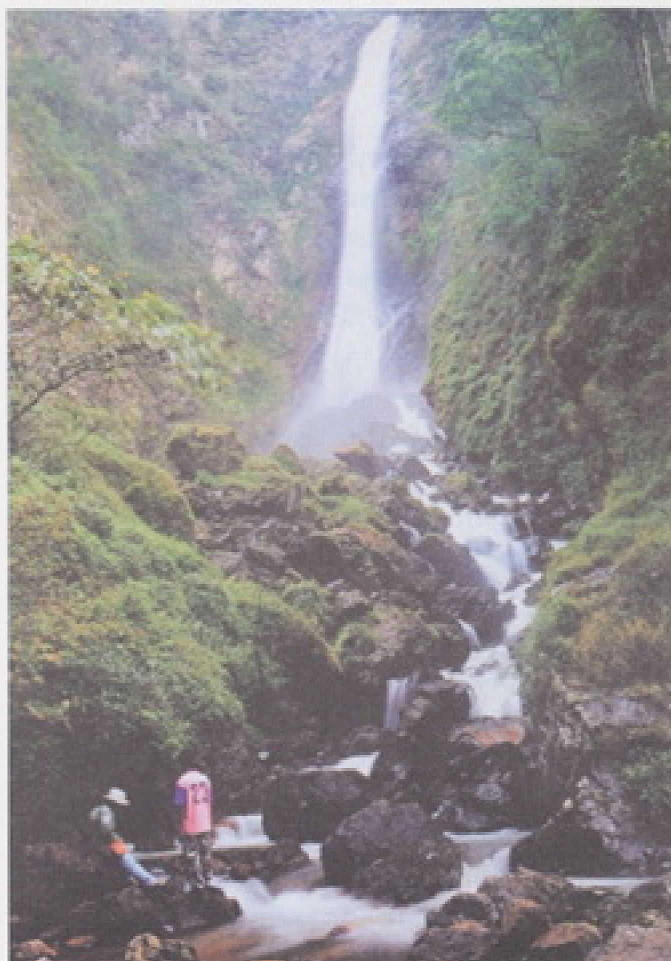
สถานศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

เป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ มีสถานที่น่าสนใจคือ "ถ้ำลอด" ซึ่งมีลำน้ำลางไหลลอดภูเขา ทำให้เกิดหินงอกหินย้อย สวยงาม และยังพบเครื่องมือเครื่องใช้โบราณอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปี และ "ถ้ำผีแมน" ที่พบโลงผีแมน มีลักษณะเป็นท่อนไม้ส่วนกลางเป็นร่องคล้ายเรือ หรือรางใส่อาหารสัตว์เลี้ยงตั้งอยู่ที่ตำบลถ้ำลอด ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนประมาณ ๗๗ กิโลเมตร ตามทางหลวงสาย ๑๐๙๕ ปางมะผ้า-ปาย ประมาณหลักกิโลเมตรที่ ๑๓๘-๑๓๙ มีทางแยกซ้ายจากอำเภอปางมะผ้าเข้าไปตามทางบ้านถ้ำลอด อีกประมาณ ๙ กิโลเมตร

ถ้ำแก้วโกมล

ถ้ำนี้มีอายุราว ๔๐๐ ปี ความงดงามของถ้ำแก้วโกมล คือหินงอกหินย้อยภายในที่ส่องประกายระยิบระยับจับตาเมื่อต้องแสงไฟ เนื่องจากผลึกแร่แคลไซต์ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ภายในถ้ำแบ่งออกเป็น ๕ ห้อง และมีความลึกประมาณ ๑๒๐ เมตร ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑๔ บ้านห้วยริน อำเภอแม่ลาน้อย สามารถเดินทางไปชมได้โดยใช้เส้นทาง สาย ๑๒๖๖





อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์

พื้นที่อุทยานครอบคลุมเขตอำเภอขุนยวมและอำเภอเมือง แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจคือน้ำตกแม่สุรินทร์ เป็นน้ำตกชั้นเดียวขนาดใหญ่ มีความสวยงามมาก ตกจากหน้าผาสูงประมาณ ๑๐๐ เมตร ซึ่งอยู่ในเขตบ้านแม่สุรินทร์ สามารถเดินทางโดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๘ ถึงอำเภอขุนยวม และเข้าไปถึงน้ำตกแม่สุรินทร์ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร



ประตูโขง วัดพระธาตุลำปางหลวง
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

✆ 0-5432-4503, 0-5432-4506